

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANNO 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM
DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NÆCNON ET
TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATE-
RIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO
AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;
DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS
STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS. IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE
LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆ-
SERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO,
QUIQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM
OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM
NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM
IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE
PERTINENTIBUS COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES, SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD BESSARIONEM

ACCURANTE J.-P. MIGNE

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXXI.

S. BASILIUS CÆSARIENSIS EPISCOPUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127.

—
1885

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. BASILII,

CÆSARÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

VEL QUÆ SUB EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

AD MSS. CODICES GALLICANOS, VATICANOS, FLORENTINOS ET ANGLICOS, NECNON AD ANTIQUIORES
EDITIONES CASTIGATA, MULTIS AUCTA : NOVA INTERPRETATIONE,
CRITICIS PRÆFATIONIBUS, NOTIS, VARIIS LECTIIONIBUS ILLUSTRATA, NOVA SANCTI
DOCTORIS VITA ET COPIOSISSIMIS INDICIBUS LOCUPLETATA,

OPERA ET STUDIO

Monachorum ordinis sancti Benedicti e congregatione S. Mauri.

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

TOMUS TERTIUS

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127.

1885

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO XXXI CONTINENTUR

QUÆ STELLULA PRÆNOTANTUR IN EDITIONIBUS BASILII NON EXSTABANT.

SANCTUS BASILIUS MAGNUS, CÆSARIENSIS ARCHIEPISCOPUS.

Præfatio.	Col. 9
Homiliæ et sermones.	163
Ascetica.	619
Moralia.	700
Regulæ fusius tractatæ.	890
Regulæ brevius tractatæ.	1051
Constitutiones monasticæ.	1322
APPENDIX.	
Homiliæ quædam dubiæ.	1429
De baptismo libri duo.	1514
Liturgiæ S. Basilii.	1630
* Orationes sive exorcismi.	1678
* Sermo de sacerdotum instructione.	1685
Tractatus de consolatione in adversis.	1687
De laude solitariæ vitæ.	1704
Admonitio ad filium spiritualem.	1704
* Homiliæ tres ex editione Chr. Frid. Matthæi.	1705
Homiliæ quas transtulit Rufinus de Græco in Latinum.	1723
Notæ Frontonis Duçæi.	1795
Notæ Frederici Morelli.	1829
Variæ lectiones codicum Paris, in sermonem <i>De legendis gentilium libris</i> .	1831

PRÆFATIO ^(a)

1. Fortasse nullum est hominum genus, qui magis nocuerint bonis studiis, quam eorum, qui vera sanctorum Patrum scripta cum falsis miscuere. Quot enim mala hinc et olim nata sint, et hodie nascentur, nemo, qui non omnino rerum ecclesiasticarum rudis sit, ignorat. Dogmata obscurantur, fœdantur moralia, historia vacillat, traditio perturbatur, et, ut verbo dicam, si semel apud sanctos Patres genuina cum adulterinis confundantur, omnia inter se confundi necesse est.

2. Ejus, quod dixi, mali frequentiora sunt exempla, quam ut aliqua referre opus sit. In memoriam tamen revocabo impudentiam Apollinaristarum et Eutychianorum, qui cum sua pro sinceris ac germanis sanctorum Patrum scriptis promulgassent, ita totam infestarunt Ecclesiam, ut ejusmodi vulnus coalescere ac sanari necdum potuerit. Nam hodieque tanta est dissensio inter eruditos de quorundam scriptorum auctore, ut si quis aut magni illius Athanasii episcopi Alexandrini, aut Julii summi pontificis, aut Gregorii Thaumaturgi testimonium aliquod proferat, statim audias, qui dicant non Athanasium, non Julium, non Gregorium talia dixisse, sed Apollinarium, cujus olim opuscula quædam summis illis viris subdole tributa sunt, quo facilius simpliciores in errorem inducerentur. Sed, ut nunc de Apollinaristis et Eutychianis taceam, universe dicam innumera incommoda eodem illo ex fonte fluxisse. Videas vel eruditissimos viros, quod in ejusmodi libros subditios inciderint, quo vis potius pervenire, quam quo volunt, eosdemque, interea dum scopum attigisse se arbitrantur, ab eo sæpius quam longissime abesse. Credas aliquando antiquissimos et gravissimos scriptores rerum gravissimarum testes adhiberi, et tamen si res attentius consideretur, hominis et recentissimi et abjectissimi testimonium profertur. Etsi autem illa quasi lues nemini pepercit, tamen nescio quomodo contigit, ut Basilius pejus ea in re quam alii sancti Patres acceptus sit. Ita enim vera ejus scripta permiscentur falsis, ut, nisi alia ab aliis diligenter distinguantur, errandi occasio passim legentibus offeratur.

3. Scio quidem viros doctissimos duobus abhinc sæculis in eo egregiam, operam posuisse, ut apud sanctos Patres sincera ab adulterinis secernerentur, eoque successu rem gessisse, ut rebus per se obscurissimis maximam lucem attulerint; sed tamen si quis reliqua diligenter expendere volet, præstabo, non defore illi ubi se exerceat. Dignum sane argumentum in quod omnes omne studium conferant,

A cum res omnium gravissima agatur. Hoc autem munus non in quemcunque convenit, sed in eum tantummodo, qui nullo prævio judicio, de rebus judicet. Verum paucorum est hæc virtus. Alii enim in criticis disputationibus severiores sunt, quibus nihil probetur eorum quæ cæteri probant; alii indulgentiores, quibus indiscriminatim placeant quæcunque a vulgo recepta sunt. Utrosque peccare, nemo, opinor, diffitebitur: sed utri magis peccent, alii videbunt. Interea ego, qui eo, quod amplexus sum, studii genere ejusmodi quæstiones criticas agitare cogor, libere quidem meam sententiam proponam, sed ita tamen, ut proprie non judicem, sed eruditorum judicium exspectem ad judicandum. Ita igitur animatus rem aggredior.

§ 1. De oratione secunda in jejunium.

4. Nulla est dissensio inter eruditos de oratione prima in jejunium. Etenim tam elegans est, tamque Basilio digna, ut ei omnium calculis tribuatur: sed de oratione secunda non unum omnium judicium est. Viri doctissimi Tillemontius et Dupinus eam habent pro vero Basilio fetu: a quibus dissentit Erasmus, cujus verba hæc sunt in epistola ad Joannem Cholerum. *Posterior homilia mihi non videtur Basilio, sed studiosi cujuscumque sese ad prioris æmulationem exercentis. Equidem non pugnabo, si quis diversum sentiat; arbitror tamen eruditos, si propius admoverint oculos, meæ sententiæ subscripturos. Probo genus exercitationis, at eorum fucos non probo, qui notha ac degenerantia summorum virorum titulis obtrudunt orbi.* Quod Tillemontius ait, videri Erasmus posteriorem de jejunio homiliam non ob aliam causam in spuris posuisse, quam quod in multis cum prima consentiat, credi potest Erasmi epistolam non legisse. Nam ex ejus verbis plane constat eam orationem eo nomine sibi suspectam visam fuisse, quod a prioris elegantia atque festivitate degeneret: in quo eum, ut verum fatear, non omnino a vero abesse puto. Quod addit Tillemontius, posteriorem hanc concionem citari a Joanne Damasceno et ab Euthymio, id non est tale, ut ipsius sententiam multum confirmet, cum adulterina scripta magnorum virorum nomine ab antiquis scriptoribus, non raro citari videamus. Ego cum hoc breve opusculum legerem, animadverti alia ex prima oratione sumpta esse, alia ex eadem imitata; posteriorem homiliam non inelegantem quidem esse, sed primam elegantissimam: miram quandam dicendi copiam in prima oratione reperiri, quæ in secunda multo minor est, et ejusmodi, ut si qua

(a) Cf. D. Prud. Maranus in *Vita S. Basilii*, capp. 41, 42, et 43. EDIT. PATR.

ratio hanc homiliam suspectam reddere possit, ea maxime, meo quidem iudicio, inde repeli debeat. Hæc autem dum apud me reputarem, eo inclinabam ut hanc orationem inter spuria recenserem : sed cum rursus cogitarem auctorem commentarii in *Isaiam* (a), qui et ipse quarto sæculo vivebat, ex eadem illa concione non nihil excerpisse, hærebam. Opus enim tam Antiquum non facile rejici debere arbitrabar; eoque minus, quod primo aspectu mihi levia esse viderentur, quæ morosus homo Erasmus objecerat. Postquam tamen rem paulo diligentius consideravi, duasque has *De jejuniis* orationes inter se contuli, facile adductus sum, ut posteriorem in adulterinis ponerem. Nam, et dixi, posterior prioris et elegantia et copia multo inferior est. Atque in hac mea sententia confirmatus sum, cum meminimus multa in secunda legi, quorum alia ex prima sumpta essent, alia ex eadem expressa: quod parum decere existimavi copiosissimum virum Basilium, cui, cum idem argumentum bis inter concionandum tractare vellet, nec res nec verba unquam defuere. Et ne quispiam id temere dictum fuisse suspicetur, velim legat pulcherrimas illas *De gratiarum actione* conciones (tom. I, p. 24 et 33*), quarum in posteriore nihil repetitur eorum quæ in prioribus dicta fuerant.

§ II. *De oratione septima decima in Barlaam martyrem.*

5. Hæc oratio, in qua præconium Barlaam martyris continetur, brevis quidem est, sed ita elegans et ornata, ut ejus auctor, quicumque ille fuit, præstantissimum locum inter oratores mereri videatur. Idem autem illi, quos antea nominavi, doctissimi viri Tillemontius et Dupinus de eadissentunt inter se. Tillemontius ipsam tribuit Basilio Magno (b); Dupinus Chrysostomo, sed ita tamen, ut satis habuerit dixisse, hanc orationem ad Chrysostomi phrasim magis accedere, et verisimilius videri eam habitam fuisse Antiochiæ. Suspiciari fortasse poterit aliquis, rem parvi momenti esse, nec multum referre utri ascribatur, cum uterque et fide dignus sit, et eadem auctoritate apud eruditos polleat; sed non ita est. Inde enim omnino pendet quæstio historica, quæ aliter solvi non potest, nisi constet utri ascribi debeat hæc oratio. Etenim si semel Basilio tribuatur, consequens erit, ut merito dicatur martyr Barlaam mortem subiisse Cæsariæ Cappadociae, et eodem loco sepultus fuisse: si Chrysostomo fatendum erit, sanctum martyrem Antiochiæ et passum fuisse, et sepultum. Et verò, qui Tillemontium secuti, dicunt beatum martyrem Barlaam Cæsariæ Cappadociae et mortuum et tumulatum fuisse, nullo alio argumento nituntur, quam quod Basilius, qui Cæsariæ concionatus fuisse creditur, orationem hoc ipso in loco habuerit, ubi fortissimi athletæ tumultus visabatur. Quare si Basilii non sit, ipsorum opi-

nio corruat necesse est. Quod autem orationis auctor, quisquis est, hoc ipso in loco concionatus sit, ubi inelytus martyr Barlaam sepultus jacebat, id negari non potest, nisi ab eo, qui hanc orationem nunquam legerit. Ita enim in ea scriptum invenimus non longe ab initio (pag. 139): *Λαμπρόν και παρ' ἡμῖν ἤδη τὸν ἄβραάμνα καρποῦνται, ταῖς παρὰ πάντων ἐνθεαῖς εὐφημαῖς κροτοῦμενοι, και μυρίους ἐκ τάφων σαγηνεῦοντες δῆμους. Τοῦτο δὲ τὸ τῶ γενναίῳ τῆμερον Βαρλαάμ πεπραγμένον ἤχησε γὰρ ἡ πολεμικὴ τοῦ μάρτυρος σάλπιγξ, και τοὺς τῆς εὐσεβείας ὀπίλους, ὡς ὁρᾶτε, συνήγαγεν. Splendidum et apud nos arrhabonem jam obtinent, cum inter divinas acclamations omnium plausu celebrentur, populumque frequentissimum e sepulcris congregent.* *Hoc ipsum sane in forti ac strenuo Barlaam hodie factum est: insonuit enim bellica martyris tuba, et pietatis milites, ut cernitis, convocavit: quæ verba ita aperte ostendunt hanc orationem in eo loco habitam fuisse ubi corpus beatissimi martyris Barlaam humatum erat, ut id non putem probatione indigere aut expositione.*

6. Cum igitur Tillemontius optime videret, si Basilio hæc oratio non tribueretur, suam opinionem necessario ruituram, nihil omisit eorum, quibus probari posset eam ejus esse. Et primum quidem affirmanti Dupino, scriptionis genus magis phrasim Chrysostomi olere, quam Basilii, ita respondet, ut aperte significet se aliter sentire: deinde addit vir doctissimus, non solitum Chrysostomum bis de uno et eodem santo sermonem habere. Et quod nonnullos magis movere potest, ait eam orationem jam pridem ascriptam fuisse Basilio, cum ejus nomine citetur in concilio septimo, eidemque tribuatur et a Joanne Damasceno, et a Metaphraste. Quod pertinet quidem ad similitudinem styli, aut discrepantiam, argumentum, quod inde petitur, validissimum esse, nemo, opinor, inficiabitur: sed quod attinet ad auctoritatem Joannis Damasceni et Metaphrastis, aut concilii septimi, quilibet paulo humanior novit ejusmodi testimonia talia non esse, ut ex iis aliquid certo concludi possit. Nec magis, ut mihi quidem videtur, valet id argumentum, quod ex consuetudine Chrysostomi peti diximus, cum casus multi sæpe mutandi moris occasionem præbeant. Ergo in eo cardo rei vertitur, ut certo, quantum in ejusmodi rebus fieri potest, a nobis cognoscatur utrius phrasim et morem magis sapiat hæc oratio, Basiliine an Chrysostomi: quod nunc nobis examinandum proponimus.

7. Hæc oratio cum brevissima sit, aliqua similitudinis aut discrepantiæ styli vestigia in ea invenire difficillimum est: experiar tamen, si qua indicare possim. Reperio autem vel ipso initio, quæ

(a) Lege Præf. tom I, n. 62 et 64. — Cf. D. Maran, in *Vita S. Basilii*, cup. 42. EDIT.

(b) Tillem. t. IX, p. 685; Dup. t. II, p. 544.

* Paginas intellige editionis Garnerianæ quarum seriem typis crassioribus expressimus. Tom. 1 ed. Bened. = nostræ t. I et II; II = nostræ t. III; = III nostræ t. IV EDIT. PATR.

multo magis in Chrysostomum convenient, quam in Basilium. Cum enim lego illa : Οὐκέτι θρήνοις τοὺς τῶν ἁγίων δορυφοροῦμεν θανάτους, ἀλλ' ἐνθέοις χορείαις τοῖς ἐκείνων ἐποροχούμεθα τάφοις... λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῶν ἤδη τὸν ἀρράβωνα καρποῦνται, ταῖς παρὰ πάντων ἐνθέοις εὐφημίαις κροτούμενοι, καὶ μυρίους ἐκ τάφων σαγηνεύοντες δῆμους. *Non amplius sanctorum mortem lamentis; prosequimur, sed tripudiis divinis circum illorum sepulcra choreas ducimus... splendidum et apud nos arrhabonem jam obtinent; cum inter divinas acclamationes omnium plausu celebrentur, populumque frequentissimum e sepulcris congregent*, audire videor Chrysostomum qui in iis orationibus, quas de sanctis martyribus habuit, passim de eorum sepulcris loquitur. Ejus rei frequentiora sunt exempla apud Chrysostomum, quam ut aliqua referre necesse sit. Contra, cum nuper legerim Basilii de sanctis martyribus panegyricas orationes, affirmare posse puto, nusquam in iis de martyrum tumulis mentionem ullam fieri. Nec longe hujus rei quærenda causa est. Notum est enim ejusmodi sepulcra frequentissima fuisse Antiochiæ: quæ rariora erant Cæsareæ Cappadociæ. Fortasse leve videbitur quod addam, addere tamen non pigebit, illud videlicet, quod in hac concione legitur (p. 139), καὶ ὡς ἔλεγε τῶν πιστῶν ὁ Δεσπότης: Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, etc. *Et quemadmodum fidelium Dominus aiebat: « Qui credit in me¹, »* etc., potius videri Chrysostomi esse, quam Basilii. Nam et alibi Scripturam citans Chrysostomus, similem verborum circuitionem adhibet, uti videre licet in ea oratione, quam *de martyre Juliano* habuit. Ejus hæc sunt verba (tom II, p. 673): Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι τὰ φύσει φορτικὰ καὶ ἀφόρητα, ταῦτα τῇ ἐλπίδι τῶν μελλόντων κοῦφα καὶ ῥᾶστα γίνεται, ἀκούσατε τοῦ πρωτοστάτου τῶν τοιούτων ἁγαθῶν, λέγοντος, Τὸ γὰρ παρατυχία ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρους δόξης κατεργάζεται ἡμῖν. *Atque ut intelligatis ea, quæ natura sua gravia sunt et intoleranda, spe futurorum levia reddi ac facillima, præfectum talium bonorum audite, qui dicit: « Id enim quod in præsentī est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur nobis². »* Et vero notari potest, Scripturam utroque loco per periphrasim citari. Non enim simpliciter dictum est, καὶ ὡς ἔλεγεν ὁ Δεσπότης, *et quemadmodum Dominus aiebat*, sed, καὶ ὡς ἔλεγε τῶν πιστῶν ὁ Δεσπότης, *et quemadmodum fidelium Dominus aiebat*. Rursus non simpliciter dictum est, ἀκούσατε τοῦ Κυρίου λέγοντος, *audite Dominum, qui dicit*, sed copiosius ἀκούσατε τοῦ πρωτοστάτου τῶν τοιούτων ἁγαθῶν, λέγοντος, *audite talium bonorum præfectum, qui dicit*. Basilii autem, cum e Scripturis aliqua testimonia affert, nunquam, quod sciam, simili verborum circuitione utitur. Ergo controversa hæc oratio potius tribuenda est Chry-

sostomo, qui alicubi, ut ex dictis constat, circumlocutione in citanda Scriptura usus est.

8. Gravius est quod sequitur. Monere ergo juvat nulla alia dicendi formula magis delectari Chrysostomum, quam ea, qua aut verbo φιλοσοφειν, aut verbo φιλοσοφίας in celebrandis martyribus utitur. Proferam hoc loco aliqua exempla, ex quibus de cæteris judicari possit: sed si quis per sese rem experiri volet, nullo negotio longe plura invenire poterit, cum id loquendi genus passim in iis, quas dixi, Chrysostomi concionibus adhibitum inveniat. Chrysostomi igitur hæc sunt verba e concione *in martyrem Lucianum* (t. II, p. 526): Συνιδῶν γὰρ ἐκεῖνος, ὅτι πάσης τιμωρίας καὶ κολάσεως εἶδους κατεγέλασε, καὶ..... οὔτε εἰς κρημνοὺς ῥίψας, οὔτε εἰς θηρίων ὀδοντας ἐμβαλὼν ἴσχυσε περιγενέσθαι τῆς τοῦ ἁγίου φιλοσοφίας, etc. *Animadvertens enim ille, omne suppliciorum ac pœnarum genus ab eo derisum fuisse, seque, neque cum in præcipitia projecisset, neque cum ferarum objecisset dentibus, sancti philosophiam superare potuisse*, etc. Ea quæ proxime sequitur pagina (327) exempla tria suppedabit. Unum his verbis expressum, τὸν δὲ ἅγιον τοῦτον ὑποσκελίσας οὐκ ἴσχυσεν, οὔδ' ἐ περιεγένετο τῆς φιλοσοφίας ἢ κόλασις, *hunc vero sanctum supplantare non potuit, neque philosophiam supplicium vicit*. In altero ita Chrysostomus loquitur, ἐν ἄλλοτρίᾳ γῆ καὶ βαρβάρῳ χώρᾳ τοσαύτην ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν, *in terra aliena de barbara regione tantam philosophiam ostenderunt*. In tertio sic legitur: Εἰ τοίνυν οἱ αἰχμαλῶται, καὶ δοῦλοι, καὶ νέοι πρὸ τῆς χάριτος τοσαύτην ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν, etc. *Si ergo captivi, servi, ac juvenes ante legem gratiæ tantam philosophiam præ se tulerunt*, etc. Nec silentio prætereundum, eam loquendi rationem usque coplacuisse Chrysostomo, ut cum hujus orationis initio sacram Scripturam citaret, ea usus sit. Ibi enim (p. 524) ita scriptum invenimus: Ὁ περὶ τοῦ πλοῦτου φιλοσοφίας εἰπὼν ὅτι: Οὐ συγκαταθήσεται αὐτῷ ἡ δόξα αὐτοῦ ὀπίσω αὐτοῦ. *Qui de divitiis istis philosophando dixit: « Non descendet cum eo gloria ejus post eum³. »* Et ex ea quoque oratione, qua Chrysostomus omnium simul martyrum laudes celebravit, ejus quam dixi rei exempla aliquot referre libet. Ita igitur loquitur præstantissimus orator non longe ab initio (t. II, p. 651): Μὴ γάρ μοι τὴν βάρβαρον αὐτῶν φωνὴν ἰδῆς, ἀλλὰ τὴν φιλοσοφούσαν αὐτῶν διάνοιαν. *Noli enim barbaram ipsorum linguam spectare, sed animum ipsorum philosophia excultum*. Aliquanto post legitur hoc modo: Λόγῳ γὰρ τὰ τοιαῦτα φιλοσοφεῖν οὐδὲν δύσκολον, ὁ δὲ μάρτυς, etc. *Nihil quippe difficile verbis hoc pacto philosophari, at martyr*, etc. Sub finem hujus concionis (p. 657) reperitur et alius locus qui et ipse ad rem facit. Est autem ejusmodi: Ἀνάλισκε εἰς θεῶν, ὅταν ἔχης, ἐν ὅταν ἀφαιρεθῆς, διπλοῦν ἔχης τὸ κέρδος, τὸν τε ἐκ τῆς ἀριστερῆς, θαπύνης ἀποκείμενον

¹ Joan. xi, 25. ² II Cor. iv, 17. ³ Psal. XLVIII, 18.

σοι μισθόν, καὶ τὴν ἐκ τῆς ὑπεροφίας ἐγγινομένην φιλοσοφίαν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀπουσίας αὐτῶν χρησιμεύουσαν. *Expende illas in res utiles, dum suppetunt, ut cum ereptæ fuerint, duplex tibi quæstus obveniat, tum ob paratam tibi mercedem, quod eas optime expenderis, tum ob acquisitam ex earum contemptu philosophiam et patientiam, quæ tibi tum erit usui, cum illis fueris destitutus.* Et quoniam suscepta est disputatio hæc martyris causa Barlaam, alienum non videtur aliquid proferre ex ea oratione, quam de fortissimo illa athleta Chrysostomus habuit. Primum igitur occurrunt hæc verba. (t. II, p. 682): Ἀλγῶν δὲ καὶ πόνων, τὴν τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων ἐν σώματι βνητῶ φιλοσοφίαν, ἐνεδείκνυτο. *Sed dolens ac patiens, incorporearum virtutum in mortali corpore philosophiam præ se ferebat.* Deinde offert se illud (pag. 686): Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ταῦτα ἀπηγόρευτο, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς χάριτος, ἐνθα πλείων ἡ φιλοσοφία. *Quod si hæc Veteris Testamenti tempore prohibebantur, multo magis tempore gratiæ, ubi major est philosophia.* Inter cætera velim legantur quæ Chrysostomus scripsit in strenuissimos martyres Romanum et Julianum, item quæ idem scripsit in beatam Drosidem et in Machabæos: quibus in orationibus præstare ausim repertum iri testimonia multa, quibus quod dixi mirifice confirmetur. Non parum quoque Chrysostomo placet pratorum comparatio in significatione rei gratæ ac jucundæ. Exempla aliquot, ut quidque occurreret, subjiciam. Ita igitur Chrysostomus locutus est in quadam oratione (t. II, p. 670), qua omnes simul martyres laudat: Ἀλλὰ κήποις ἐνδιατρίψαι βούλει, καὶ λειμῶσι καὶ παραδείσοις. *Verum enim vero in hortis versari cupis, in pratis et viridariis?* Nec ita multo infra eum, quem dixi, locum sic rursus legitur: Οὕτως αἰεὶ ἀπὸ τῶν μαρτύρων ἐπανίσταμεν, ἀπὸ μύρων πνευματικῶν, ἀπὸ λειμῶνων οὐρανίων, etc. *Ita semper a martyribus revertamur, ab unguentis spiritualibus, a cælestibus pratis, etc.* Discere licet, ut monui, ex ea concione, quæ de sanctissimo martyre Romano habita est, certum quoddam dicendi genus perquam familiare Chrysostomo fuisse: rursus ex eadem locum promam, quo probari possit eam, de qua nunc agitur, dicendi formulam ipsi quoque non parum placuisse. Ejus autem hæc sunt verba (t. II, p. 614): Καὶ ὡσπερ ἐν ἱερᾷ πομπῇ χορεύοντες, καὶ ἐν λειμῶνι παίζοντες χλοερῶ, οὕτω τὰς τιμωρίας ἕκαστος ἠρπαζεν. *Et velut in sacra pompa choreas ducentes, et in viridi prato ludentes, ita arripiebat unusquisque cruciatus.* Ad idem confirmandum afferri possunt quæ leguntur apud Chrysostomum in ea quam jam citavimus concione, ubi videlicet omnibus simul sanctis præconium tribuit orator optimus. Sic autem loquitur (t. II, p. 654): Οὐχ οὕτω λειμῶνές εἰσι τερπνοί, ῥόδα καὶ ἴα παρεχόμενοι τοῖς θεωμένοις, ὡς μαρτύρων τὰφα. *Non ita nos prata delectant, dum rosas violasque spectandas suppeditant, ac martyrum tumuli.* Ex quibus omnibus, opinor, plane constat

A prius quidem dicendi genus ejusmodi esse, ut nullo alio magis delectatus sit Chrysostomus, posterius vero inter ea loquendi genera recenseri debere, quæ si non ita Chrysostomo amica essent ut illud prius, at ei tamen multum quoque placerent. Hinc patet vere dici solitum, alios aliis oblectari. Cum enim recens sim a lectione panegyricarum Basilii orationum, affirmare mihi licere arbitror, illud loquendi genus, quo aut verbum φιλοσοφεῖν, aut vox φιλοσοφία passim a Chrysostomo adhibetur ad virtutem martyrum significandam, ipsum tamen nusquam in iis, quas dixi, Basilii orationibus inveniri. Velim legantur panegyricæ illæ orationes, quas de gloriosissimis quibusdam martyribus habuit vir summus Basilus, ut magis intelligatur verum esse quod dixi. Vidimus quoque Chrysostomum libenter uti pratorum comparatione ad indicandam rem gratam; et tamen ob eam, quam attuli, causam, asseveranter dicere posse videor, nihil tale apud Basilium reperiri in iis concionibus, in quibus ipse præclara fortissimorum quorundam martyrum facinora litteris prodidit. Imò etiam hæc pratorum comparatio, quæ satis Chrysostomo arridebat, Basilium tam parum commovit, ut ipsum ne in aliis quidem suis orationibus ea usum fuisse putem. Jam redeamus ad controversam orationem, et videamus uter ejus sit legitimus parens, Basilusne an Chrysostomus. Illud autem loquendi genus, quod Chrysostomo tam familiare esse ostendi, quo tamen Basilus in laudandis martyribus nusquam usus fuisse comperitur, in ea, de qua agitur, oratione usurpari animadverto. In ipsa enim ita scriptum legitur (apud Basil. t. II, p. 139): Διασαπτόμεναι πλευραὶ δεδρακάνηντο, ἀλλ' ἡ τοῦ φρονήματος ἠνθει φιλοσοφία. *Perfossa latera absumebantur: sed mentis philosophia efflorebat.* Similiter comparatio illa pratorum, quæ Chrysostomo non ingrata erat, et ipsa quoque in ea, de qua nunc controversia est, oratione a quolibet cerni potest. Sed ipsum auctorem, quisquis est, audire præstat. Sic igitur loquitur (apud Basil. p. 140): Κολαστήρεον ξύλον ὡς σωτήριον ἀσπαζόμενος, κλείσμασι δεσμωτηρίων ὡς λειμῶσι τερπόμενος. *Supplicii lignum velut salutare osculabatur, septis carcerum ceu pratis gaudebat.* Quomodo ergo Basilio, cum de martyre Barlaam sermonem haberet, venit in mentem uti quibusdam loquendi generibus, quibus nusquam in certis ac indubitatis suis orationibus usus fuisse invenitur? Nonne longe probabilius est controversæ hujus orationis verum ac legitimum parentem esse Chrysostomum, qui iis, quas dixi, dicendi formulis familiariter uti soleret? Hanc orationem longiorem esse percuperem. Id si esset, sæpius, opinor, tum verbum φιλοσοφεῖν, tum pratorum comparatio in ea occurreret; sicque magis intelligeretur ipsam Chrysostomo tribui debere. Accedit etiam, quod Basilus in panegyricis suis orationibus semper utatur voce ἀνὴρ ad ipsos martyres, quos laudat, indicandos: Chrysostomus vero in iis quas citavi orationibus et

in quibusdam aliis nunquam eam vocem hoc sensu usurpat. Ex quo fit, ut hæc concio Chrysostomo potius tribui debeat, quam Basilio.

9. Exstant, ut ex dictis patet, sermones duo in Barlaam martyrem. Unus ab omnibus uno consensu scribitur Chrysostomo : alter, de quo agimus, in controversiam vocatur. Sed, nisi valde fallor, si quis duas has orationes inter se comparaverit, utriusque eundem auctorem esse facile intelliget. Auctor enim, quicumque ille fuit, qui hanc orationem pronuntiavit, cum paucis verbis concionari statuisset, nihil aliud sibi proposuisse videtur, quam epitomen quamdam alterius concionis facere. Et vero quidquid in longiori concione de martyrii genere narratur, omne id in altera breviter summamque dictum est, sic ut dubitari vix possit, quin utriusque orationis unus et idem parens sit. Imo non eadem solum summam reperiuntur in breviori concione : sed eadem etiam verba nonnunquam adhibentur. Et ut ea de re a quovis facilius existimari possit, aliqua loca ex utraque oratione exscribam. In longiori igitur concione sic legitur (apud Chrysost. t. II, p. 682 et seq.) : Ὀλόκληρον ἐν τῇ δεξιᾷ πυρᾶν βαστάζων. . . . καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς ἐκείνου κακουργίας ἦν, τὸν μὴ εὐθέως ἐκ προσιμίῳν χαλεπὰ προσάγειν τὰ μηχανήματα. . . ἐξελθόντα δὲ αὐτὸν εἰς μέσον ἀγαγόν., Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ μηχανήμα ; Τὴν χεῖρα κελεύσαντες ὑπτίαν ἐκτείνειν ὑπεράνω τοῦ βωμοῦ, ἐπέθηκαν ἀνθρακας καὶ λιθανωτὸν τῇ χειρὶ. . . . ἔμενε γὰρ ὁ μακάριος Βαρλαάμ ἀκλινῆ καὶ ἀπερίτρεπτον τηρῶν τὴν χεῖρα. . . ἀλλ' ὡς ἐξ ἀδάμαντος πεπηγυῖα, οὕτως ἀπερίτρεπτος ἔμενε. . . καὶ οἱ μὲν ἀνθρακες τὸ μέσον τῆς χειρὸς διατρήσαντες ἐξέπιπτον κάτω, ἡ δὲ ἀνδρεία τῆς ψυχῆς οὐ διεπίπτεν. *Integram in dextera pyram gestans. . . etenim hoc quoque malitiæ illius fuit, quod statim a principio graves machinas non admonerit. . . egressum autem illum cum in medium adduxisset. . . Quodnam igitur illud est machinamentum? Cum super aram extendere manum supinam jussissent, prunas et thus manui imposuerunt. . . beatus enim Barlaam nec inclinatam nec inversam manum tenens permansit. . . sed, quasi ex adamante concreta esset, manus illa permanebat immota. . . et prunæ quidem cum volam manus perforassent, deorsum cadebant, at animæ fortitudo non concidebat.* Quæ autem in breviori oratione leguntur (apud Basil. p. 149) hæc sunt : Ὁ δὲ τελευταῖον αὐτῷ παρὰ τῶν πολεμούντων προσῆκτο μηχανήμα. Βωμὸν γὰρ πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων σπονδὴν ἀνακλύσαντες, ἰστᾶσι παρ' αὐτῷ ἀγαγόντες τὸν μάρτυρα, καὶ τῷ βωμῷ τὴν δεξιάν ὑπτίαν ἐπαιωρῆσαι κελεύσαντες, ὡς χαλκῷ θυσιαστηρίῳ τῇ χειρὶ κατεχρήσαντο, λιθανωτὸν αὐτῇ κακούργως ἠυθέντες φλεγόμενον. . . Ἡ μὲν γὰρ φλόξ τὴν χεῖρα διέτρωγεν, ἔμενε δὲ ἡ χεὶρ ὡς τέφραν τὴν φλόγα βαστάζουσα· οὐκ ἔδωκε τῷ πολεμούντι κατὰ τοὺς φυγάδας τὰ νῶτα, ἀλλ' ἀτρεπτος εἰστήκει κατὰ φλογὸς ἀριστεύουσα. . . ἀλλ' ἦν τῆς δεξιᾶς καινὴ τις τῶν παλαισμάτων ἡ νίκη, τῆς μὲν φλογὸς διὰ μέσου τῆς χειρὸς

A ἐκπιπτούσης, τῆς χειρὸς δὲ ἐτι τεταμένης πρὸς πάλην. *Quod postremum tormentum ei ab inimicis admotum est. Etenim libamen dæmonibus facturum, ignem aræ cum imposuissent, adductum martyrem ante eum sistunt, atque dexteram supinam super altare protendere jubentes, manu velut ærea ara abusi sunt, ardente thure in ea maligne imposito. . . Etenim flamma quidem manum perrosit, sed tamen manus permansit flammam quasi cinerem gestans : non dedit tergum sævienti igni fugitivorum in morem, sed immota perstitit contra flammam strenue dimicans. . . flammam inter et dexteram martyris instruebatur lucta : sed dextera novam quamdam luctaminum victoriam habebat, quando quidem per mediam manum traseunte flamma, manus ad luctam porrigebatur.* Ex quibus intelligitur non eandem solum sententiam in duabus his orationibus reperiri, sed, ut dixi, eadem verba in utraque nonnunquam usurpari. Nam hæc voces, δεξιᾷ, βαστάζων, προσάγειν, ἀγαγόν, μηχανήμα, κελεύσαντες, ὑπτίαν, βωμοῦ, λιθανωτὸν, ἔμενε, μέσου, ἐξέπιπτον, quæ in longiore concione inveniuntur, eadem et in breviori leguntur, licet sæpius aliter inflexæ. Scio quidem rarum non esse, ut duo scriptores qui idem argumentum tractent, non in sententiis modo, sed etiam in aliquibus verbis aliquando convenient : sed in his quæ protuli, tam multa sunt quæ inter se conveniunt, ut putem non facile proferri posse exemplum aliquod, in quo duo scriptores in tam multis in tam paucis verbis convenerint. Quare longe mihi verisimilius videtur utriusque orationis unum et eundem auctorem esse, qui cum idem argumentum bis tractare statuisset, in posteriore concione epitomen prioris fecerit. Plane autem constat prioris auctorem Chrysostomum esse : consequens est igitur ut posterior ei quoque tribuatur.

10. Satis quidem sciunt, qui paulum modo versati sunt in legendis Chrysostomi scriptis, summum hunc virum aliquando concionatum fuisse ante episcopum Flavianum : sed tamen, quoniam ita expedit, loca aliqua quibus id aperte ostendatur, in medium adducere non pigebit. Cum igitur Chrysostomus Machabæorum laudes narraret, ita locutus est (t. II, p. 631) : Ἀλλ' ὦρα λοιπὸν καταπαύσαι τὸν λόγον, ὥστε πλείονων ἀπολοῦσαι τῶν ἐγκωμίων παρὰ τῷ κοινῷ διδασκάλῳ. *Sed jam tempus est, ut finem dicendi faciamus, quo pluribus illi laudibus a communi doctore cumulentur.* In ea autem oratione, quæ in Natali Domini pronuntiata est, ita editum invenitur ; Ἐν δὲ λοιπὸν εἰπὼν, καταπαύσω τὸν λόγον, τῷ κοινῷ διδασκάλῳ τῶν μειζόνων παραχωρήσας. *Unum tantum si nunc addidero, orationi meæ finem imponam : quæ majora sunt, communi doctore dicenda relinquens.* Operæ pretium est nunc referre quæ in controversa concione leguntur, ut locorum contentione et comparatione facilius cognosci possit utri hæc oratio adscribi debeat, Basilio, an Chrysostomo. Sunt autem ejusmodi (Basil. t. II, p. 141) : Ἀλλὰ τί παιδικοῖς ἐλαττῶ

ὄν ἀριστεία ψελλίσμασι ; Ταῖς μεγαλοπρεπεστέραις τοῖ-
 νων τὸν εἰς αὐτὸν ὕμνον παραχωρήσωμεν γλώτταις·
 τὰς μεγαλοφωνοτέρας τῶν διδασκάλων ἐπ' αὐτῷ κα-
 λέσωμεν σάλπιγγας. *Quid autem puerili balbutie vic-
 torem magnum deprimō? Locum martyris laudandi
 cedamus linguis magnificentioribus, atque vocalio-
 res doctorum tubas ad id præconium invitemus.* Fieri
 quidem potest, ut fallar : sed cum brevioris illius
 concionis auctorem audio ita loquentem, *locum
 martyris laudandi cedamus linguis magnificentio-
 ribus*, etc., audire mihi videor Chrysostomum, qui
 cum episcopo Flaviano concionandi locum dare
 vellet, ita loqui solebat. Nec quisquam dixerit nu-
 merum singularem in aliis quas indicavi concioni-
 bus usurpari, hic vero pluralem. Fit enim aliquando,
 ut oratores numero plurali utantur, cum si accurate
 loqui vellent, uterentur singulari : aut fortasse,
 quod a vero non abhorret, duo episcopi conciona-
 turi erant post Chrysostomum, qui propterea nu-
 merum multitudinis adhibere debuerit. Certe qui-
 dem ex ipsa concionis brevitate coniecere licet, tres
 vicissim tunc concionatos fuisse, quorum primus
 fuerit Chrysostomus, alter Flavianus, tertius quisvis
 alius. Nihil autem ad propositum refert, utrum unus,
 an duo episcopi his quæ protuli verbis ad concio-
 nandum invitentur. Etenim sive unum, sive duos
 dicas, plane constabit ejus de qua disputatur ora-
 tionis Basilium auctorem non esse, cum nemo un-
 quam post ipsum concionatus fuisse inveniatur.

10*, Præterea si quispiam has duas conciones
 paulo attentius legerit, utramque eo loco habitam
 fuisse, ubi martyr Barlaam tumulus erat, facile,
 opinor, fatebitur (a). De breviori quidem nullus
 ambigendi locus esse potest, cum id ita esse aperte
 ostendant quæ supra retulimus, quæque hoc loco
 rursus exscribere nihil necesse est. Neque vero de
 longiori aliud iudicium prolatum iri puto, nisi ab
 iis, qui omnia in utramque partem interpretari pro-
 fitentur, non autem ab iis, qui simpliciter verum
 quærent. Ita autem in proluxiori illa concione legi-
 tur (t. II, p. 685) : Ὑπόδεξαι τὸν στεφανίτην, καὶ
 μηδέποτε ἀρῆς ἐξελθεῖν τῆς διανοίας τῆς σῆς. Διὰ
 τοῦτο ὑμᾶς καὶ παρὰ τὰς θήκας τῶν ἁγίων μαρτύ-
 ρων ἠγάγομεν, ἵνα καί, etc. *Suscipe victorem coro-
 natum, nec unquam ex mente tua exire permitte.
 Idcirco vos etiam ad ipsos sanctorum martyrum
 loculos adduximus, ut, etc.* Nec ita multo post hæc
 subjungit Chrysostomus (ibid. p. 686) ; Διὰ τοῦτο
 καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα συνεληλύθαμεν· σκηνὴ γάρ ἐστι
 στρατιωτικὴ τῶν μαρτύρων ὁ τάφος.... Ὅταν γὰρ
 ἰδῆς δαιμονιῶντα ἄνθρωπον παρὰ τὸν τάφον τοῦ μάρ-
 τυρος κειμένου ὑπτιον, etc. *Idcirco nos etiam hic con-
 venimus: tentorium enim est militare martyrum tu-
 mulus.... Cum enim hominem correptum a dæmone
 juxta martyris sepulcrum videris supinum jacen-
 tem, etc.* Postquam enim institutus sermo fuit de

A omnibus, quotquot aderant, martyrum sepulcris,
 obscurum non videtur Chrysostomum ad martyris
 Barlaam tumulum sermonem convertere : eoque
 magis, quod Chrysostomus, cum in suis orationi-
 bus utitur numero singulari *μάρτυς*, eum martyrem
 significet, quem laudibus ornare instituisset, ob id-
 que vix dubium esse potest, quin hoc etiam loco
 martyrem Barlaam indicare voluerit, cum numero
 singulari usus sit. Arbitror igitur Chrysostomum,
 cum hæc verba pronuntiaret, *cum enim hominem
 correptum a dæmone juxta martyris sepulcrum vi-
 deris*, etc., martyr Barlaam manu tumulum osten-
 disse. Sed si adversæ opinionis defensores semel
 fateantur prolixam hanc orationem habitam fuisse
 eo loco, ubi martyr Barlaam corpus jacebat, fa-
 teantur necesse est martyr illius tumulum Antio-
 chiæ exstitisse, aut potius in agro Antiocheno, cum
 Chrysostomum longiorem illam concionem ibi ha-
 buisse constet. Ergo brevior oratio Antiochiæ quo-
 que pronuntiata est, cum pronuntiata sit quoque,
 ut ex dictis patet (b), eo ipso in loco, ubi tumulus
 martyr Barlaam aderat. Nam sine dubio non duo-
 bus locis positus fuerat ejus martyr tumulus. Ex
 quibus efficitur brevior illam concionem Chry-
 sostomi esse, non Basilii, qui Antiochiæ nunquam
 concionatus sit. Quod diximus, martyrem Barlaam
 mortem obiisse Antiochiæ, id potest confirmari et
 ex Eusebio, qui cum de martyribus Cappadociæ lo-
 quitur, nihil dicit, quod in hunc sanctum martyrem
 convenire possit : et contra, cum loquitur de mar-
 tyribus Antiochiæ, quoddam supplicii genus refert,
 quod non ita multum ab historia beati Barlaam
 abludit. Ejus hæc sunt verba (c) : Τοτὲ μὲν πέλυξεν
 ἀναιρομένων, οἷα γέγονε τοῖς ἐπ' Ἀραβίας, τοτὲ δὲ
 τὰ σκέλη καταγνυμένων, οἷα τοῖς ἐν Καππαδοκίᾳ
 συμβέβηκε..... Τί δαί τῶν ἐπ' Ἀντιοχείας ἀναζωπυ-
 ρεῖν τὴν μνήμην ; ἐσχάραις πυρὸς οὐκ εἰς θάνατον,
 ἀλλ' ἐπὶ μακρῇ τιμωρίᾳ κατοπτωμένων· ἐτέρων τε
 θάπτου τὴν δεξιάν αὐτῶν πυρὶ καθιέντων, ἢ τῆς ἐν-
 αγοῦς θυσίας ἐραπτομένων. *Quippe cum admirandi
 martyres, partim securibus cæsi sint, ut in Arabia
 contigit, partim suffractis cruribus interierint,
 quemadmodum accidit in Cappadocia.... Jam vero
 ea quæ apud Antiochiam gesta sunt, quid opus est in
 memoriam revocare? ubi alii craticulis impositi,
 non ad mortem usque, sed ad diuturnitatem supplicii
 torrebantur; alii dextras suas in ignem immittere
 maluerunt, quam impia libamenta contingere.*
 Nemo enim, opinor, homo diffitebitur martyri Bar-
 laam historiam ultimis Eusebii verbis satis apte
 adumbrari. Nec quisquam dixerit in duabus his ora-
 tionibus reperiri quæ inter se aut contraria sint, aut
 contraria esse videantur, ob idque ipsas uni et ei-
 dem scriptori tribui non debere. Notum est enim
 oratores, cum quempiam laudandum sibi propo-
 nunt, locis quibusdam communibus uti solitos, eos-

(a) Lege num. 5.

(b) Lege num. eundem.

(c) *Hist. eccl.* lib. viii, cap. 12.

que sæpe, si bis de uno et eodem sermonem habent, non tam curare, ut ea quæ ex communibus locis petita sunt, convenient inter se, quam ut is, quem laudare volunt, quoquo modo laudetur. Quare nihil mirum si Chrysostomus, qui de martyre Barlaam orationem panegyricam bis habuit, contrarii aliquid in communibus his locis aut dicat, aut dicere videatur. Præterea si martyr Barlaam historiam melius postmodum novit Chrysostomus, non video cur in posteriori sua concione circumstantias aliquas aliter narrare non potuerit. Imo vero ita facere debuit. Nihil ergo officit nostræ opinioni quarundam circumstantiarum varietas : sed illud eam maxime confirmat, quod ipsum martyrii genus iisdem fere verbis, ut ex dictis constat. (a), in utraque oratione explicetur. Ex quibus omnibus effici videtur martyrem Barlaam neque Cæsareæ Cappadociæ mortuum esse, neque de eo Basilium orationem habuisse, neque eo quem mox dixi loco sepultum fuisse. Monet eruditissimus vir Tillemontius, martyris Barlaam festum diem in quibusdam Græcorum Menologiis die decima sexta Novembris notari : in aliis vero, quemadmodum et in Martyrologio Romano, die decima nona mensis ejusdem.

§ III. De homilia in sanctum baptisma, seu de Spiritu sancto.

11. Hæc oratio ita in utraque editione Parisiensi inscribitur, Ὁμιλία εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, *Homilia in sanctum baptisma* : sed mirum videri debet hoc opusculum sic in vulgatis inscriptum fuisse, cum in his unum duntaxat verbum obiter de baptismo dicatur ad conprobendam Spiritus sancti divinitatem. Nunc is, quem mox notavi, titulus, Ὁμιλία εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, *Homilia in sanctum baptisma*, huic lucubratiunculæ melius conveniret, cum nonnulla e Regio codice 1907 addiderimus, in quibus scriptor, quisquis est, de baptismo data opera mentionem facit. Sed hæc levia sunt ; jam ad graviora properandum. Videamus igitur num hæc oratiuncula Basilii sit, cujus in libris invenitur. Et ne diu animos suspensos distineam, dico nihil mihi videri in hac concione Basilio Magno dignum. Cum enim in Basilii orationibus proœmium quoddam et pulcherrimum et elegantissimum præire soleat, ejus, de qua controversia est, orationis auctor, frigide ita incipit (p. 583) : Ὁ βαπτιζόμενος εἰς Τριάδα βαπτίζεται, εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, οὔτε εἰς ἀρχάς, οὔτε εἰς δυνάμεις, etc. *Qui baptizatur, in Trinitatem baptizatur, in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, neque in principatus, neque in virtutes, etc.* Basilium, ut dixi, sermonem suum apto aliquo et eleganti exordio ornasset, et ita demum ea de re quam tractandam sibi proposuerat, disserere cœpisset. In iis, quæ mox sequuntur (ibid.), καὶ

A θεῖοντος διὰ τῆς ἐμφυσήσεως, ὅτι τὸ Πνεῦμα τῆς Θεϊκῆς οὐσίας ἐστὶ, καὶ οὐ τῆς κτιστῆς φύσεως, aliquid reperio, quod e consuetudine Basilii dictum fuisse non puto. Etsi enim orator optimus multis admodum locis quiddam divinum exprimat, tamen voce θεϊκός nusquam, quod quidem sciam utitur. Quare cum probare conarer ultimos duos in *Eunomium* libros in spuriis poni debere, inter alia argumenta, quibus ad id comprobandum usus sum, hoc quoque reperitur, quod vox θεϊκός, quæ ab indubitatis Basilii operibus abest, sæpius in iis, quos dixi, libris occurrat. Et quod suspicionem auget, in hoc brevissimo opusculo vox θεϊκός non ita multo post rursus adhibetur. Et illud quoque displicet (pag. 584), τὸ γὰρ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, περὶ τοῦ πλῆθους τῶν κτισμάτων ἐστὶ. *Illud enim, « Omnia per ipsum facta sunt »*, » ad creaturarum multitudinem referri debet.* Primum edim ultima verba, περὶ τοῦ πλῆθους τῶν κτισμάτων ἐστὶ, ut Græce repunt, ita et Latine. Ita enim ad verbum interpretari licet : *illud enim, « Omnia per ipsum facta sunt, » de creaturarum multitudine est.* Certe si, qui Latine sciunt, sic loqui non solent, Basilium, qui Græcarum litterarum peritissimus erat, ita Græce locutus fuisse non censendus est. Deinde illud, quod initio periodi positum est, non magis arridet. Cum enim Basilium propria Scripturæ verba refert, in suo sermone aliquid inserit, quo qui audiunt, aut legunt, Scripturam citari moneantur ; nec puto eum ita locuturum fuisse nude et simpliciter, τὸ γὰρ, Πάντα, etc. Me movit etiam, quod verbum φάσκω in illa oratiuncula bis repererim : quod nescio tamen an in sinceris Basilii orationibus totidem legatur. Nec sane meliora sunt quæ e Regio codice addidimus : quod satis ex solo initio cognosci potest. Ita enim incipit (pag. 585) : Ἐπεὶ δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τῆ μνήμῃ τῶν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ῥημάτων, καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ἀτάρκως ἡμῖν σαφηνισάντων τὸν περὶ τοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτίσματος λόγον, ἐπαιδευθήμεν ὅτι τὸ μὲν ἐν τῷ πυρὶ βάπτισμα ἐλεγκτικὸν μὲν ἐστὶ πάσης κακίας, δεκτικὸν δὲ τῆς κατὰ Χριστὸν δικαιοσύνης, μῖστος μὲν ἐμποιοῦν τῆς κακίας, ἐπιθυμίαν δὲ τῆς ἀρετῆς, etc. *Sed enim ex Dei optimi gratia, recordatione verborum unigeniti Filii Dei viventis, et sanctorum ejus evangelistarum et apostolorum et prophetarum, qui ejus quod secundum Evangelium Domini nostri Jesu Christi est, baptismatis doctrinam satis nobis explanarunt, edocti sumus baptisma illud quod in igne fit, ut ad omnem malitiam arguendam, ita ad Christi justitiam recipiendam idoneum esse, etc.* : quibus omnibus nihil dici potuit aut languidius, aut frigidius, aut inelegantius. Similiter, quod sub finem legitur, Δεσπότῳ καὶ

* Joan. 1. 3.

(a) Lege n. 9.

πλάστου, Basilianum esse vix crediderim. Nam vir eloquentissimus utitur potius alio quovis nomine ad rerum conditorem significandum, quam voce πλάστης. Accedit etiam, quod non satis intelligatur ad quod scriptiois genus hæc lucubratiuncula referenda sit. Etenim si primam partem spectes, dicas rudem quemdam esse de Spiritu sancto tractatum: si alteram, imperfecta quædam de baptismo homilia esse videbitur. Sed tam in una quam in altera parte nihil omnino reperio, quod Basilio Magno dignum sit. Certe si oratorum optimus Basilius de Spiritu sancto ac de baptismo loqui instituisset, de his, ut rei dignitas postulabat, disseruisset, non indiserte, non ineleganter, non inerudite: quæ tamen vitia in hac oratiuncula facile a quolibet deprehendi possunt.

§ IV. De homilia quæ in Lacizis habita est.

12. Quo terrarum angulo situs fuerit locus ille, ubi hæc oratio habita fuisse dicitur, ne conjectura quidem judicare possumus. Vir doctissimus Tillemontius, qui hanc orationem Basili esse existimaret, Laciza locum aliquem esse diœcesis Cæsariensis suspicatus est; nec nego ego eum jure ita suspicari potuisse, maxime cum nemo hactenus, quod quidem sciam, eam orationem suspectam habuerit. Et certe veterem illam opinionem non parum confirmat, quod hæc homilia inter genuinas Basili orationes in omnibus libris et ære excusis et calamo notatis reperitur. Sed si quis rem paulo attentius consideraverit, non valde admodum dubito quin eam orationem aut in spuriis, aut certe in suspectis positurus sit. Interea afferam causas, cur de ea dubitandum putem. Primum occurrit locus ille, ubi ita legitur (pag. 588): Ἐπεὶ τοίνυν ἀνώμαλός ἐστι τῶν ὀρωμένων ἢ φύσις, πῶς ἐπαινεῖ ἡ Γραφή τὸν βλέποντα λεῖα, ὑπὲρ τὸν τραχέα; Καὶ κατακρίνει τὸν ὄρη καὶ σκοπέλους, etc. *Cum igitur eorum quæ videntur, inæqualis sit natura, qui fit ut eum qui levia videt, præter alterum qui aspera conspiciat, laudet Scriptura? Ita condemnat videntem montes et scopulos, etc.* Illud τὸν quod ultimo loco positum est, non placet, et est tale, ut primo aspectu credas vitii aliquid inesse in Græcis. Scio quidem vocem βλέποντα hoc loco suppleri debere: sed hic articulus sine ullo verbo adhibitus, obscuri aliquid et inconcinni habet, nec apte hoc loco posita fuisse videtur ellipsis. Arbitror igitur scriptorem paulo humaniorem aut vocem ὀρώοντα additurum fuisse, aut alio quovis eloquendi genere usurum. Quod statim sequitur, ἀλλὰ νοεὶ μοι ὑψηλῶς, Ὁ βλέπων λεῖα, minus adhuc mihi probatur. Et vero prior locus est ejusmodi, ut monui, qui errorem incautis objicere possit: posterior re ipsa veteri interpreti errorem objecit. Etenim quasi in mediis tenebris constitutus fuisset, ita ea quæ dixi verba Latine reddidit, [Verum nihil illud.] *Qui levia videt, sub-*

A *limius expendit.* Improbato quidem interpretem, qui cum verba Græca non statim intelligeret, inepte interpretari maluit, quam eorum sententiam laboriosius inquirere: sed multo magis reprehendendum puto scriptorem ipsum, qui quod pessime locutus sit, male interpretationi locum dederit. Basilius igitur, aut potius alius quivis, si modo non omnino loquendi imperitus fuisset, ita scripsisset, ἀλλὰ τὸ, Ὁ βλέπων λεῖα, νοεὶ μοι ὑψηλῶς, quæ verba cum clara sint hoc modo posita, nemini offenculo esse potuissent: quisquis enim ea vel oscitanter legisset, statim vidisset ipsa sic verti debere, *sed illud, « Qui videt levia, » sensu altiore intellige.* Et quoniam sermo est de illo. Ὁ βλέπων λεῖα ἐλεηθήσεται, monebo uti et Duceus jam antea in eruditissimis suis notis monuit, hæc verba in Proverbiis nusquam reperiri. Quomodo ergo auctor paulo ante (pag. 587) ita loqui potuit: Εἰρηται πρῶτος λόγος ἐν Παροιμίαις κατὰ τὸ εἶδος τὸ παροιμιᾶκόν, πρὸς γυμνασίαν τοῦ νοῦ τοῦ ἡμετέρου τῆς ἀσαφείας ἐπιτεθείτης, ὅτι, Ὁ βλέπων λεῖα ἐλεηθήσεται. *Dictus est primus sermo in Paræmiis in modum proverbii, adjecta quadam obscuritate ad mentem nostram exercendam, « Qui videt levia, misericordiam consequetur? »* Nec quisquam dixerit similia in Proverbiis⁴ inveniri, ubi ita legitur, Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὀρθὰ βλέπετωσαν, *oculi tui recta videant.* Etsi enim ex illis, Ὁ βλέπων λεῖα, eadem effici possit sententia, atque ex his, οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὀρθὰ βλέπετωσαν: tamen ipsæ per se voces tam inter se differunt, ut diligentissimus vir Basilius alias pro aliis sumpsisse credi merito non possit, præsertim cum Proverbiorum locus modo lectus fuisse dicatur. Præterea libens quærerem unde auctor illud, ἐλεηθήσεται, hauserit. Si de suo hanc vocem addidit, non ita solet Basilius: sin ex aliquo Proverbiorum loco ipsam sumptam fuisse dicas, jandudum vir doctissimus Duceus ejusmodi locum in Proverbiis nusquam comparere satis aperte significavit, cum ita scripsit: *Citatur hoc « Qui levia respicit » ex Proverbiis, in quibus tamen nusquam reperiri poterit, ab eo quidem certe, qui Græco Bibliorum indice a Kirchero conscripto uti voluerit. Neque enim usquam in Proverbiis occurrit, aut λεῖα βλέπειν, aut ἐλεηθήσεται βλέπων.* Vidimus scriptorem ita indiligentem fuisse, ut eorum, quæ ex Proverbiis paulo ante recitata fuerant, oblitus esset: nunc videbimus eundem oblitum fuisse eorum, quæ ipse proxime ante dixerat. Nam post has voces, εἰρηται πρῶτος λόγος ἐν Παροιμίαις,..... Ὁ βλέπων λεῖα ἐλεηθήσεται, *qui levia videt, misericordiam consequetur;* duobus interjectis versibus sequitur, πῶς ὁ λεῖα βλέπων ἐπαινεθήσεται; *quomodo qui levia videt, laudabitur?* Nam hoc ultimo loco legi debere ἐπαινεθήσεται, cum ex notis, tum ex orationis serie constat. Sic enim persequitur scriptor (pag. 587), ἐπαινετὰ γὰρ ἐστὶ τὰ κατὰ προαίρεσιν,..... πόθεν ὁ ἐπαινος τῷ ὀρώοντι τὰ

⁴ Prov. iv, 25.

λαῖα; etc. *Etenim quæ a voluntate pendeni, merentur laudem... unde laus tribuetur levia conspicienti?* etc. Quis autem facile crediderit tam obliviosum fuisse Basilium, ut ei exciderint quæ tantum non proferebat?

13. Audivimus auctorem Scripturam inepte citantem: nunc eundem audiamus inepte loquentem. Ita igitur aliquanto post (pag. 589) loquitur, εἰπέ δὲ ὅτι ἔστι τις ἐν ἡμῖν φιλόδοξος, καὶ οὐ θυμικός: ubi verbum εἰπέ pro futuro positum videtur, sic ut hic locus ita vertendus sit: *Est autem dicturus Est inter nos qui sit gloriæ cupidus, qui tamen iracundus non sit.* Rursus non longe ita scriptum invenitur; Ἐὰν παραστής τῷ ἰατρῷ, καὶ ἴδῃς τὴν πολυτέλειαν τῶν φαρμάκων ἐν ταῖς πολυπτύχοις ἀποκειμένην θέλτοισι, περισκόπει τί οἰκεῖον ἀπόκειται τῷ σωπάθει: ubi pariter vox περισκόπει posita est pro tempore futuro, cum ea quæ retuli verba ita Latine reddenda sint: *Quod si adeas medicum, et videris pretiosa medicamenta in variis tabulis collocata, considerabis quid tuo morbo conveniat.* Illud autem loquendi genus Basilianum non esse vel ex eo intelligi potest, quod eruditissimi duo viri, qui in legendis gravissimi Patris scriptis multi erant, priorem locum non intellexerint. Velim legas eam quam in id addidi notam. Reperias quidem ubi voces δράσον et ποιήσον pro futuro positæ sint, *facturus*: idque inde factum videtur, quod deducantur a futuro, δράσω, ποιήσω: sed ubi voces εἰπέ et περισκόπει aut similes eodem illo sensu usurpentur, vix, opinor, apud idoneos scriptores inveniri poterit; aut certe ejus rei exemplum ullum apud Basilium exstare non puto. Nec aptius dictum videtur quod aliquanto infra (pag. 591) sequitur, θησαυρὸς δὲ ἔστιν ἡ εὐσέβεια χρημάτων, ad verbum, *nam thesaurus est pietas pecuniarum.* Quibus in verbis peregrini aliquid et absoni inesse nemo, opinor, non videt: sed suspicari fortasse poterit quispiam, vocem προτιμότερος, aut similem eo quem mox dixi loco a typographis omissam fuisse, supplerique debere hoc modo, θησαυρὸς δὲ ἔστιν ἡ εὐσέβεια χρημάτων προτιμότερος, *pietas autem thesaurus est pretiosior quam divitiæ.* Ergo ne quisquam in ejusmodi suspicionem adducatur, monebo ita prorsus in omnibus libris et impressis et veteribus legi, uti edendum curavimus. Præterea cum scriptor multis locis inepte loquatur, quid mirum videri debet, si hoc quoque loco inepte locutus sit? Deinceps de diabolo loquens auctor, sic scribit (pag. 594): Κλέπτει διὰ τοῦ ψεύδους, ἐπειδὴ πειχρὸς ἔστι τοῖς ὀθεύουσιν εἰς παράδεισον τὸ ψεῦδος, *Decipit mendacio atque circumvenit: siquidem iter in paradisum facientibus murus mendacium est.* Velim qui legunt se ipsi interrogent, an ita loquerentur, *diabolus mendacio decepit, atque circumvenit, quoniam iter in paradisum facientibus murus mendacium est,* Scriptor solus, ut mihi quidem videtur, tam nove tamque insolite et cogitare, et loqui potuit. Postquam enim audiveras virum ita loquentem, *diabolus men-*

dacio decepit atque circumvenit, putasses te quidvis potius auditurum quam illud, *quoniam iter in paradisum facientibus murus mendacium est.*

14. Quod si voces non satis aptæ optimum oratorum Basilium parum decent, res ipsæ non satis graves omnium gravissimum Patrem parum decere videntur. Postquam scriptor plura quam par erat de hominis præstantia dixerat, ut colligere posset diabolium ei ob tantas prærogativas invidisse, tum demum de muliere sermonem instituere incipit, hoc modo (ibid.): Ἔως γὰρ μόνος ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ εἶχε λαβὴν ὁ διάβολος· ἐπεὶ δὲ ἐκτίσθη ἡ γυνή, ἀπαλόνη ζωῶν, ἀναγκάτως τοῦ Δημιουργοῦ τὴν ἀπαλόνητα φυσικὴν ἐμποικίσαυτος, ἵνα ὑπὸ τοῦ φιλανθρώπου εὐμαρῶς τραφεῖ τὰ νήπια. Εἰ γὰρ αὐστηρὰ ἦν ἡ γυνή, οὐκ ἂν ἀποκλαιόμενον τὸ νήπιον τοῖς στήθεσιν ἐνηγκαλιζέτο, οὐκ ἂν τῆς ἰδίας τροφῆς ἡμέλει, τὸν δὲ μαζὸν ἐπέειξε πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ὑπομαζίου παιδίου. Νῦν μέντοι μητέρων εὐσπλαγχναίαι τὸν ὕπνον πολλακις τῶν βλεφάρων ἀποδιώκουσιν, ἐπειδὴν μικρὸν παρενοχληθῆ τὸ νήπιον. Ἴνα τοίνυν ἐκτρέφῃται νήπιον, ἀπαλή ἡ φύσις ἡ γυναικεία παρήχθη, ἀπαλή καὶ φιλόανθρωπος. Τῷ οὖν, etc. *Etenim quandiu solus fuit homo, ansam non habebat diabolus; sed istuc contigit, postquam condita est mulier, tenerum illud animal, cui Conditor necessario teneritudinem naturalem indidit, ut ob benignitatem pueros propense educaret. Etenim si austera esset mulier, non sane plorantem infantem ulnis complexa in sinu foveret, neque alimento suo neglecto, mammam ad lactentis pueri commodum præberet. Nunc vero materna illa charitas somnum e palpebris non raro fugat, ubi in commodum leve infanti accidit. Ut igitur infans nutritur, muliebris sexus tener conditus est, tener et humanus. Quamobrem teneræ ac molli,* etc. Quid est, quæso, nugari, si hoc non est? Certe si talia narrasset muliercula aliqua, fortasse non esset cur miraremur: sed cui persuaderi poterit gravissimum virum Basilium ejusmodi nugæ effutivisse? Quibus in verbis aliquid post vocem νήπια poni debuisse moneo, quale est illud, τότε τοῦτο ἐγένετο, ut oratio et clarior esset, et melius cohæreret: quæ voces si additæ fuissent eo quem dixi loco, ita interpretari licuisset: *Etenim quandiu solus fuit homo, ansam non habebat diabolus sed posteaquam condita est mulier... ut ob benignitatem pueros propense educaret tunc contigit ut ansam haberet.* Illud autem eo notavi, ut magis pateret error, quem similis loquendi ratio viris doctissimis objecit. Is autem, quem dico, locus ea quæ retuli verba proxime antecedit. Ibi autem ita legitur. (pag. 593): Ἐπειδὴ κατέμαθε τὸν ἄνθρωπον· ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι τὸ μικρὸν τοῦτο ζωῶν πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμοτιμίαν ὁ Κύριος προσκαλεῖτο, διὰ τῆς ἀρετῆς ἀνάγων αὐτόν, καὶ διὰ σωφροσύνης τῶν κατὰ τὸν βίον, ἐπεὶ τὴν τελείωσιν τῆς ψυχῆς λείπει. Ἔως γὰρ, etc. *Postquam consideravit hominem: postquam vidit exiguum hoc animal a Domino ad angelorum æqualitatem advocari, ut qui ipsum per virtutem ac rerum mundanarum*

moderatum usum eveheret ad animæ perfectionem, etc. Ubi notare operæ pretium est, vocem *λείπει* in Parisiensi editione additam fuisse, ut monerentur, qui legerent, aliquid hoc loco deesse; sed tamen nihil deest, vocemque *λείπει* delendam esse constat ex libris veteribus, in quibus illius ne vestigium quidem exstat. Ineptæ autem illa loquendi ratio ut Parisiensis editionis auctores, ita eruditissimum quoque virum Combefisium decepit. Putarunt hæc verba, *ἐπειδὴ κατέμαθε τὸν ἄνθρωπον, ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι,* etc., referri ad aliquid quod sequi deberet, cum tamen ad ea quæ præcedunt referrentur. Itaque ex iis quæ paulo ante leguntur verbis ejus loci sententia peti debet, sic ut vox *ἐπονηρεύσατο*, quæ initio periodi superioris invenitur, subaudiatur: quibus probe intellectis, perspicuum est totius ejus loci hanc esse sententiam: *Diabolus maligne se gessit, cum vidit multum homini affluere voluptatis.... Rursus se maligne gessit, cum consideravit hominem, et cum vidit exiguum hoc animal a Domino ad angelorum æqualitatem advocari,* etc. Ergo erraverunt quidem, qui hic aliquid a librariis omissum fuisse arbitrati sunt: sed eos multo minus reprehendendos esse judico, quam scriptorem ipsum, qui quod male locutus est, errandi occasionem dedit. Nec ita multo infra cum auctor pantherarum in homines odium describere vellet, his verbis usus est (pag. 595): *Εἶδον ἐγὼ τὰ μισανθρωπέατα τῶν ζώων ἐν τοῖς σταδίοις πολλάκις, ἢ εἶδον ἢ ἤκουσα (a) ἄσφαλῆς γὰρ ἔστω ὁ λόγος. Vidi ego sæpe in stadiis infestissima homini animalia, aut vidi, aut audivi: tutus enim sit nobis sermo.* Primum scriptor ait vidisse se: sed quasi religione tactus, statim addit se aut vidisse, aut audivisse. Ita autem loqui, ut mihi quidem videtur, ejus est, qui in privatis ac familiaribus colloquiis tempus jucunde terere cupit, non ejus, qui publicam concionem ad populum habet. Præterea qui dicit se aliquid sæpe vidisse, quomodo dicere potest, se aut vidisse, aut audivisse? Nam fieri potest quidem aliquando, ut si rem aliquam semel viderimus, dubitemus utrum eam viderimus, an audiverimus: sed si sæpe aliquid viderimus, omnis et dubitatio et religio tollitur, consciique sumus nobis, nos id vidisse. Moneo alicubi (b), hanc dicendi formulam, *ego vidi, ego novi*, familiarissimam fuisse Basilio Magno, ob idque non valde admodum dubito, quin orationis auctor, cum ita locutus est: *Vidi ego sæpe in stadiis,* etc., aut Basilius ipse, aut certe ejus aliquis imitator eximius videri voluerit: sed cum ita futurum speraret, sibi nimis blandiebatur. Nemini enim persuaderi poterit, Basilium eum fuisse qui, diceret vidisse se aliquid sæpe, et tamen statim dubitaret, an id unquam vidisset: velim oculis perlustrentur

⁵ Luc. x, 30.

(a) Emendatio obvia, *καὶ εἶδον καὶ ἤκουσα, et vidi, et audivi alios qui viderant*; ἢ *pro καὶ* descriptor legerit; prona est enim utriusque voculæ in codd.

A ipsa loca, in quibus Basilius ea quam dixi formula usus est: quæ si quispiam legerit, magis ac magis intelliget Basilium nihil tale dixisse, quale in hac concione reperitur. Unum si addidero, reliqua omittam. Statim igitur ita scribit auctor (pag. 595): *Οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἐν τῇ εἰκόνι τὸ μισοῦθου εἰδείξεν, ἐπειδὴ θεοῦ προσάψασθαι οὐκ ἐδύνατο. Οὕτως ὁ εἰς ἡμᾶς πόλεμος ἀπόδειξιν ἔχει τοῦ θεομάχου εἶναι τὸν πονηρὸν, καὶ πρῶτον πολεμεῖν τῷ Δεσπότη. Ἐκεῖνος κατήγαγεν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ εἰς Ἱεριχὼ τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ἐπὶ τὰ κοῖλα· ἐπὶ μὲν τῆς ὄρεινῆς ἡ Ἱερουσαλήμ, ἡ δὲ Ἱεριχὼ κάτω ἐν τῇ ἀλμυρᾷ θαλάσῃ. Εἴ τις ὑμῶν εἶδε τὸν τόπον, εἶδε τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν, ὅτι Ἱεριχὼ μὲν ἔχει τὰ κοῖλα τῆς Παλαιστίνης, Ἱερουσαλήμ δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐρήρεισται, τὴν ἀκρὰν κατέχουσα τοῦ ὄρους τοῦ διὰ πάσης ἐκείνης τῆς χώρας ἀνεστηκότος. Sic etiam diabolus suum in Deum odium patefacit in imagine cum Deum attingere non possit. Sic ex illato bello liquet malignum illum Dei hostem esse, ac primum Domino ipsi bellum gerere. Ille hominem ab Jerusalem in Jericho abduxit, ab altis ad cava. Nimirum Jerusalem in montana regione sita est; Jericho vero in depresso ac humili loco ad Salsum mare. Si quis vestrum vidit locum, vera esse novit quæ dicuntur, Jericho videlicet in Palæstinæ cavis locari, Jerusalem vero in summo loco sitam esse montis ejus, qui per totam illam regionem assurgit, cacumen occupantem. Hæc dum legerem, mihi visa sunt non satis inter se cohærere. Hic si sermo esset de amore proximi, faterer exemplum ejus hominis, qui ab Jerusalem in Jericho descendebat⁵, apte et commode allatum fuisse: sed hoc loco ejusmodi exemplum ita intempestive adductum est, ut oratio prorsus dissoluta esse videatur. Certe si alius quivis idoneus auctor diaboli in Deum aut in homines odium ostendere instituisset, hoc exemplum proferre nunquam cogitasset, cum sexcenta sint et aptissima et notissima, quibus ad id commonstrandum uti liceret. Quomodo ergo Basilius horum auctor dici merito possit, qui unus omnium in aptis exemplis proferendis felicissimus fuisse comperitur? Præterea quæ sequuntur, *nimirum Jerusalem in montana regione sita est; Jéricho vero in depresso ac humili loco ad Salsum mare; si quis vestrum vidit locum, novit vera esse quæ dicuntur,* etc., hominis sunt, qui vana serio dicit, non gravissimi Patris, qui ubique convenientissima quæque et utilissima docet.*

13. Auctor, quisquis est, aut Basilius ipse videri voluit, aut certe Basilianus esse studuit. Nam aliquando verba ipsa, sæpe sententias ab eo sumpsisse deprehenditur. Quæ ergo hic dicta sunt aut de ira, aut de invidia, aut de avaritia, non aliunde magis

mss. permutatio. EDIT.

(b) Lege num. 29.

sumpta esse constat, quam e Basilii libris, qui, ut notum est, his de vitiis pulcherrimas orationes habuit. Imo etiam si quis diligenter legat eam concionem, cui titulus est: *Quod Deus non est auctor malorum*, inde quoque aliquid expressum fuisse agnoscet. Nunc, ut ea de re existimare cuique liceat, proferam locum unum, ex quo de cæteris conjectura fieri possit. Auctor igitur sic loquitur (pag. 589): Πῶς ἀσχημονεῖ ὁ θυμώδης; Ἀποτίθεται τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπινον, θηρίου σχῆμα μεταλαμβάνει. Ἐνόησον τὸν θυμούμενον· ἐπέξεσεν αὐτῷ ὁ θυμὸς καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑπὸ πλάγῃσαν, οὐκ εἰσὶν οἱ αὐτοὶ ὀφθαλμοὶ· πυρ βλέπει, ἀνέδραμεν αὐτῷ τὸ αἷμα, περιέξεσε τὴν καρδίαν, ὑπέδραμε τοὺς χιτῶνας τῶν ὀφθαλμῶν, ἐγένετο ὑφαίμος ἐγγυρῶν τῇ πάθει ἠλλοίωσε αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς. Ἄνηρ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων. Ἐὰν ἴδῃς τὸν θυμούμενον τοὺς ὀδόντας παραθήγοντα, ἐνθυμήθητι ὅτι σὺ εἶσιν ὁ τοιοῦτος.... ἐὰν ἴδῃς τὸν θυμούμενον πατὴρ μὲν ἐπιλανθανόμενον, παιδὸς δὲ ἀγνοοῦντα σῶμα.... καὶ γέγονε κακῶν φιλονεικία. Ὁ δὲ ἐν κακῶν ἀμιλλαῖς νικῶν, οὗτος ἀθλιώτερός ἐστιν. *Quomodo inhonestus est, qui iracundus est? Exuit habitum humanum, belluinum habitum induit. Finge tibi animo iratum; efferbuit in ipso ira, et oculi mutati sunt: non sunt iidem oculi, ignescunt: excurrit ipsius sanguis, circum cor ebullit, tunicas subit oculorum: suffunditur sanguine cum morbo succumbit; alterat oculos suos. « Vir iracundus est inhonestus. » Si videris iratum dentes acuentem, cogita hominem ejusmodi apro similem esse.... si videris iratum patris obliviscentem, non agnoscentem corpus filii., sicque malorum fit contentio. Qui autem vincit in malorum certamine, is magis miser est.* Basilii autem verba sunt hæc (pag. 83, et 84 et seq.): Διὰ τοῦτον ἀδελφοὶ μὲν ἀλλήλους ἠγνόησαν· γονεῖς δὲ καὶ τέκνα τῆς ζύσεως ἐπελάθοντο.... καὶ τίνος οὐχὶ ἰοδόλων ἀναιδέστερον ἐφορμῶντες, οὐ πρότερον ἴστανται πρὶν ἢ διὰ μεγάλου καὶ ἀνηκέστου κακοῦ... διαπνευσθῆ τὸ φλεγμαῖνον... Ὁρεγομένοις γὰρ τῆς ἀντιελυπήσεως, περιζεῖ μὲν τῇ καρδίᾳ τὸ αἷμα, ὡσπερ βία πυρὸς κυκώμενον καὶ παφλάζον· πρὸς δὲ τὴν ἐπιφάνειαν ἐξαναθῆσαν, ἐν ἄλλῃ μορφῇ τὸν ὀργιζόμενον ἐδειξε· τὴν συνήθη πᾶσι καὶ γνωρίμην, ὡσπερ τι προσωπεῖον ἐπὶ σκηπῆς, ὑπαλλάξαν. Ὀφθαλμοὶ μὲν γὰρ ἐκεῖνοις οἱ οἰκειοὶ τε καὶ συνήθεις ἠγνόηνται, κερήφορον δὲ τὸ ὄμμα, καὶ πῦρ ἤδη βλέπει, καὶ παραθήγει τὸν ὀδόντα κατὰ τῶν σῶων τοὺς ὁμοσε χωροῦντας. Πρόσωπον πελιδνόν καὶ ὑφαίμου... ἐν γὰρ ἀμιλλαῖς πονηραῖς, ἀθλιώτερος ὁ νικῆσας. *Per iram fratres se invicem ignoravere: parentes quoque et liberi naturæ obliti sunt... ac impudentius venenata quavis bestia irruentes, non prius desistunt quam inflammatio per magnam immedicabilemque perniciem.... discutitur... Nam circa cor quidem in iis qui vindictam anhelant, effervescit sanguis, utpote vi ignis exagitatus ac æstuans: in superficie autem efflorescens, irascentem in alia forma ostendit, consuetam et notam omnibus formam tanquam personam in scena commutans. Nam*

illorum et proprii et consueti oculi non cognoscuntur, efferatus est aspectus, atque igne jam micat. Quin et grassantium suum more dentes acuit. Facies est livida et sanguine suffusa.... Nam in malis pugnis miserior est qui vincit. Hæc autem eo retuli paulo fusius, ne quis miraretur quod hæc oratio inter veras ac germanas Basilii orationes in omnibus libris posita sit. Cum enim animadvertissent librarii, multa in ea reperiri, quæ in Basilii concionibus reperirentur, facile adducti sunt, ut ipsam inter genuina illius scripta collocarent.

§ V. *De homilia in humanam Christi generationem.*

16. Antequam eruditorum de hac oratione opiniones referamus, abs re non erit paucis adnectare, quæ nobis in ea scitu digna visa sunt. Primum igitur scriptor, quicumque ille fuit, multas affert causas, cur Maria desponsata sit viro: quas, si unam excipias, de qua paulo post commodius dicam, hoc loco exscribere non pigebit. Et quoniam præstat ipsos auctores audire, ipsa Græca verba referre statui. Sic igitur loquitur (pag. 598): Καὶ παρθένος, καὶ μεμνηστευμένη ἀνδρὶ, ἐπιτηδεῖα πρὸς τὴν τῆς οἰκονομίας διακονίαν ἐκρίθη, ἵνα καὶ ἡ παρθενία τιμηθῆ, καὶ ὁ γάμος μὴ φαυλισθῆ. Ἡ παρθενία μὲν γὰρ ὡς ἐπιτηδεῖα πρὸς ἀγιασμόν ἐξελέγη· διὰ δὲ τῆς μνηστείας αἱ ἀρχαὶ τοῦ γάμου συμπαρελήφθησαν· ὁμοῦ δὲ ἵνα καὶ μάρτυς οἰκειῶς ἢ τῆς καθαρότητος Μαρίας ὁ Ἰωσήφ, καὶ μὴ ἐκδοτος εἴη τοῖς συκοφάνταις ὡς τὴν παρθενίαν βεβηλώσασα, μνηστῆρα εἶχε τοῦ βίου φύλακα. *Et virgo, et viro desponsata, habita est idonea ad hujus dispensationis ministerium, ut et virginitas honorii esset, et matrimonium non contemneretur. Virginitas enim ut ad sanctimoniam apta, selecta est: per desponsationem vero comprehensa sunt initia nuptiarum. Simul autem, ut et Joseph puritatis Mariæ esset testis domesticus, et ne calumniatoribus foret obnoxia, quasi virginitatem contaminasset; sponsum habebat vitæ custodem. Nec ita multo infra, antiqui cujusdam sententiam proponens, idem auctor sic scribit: Εἰρηται δὲ τῶν παλαιῶν τινι καὶ ἕτερος λόγος, ὅτι ὑπὲρ τοῦ λαθεῖν τὸν ἀρχόντα τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν παρθενίαν τῆς Μαρίας ἢ τοῦ Ἰωσήφ ἐπενοήθη μνηστεία. Allata est et alia ratio a quodam ex antiquis, videlicet excogitatam fuisse Josephi desponsationem, ut Mariæ virginitas lateret hujus mundi principem. Vix autem dubitari potest, quin antiqui nomine intelligendus sit martyr Ignatius, cujus hæc sunt verba in Epistola ad Ephesios: Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐκνοσφορήθη ὑπὸ Μαρίας κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ, ἐκ σπέρματος μὲν Δαβὶδ, Πνεύματος δὲ ἁγίου.... Καὶ ἔλαθεν τὸν ἀρχόντα τοῦ αἰῶνος τούτου ἡ παρθενία Μαρίας, καὶ ὁ τοκετὸς αὐτῆς, ὁμοίως καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου. Deus enim noster Jesus Christus conceptus est ex Maria, secundum dispensationem Dei ex semine quidem David, Spiritu autem sancto.... Et latuit principem sæculi hujus virginitas Mariæ, et partus ipsius, similis et mors Domini. Ubi quasi præteriens monebo, deceptum videri doctissimum*

virum Tillemontium, cum scripsit (a) Origenem in hac homilia nomine cujusdam antiqui indicari. Nam intelligi debere martyrem Ignatium, ex gravissimo auctore Hieronymo confirmari potest: qui cum primum caput Matthæi interpretaretur (b), ita scripsit: *Martyr Ignatius etiam quartam addidit causam, cur a desponsata conceptus sit; ut partus, inquit, ejus celaretur diabolo, dum eum putat non de virgine, sed de uxore generatum.* Nec indignum puto quod notetur, duo mysteria olim uno eodemque die fuisse celebrata, ortum Domini et Magorum adorationem. Auctor enim duo hæc mysteria ita exponit ac conjungit, ut obscurum non sit utrumque illis temporibus simul celebratum fuisse. Erat autem nomen diei festo, *Theophania*. Cum enim auctor jam orationi suæ finem imponere cogitaret, sic loquitur (pag. 602): *Φθεγγόμεθα τινὰ καὶ ἡμεῖς φωνὴν ἀγαλλιάσεως. ὄνομα θώμεθα τῇ ἑορτῇ ἡμῶν, Θεοφάνια. Eloquamur et nos vocem aliquam exultationis: festum nostrum appellemus Theophaniam,* Et, quando talia colligere cæpi, addam illud quoque. virginem Mariam Theotocon appellari.

17. Jam more nostro disputemus merito an immerito hæc oratio tribuatur Basilio. Eruditissimi viri Combefisius et Dupinus ne videntur quidem hanc orationem suspectam habuisse. Tillemontius vero, vir acerrimo judicio præditus, ait eam in dubiis poni posse. Nec prætereundum silentio, hanc concionem deesse in aliquibus libris veteribus: sed nihil inde satis firmi ad eam rejiciendam concludi posse, vident, opinor, omnes. Quare necessario recurrendum ad alia principia, ipsaque oratio in se consideranda; num quid in ea inveniri possit, quod nobis ad judicandum facem præferat. Primum occurrit illud (pag. 596): *Πῶς οὖν δι' ἐνός, φησὶν, εἰς πάντας ἦλθε τὸ λαμπτήριον; Quomodo igitur per unum, inquit, in omnes splendor devenit?* Quod ut verum fatear, prorsus peregrinum et a Basilii consuetudine alienum mihi videtur. Nam, nisi valde fallor, ut apud cæteros bonos auctores, ita apud Basilium λαμπτήρ usitate dicitur, non λαμπτήριον. Aliquanto post magni aliquid dicturum se pollicitus auctor, tamen præter expectationem nihil ejusmodi dicit. Postquam enim attulerat aliquot causas, cur Maria Virgo desponsata sit, aliam prolaturus, sic loquitur (pag. 598): *Ἔχω τινὰ καὶ ἄλλον λόγον εἰπεῖν οὐδὲν ἀτιμότερον τῶν εἰρημένων, ὅτι ὁ ἐπιτήδειος πρὸς τὴν ἐναυθρώπησιν τοῦ Κυρίου καιρὸς, πάλαι προωρισμένος καὶ προδιατεταγμένος πρὸ καταβολῆς κόσμου, τότε ἐνεστήκει, καθ' ὃν ἔδει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Ἰησοῦ τὴν Θεοφόρον ἐκείνην συστήσασθαι σάρκα. Ἐπειδὴ δὲ ὁμότιμον τῆς καθαρότητος Μαρίας οὐκ εἶχεν ἢ κατ' ἐκείνην γενεὰ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος ὑποδέξασθαι, προκατελήπτο δὲ διὰ τῆς μνηστείας, ἐξελέγη ἡ μακαρία Παρθενος, οὐδὲν*

τῆς παρθενίας ἐκ τῆς μνηστείας παραβλαβείσης. Possum et aliam quamdam rationem proferre, nihilo his quas protulimus viliores, quod videlicet idoneum ad incarnationem Domini tempus olim præfinitum et ante conditum orbem prædestinatum tunc instaret, in quo Spiritum sanctum et Altissimi virtutem oportebat carnem illam Dei gestatricem conformare. Quoniam vero illa hominum ætas nihil puritati Mariæ æquandum habebat, sic ut Spiritus sancti susciperet operationem, occupata autem jam erat per desponsationem, electa est beata virgo, nihil ex desponsatione virginitate læsa. Auctor promiserat, ut dixi, allaturum se eximiam quamdam causam, cur desponsata fuisset virgo Maria: sed non videtur promissis stesisse. Etenim, si res attentius consideretur, non proprie affert causam, cur desponsata fuerit: sed ait solum eam, cum inventa fuisset jam per desponsationem occupata, propterea electam fuisse, quod alia nulla virgo ei illa ætate par esset puritate. Ex auctoris igitur verbis discimus, non cur fuerit viro desponsata, sed cur virginibus cæteris anteposita sit, videlicet ob puritatem. Quod addit auctor, puritatem Mariæ nihil læsam fuisse ex desponsatione, id ut ad rem non pertinet, ita a nemine in dubium revocatur. Aut nihil tale promississet Basilius, aut, si promississet dignum aliquid promissis dixisset. Illud quoque quod mox legitur: *Ἀμφότερα εὔρεν ὁ Ἰωσήφ, καὶ τὴν κύησιν καὶ τὴν αἰτίαν, ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Utrumque invenit Joseph, et graviditatem, et causam, quod ex Spiritu sancto,* mihi displicet. Et vero in his verbis videtur inesse insuave aliquid et inelegans; nec admodum dubito quin alius quivis scriptor addidisset voculam aliquam, qua orationem suam ornatorem reddidisset. Nec magis placet locus ille (ibid.), ubi scriptor angelum ita cum Josepho colloquentem facit: *Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου· μηδ' ἐκεῖνο εἰθυμηθῆς ὅτι ὑπονοίαις ἀτόποις συσκιᾶσιν τὸ ἀμάρτημα. Δίκαιος γὰρ προσηγορεύθησού πρός, etc. Noli timere accipere Mariam conjugem tuam, neque illud cogitaveris obumbraturum te peccatum absonis quibusdam commentis. Nam vocatus es justus, non est autem, etc.* Nam illud quidem: *Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου,* unde sumptum sit ⁶, probe scio: sed reliqua ubi legantur, nescio, nisi forte in apocryphis quibusdam scripturis, quibus auctor alio loco manifeste usus est, ob idque idipsum ex iisdem fontibus hausisse merito credi potest. At Basilius ut veras Scripturas assiduo versabat in manu, ita apocryphas non legebat: aut si legeret, eas tantopere contemnebat, ut ipsis uti semper puduerit. Mox suspicabar scriptorem aliquid mutuatum fuisse ex apocryphis: nunc id ei contigisse affirmare

⁶ Matth. i. 20.

(a) Vie de S. Basile, p. 304.

(b) Hieronym. in Matth. lib. 1, cap. 1.

possum. Ejus hæc sunt verba (pag. 600: *Ἀλλοὶ δὲ καὶ ἡ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν ἱστορία, ὅτι μέχρι παντὸς παρθένος ἡ Μαρία· λόγος γὰρ τίς ἐστι, καὶ οὗτος ἐκ παραδόσεως εἰς ἡμᾶς ἀφιγμένος, ὅτι ὁ Ζαχαρίας ἐν τῇ τῶν παρθένων χώρᾳ τὴν Μαριάμ κατατάξας μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου κήσιν, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κατεφυεύθη μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐγκληθείς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς διὰ τούτου κατασκευάζων τὸ παράδοξον ἐκεῖνο καὶ πολυῶμνητον σημεῖον, παρθένου γεννήσασαν, καὶ τὴν παρθενίαν μὴ διαφθείρασαν. *Declarat autem et Zachariæ historia, Mariam perpetuo virginem permansisse. Ferunt enim, et id ex traditione ad nos usque pervenit, Zachariam cum Mariam in virginum loco post Domini partum posuisset, templum inter et aram occisum a Judæis fuisse, videlicet accusatum a populo, quod hac ratione confirmaret admirabile illud et percusum decantatum signum, virginem peperisse, nec tamen virginitatem corrupisse.* Mirum videri debet tantas ineptias in re seria dici potuisse: nec minus mirari subit ejusmodi orationem tam diu Basilio Magno fuisse tributam. Olim caput vicesimum quintum Matthæi exponens Hieronymus, similem fabellam confutavit. Cum ergo venisset ad eum locum, ubi mentio fit ejus Zachariæ, qui inter templum et altare occisus est, quæreretque quis sit iste Zacharias, ita loquitur: *Alii Zachariam patrem Joannis intelligi volunt, ex quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quod propterea occisus sit, quia Salvatoris prædicavit adventum. Hoc quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Certe duæ illæ fabellæ ita inter se conveniunt, ut ex uno eodemque fonte profectæ esse videantur. Ego autem male de Magno illo Basilio existimare mihi viderer, si eum putarem tam fœde somniasse, ut pro veris apocryphorum somnia narrarit. Ubi et illud præterea notari potest, auctoris sententiam nihil ex hoc commento juvari. Nam probare instituerat Mariam virginitatem illibatam semper servasse: id quod non probavit. Etsi enim in ordinem virginum allecta fuisset Maria, etiam post Domini partum, tamen semper quæri posset, utrum in eo gradu quem consecuta fuerat, ad mortem usque permanserit. Etenim si paulo post Domini partum ab eo ordine exciderit, aliosque liberos ex ea suscepit Josephus, ipsam non semper virginem exstitisse constat. Quare si auctor firma ratione probare vellet, Mariam semper virginem fuisse, non satis erat dicere, eam in virginum loco a Zacharia post Domini partum positam esse, sed ostendere debuisset, ipsam in eo ordine in quo semel fuerat collocata, usque ad extremum spiritum perseverasse: id quod non præstitit. Auctorem in re simili a scopo errasse jam vidimus: Basilius autem unus omnium felicissime attingere scopum novit, et cum semel aliquid sibi probandum proposuit, nunquam aliud probat. Porro cum multa sint in hac oratione,*

A quæ mihi discipliceant, nihil tamen me magis movit, quam quod de cometis dicitur. Verba auctoris sunt hæc (pag. 601): *Οὐ μὴν οὐδ' ἐκεῖνο τοῖς περιέργως τὰ κατὰ τὸν τόκον ἐκλαμβάνουσιν εἰπεῖν ὑπάρχει, ὅτι ὁ ἀστὴρ τοῖς κομήταις παραπλήσιος ἦν, οἵπερ μάλιστα δοκοῦσι βασιλέων διαδοχὰς δηλοῦντες κατ' οὐρανὸν ἵστασθαι. Neque vero iis qui curiose exponunt quæ a partum pertinent, illud dicere licet, stellam fuisse cometis assimilem, qui maxime ad significandas regum successiones videntur in cælo consistere.* Certe ita videri potuit cuivis alteri potius quam Basilio Magno. Etenim is non erat, qui aut crederet regum successiones cometis significari, aut ad id credendum alios induceret. Ita enim errores genethliacorum atque commenta confutat, ut ejusmodi cometarum fabulam tantum non nominatim repudiet. Pauca ex multis referam (a). Sic igitur loquitur: *Οἷα δὲ καὶ τὰ ἀποτελεσματικά; Ὁ δεῖνα οὐλός, φησὶ, τὴν τρίχα, καὶ χαροπός, Κριοῦ γὰρ ἔχει τὴν ὥραν· τοιοῦτον δὲ πως ὀφθῆναι τὸ ζῶον· Ἄλλὰ καὶ μεγάλωφρων, ἐπειδὴ ἡγεμονικὸν ὁ κριός· καὶ προετικὸς, καὶ πάλιν ποριστικὸς, ἐπειδὴ τὸ ζῶον τοῦτο καὶ ἀποτίθεται ἀλύπως τὸ ἔριον, καὶ πάλιν παρὰ τῆς φύσεως ῥαδίως ἐπαμφιέννυται· Ἄλλὰ καὶ ὁ Ταυριανὸς τληπαθῆς, φησὶ, καὶ δουλικὸς, ἐπειδὴ ὑπὸ ζυγόν ὁ ταῦρος· Καὶ ὁ Σκορπιανὸς πλήκτης διὰ τὴν πρὸς τὸ θηρίον ὁμοίωσιν· Ὁ δὲ Ζυλιανὸς δίκαιος, διὰ τὴν παρ' ἡμῶν τῶν ζυγῶν ἰσότητά· Τούτων τί ἂν γένοιτο καταγελαστότερον; . . . . Πῶς οὖν ἐκεῖθεν τὰς προηγουμένας αἰτίας λέγων ὑπάρχειν τοῖς τῶν ἀνθρώπων βίοις, ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν βοσκημάτων τῶν γεννωμένων ἀνθρώπων τὰ ἤθη χαρακτηρίζεις; . . . . Τί οὖν δυσωπεῖς μὲν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀξιοπιστίας τῶν ἀστρῶν; etc. *Quales autem producuntur effectus? Hujus capilli, inquiunt, futuri sunt crispi, oculive decori: Arietis scilicet habet horam: namque animal illud quodammodo tali est aspectu. Quin etiam erit grandianimo et elato, quippe penes arietem est principatus: erit et largus, et rursus quæstuosus, quandoquidem hoc animal et citra molestiam deponit lanam, et rursus facile a natura vestitur. Sed natum in Tauro, tolerantem esse laborum dicunt, atque servilem: quoniam jugo taurus subjicitur. Qui vero editus est sub Scorpione, erit per cussor, obeam quam cum isto animali habet similitudinem. Qui autem in Libranatus est, futurus est justus, propter librarum apud nos æqualitatem. Quid his magis ridiculum esse possit? . . . Quomodo igitur illinc præcipuas vitæ humanæ causas proficisci doces, et ex terrenis pecudibus nascentium hominum mores exprimis atque effingis? . . . Quid ergo fidem ex astris tibi faciens perterrefacis nos? Qui, quod ad hominum ortum attinet, non pluris fecit astra eorumque motus, is, ut mihi quidem videtur, minime omnium dicere potuit regum successiones cometis indicari. Jam ad alia properabimus, sed si prius illud unum adjecerimus, tantam variantium lectionum copiam in**

(a) Hom. 6 in Hex., p. 55 et seq.

libris antiquis reperiri, ut si omnes voluissem exscribere, modum excessissem. Eruditissimus vir Combesius hoc cum animadvertisset ita scripsit: *Hæc homilia, quod crebro Ecclesiarum usu trita maxime plurimisque libris ecclesiasticis descripta, diversis scatet lectionibus, pro eo ac sibi quisque describens in suæ usum Ecclesiæ, indulgit, ut vocem aliquam mutaret, seu aliquid interpolaret, pro captu fidelis plebis, cui studebat, sive etiam antiquariis ita obrepsit.* Nolim quidem cum doctissimo viro ea de re contendere: sed tamen hanc homiliam Ecclesiarum usu maxime tritam fuisse, nusquam invenio. Præterea idem ille quem dixi homo peritissimus monuit duas Basilii in jejunium orationes initio Quadragesimæ recitari solitas: in quibus tamen tanta diversarum lectionum copia non reperitur. Sed, ut hæc sunt, ego arbitror immensam illam variantium lectionum multitudinem ad meam opinionem confirmandam non nihil valere. Nam experientia edoctus sum tam multam librorum antiquorum inter se discrepantiam νοθείας sæpius certissimum signum esse.

VI. De homilia in pœnitentiam.

18. Auctor hujus orationis, quisquis est, non id sibi proposuit, ut auditores suos ad pœnitentiam hortaretur, sed ut Novatianos et Montanistas, qui pœnitentiam negabant, confutaret. Hanc orationem ab aliquo episcopo alterius episcopi rogatu compositam fuisse, prima verba aperte ostendunt. Eruditissimus vir Tillemontius ita de hoc scripto disserit (a), ut ei exilem quamdam suspicionis notam inurat; sed fatetur ipsam pro vera ab eruditibus hominibus hactenus habitam fuisse. Ego autem sive verba, sive verborum constructionem, sive sententias ipsas considerem, nihil unquam minus Basilianum vidi. Proferam aliquot loca, ex quibus id quod dico, probari possit. Statim occurrit illud (p. 603): *Φησὶν ὁ ταῦτα πλάσας ὅτι· Ἐὰν γίνωνται αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς τὰ ἄπλυτα χρώματα, εἰ λούσῃσθε, μεταπίπτει εἰς καθαρότητα χιόνος· Dicit tamen qui hæc condidit: Si fuerint peccata vestra velut colores qui elui non possunt, si modo lavemini, in nivis puritatem transibunt;* ubi quivis alius homo paulum modo diligentior pro μεταπίπτει, transit, scripsisset μεταπίπτουσι, transibunt, videlicet αἱ ἁμαρτίαι Nec ita multo post ita scriptum invenitur: *Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔχει χώραν γλυκαινεσθαι τὰ ἄλμυρά, λέγομεν δὲ καὶ ἡμεῖς νῦν ἀπὸ Παλαιᾶς, εἰπόμεν τί ἀντιλέγουσι πρὸς τὰ ἐκ τῆς Παλαιᾶς λεγόμενα. Sed quoniam rebus salsugine imbutis non datur dulcescendi locus, nosque nunc verba proferimus ex Veteri Testamento, referamus quid opponant adversus ea quæ ex Veteri dicuntur. Melius, nisi fallor, abeset illud, ἐπειδὴ οὐκ ἔχει χώραν γλυκαινεσθαι τὰ ἄλμυρά, quoniam rebus salsugine imbutis non datur*

dulcescendi locus. Hæc enim cum eo quod sequitur, cohærere non videntur; et qua ratione scriptor dixit relaturum se argumenta ex Veteri Testamento, quoniam rebus salsugine imbutis non datur dulcescendi locus, eadem plane dicere potuisset relaturum se argumenta ex Novo Testamento, quoniam rebus salsugine imbutis non datur dulcescendi locus. Et vero non unum magis cohæret cum eo quod inferitur, quam aliud: vel ut verius dicam, neutrum cohæret. Hæc ut Basilii non sunt, ita nec quæ sequuntur (pag. 604): *Ὡς προσέχουσι δὲ λέγω, ὅθεν καὶ βαρύτερον ἄπτομαι..... Τίς ἄσεβέστερος ἀναγεγραπταὶ τοῦ Ἀχαάβ; ὡς ἀναγινώσκουσι λέγω· Alloquor velut attentos, unde graviora attingo.... Quis magis impius quam Achaab descriptus est? velut legentibus loquor.* His auctoris verbis, *velut legentibus loquor*, nihil simile in veris ac indubitatis Basilii orationibus invenitur: aut certe cum illud, λέγω ὡς, bis intra paucos versus positum vidi, peregrini aliquid et insoliti videre mihi visus sum. Atque in hac mea sententia confirmatus fui, cum incidi in ea quæ statim subjunguntur, ἐπειδὴ ὑμῖν λαλοῦμεν, εἰπόμεν καὶ σαφέστερον, quoniam alloquimur vos, loquamur et clarius. Mihi enim persuadere non potui Basilium Magnum ita sui dissimilem fuisse, ut præter consuetudinem multa fere continenter dixerit, quæ dicere non solum nihil attinebat, sed quæ per se puerillia sunt et nugatoria. Nunc, ut leviora quædam omittamus, de scriptoris doctrina loquamur. Itaque de lapsu Davidis verba faciens auctor, sic scribit (pag. 604): *Ὅσον ἂν πέσῃ ὁ ἰσχυρὸς, ταχεῖαν ἔχει τὸν ἀνάστασιν· Ἀγανακτεῖ ὁ Δαβὶδ..... Εὐθύς ἐπὶ τὸ φάρμακον ἐλήλυθεν· εἶδε τὸ τραῦμα προσέφυγε τῷ ἰατρῷ· Ἡμαρτον, φησὶ, καὶ εὐθύς ἠΐασις· Καὶ ὁ Κύριος παρήνεγκέ σου τὸ ἁμάρτημα· Τί γὰρ βούλει, ἐν ἁμάρτημα λογισθῆναι ὅσιος, ἢ πολλὴν δικαιοσύνην; Ἐποίησεν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ἐποίησε καὶ πολλὰς δικαιοσύνας· Τί δίκαιον παρὰ δικαίῳ Θεῷ, τῶν ὀλίγων μνημονεῦσαι, ἢ τῶν πολλῶν ἐπιλανθάνεσθαι; Ἐστω ζογὸς, καὶ ὃ μετροῦμεν, μετρηθήσεται ἡμῖν· Εἰ πλείονα τὰ ἁμαρτήματα, ἔστω ἁμαρτωλὸς· εἰ δὲ πλείονα τὰ δικαιώματα, ἔστω δίκαιος· Εἰς καὶ εἰς· τὰ γὰρ παρ' ἡμῖν πάντα ἐκ τοῦ πλείονος λέγεται· Καὶ τοῦ λευκοῦ ἐστὶ λευκότερον, καὶ τοῦ γλυκέος εἰς σύγκρισιν ἄλλο γλυκύτερον· οὕτω καὶ οἱ δίκαιοι ἐσμεν ὡς ἄνθρωποι, οὐχ ὡς ἡ ἁμαρτία δικαιοσύνη· Ὅθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη ἀκούει, ἡμεῖς δὲ μεταλήψει δικαιοσύνης δίκαιοι· Καὶ Μωϋσῆς ἐλάλησέ τι τῇ γλώττῃ, ἀλλ' οὐκ ἀπέλήφθη τῇ ἱστορίᾳ. Quantumvis sane cadat fortis, cito resurgit. Rem moleste fert David... Statim accessit ad remedium: vidit vulnus, ad medicum confugit. «Peccavi,» inquit, et confestim adest medela. «Et Dominus transtulit peccatum tuum.» Quid enim vis, unumne peccatum imputari sanctis, an justitiam multam? Fecit peccatum, at fecit etiam justitias multas. Quid justum*

¹ 1 Reg. xii, 13.

(a) Tom. IX, p. 296 et 687.

est apud justum Deum, paucorumne meminisse, an multorum oblivisci? Sit statera; et qua mensura mensi fuerimus, admetietur nobis. Si peccata plura sunt, sit peccator: sin justitiæ plures, sit justus. Unus et unus: nam omnia nostra ex abundantiori judicantur. Et res una alba albore superatur ab altera; et dulci, si compares, aliquid aliud dulcius est. Sic etiam justus sumus tanquam homines, non quod peccatum justitia sit. Unde Filius Dei justitia vocatur: nos vero participatione justitiæ justus sumus. Et Moyses lingua locutus est aliquid, quod tamen non comprehensum est historia. Quid, quæso, hac doctrina aut pejus, aut minus Basilianum excogitari potuit? Quamlibet gravis sit lapsus viri fortis, cito, si fides auctori habenda est, resurgit! Sed si ita est, horumque Basilius auctor sit, quomodo fieri potest, ut egregius ille doctor præclaros illos canones ediderit, quibus ad purgandum quodlibet peccatum tam lingua tamque severa pœnitentia præfinitur (a)? Etenim si vir fortis, quamvis graviter peccaverit, tam facile resurgit, nihil necessarii erant canones illi, quibus et fortes et debiles ad resurgendum tum diu exercerentur. Sed quid tam novum, aut magis inauditum, non dico apud Basilium, sed apud eos, qui vel primoribus labris sacras Scripturas attigerunt, quam illa comparatio justitiæ et peccati, sic ut aliquis, si peccata plura admiserit, peccator sit; sin autem plura justitiæ opera fecerit, futurus sit justus? Hæc dum scriberem, in mentem venit cujusdam legis Persarum, quam legisse se ait homo peritissimus, idemque elegantissimus (b): *Multæ olim, inquit, apud Persas leges fuisse traduntur: ex quibus facile intelligi potest, singularem quamdam ejus gentis sapientiam fuisse... Erat igitur apud eos ita constitutum, ut cum quis in judicio argueretur aliquid fecisse contra leges, etiamsi liquido constaret eum culpæ affinem esse, non tamen statim condemnaretur, sed prius inquireretur diligentissime in omnem illius vitam, inireturque ratio, plurane turpiter et flagitiose, an bene laudabiliterque gessisset. Tum si vincebat turpium numerus, condemnabatur; sin præponderabantur honestis turpia, absolvebatur. Cogitabant enim, humanarum virium non esse, rectum cursum perpetuo tenere: habendos pro bonis viris eos, non qui nunquam peccarent, sed qui sæpius honeste agerent.* Est, lex ejusmodi vigeat apud Persas: sed ab Ecclesia Dei prorsus arceatur. Sed nos ad propositum referamus, nec satis habeamus locum integrum exscripsisse, sed ejus partes aliquas diligentius expendamus. Ita igitur auctor loquitur: *Εἰ πλείονα τὰ ἁμαρτήματα, ἔστω ἁμαρτωλός. εἰ δὲ πλείονα τὰ δικαίωματα, ἔστω δίκαιος. Εἷς καὶ εἷς τὰ γάρ, etc. Si peccata plura sunt, sit peccator; si justitiæ plures, sit justus. Unus et unus: nam, etc.* Quid autem sibi velit illud, *unus et unus*, non satis intelligo; nec facile adducar ut credam hominem,

(a) *Epist. ad Amphil.*

A qui Persa non fuerit, ita scripsisse. Sequitur (pag. 605): *Οὕτω καὶ οἱ δίκαιοι ἐσμεν ὡς ἄνθρωποι, οὐχ ὡς ἡ ἁμαρτία δικαιοσύνη. Ὅθεν, etc. Sic etiam justus sumus tanquam homines, non ut peccatum justitia. Unde, etc. Cætera non improbo; sed in illo, οὐχ ὡς ἡ ἁμαρτία δικαιοσύνη, non ut peccatum justitia, obscuri aliquid et absoni inesse mihi videtur. Rursum ita statim legitur: Ἡμεῖς δὲ μεταλήψαι δικαιοσύνης δίκαιοι. Καὶ Μωϋσῆς ἐλάλησέ τι τῇ γλώττῃ, ἀλλ' οὐκ ἀπελήφθη τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ Ἀβραάμ, etc. Nos vero participatione justitiæ justus sumus. Et Moyses lingua locutus est aliquid, quod tamen non comprehensum est historia. Et Abraham, etc. Ubi illud, *Et Moyses lingua locutus est aliquid, quod tamen non comprehensum est historia*, non belle connectitur reliquis orationis partibus: ex quo fit, ut oratio hoc loco dissoluta esse videatur. Constat igitur non ex sententiis modo, sed ex ipsa etiam scribendi ratione, hanc concionem Basilio Magno tribui merito non posse. Auctor, antequam ad Novum Testamentum veniret, ex Veteri hoc testimonium protulit (pag. 605): *Καὶ γὰρ Μανασσῆς ὁ τετραπρόσωπα εἰδῶλα ἐν τῷ ναῶ τοῦ Θεοῦ θεῖς, ἐν ὅθεν ἂν τις εἰσέλθῃ, ταῖς εἰδώλοις προσκυνήσῃ, μετανοήσας ἀνεκλήθη ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. Nam et Manasses qui idola quadruplicem faciem habentia in templo Dei collocarat, ut undecunque quis ingrederetur, idola adoraret, acta pœnitentia revocatus est ex captivitate. In eo autem peccavit auctor quod locum Veteris Testamenti non indicaverit. Nam ubi Scripturarum ejusmodi idolorum quadruplicem faciem habentium mentio fiat, hodieque ignoratur; nec dubium esse potest, quin hæc historia ex alio aliquo fonte hausta sit.**

19. Posteaquam scriptor testimonia aliquot e Veteri Testamento retulit, e Novo quoque nonnulla excerpenda esse judicavit. Ita igitur de adolescente prodigo loquitur (ibid): *Ἐδέξατο, καὶ φησὶ θύσατε ταῦρον, καὶ στολὴν ἐξενέγκατε, καὶ ταύτην ἀρχαίαν, καὶ δακτύλιον ἐν τῇ χειρὶ. Ταῦτα πάντα παρερμηνεύεται μὲν, δηλοῖ δὲ συντόμως τὴν προτροπὴν τὴν ἀγαθὴν τοῦ ὑποδεξαμένου, οὐ πρὸς ἃ θέλω, ἀλλὰ πρὸς ἃ λέγει. Εἰ δέ, etc. Excepit [pater filium], et ait: Mactate taurum, et stolam afferte, eamque pristinam, et annulum in manum ipsius. Hæc omnia in aliam quidem sententiam exponuntur; sed tamen compendio significant bonam suscipientis cohortationem, non ad ea quæ volo, sed ad ea quæ dicit. Quod si, etc. Quibus ex verbis quomodo idonea aliqua sententia effici possit, alii viderint: ego monere satis habeo, ejusmodi scribendi rationem et ineptam et obscuram in summum virum Basilium non convenire. Cum auctor multa dixisset de adolescente prodigo, tum demum Petri et Pauli mentionem facit, hoc modo (pag. 606): *Πέτρος τρεῖς ἀπαρνείται, καὶ κείται ἐν θεμελίῳ. Παῦλος ἀπὸ διωκτῶν κήρυξ. Ἄλλ' ἐνταῦθά ἐστι ζήτημα. Ἀλλὰ τί λέγει**

(b) *Muret., Var. lect. lib. viii, c. 25.*

αὐτός· Ἰησοῦς Χριστός ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτος εἶμι ἐγώ· Τὸ ἴδιον ἐλάττωμα φανεροί, ἵνα δείξῃ τὸ μέγεθος τῆς χάριτος· Ἀλλὰ Πέτρος εἰπὼν καὶ εὐλογηθεὶς, εἰπὼν ὅτι Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ ἀκούσας, ὅτι Πέτρα εἶ, ἐνεγκωμιάσθη· Εἰ γὰρ καὶ πέτρα, οὐχ ὡς Χριστὸς πέτρα, ὡς Πέτρος πέτρα· Χριστὸς γὰρ ὄντως πέτρα ἀσάλευτος, Πέτρος δὲ διὰ τὴν πέτραν· *Petrus ter negat, tamen in fundamento collocatur. Paulus ex persecutoribus factus est prædicator. Sed hic quæstio est. Quid autem dicit ipse? « Jesus Christus venit in mundum, ut peccatores salvos faceret, quorum primus sum ego » Declarat suum ipsius vitium, ut gratiæ magnitudinem ostendat. At dixerat Petrus, et benedictionem consecutus fuerat; dixerat: « Filius es Dei altissimi »; » cumque audisset, « Petra es, » præconio nobilitatus est. Quanquam autem petra est, non ut Christus petra, ut Petrus petra. Christus enim vere petra est inconcussa: Petrus vero propter petram. Ubique abjectum est dicendi genus, et humile; sed præterquam quod hoc loco sermo humilis est et abjectus, aliqua dicta sunt ineptissime. Quid enim illa loquendi ratione, ἀλλὰ Πέτρος εἰπὼν καὶ εὐλογηθεὶς, εἰπὼν ὅτι, at Petrus locutus, et benedictionem consecutus, locutus, aut ineptius est, aut absurdus? Fortasse non videbuntur meliora quæ sequuntur, ὡς Πέτρος πέτρα, ut Petrus petra. Scriptorem quæstionem quamdam hic proposuisse, nec tamen imitatum fuisse bonos scriptores, qui, cum quæstionem aliquam instituunt, ejus rationem paucis explanant, dissimulare volui. Magnus ille dicendi magister quisquis est, aliquando post ita loquitur (p. 607): Μέγας ἦν ὄντως Ἀβραάμ· οὕτως ἦν μέγας, διότι γῆ ἐστὶ καὶ σποδός· Vere magnus erat Abraham: tantus erat, quoniam terra est et cinis. Ubi non obscurum est vocem διότι positam fuisse pro ὅμως, ut sit, tamen terra est cinis. Cum scriptor talia superius de multiplici justitia dixisse non satis haberet, ita persequitur (ibid.): Τὸ μὲν ἐν λογίζεται κακόν, τὰ δὲ πολλὰ ἀγαθὰ οὐ λογίζεται Θεός; Πόσοι μάρτυρες πρῶτον ἀρνησάμενοι, τὸ δεύτερον ἀνεκαλέσαντο τὴν ἧτταν: Ἀλλ' ἀρνησάμενοι, οὐχὶ τῇ διανοίᾳ, ἀλλὰ τῇ γλώττῃ· Ἡ σὰρξ γὰρ ἀσθενής· Ἀπαρνούμενος ἐκπίπτει, πάλιν ὁμολογῶν ἀνακαλεῖται· Οὐ γὰρ τὰ κακὰ φυλάττει ὁ Θεός, τὰ δὲ καλὰ ἀθετεῖ· Καὶ βασανιζόμενός τις, πολλάκις ἐνέδωκε μὴ ἐνεγκῶν, οὐ τὴν προθυμίαν, ἀλλὰ τὸν πόνον· ἀλλὰ κατενεχθεὶς καὶ ἀνεστὶν λαθῶν ἀνακαλεῖται· Τὸ μικρὸν ῥῆμα φυλαχθήσεται αὐτῷ, αἱ δὲ βάσανοι οὐκ ἀριθμηθήσονται; Ἀλλὰ Θεός κριτῆς, οὐκ ἀνθρώπων ἡ τόλμα· Τολμᾶς νομοθετεῖν Θεῷ ὅς οἷδε τὴν ἀσθενεῖαν, καὶ χορηγεῖ τὴν βοήθειαν, καὶ δώσει τὴν νίκην; Πόσοι οὐκ ἀπὸ καλοῦ βίου ἐμαρτύρησαν; Ἄρα ἐπειδὴ ἐπέστρεψεν ἐπιθυμία, ἀποστερηθήσονται τῶν*

A καμάτων; Οὐκ ἄγγελοι ἐσμεν, ἀλλ' ἄνθρωποι. Καὶ πίπτομεν καὶ ἐγειρόμεθα, καὶ πολλάκις τῆς αὐτῆς ὥρας... Εἰ δὲ οὐδενὸς ἁμαρτήσαντος ἢ ἄφεσις, ἢ διαφορὰ ἦν ἐν τῇ ποικιλίᾳ· Ἀλλὰ ἐπειδὴ· *Unumne malum reputat Deus, multa vero bona non reputat? Quot martyres qui primum negarant, rursus redintegrata pugna cladem resarsere? Sed negarant non animo, sed lingua. Caro namque infirma est. Excidit qui abnegat, rursus cum confitetur, instauratur. Nec enim mala observat Deus, bona vero nullo loco numerat: Et cum quis torqueretur, sæpenumero cessit, cum ferre non posset, non commutans voluntatis propositum, sed labore victus: at dimissus, ac requiem nactus, restauratur. Servabiturne dictum breve adversus illum, tormenta vero non enumerabuntur? At Deus judex est, non hominum audacia. Audes legem præscribere Deo, qui infirmitatem novit, et suppeditat auxilium, dabitque victoriam? Quot sunt qui post vitam malam martyrium sustinuerunt? Num quoniam cupiditas illexit, privabuntur laboribus? Non angeli sumus, sed homines, et cadimus et resurgimus, idque sæpenumero hora eadem... Quod si nemini qui peccasset, daretur venia, esset discrimen in varietate. Quot voces, tot fere peregrinitatis atque νοθείας argumenta. Unumne malum, inquit, reputat Deus, multa vero bona non reputat? Ita est, unum malum aliquando reputat Deus, multa vero bona non reputat; neque id ignorare potuit Basilus. Noverat enim doctor egregius, hominem nonnunquam ob unicum mortale peccatum justo Dei judicio et deseri et perire. Sed C audiendus est ipse, qui cum quadraginta martyrum laudes celebraret, ita de misero quodam milite locutus est (a): Ὡς δὲ οἱ μὲν ἠγωνίζοντο, ὁ δὲ ἐπετῆρει τὸ ἐκθησόμενον, εἶδε θέαμα ξένον, δυνάμεις τινὰς ἐξ οὐρανῶν κατιούσας, καὶ οἶον παρὰ βασιλείως δωρεὰς μεγάλας διανεμούσας τοῖς στρατιώταις· αἱ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι διήρουν τὰ δῶρα, ἕνα δὲ μόνον ἀφῆκαν ἀγέραστον, ἀνάξιον κρίναται τῶν οὐρανίων τιμῶν· ὃς εὐθὺς πρὸς τοὺς πόνους ἀπαγορεύσας, πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀπηυτομόλησεν· Ἐλεεινὸν θέαμα τοῖς δικαίοις, ὁ στρατιώτης φυγᾶς, ὁ ἀριστεύς αἰχμάλωτος, τὸ Χριστοῦ πρόβατον θριαλίωτον· καὶ τὸ γε ἐλεεινότερον, ὅτι καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διήμαρτε, καὶ οὐδὲ ταύτης ἀπέλαυσεν, εὐθὺς αὐτῷ τῆς σαρκὸς ἐν τῇ προσβολῇ τῆς θέρμης διαλυθείσης· Καὶ ὁ μὲν φιλόζημος ἐπέσεν ἀνομήσας διακευῆς, ὁ δὲ, etc. Cum autem ii decertarent, custos vero eventum observaret, spectaculum mirum vidit, virtutes quasdam e cælis descendentes, et velut a rege munera magna distribuentes: que aliis quidem omnibus dona dispertiebant, sed tamen unum reliquerunt non donatum, indignum eum judicantes honoribus cælestibus: qui statim ob dolorem cedens, transfugit ad adversarios. Miserabile spectaculum justis; miles transfuga, vir*

⁸ I Tim. 1, 15, ⁹ Math. xvi, 16 et 18.

(a) Tom. II, hom. 19, n. 7.

strenuissimus captivus, direpta a lupo ovis Christi: A atque illud miserabilius, quod et æternam vitam amisit, et ne hac quidem fruitus est, carne ipsius ad caloris accessum statim exsoluta. Et hic quidem vitæ amans, frustra admissio scelere cecidit: lictor vero, etc. Ecce unus miles, multiplici justitia quasi onustus, qui diu pertulerat vim tormentorum, qui tantum non ad mortem usque restiterat, qui tantum non fuerat coronatus, semel negavit, et in sempiternum tempus periit. Non comparantur cum malis bona, neque numerantur: at Deus justo et arcano iudicio semel lapsum militem pœnis æternis addixit. Quomodo ergo Basilius, a quo hujus militis historiam audivimus, dicere potuisset quæ in controversa hac oratione leguntur: *Quantumvis sane cadat fortis, cito resurgit, cum ipse hoc militis exemplo docuerit virum strenuissimum cecidisse, nec tamen unquam resurrexisse? Quomodo rursus ita loqui potuisset: Quid enim vis, unumne peccatum imputari sanctis, an justitiam multam? Fecit peccatum, at fecit etiam justitias multas. Quid justum est apud justum Deum, paucorumne meminisse, an multorum oblivisci?..... Si peccata plura sunt, sit peccator: sin justitiæ plures, sit justus, cum ipse narret militi justo (nisi enim fuisset justus, ejus exemplum justis non fuisset propositum) imputatum esse unum peccatum, non justitiam multam? Rursus quomodo ita scribere potuisset: Et cum quis torqueretur, sæpenumero cessit, cum ferre non posset, non commutans voluntatis propositum, sed dolore victus, quasi res nihili sit, si quis ob dolorem fidem neget, cum ipse tradiderit militem, qui dolore victus cesserat, tamen vitam æternam amisisse. Sed ad locum, quem ultimo loco proposuimus, redeamus. Ita igitur auctor loquebatur: Ποσοι μάρτυρες πρῶτον ἀρνησάμενοι, τὸ δεύτερον ἀνεκαλέσαντο τὴν ἥτταν; Ἄλλ' ἀρνησάμενοι, οὐχὶ τῆ διανοίᾳ, ἀλλὰ τῆ γλώττῃ. Quot martyres qui primum negarant, rursus redintegrata pugna cladem resarserunt? Sed negarant non animo, sed lingua. Quasi vero parum esset lingua negare, modo non negaretur animo. Longe alia est doctrina Basilii, cujus hæc sunt in ea quam de martyre Gordio habuit oratione (a) Jam igitur beatum hunc virum morti ad vitam properantem circumstantes amici cum gemitibus amplectebantur, ac extremam salutem dicebant, atque effusis ferventibus lacrymis, precabantur ne semet traderet igni, ne suam absumeret juventutem, ne jucundum hunc solem derelinqueret. Alii consiliis ad persuadendum idoneis eum decipere nitebantur: Nega verbo solo: in animo vero, ut voles, serva fidem. Utique non attendit Deus linguam, sed loquentis mentem. Ita enim tibi licebit et judicem mitigare, et Deum propitium reddere. At ille inflexibilis erat et indomitus, nec*

ullo tentationum impetu vulnerari poterat.... Et verospiritualibus oculis circumcurrentem diabolum cum cerneret, concilantem alium ad lugendum, adjuvantem alium ad persuadendum, plorantibus quidem illud Domini verbum dixit: « Nolite flere super me ¹⁰, » sed flete super hostes Dei, qui in pietatis cultores talia audent, quique per hanc flammam quam ad nos comburendos accendunt, gehennæ ignem sibimet parant.... Aliis vero, qui ut lingua negaret suadebant, respondit, linguam quæ a Christo creata erat, quidquam in Conditorem loqui non posse. « Corde enim credimus ad justitiam, ore vero confitemur ad salutem ¹¹... » quomodo igitur negabo Deum meum quem a puero adoravi? Nonne horrescet cælum desuper? nonne obscurabuntur mea causa sidera? num tellus me ullo modo sustinebit? « Nolite errare, Deus non irridetur ¹². » Ex ore nostro nos judicat, ex verbis justificat, exque verbis condemnat. Annon legistis tremendam hanc Domini comminationem? « Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est ¹³. » Cur autem hæc similem suadetis? ut mihi quidpiam ex tali arte comparem? ut paucos dies lucrifaciam? at jacturam faciam totius æternitatis: ut effugiam carnis dolores? sed nequaquam videbo bona justorum. Perire solenter, et astute ac dolose æternum sibi supplicium accersere, manifesta fuerit dementia. Hæc, et si longiora, hoc loco referre libuit, ut utriusque doctrina, Basilii et auctoris, altera cum altera commodius comparetur, utque ex sententiarum diversitate plane constet hanc de qua controversia est, orationem Basilio tribui merito non posse. Et vero Basilius, qui ea quæ edidimus dicentem Gordium induxit, quomodo ita loqui potuisset: Quot martyres, qui primum negarant, rursus redintegrata pugna cladem resarserunt? negarant autem non animo, sed lingua, tanquam si res levis sit lingua negare. Præterea libenter quærerem ab auctore, si viveret, quot sunt, qui cum semel negassent, nunquam redintegrarunt pugnam, nec unquam cladem resarserunt. Velim autem illud notetur maxime, militis exemplum a Basilio proponi non peccatoribus, sed justis (spectaculum, inquit, justis miserabile): sic ut simul et perniciosam illam auctoris de multiplici justitia sententiam funditus evertat, et justos moneat ut caveant sibi, ne forte et ipsi ob unicum scelus æterno igni tradantur. Sed, ut jam dixi, si nihil aliud impediret quominus oratio hæc Basilio tribueretur, ipsum certe dicendi genus per se satis esset: quod rursus ex ultimo loco confirmari potest. Ita enim locutum auctorem vidimus, καὶ βασανιζόμενός τις πολλάκις ἐπέδωκε μὴ ἐνεγκῶν, οὐ τὴν προθυμίαν, ἀλλὰ τὸν πόνον, et cum quis torqueretur, sæpenumero cessit, cum ferre non posset, non commutans voluntatis pro-

¹⁰ Luc. xxiii, 28. ¹¹ Rom. x, 10. ¹² Galat. vi, 7. ¹³ Matth. x, 33.

(a) Hom. 18, n. 6 et 7.

positum, sed labore victus: ubi illud, οὐ τὴν προθυμίαν, ἀλλὰ τὸν πόνον, per ellipsim dictum, violenti aliquid et inusitati præ se fert. Basilius cum de misero illo milite loqueretur, ita superius scripserat, πρὸς τοὺς πόνους ἀπαγορεύσας, non per ellipsim, τοὺς πόνους. Mox sequitur: Εἰ δὲ οὐδενὸς ἀμαρτήσαντος ἢ ἀφεισις, ἢ διαφορά ἦν ἐν τῇ ποικιλίᾳ· quod si nemini qui peccasset, daretur venia, discrimen esset in varietate: quod et obscurissimum et ineptissimum esse nemo non videt. Scio quidem doctissimum virum Combefisium ut alios quosdam ita hunc ultimum locum emendare voluisse: sed cum id non fecerit ex veterum librorum auctoritate, sed de suo, emendationum illius non habenda est ratio, magisque vellem fassus fuisset, id quod res est, hanc orationem optimi scriptoris Basilii non esse. Tunc enim de ea emendanda non tantopere laborasset nec ei mirum fuisset malum auctorem male mala scripsisse.

§ VII. *De homilia adversus eos qui calumniantur nos, quod tres deos colamus.*

20. Hanc orationem nemo haecenus, quod sciam, in spuris posuit. Tillemontius (a), ubi alias orationes recenset, de iisque iudicium profert, hujus vix meminit, sed sic tamen, ut alio loco ipsam Basilio aperte tribuat. Ego autem ob argumenti gravitatem optabam phrasim atque sententias Basilio Magno dignas in hac oratione invenire: sed quo magis eam legi, eo magis mihi ipse persuasi ipsam indignam esse, quæ tanto viro tribueretur. Apud Basilius omnia propriis et accomodatis ad id quod agitur vocibus exprimuntur: et, ubi non expectes, aliquid plerumque reconditæ eruditionis latet. Nusquam Basilius sui dissimilis est: sed ubique se præstat eum, qui jure oratorum optimus habitus sit. Prætereaque illius oratio ita naturalis est, ut nihil præter expectationem audias: sed omnia tam apte tamque convenienter inter se connectuntur ut fateare necesse sit nihil aut melius aut convenientius dici potuisse. Horum autem nihil in hac concione inveniri, omnes, opinor, facile intelligent, si eam paulo attentius legere voluerint. Interea ego loca quædam, quibus maxime hæc oratio suspecta reddi possit, ut occurrent, in medium adducam. Primum igitur sub principium orationis ita legitur (pag. 609): Διὸ εἰ ὁ ἀγαπητὸς μισεῖται, τί μέγα εἰ ἡμεῖς τοῦ μίσους ἀξιούμεθα παρ' ἀνθρώποις, οἷς περισσεύει τὸ κτῆμα τοῦ μίσους; Quapropter si dilectus odio habetur, quid est magni si nos apud homines, apud quos odii possessio abundat, odio digni habeamur? Duæ hæc voces, ἀγαπητὸς et κτῆμα, mihi non videntur satis sapere morem ac ingenium Basilii. Fortasse Basilius, cum Psalmos interpretaretur, voce simplici ἀγαπητὸς uti potuit ad unigenitum Dei Filium significandum: sed ipsum hac ipsa voce sola et simplici ad eundem indicandum

¹⁴ Eccle. ix, 17.

(a) Tom. IX, p. 301 et 263.

A in aliis suis orationibus unquam usum fuisse non puto. Vox vero κτῆμα idcirco displicet, quod ad hunc locum non satis accommodata esse videatur. Qui enim illud audit, οἷς περισσεύει τὸ κτῆμα τοῦ μίσους, apud quos abundat possessio odii, is, si in legendis Basilii libris diligenter versatus sit, statim, nisi valde fallor, novum quiddam et peregrinum audire sibi videbitur. Totum illud (ibid.): Τίς μοι δώσει θέατρον τῆν οἰκουμένην ἀπασαν, καὶ φωνὴν σάλπιγγος εὐτονωτέραν, καὶ θρήνους Ἰερεμίου, καὶ δάκρυον θαψιλὲς καταρρήξαι καρδίαν ὑδύναις συντετριμμένην, καταχέασθαι κόριν τῆν νῦν ἐκ τῆς ἀτιμίας ἡμῶν κατακεχυμένην, πενθῆσαι τε τῆν κοινὴν συμφορὰν; ὅτι ἐπιλέλοιπεν ἡ ἀγάπη ἢ ῥίζα τῶν ἐντολῶν. Quis mihi dabit theatrum universum orbem terrarum, et vocem tuba validiorem, et lamentationes Jeremiæ, et lacrymas uberes, quibus cor doloribus contritum dirumpam, pulveremque nobis nunc ignominiose aspersum perfundam, et deplorem calamitatem communem? quippe defecit mandatorum radix charitas: totum, inquam, illud fragmentum in hominem grandiloquum convenire potest, non in Basilius Magnum, qui omnia eloquentiæ ornamenta cum mira quadam simplicitate solertissime conjungere solet. Et ut magis intelligatur quam alienum sit a Basilii moribus ejusmodi dicendi genus turgidum et inflatum, exemplum unum ex quo de aliis judicari possit, in medium proferre non pigebit, Etsi igitur Basilius sæpe Christianorum inter se dissensiones ac jurgia memorat, tamen libro *De Spiritu sancto* copiosius et accuratius quam aliis locis miserabilem illum Ecclesiæ statum describit. Ergo sicubi, illic maxime tumido illo loquendi genere uti Basilius decebat: sed tamen ne ibi quidem turgit illius oratio, at simplex est, et ab omni emphasi alienissima. Postquam enim tot ac tanta mala recensisset, hoc modo loquitur (b): Διὰ ταῦτα λυσιτελεστέραν τοῦ λόγου τὴν σιωπὴν ἐπιθέμεν, ὡς οὐ δυναμένης φωνῆς ἀνθρώπου διὰ τοσοῦτων θορύβων εἰσακουσθῆναι. Εἰ γὰρ ἀληθῆ τὰ Ἐκκλησιαστοῦ ῥήματα, ὅτι λόγοι σοφῶν ἐν ἀναπαύσει ἀκούονται, πολλοῦ ἂν δεοῖ πρέπειν τῇ νῦν καταστάσει τὸ περὶ τούτων λέγειν. Has ob res silere utilius judicavi, quam loqui, tanquam hominis vox per tantos tumultus exaudiri non possit. Nam si vera sunt, quæ dixit Ecclesiastes ¹⁴, verba sapientum in quiete audiri, plurimum abest, ut in hoc rerum statu de his loqui conveniat. In eo quem mox exscribam loco variant inter se libri, nam aliquot codices et editi ita habent (pag. 609): Τούτου γὰρ ἕνεκα ἐκεῖνοι τὰς πανηγύρεις ταύτας ἐμνηχανήσαντο, ἵνα τὴν ἐκ τῶν χρόνων ἐγγινομένην ἀλλοτριώσιν διὰ τῆς τῶν καιρῶν ἐπιμιξίας ἀνανεώσωσι, καὶ τοὺς τὴν ὑπερορίαν οἰκοῦντας ἕνα τοῦτον καταλαβόντας τόπον, ἑαυτοῖς ἀρχὴν φιλίας καὶ ἀγάπης

(b) Lib. *De Spiritu S.*, cap. 30.

τὴν συντυχίαν παρέχοιεν : sic vero vetus liber Har-
læanus, ἵνα..... ἀνανεοῦσθαι..... παρέχειν. Neu-
tram autem loquendi rationem arbitror satis ido-
neam esse. Etenim si legas, ἵνα..... ἀνανεώ-
σωσι..... παρέχοιεν, ita scribi oportuisset, καὶ οἱ
τὴν ὑπερορίαν οἰκοῦντες, ἕνα τοῦτον καταλαβόντας
τόπον, etc, nec aliter scripsisset Basilius : sin
legas, ἵνα..... ἀνανεοῦσθαι..... παρέχειν, non erit
quidem causa ulla, cur voces οἰκοῦντας et καταλα-
βόντας reprobentur, sed alium quemvis potius au-
ctorem loquentem induces quam Basilius, apud
quem, opinor, vocula ἵνα cum infinitivo conjuncta
non invenitur. Sed, quod multos magis movere
poterit, illud, ἀνανεοῦσθαι et παρέχειν, videtur
emendatio esse librarii alicujus, qui cum videret
voces οἰκοῦντας et καταλαβόντας necessario infini-
tivum exposcere, pro ἀνανεώσωσι et παρέχοιεν
scripsit ἀνανεοῦσθαι et παρέχειν. Cum enim unicus
duntaxat liber vetus habeat ἀνανεοῦσθαι et πα-
ρέχειν, alii autem omnes habeant ἀνανεώσωσι et
παρέχοιεν, non immerito auctor ipse ita scripsisse
putandus est. Satis de verbis hujus periodi : nunc
de ipsa sententia loquamur. Quod igitur scriptor
ait, *adinventos fuisse conventus, ut animorum alie-
natio renovetur*, id non prudenter dictum est.
Dici oportuerat fieri conventus, non ut ejusmodi
alienatio instauretur, sed ut penitus e medio tolla-
tur. Nam renovanda erat pax atque concordia : alie-
natio vero, quæ pacem atque concordiam interrup-
erat, prorsus abolenda. Quare cum scriptor ita locutus
est, videtur aliud cogitasse, aliud expressisse. Non
enim dubito quin voluerit dicere, renovandam esse
concordiam, sed dixit renovari debere alienationem.
Aliquanto post cum auctor significare vellet, accu-
sari se a quibusdam, quod multos deos introduce-
ret, ita loquitur (pag. 610) : *Μαρτυρήσατε τῇ ἀληθείᾳ
καὶ ἡμῖν, πρὸς τοὺς ἐπιβρυλλοῦντας τὰ τοιαῦτα,
ὅτι ἄρα ἡμεῖς τὴν παλαιὰν θωρεὴν ἀνευεωσάμεθα.*
*Reddite testimonium veritati et nobis, adversus
eos qui talia divulgant, videlicet quod nos do-
num vetus instauravimus.* Ubi nemo non videt
vocem *θωρεὴν* improprie et inepte ad id significan-
dum positam fuisse : alius quivis, eorum saltem
qui apte loqui student, voce *πλάνη* aut simili usi
fuissent, *adversus eos qui talia divulgant, videlicet*
quod errorem veterem instauravimus. In eo quoque
quod mox subjiciam, auctor, quiquis est, longis-
sime discessit a consuetudine Basilius, qui non ita
acerbe in suos adversarios invehi solet. Studebat
vir humanissimus, non insultare suos accusatores,
sed eos ad veritatis cognitionem adducere. Eo
autem, quem dico, loco ita scriptum invenitur : *Τί
ὑποκρύπτεις σεαυτοῦ τὴν ἐπήρειαν; Ψεύδη, καταραμένε,
λέγων παρ' ἡμῖν τρεῖς θεοὺς καταγγέλλεσθαι.*
*Quid occultas tuam ipsius calumniam? Mentiris,
virexsecrande, cum ais deos tres a nobis prædi-
cari.* Ita auctor persequitur, καὶ οὐ ληγεις ἐκ τοῦ

A προφανοῦς, ὅτι ἡμεῖς ἐσμεν οἱ τοὺς κτίσμα τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντας ἀναθεματίζοντες. Ταύτην
τὴν κατηγορίαν δέχομαι ἐπὶ τούτῳ πῦρ καὶ ξίφος ἐκονη-
μένον ὑφίσταμαι· καὶ ὁ τρόχος καταβράσση, καὶ βασι-
μιστήρια ἐπ' ἐμὲ κινῆται, ἐν τῇ αὐτῇ πληροφορίᾳ δέχο-
μαι τὰ βασμιστήρια, ἐν ἧ καὶ οἱ μάρτυρες οἱ ἐνταῦθα
κείμενοι τῶν στεφάνων ἠξιώθησαν. *Nec aperte dicis nos
ipsos esse, qui eos qui Spiritum sanctum crea-
turam dicunt, anathemate ferimus. Hanc accusa-
tionem admitto : eam ob causam ignem subibo et
gladium exacutum : sive rota collidat, sive tor-
menta in me moveantur, eadem animi persua-
sione perferam tormenta, qua martyres hic
jacentes coronas consecuti sunt.* Prævideo qui-
dem non defuturos, quibus hæc verba primo as-
pectu valde admodum placitura sint, quique ipsa
inveniant dignissima, quæ Basilius Magnus pro-
nuntiarit, cum a viro, qui animo excelso esset et
elato, prolata fuisse negari non possit : sed tamen
illi ipsi, si rem attentius considerarint, statim,
opinor, animadvertent, hæc esse verba hominis
constantia atque fortitudine sua præfidentis, qui-
que jactantior videri possit. Et ut melius intelli-
gant hæc longius a Basilius modestia abesse, quam
ut ei tribui possint, velim diligenter comparent
quæ hic dicuntur, cum iis quæ aliis locis simili in
re scripsit Basilius. Potest autem legi ea oratio,
cui titulus, *Contra Sabellianos et Arium et Ano-
mæos (a)*, in qua vir gravissimus modestiæ suæ spe-
cimina quædam reliquit. In hac igitur oratione
C Basilius pariter conqueritur instrui sibi calum-
niam, in eademque pariter profitetur Spiritum
sanctum creaturam non esse, nec tamen quidquam
de se magnificentius prædicat, sed simpliciter ac
modeste ita loquitur (b) : *Ἀλλὰ γὰρ παλαι ὁρῶ δυσ-
ανασχετοῦντας ὑμᾶς πρὸς τὸν λόγον, καὶ μονονουχι-
ἀκούειν θακῶ, ὅτι τοῖς ὁμολογουμένοις ἐνδιατρίβον,
τῶν πολυβρυλλήτων ζητημάτων οὐχ ἄπτομαι· πάντα
γὰρ ἀκοῆ νῦν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν λόγων τῶν
περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνηρέθισται. Ἐγὼ δὲ
μάλιστα ἠβουλόμην, ὡς παρέλαβον ἀπλοϊκῶς, ὡς
συνεθέμην ἀνεπιτηδεύτως, οὕτω παραδιδόναι τοῖς
ἀκούουσι..... Ἐπειδὴ δὲ περιστήκατε ἡμᾶς, δικασταὶ
μᾶλλον ἢ μαθηταί, ἡμᾶς δοκιμάσαι βουλόμενοι, οὐκ
αὐτοὶ τι λαβεῖν ἐπιζητοῦντες, ἀνάγκη ἡμᾶς ὡσπερ ἐν δι-
καστηρίῳ τὴν ἀντιλογίαν προτεινέσθαι, καὶ ἀεὶ μὲν ἀνα-
κρίνεσθαι, ἀεὶ δὲ λέγειν ἃ παρειλήφαμεν. Sed jamdiu
sermonem nostrum moleste ferre vos video, et
tantum non audire me puto, quod confessis immo-
rans, quæstiones valde decantatas non attingam.
Omnium enim aures arrectæ nunc sunt, ut de Spi-
ritu sancto aliquid audiant. Ego vero velim ma-
xime, sicut traditum simpliciter accepi, sicut in-
genue et candide assensus sum, sic et auditoribus
tradere..... Quoniam autem circumstatis nos, ju-
dices magis quam discipuli, qui probare nos ve-
litis, non autem quidquam discere quæritis, ne-*

(a) Tom. II, hom. 24.

(b) Num. 4, p. 193.

cesse nobis est velut in iudicio iis quæ obijciuntur respondere, semperque interrogari, et semper quæ accepimus dicere. Ejusdem modestiæ exempla ut in hac oratione, ita multis aliis locis cuique apud sanctissimum Patrem videre licet. Quare mihi quidem persuasissimum est ita affectum fuisse Basilium, ut tormenta omnia perferre paratus esset ad defendendam Spiritus sancti divinitatem: sed non facile adducar, ut credam modestissimum virum talia qualia audivimus, de seipso jactantius prædicasse. Præterea inter cæteras ingenii laudes, quas doctissimus vir Erasmus Basilio tribuit, hæc quoque reperitur, ipsum Scripturarum testimonia tam concinne admiscere orationi suæ, ut gemmas purpuræ non assutas, sed ibi natas dicas: quomodo ergo ineptissime illud Joannis, *Cum venerit Paracletus*, ita citasset, Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, νῦν ἀνεγνωσθετο. Σὺ δέ... *Cum venerit Paracletus*¹⁵, nunc legebatur. Tu vero, etc. Vir aliquis imperitus Scripturam ita præpostere citare potuit, non magnus ille Basilius, qui Scripturæ verba aptius locare optime noverat. Nec illud omittam, ubi paulo post legitur (pag. 611): Ὡσπερ οὐκ ἔνι συναγνώστῳ Θεὸς ἕτερος, οὕτως, etc. *Sicut non est Deus alter, qui quoque una cum ipso sit ingenuus, ita, etc.*, ibi nihil videri exoticum quiddam inesse. Basilius enim ἔνι pro ἐστὶ uti non solet. Quod si cuiquam ex suo sensu de aliis judicare fas esset, testimonium quod proferam vel unicum satis esset ad hanc orationem repudiandam. Is autem, quem dico locus ejusmodi est (ibid.): Διὰ τὸ σῶμα ἔλαβε νέφος τὸ σῶμα ὁ Λόγος, ἵνα μὴ καταφλέξῃ τὰ ὁρώμενα. *Propter corpus Verbum nubem assumpsit, corpus videlicet, ne res visibiles combureret.* Pauci sane, si publicam orationem ad populum haberent, ita loqui vellent, διὰ τὸ σῶμα ἔλαβε νέφος τὸ σῶμα ὁ Λόγος, causa corporis, Verbum nubem assumpsit, corpus videlicet, cum in his verbis insit mystici aliquid, quod oratorium dicendi genus non deceat: sed nullus, nisi valde fallor, haecenus dixit, neque serio in posterum dicet, ideo corpus a Domino assumptum fuisse, ne res visibiles combureret. Et vero ejusmodi Incarnationis causa mihi videtur a communi hominum sensu tam aliena, ut eam nulli alteri unquam in mentem venisse putem. Sed, ut

24. Arbitror igitur hanc concionem Basilii non esse: sed alicujus, qui eum imitari voluerit. Mihi enim verisimile fit ejus auctorem, quicumque ille fuit, sibi imitandam proposuisse orationem eam, quæ inscribitur, *Contra Sabellianos, et Arium et Anomæos*: qua de re vix dubitaturum puto, qui

¹⁵ Joan. xv, 26. ¹⁶ Joan. xiv, 16.

A duas has orationes diligenter legerit (tom. II, hom. 24). Velim autem studiosi attendant maxime ad insignia quædam loca, quæ hic apponere non pigebit. Basilius igitur sic loquitur (pag. 191 et seq.): Δεινὴ γὰρ ἀγνωμοσύνη μὴ καταδέχεσθαι τὰ διδάγματα τοῦ Κυρίου, εὐκρινῶς διστάωντος ἡμῖν τῶν προσώπων τὴν ἑτερότητα. Ἐάν γὰρ ἀπέλθω, φησὶ, παρακαλέσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον πέμψει Παράκλητον ὑμῖν. Οὐκοῦν Υἱὸς μὲν ὁ παρακαλῶν, Πατὴρ δὲ ὁ παρακαλούμενος, Παράκλητος δὲ ὁ ἀποστελλόμενος. Ἄρ' οὖν οὐ φανερῶς ἀναισχυνηταῖς ἀκούων, ἐγὼ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐκεῖνος δὲ περὶ τοῦ Πατρὸς, ἄλλος περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ πάντα φύρων;..... Καὶ μὴ μοι περιδραμόντες, ὅσοι ἢ μὴ τελείως τοῖς λεγομένοις ἠκολουθήσατε, ἢ πρὸς ἐπήρειαν ἡμᾶς περιεστήκατε, οὐ λαβεῖν τι παρ' ἡμῶν ὠφελίμον ἐπιζητοῦντες, ἀλλὰ λαβεῖσθαι τινὸς τῶν λεγομένων ἐπιτηροῦντες, εἶπητε δύο θεοὺς κηρύσσει..... Ἐπειδὴ δὲ περιεστήκατε ἡμᾶς, δικασταὶ μᾶλλον ἢ μαθηταί, ἡμᾶς δοκιμάσαι βουλόμενοι, οὐκ αὐτοὶ τι λαβεῖν ἐπιζητοῦντες..... Οἱ δὲ χωρίζοντες Πατὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ τῆ κτίσει συναριθμοῦντες τὸ Πνεῦμα ἀτελὲς μὲν ποιοῦσι τὸ βάπτισμα, ἑλλιπῆ δὲ τὴν ὁμιλογίαν τῆς πίστεως.... Οὕτω μὲν οὖν οὔτε καινοτομῶν ῥήματα, οὔτε ἀθετῶ τὴν ἀξίαν τούτους δὲ τολμῶντας κτίσμα προσαγορεύειν, στενάζω καὶ οὐδύρομαι. *Nam ingens improbitas est, non suscipere documenta Domini, qui nobis perspicue aliam personam ab alia distinguit.* « *Si enim abiero, inquit, rogabo Patrem, et alium Paracletum mittet vobis*¹⁶. » *Itaque Filius est qui rogat, Pater est qui rogatur, Paracletus vero, qui mittitur.* *Nonne ergo aperte impudens es, qui cum audias, ego de Filio, ille de Patre, alius de Spiritu sancto, misces tamen omnia?.... Et mihi, quotquot aut non perfecte dicta assecuti estis, aut calumniandi causa nos circumstatis, non quærentes ut ex nobis aliquid capiatis emolumentum, sed observantes ut aliquid eorum quæ dicimus carpatis, ne circumcursantes dixeritis: Prædicat deos duos.... Quoniam autem circumstatis nos, judices magis quam discipuli, qui probare nos velitis, non autem quidquam discere quærat. Qui enim separant a Patre et Filio, et inter creaturas numerant Spiritum, ut baptismum imperfectum, ita faciunt confessionem fidei imperfectam.... Sic igitur neque sum verborum architectus, neque majestatem Spiritus reprobo: sed eos qui creaturam appellare audent, deploro defleo.* Auctor vero ita scripsit (pag. 610, 612): Οἱ πλεῖστοι τῶν παρόντων κατάσκοποι, μᾶλλον εἰσι κατάσκοποι τῶν λεγομένων, ἢ μαθηταὶ τῶν διδασκάλων· καὶ λόγος ἐπιζητεῖται οὐ πρὸς οἰκοδομὴν τῶν παρόντων, ἀλλὰ πρὸς ἐπήρειαν τῶν ἐφεδρευόντων· καὶ μὲν τι λεχθῆ συμβαῖνον ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν ἑξοστρακιζόντων τὴν γνώμην, ἀπῆλθε καταδεξάμενος ὡς τὸ ἴδιον εὐρὼν παρ' ἡμῶν..... Ἐκεῖ ἀντικαταστήσονται μοι οἱ τὴν ἐπήρειαν ταύτην ῥάπτοντες..... Τί..... ἐμοὶ πολεμεῖς;

εἰ πιστεῦω εἰς Πατέρα, εἰ ὁμολογῶ τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ἀθετῶ τὸ Πνεῦμα. Εἰ ὁ Τριάδα ὁμολογῶν, τρεῖς ὀνομάζει θεούς, ἀθετεῖ τὸ βύπτισμα, καὶ πολεμεῖ τῇ πίστει..... σὺ δὲ ταῖς συκοφανταῖς ἀφορμῆν εἰς ἐπήρειαν τέθεικας.... Οὐ δέχῃ τοίνυν τοῦ Παρακλήτου τὴν εὐεργεσίαν ἢ οὐχὶ ὁ Κύριος αὐτῷ ταύτην τὴν προσηγορίαν πρέπειν ἐνομοθέτησε; Πέμψω ὑμῖν καὶ ἄλλον Παρακλήτου. Ὁ καὶ ἄλλον εἰπὼν, οὐχ ἑαυτὸν ἔδειξε πρὸ τοῦ ἄλλου..... Εἰ δὲ μὴ θέλεις, ἀλλὰ φιλονεικεῖς, καταγέλῳ σου τῆς ἀνοίας, μᾶλλον δὲ κλαίῳ σου τὴν τόλμαν. *Plurimi eorum qui adsunt, magis sunt exploratores eorum quæ dicenda sunt, quam discipuli eorum quæ docentur. Atque exquiritur concio, non ut ædificentur, sed ut insidiatores locum habeant calumniandi. Quod si forte dictum est quidpiam, quod accommodatum sit ad cupiditates eorum qui sententiam explodunt, abiit qui audivit, tanquam si id quod suum est, apud nos reperisset..... Illi mihi ex adverso sistuntur qui hanc calumniam consuunt..... cur..... me bello petis? Si credo in Patrem, si confiteor Filium, si non reprobō Spiritum. Trinitatem qui confitetur, si deos tres nominet, abrogat baptismum, et fidem impugnat..... Tu vero inde occasionem arripuisti calumniandi, ut injuriam inferas..... Non igitur suscipis Paraclēti beneficentiam? an non Dominus hanc ei appellationem congruere sanxit? « Mittam vobis et alium Paraclētum ¹⁷. » Qui cum et alium dixit, nonne se ipsum ante alium ostendit?..... Quod si nolis, sed contendas, derideo tuam amentiam: imo potius deploro tuam audaciam.* Qui ergo hæc et similia loca inter se comparavit, facile intelliget eam, de qua controversia est, orationem ex alia imitatione expressam fuisse: sed ita tamen, ut exemplum ab archetypo distet quam longissime. Quare quæ similia sunt, aperte ostendunt aliam orationem ex alia deformatam et effictam esse: quæ vero dissimilia, cum multa et gravia sint, utriusque concionis non eundem auctorem esse manifeste probant. Et vero in utraque oratione tam diversa est scribendi ratio, ut eam discrepantiam qui non videat, suos sibi, oculos claudat necesse sit. Cæterum neminem movere debet, quod hæc lucubratiuncula in veteribus libris Basilii nomen præferat. Cum enim auctor, quantum in se fuit, Basilianus esse studuerit, ab eoque sententias aliquas sumpserit, nihil mirum videri debet, si ea ipsi tributa sit. Aliquid aliud jam aggrediar, sed si prius monuero multas variantes lectiones in libris antiquis inveniri: cujus rei hanc esse causam arbitramur, quod librarii, qui hanc oratiunculam non satis apte conscriptam viderent, alii aliter eam emendare conati sint.

§ VIII. De homilia de libero arbitrio,

22. Cum nemo hactenus genuina Basilii opera ab adulterinis secernere sibi satis serio proposuerit, non est quod quispiam miretur, si hoc quoque

¹⁷ Joan. xiv, 16.

opusculum ipsi ascriptum sit. Hæc autem lucubratiuncula in vulgatis quidem inter homilias posita est: sed tamen si duorum codicum. in quibus reperitur, habenda est aliqua ratio, non homilia est, sed prologus asceticus. Ego parum interesse puto, utrum hoc opusculum homilia dicatur, an prologus asceticus: utrum Basilii sit, necne, scire magis refert. Opusculum in se dum considero, vere dici posse arbitror, nec prologum esse, nec homiliam. Illud enim (pag. 615), *Μίμησαι ταύτην, ὡ τέκνον, μίμησαι. Imitare hanc, filii, imitare* aperte ostendit hanc lucubratiunculam non homiliam, sed libellum peculiarem esse, qui unius hominis causa scriptus sit. Prætereaque Basilium in suis orationibus alloquitur populum, voce ἀδελφός, non voce τέκνον utitur. Prius auctor ita jam locutus fuerat: *Τοιγαροῦν σπούδασον ἄμωρον τέκνον Θεοῦ γενέσθαι. Curam igitur in eo pone, ut fias intemeratus filius Dei*; quo testimonio confirmatur quod diximus, auctorem, cum hæc scriberet, ad unicam personam respexisse. Nec minus perspicuum est, ipsam hanc lucubratiunculam prologum asceticum merito vocari non posse, cum in ea nihil reperiat, quod ad illud vivendi genus speciatim referri debeat; et alioquin cui operi ejusmodi prologus præfigi posset, non video. Sed his omissis, ad id quod hujus disputationis caput est, festinet oratio. Auctor, quicumque ille fuit, qui hanc lucubratiunculam conscripsit, videtur sibi disputandum proposuisse de libero arbitrio: id quod judicarunt, qui breve illud scriptum edidit, cum ei titulum fecerint, *De libero arbitrio*. Basilium autem, ut notum est, in omnibus suis operibus aliquem sibi finem proponit, nec ab eo discedit vel transversum unguem, nisi prius argumentorum gravitate atque multitudine propositum assecutus sit: auctor vero, quisquis est, posteaquam pauca quædam de invicta vi divini auxilii dixit, prorsus aliud agit, idque ita confuse, ut quo spectaverit, nescias. Ibi igitur de libero arbitrio paucis locutus est, statim potius quidvis aliud tractat. Ita enim scribit (pag. 613): *Τοιγαροῦν εἰπερ βούλει μαθεῖν, τίνας ἐνεκεν κτισθέντες καὶ τεθέντες ἐν παραδείσῳ, τελευταῖον συμπαραβλήθημεν τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, καὶ ὁμοιωθήμεν αὐτοῖς, ἀποπεπτωκότες τῆς ἀχράντου δόξης, γίνωσκε, ἐπειδὴ διὰ τῆς παρακοῆς δούλοι τῆς σαρκὸς τοῖς πάθεσι γινόμενοι, ἑαυτοὺς ἀπώκισαμεν τῆς μακαρίας τῶν ζώντων χώρας, καὶ ἐν αἰχμαλωσίᾳ γινόμενοι, ἐτι ἐπι τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος καθέζεσθαι· καὶ διὰ τὸ ἐτι ἐν Αἰγύπτῳ ἡμᾶς κατέχεσθαι, οὕτω ἐκληρονομήσαμεν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.* Quæ verba sic vertit interpres: *Si cupis igitur cognoscere, cujus gratia conditi, inque paradysum locati, insipientibus tandem animantibus comparati et assimilati simus, ab immaculata illa gloria relapsi: sciendum est quod quoniam per inobedientiam servi carnalium concupiscen-*

liarum facti sumus, nos ipsos a beata viventium regione extorres reddidimus, atque ita in captivitatem abducti, ad flumina Babylonis adhuc sedemus. Et quoniam adhuc in Ægypto detinemur, promissionis terram nondum sortiti sumus. Ita pergit auctor (pag. 614 et seq.) : Οὐπω συνεφυράθημεν τῇ ζύμῃ τῆς εὐλακρυεῖας ἀλλ' ἔτι ἐσμέν ἐν τῇ τῆς πονηρίας ζύμῃ· οὐπω ἐρράντισθη ἡμῶν ἡ καρδία τῷ αἵματι τοῦ Ἄμνοῦ τοῦ Θεοῦ.... οὐπω ἀπειλήσαμεν τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου τοῦ Χριστοῦ.... οὐπω ἐνεθυσάμεθα τὸν καινὸν ἄνθρωπον, etc. *Nondum fermento sinceritatis confermentati sumus, sed adhuc fermento nequitiae occupamur : nondum aspersum est cor nostrum sanguine Agni Dei.... nondum lætitiā salutaris Christi recuperavimus.... nondum induimus novum hominem, etc.* Ubi voce οὐπω usque adeo abutitur, ut eam vicies et novies vel circiter repetat, ibidemque vox ἔτι sæpe repetita est, quæ voci οὐπω responderet; neque solum nihil ad propositum faciunt quæ profert, sed tædium maximum legentibus creant. Deinde harum vocum pertæsus scriptor ipse, jamque parans se ad aliud dicendi genus, sic pergit (pag. 614) : Οὐπω ἐσμέν γένος ἐκλεκτὸν, βασιλῆιον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ἐπειδὴ ἔτι ἐσμέν ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν. Πῶς γὰρ οὐκ ὄφεις, οἱ ἐπὶ γῆς συρόμενοί, καὶ τὰ τῆς γῆς φρονοῦντες, καὶ οὐκ ἐν οὐρανοῖς τὴν πολιτείαν ἔχοντες ; πῶς δὲ οὐ γεννήματα ἐχιδνῶν, οἱ μὴ ἐν τῇ ὑπακοῇ τοῦ Θεοῦ εὐφρισκόμενοι, ἀλλ' ἐν τῇ διὰ τοῦ ὄψεως παρακοῇ ; Ἐπειδὴ τοίνυν πῶς μὲν ἀξίως ὀδύρωμαι τὴν συμφορὰν ταύτην οὐχ εὐρίσκω, πῶς δὲ ἐκβοήσας δακρύσω πρὸς τὸν θυνάμενον ἐξελάσαι τὴν ἀυλιζομένην ἐν ἐμοὶ πλάνην, ἀγνοῶ· καὶ πῶς ἄσω τὴν ὁδὸν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας ; πῶς θρηνησῶ τὴν Ἱερουσαλήμ ; Quæ verba ita Latine reddidit interpres : *Nondum sumus genus electum, regale sacerdotium gens sancta, populus qui in lucrum accessit et peculium : quoniam adhuc serpentes, sumus progenies viperarum. Quomodo enim non sumus serpentes, qui super terram serpimus, et terrena sapimus, nec conversationem nostram in cælis habemus ? quomodo non progenies viperarum sumus, qui non in obedientia Dei, sed in inobedientia, quæ per serpentem est, deprehendimur ? Quoniam igitur non invenio quomodo calamitatem istam deplorem, et ignoro, quomodo cum lacrymis eum qui demorantem in me seductionem abigere et expellere potest, implorem, quomodo cantabo canticum Domini in terra aliena ? quomodo lamentator ac deflebo Jerusalem ?* Hæc eo copiosius retuli, quo magis scriptoris idoles cognoscatur atque ingenium hominis scopum nullum habentis, et nihil aliud, nisi ut verba perfundat, curantis. Et ne quis falleretur, tribuens Basilio, quod Basilianum non est, particula πῶς hoc ipso in loco vicies occurrit, sic ut tædium quod voces οὐπω et ἔτι pepereant, altera alterius vocis repetitione multum augetur. Nec solum vocula πῶς ad satietatem usque adhibetur : sed, quod magis ad rem facit, sine ullo consilio, sine ullo delectu, sine ullo iudicio plerum-

que usurpatur. Et vero quo consilio ita scribere potuit : Πῶς γὰρ οὐκ ὄφεις, οἱ ἐπὶ γῆς συρόμενοί καὶ τὰ τῆς γῆς φρονοῦντες, καὶ οὐκ ἐν οὐρανοῖς τὴν πολιτείαν ἔχοντες ; πῶς δὲ οὐ γεννήματα ἐχιδνῶν ; etc. *Quomodo enim non sumus serpentes qui super terram serpimus, et terrena sapimus, nec conversationem nostram habemus in cælis ? quomodo non progenies viperarum ?* etc. Fortasse, ut vis divini auxilii atque necessitas ostenderetur (qui hujus auctoris scopus fuisse creditur) : sed quam parum hæc omnia inter se cohæreant, vident, opinor, omnes. Finem luebratiunculæ suæ mox impositurus auctor, confugit ad illud suum, ut repetenda aliqua voce sermonem protraheret. Ergo præter expectationem voce πῶς utitur, eamque quatuordecies adhibet ; et ut alias, ita hic quoque non satis intelligitur ad quid, cum hæc scriberet, respexerit. Non ergo alio magis nomine repudiari debere hoc breve scriptum puto, quam quod auctoris scopus nullus fuisse videatur. Verba sunt, præterea nihil : nec verba simpliciter, sed verba male inter se cohærentia.

23. Etsi satis liquet ex dictis, id opusculum Basilio tribui merito non posse : tamen nonnulla ad hoc idem comprobandum ascribam. Fateor autem singula eorum, quæ dicturus sum, si seorsum considerentur, non ita multum roboris ac momenti habitura : sed si omnium simul habeatur ratio, spero nostram opinionem inde maxime confirmatum iri. Exordium sumam ab his verbis (pag. 613) : Ἀμήχανον γὰρ ἐπιβῆναι ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκου, καὶ καταπατῆσαι λέοντα καὶ δράκοντα, μὴ πρότερον, καθὼς δυνατὸν ἀνθρώπῳ, ἐκκαθάραι αὐτὸν, δυναμωθῆναι παρὰ τοῦ εἰπόντος τοῖς ἀποστόλοις· Ἰδοῦ, etc. Interpres : *Impossibile namque est ambulare super aspidem et basiliscum, et calcare leonem et draconem, eum, qui non prius se ipsum, quatenus homini possibile est, repurgavit, ut possit corroborari ab eo qui apostolis dixit : « Ecce »* etc. Velim autem paulo attentius expendatur illud, δυναμωθῆναι : ut possit corroborari, in quo vitii aliquid inesse suspicor. Nihil enim video in tota periodo, a quo id verbum aut regi aut dependere possit : sed quasi suspensum est, nec satis reliquæ orationi conexum. Sequitur : Ὁφείλει ἀκορέστῳ στοργῇ καὶ ἀπλήστῳ διαθέσει ἐξ ὅλης καρδίας καὶ δυνάμεως, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ζητεῖν τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀντίληψιν ἐν δυνάμει. Ad verbum, *debet amore insatiabili, et animi affectu inexplebili, ex omni corde et virtute, noctes atque dies, Dei auxilium quærere in virtute : ubi illud ἐν δυνάμει, in virtute, non belle ibi positum est ; nec valde admodum dubito, quin melius abesset. Nam præterquam quod ita ultimo loco positum, fert præ se insuave aliquid et inurbanum, præterea redundare mihi videtur. Postquam enim auctor scripserat quærendum esse Deum ex toto corde atque virtute, quid, quæso, illud, in virtute, addere necesse erat ?* Paulo post ita legitur (pag. 614) : Οὐπω ἐρράντισθη ἡμῶν ἡ καρδία τῷ αἵματι τοῦ Ἄμνοῦ τοῦ Θεοῦ· ἔτι γὰρ τὸ πέταρον τοῦ ἄθου

καὶ τὸ ἄγκιστρον τῆς κακίας ἐμπέπηται αὐτῇ. *Nondum aspersum est cor nostrum sanguine Agni Dei: adhuc enim illi laqueus inferni et hamus malitiæ infixus est.* Primum hominis sunt verba, qui non cæterorum hominum more loquitur. Pauci enim, qui interrogarentur, cur cor nostrum sanguine Agni Dei nondum aspersum sit, ita responderent: *Adhuc enim laqueus inferni et hamus malitiæ infixus est illi.* Deinde vocem πέταυρον pro eo, quod βρόχος usitate dicitur, nusquam a Basilio adhibitam invenio. Nec ita multo infra ita auctor locutus est (ibid.): Οὐπω γεγόναμεν ἄδολος πορφύρα βασιλική, οὐδὲ ἀνόθευτος εἰκὼν θεϊκή. *Nondum facti sumus fuco carens purpura regia, neque germana imago divina:* ubi notandum, quod jam alibi notavimus, Basilium voce θεϊκός nunquam in suis scriptis uti (a). Nonnihil est quoque, quod vox τριγαροῦν, quæ tam parum Basilio familiaris erat, ut opere in longo (b) ne semel quidem ea usus sit, ipsa tamen in tam brevi opusculo ter aut quater reperiatur. Quodsi in aliqujus mente scrupulus atque dubitatio adhuc resideat, velim hanc lucubrationem cum indubitatis Basilii scriptis comparet: quod ubi diligenter fecerit, brevi assensurum confido, Basilium ejus legitimum parentem non esse.

§ IX. *De homilia in illud, « Ne dederis somnum oculis tuis, » etc.*

24. Hanc homiliam non ita pridem ediderunt Franciscus Combefisius et Joannes Baptista Cotelerius; ille Latine solum, hic Græce et Latine. Ejus ita mentionem faciunt doctissimi viri Tillemontius et Dupinus, ut ipsam Basilio magno non indignam esse pronuntient. Hoc idem ea de lucubratione jam antea senserant duo ii quos primum nominavi viri eruditissimi. Dolet mihi, quod hæc orationem hos patronos habeat. Vereor enim, ne eorum in litteris auctoritas tantum apud aliquos valeat, ut ne velint quidem nostra argumenta audire. Quare, nisi res ipsa ad loquendum adigeret me, tacerem libens. Neque enim ignoro, quam sit periculosæ plenum opus aleæ, ejusmodi viris adversari. Sed quoniam quidquam dissimulare nec possum, nec debeo, quid de hoc opusculo sentiam, aperire constitui, ut ab eruditis hominibus, merito an immerito ab eis dissentiam, judicetur. In qualibet oratione, vel potius in quolibet scripto duo considerari possunt, verba et sententiæ. Utraque autem in hoc opusculo, ut mihi quidem videtur, peregrinum quiddam et a Basilii consuetudine alienum præferunt. Et ut ordo aliquis servetur, primum de sententiis, deinde de verbis disputabimus. Ergo si ipsum exordium consideres, nihil nisi abjectum et

A humile in eo reperias, cum tamen in vere Basilianis illis exordiis grande quoddam et sublime dicendi genus semper adhibeatur. Postquam autem frigide exorsus est scriptor, frigidius ita persequitur (pag. 617): Τί εἶπω; πῶς ὑμᾶς προσφθέξομαι; πῶς προκατήψομαι τὰ παρελθόντα; τῶν μελλόντων τὸ χρέος: Καὶ γὰρ παρελθόντων ὑπεύθυνός εἰμι, καὶ μελλόντων χροεώστης. *Quid dicam? quo vos modo alloquar? quo pacto antevertam præterita? futurorum debitum? Etenim præteritorum reus sum, et futurorum debitor.* Dicam vicissim, nescire me quo hæc nomine appellem. Quid enim sibi velit illud. *Quo pacto antevertam præterita? futurorum debitum?* non satis intelligo (c). Quomodo igitur hæc aut vocanda sint, aut intelligenda, alii viderint. Aliquanto post auctor ita scribit (pag. 618): Ἐπεὶ οὖν οἱ μὲν βαθεῖ κατέχονται ὑπνω, λυθαργήσαντες τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν· οἱ δὲ ἀναμύξ, ποτὲ μὲν ἐγρηγόρασιν, ποτὲ δὲ ὡσπερ ἐπινυστάζουσιν· οὔτε τὸν ἀλλότριον δέχονται, οὔτε τὸν ποτὲ ἐπιστρέφοντα, οὔτε τὸν νοσοῦντα ὡς ὑγιαίνοντα· Ἴνα σώξῃ ὡσπερ δορκὰς ἐκ βροχῶν. Ἡ δορκὰς ζῶν ἐστὶν ὀξύθερκος, ἐπώνυμον τῆ ἐκαστοῦ ὀξύδορκια· οὐδὲν λανθάνει τὸν ὀφθαλμὸν τῆς δορκάδος, οἷδεν ὁ φυλάσσεται, καὶ οἷδεν ὅπου τοῦ δρόμου τὸ κυβερνητικόν. *Quia igitur alii quidem profundo detinentur somno, donorum Dei oblivione quasi veterno occupati; alii vero permiste, interdum vigilant, interdum velut indormitant; neque alienum admittunt, neque eum qui aliquando conversus est, neque ægrotum tanquam sanum.* « *Ut salveris tanquam damula e laqueis.* » *Damula seu dorcas, animal est acie oculorum valens, ex qua dorcadis nomen tulit: nihil latet dorcadis oculum: novit quid cavere debeat; novit ubi sit cursus gubernaculum.* Ita scribere potuit homo ultimæ sortis, non Basilius oratorum optimus. Quid est enim, quæso, totum illud, *interdum vigilant, interdum indormitant; neque alienum admittunt, neque eum qui aliquando conversus est, neque ægrotum tanquam sanum,* nisi verborum quorundam incondita quædam congeries? Quæro, vigilaretne auctor, cum ita scripsit, an dormitaret? sanusne esset, an ægrotus? Nec multo melius est quod sequitur, *novit [damula] ubi sit cursus gubernaculum.* Hic monere juvat, scriptorem e Basilii oratione, cui titulus, *Attende tibi ipsi, nonnulla mutuatam fuisse:* sed sic tamen, ut suis Basiliana depravet. Postquam enim, Basilii exemplo, eadem illa Scripturæ verba, *Ut salveris tanquam damula e laqueis,* in medium protulit, statim addit, Μὴ ἔσο ἀργὸς περὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου· μὴ τὸ μὲν ποιεῖ, τὸ δὲ ἀναβάλλου. Δανειστικόν τι ποιεῖς ἀφοσιώμα, ὡς τὸ ὅλον πληρώσας. Ἀλλὰ βούλεται, etc. *Noli esse circa mandata Domini otiosus: noli hoc quidem facere, illud vero differre. Feneraticiam quamdam agis satisfactionem, ut qui*

(a) Tom. 1, in Præf. n. 18.

(b) Primi tres in *Eunom.* lib.

(c) Vide notam ad hunc locum. EDIT.

*totum impleveris. Sed vult, etc. Rursus quid est hoc, Δανειστικόν τι ποιεῖς ἀφοσίωμα, ὡς τὸ ὅλον πληρώσας, Feneratoriam quamdam agis satisfactionem, ut qui totum impleveris, nisi quoddam quasi ænigma (a)? Et illud maxime notandum, Scripturam ita citari in ea de qua disputatur Iuvenbratiuncula, ut in ipsa citandi ratione peregrinum quiddam et exoticum insit. Et ut res exemplo clarior fiat, utriusque verba subiciam, primum Basilii, deinde anonymi. Basilii ergo sic loquitur (tom. II, hom. 3, p. 18): Πάντα οὖν περισκόπει, ἵνα σώξῃ ὡσπερ θορκὰς ἐκ βρόχων. *Circumspice igitur et lustra omnia, « Ut serveris tanquam damula e laqueis. »* Anonymi vero verba, ut jam vidimus, hæc sunt, Οὔτε τὸν ἀλλότριον δέχονται, οὔτε τὸν ποτε ἐπιστρέφοντα, οὔτε τὸν νοσοῦντα ὡς ὑγιαίνοντα. ἵνα σώξῃ ὡσπερ θορκὰς ἐκ βρόχων. *Neque alienum admittunt, neque eum qui aliquando conversus est, neque ægrotum tanquam sanum. « Ut salveris tanquam damula e laqueis. »* Ubi Basilii, qui ejus mos est, Scripturæ locum cum iis quæ præcedunt verbis apte admodum connectit: in anonymo vero hoc idem Proverbiorum testimonium cum superiori oratione nullo modo copulatur. Deinde alia illa eorundem Proverbiorum verba, *Vade ad formicam, o piger*¹⁸, explanans anonymus ille, sic scribit (pag. 619): Τί καταφρονεῖς τοῦ μεγάλου διδασκάλου; Ὁ μύρμηξ σε διερεθίζετω πρὸς τὴν ἐνέργειαν. Καὶ παρ' ἐκείνου μάθε. Ἐκεῖνος οὐ διδάσκαλον οἶδεν, οὐκ ἀποδημίαν ἀπεδήμησεν, οὐκ ἔμαθε γεωργικούς λόγους..... Οὐδὲν τούτων πᾶρεστιν· ἀλλὰ φυσικὴ τις ἀνάγκη τὸ ζῶον διερεθίζει. Οὐκοῦν ἡ φύσις τότε καὶ σὺ (l. σοι) τῆς φύσεως παρίει λόγος αἴτιος. *Quid contemnis magnum præceptorem? Formica te excitet ad operationem. Et ab illa disce. Illa non novit magistrum, non peregre profecta est, non didicit agriculturæ artem.... Nihil horum adest: sed naturalis quædam necessitas animal excitat. Itaque natura tunc: et tibi accedit ratio, quæ naturæ parens est.* Quibus in verbis nihil omnino Basilianarum virtutum deprehendo. In illo, *et ab illa disce*, non animadverto miram illam artem Basilii, qua solertissime consequentem orationem anteriori connectebat. In illo, *itaque natura tunc*, nihil est, quod summi hujus viri eloquentiam sapiat. In illo, *et tibi accedit ratio, quæ naturæ parens est*, ne vestigium quidem exstat exquisiti illius iudicii, quo excellebat Basilii Natura rationis parens est, non ratio parens est naturæ. Ratio naturæ frenum est, ejusque moderatrix, non causa, non origo. Aliquanto post auctor ita loquitur (p. 620): Ἐκεῖνον μὲν μικρὸν ὠνειδίτας, σεαυτὸν δὲ ἀπέκτεινας τῇ παρακοῇ τῆς ἐντολῆς. Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. Εἶδες πῶς ἡ μέλισσα τῷ κέντρῳ τὴν ζωὴν ἐναφίησι; *Illum quidem paululum probro affectisti, at teipsum interemisti per**

¹⁸ Prov. vi, 6. ¹⁹ Rom. xii, 17.

(a) Alludit auctor ad feneratorum consuetudinem, qui pecuniam mutuo dantes, summam integram inscribunt cujus partem fenoris causa retinent; et hoc est, *ut qui totum impleveris*. Hæc jam viderat D. L. de Sinner in ed. Paris. 1839.

*mandati violationem. « Nulli malum pro malo reddentes*¹⁹. » *Vidisti quomodo apis vitam cum aculeo projiciat? Hic illud Apostoli, nulli malum pro malo reddentes, ad nullam orationis partem referri potest, non regit? quidquam, a quoquam non regitur, sed oratio est quasi absoluta, quæ a nulla re dependeat, cum Basilii tamen, ut notum est, ejusmodi Scripturæ loca ad reliquam orationem accommodare soleat. Plura paraveram, sed ne his plus satis immoratus viderer, ea ascribere nolui.*

25. Nunc proponam exempla quædam, quibus probare conabor, alienas quasdam et peregrinas voces in hac oratione reperiri. Ipso igitur initio (pag. 617) auctor sic scribit: Ἄλλ' ἐπιζητῶ ψυχὰς φιληκόους, ἐύσχημόνως περιεστῶσας τὸ πνευματικὸν ἀκρατήριον. *Sed animas requiro auditionis cupidas, decenter circumstantes spirituale auditorium* Cætera non improbo: sed vocem ἀκρατήριον apud Basilium inusitatam esse arbitror. Basilii, si horum parens esset, ita composuisset orationem suam, ut potius nomine ἐκκλησία usus fuisset. Statim sequitur (pag. 618), Ἐντεῦθεν ἀρξώμεθα τῆς πρὸς ὑμᾶς ὁμιλίας. *Hinc inchoemus istam ad vos homiliam.* Scio quidem, ut aliorum sanctorum Patrum, ita Basilii ipsius orationes jam a longo tempore homilias vocari: sed ubi Basilii ipse hoc sensu nomen ὁμιλία unquam usurparit, ignoro. Hoc ipso in loco legitur, ἐκάτερον τούτων παρίστησι δυνικός λόγος, *horum utrumque exhibet duplex sermo.* Vox δυνικός grammaticorum est, non oratorum. Imo etiam ne grammatici quidem ea hoc sensu, opinor, utuntur, sed, nisi valde fallor, ipsam solum adhibent cum numerum duadem significare volunt. Basilii simili in re non voce δυνικός utitur, sed nomine διπλός. Ita enim in quadam oratione (tom. II, hom. 3, p. 18) loquitur: Ἐπειδὴ δὲ διπλοῦν τὸ προσέχειν τὸ μὲν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἐνατενίζειν τοῖς ὄρατοῖς, τὸ δὲ, etc. *Quoniam autem duplex est attentio; altera, cum considerantur oculis corporeis visibilia: altera, etc.* Nec ita multo post in eadem illa, quam dixi, oratione eandem vocem idem Basilii usurpavit. Ejus autem hæc sunt verba: Ἐξέτασον σεαυτὸν, τίς εἶ· γινῶθι σεαυτοῦ τὴν φύσιν, ὅτι θνητὸν μὲν σου τὸ σῶμα, ἀθάνατος δὲ ἡ ψυχὴ· καὶ ὅτι διπλῆ τις ἐστὶν ἡμῶν ἡ ζωὴ. *Perscrutare te ipse, quis sis? fac noscas tuam ipsius naturam, nimirum corpus quidem mortale esse, animam vero immortalem: item, duplicem esse vitam nostram.* Sed ubi vox δυνικός in Basilii scriptis legatur, necdum novi. Sic pergit auctor (pag. 619): Πῶς μιμήσωμαι τὰ ἀπλᾶ τὰ τῷ μεγέθει τοῦ σώματος; *Quomodo imitari potero quæ mole corporis ingentia sunt? Non negabo quidem vocem ἀπλός legi in Basilii libris: sed ubi in ipsis ad magnitudinem significandam usurpata sit, non memini. Et alioquin illa loquendi ratio,*

τὰ ἀπλᾶ τὰ τῷ μεγέθει τοῦ σώματος, per se insolita videtur et nova ; mihi que satis verisimile fit, qui hæc legent, eos nihil tale apud idoneos auctores legisse se facile confessuros. Vox στρατηγάρχης, quæ aliquanto post (pag. 620) sequitur, non videtur magis familiaris fuisse bonis scriptoribus, qui cum nomen aut verbum componere vellent ex vocibus στρατός et ἀρχή, litteram γ non immiscebant. Vidimus enim dici solitum, στρατάρχης, στραταρχοί, στραταρχέω, στραταρχία, a quibus omnibus γ littera abest, in eis que præterea α reperitur in secunda syllaba. Contra, si quando vellent aut nomen aut verbum ex vocibus στρατός et ἡγεῖσθαι conflare, tunc ut litteram η ponebant in secunda syllaba, ita litteram γ inserebant, ut cerni potest in his vocibus, στρατηγέομαι, στρατηγικός, στρατηγός, στρατηγότης, aliisque multis, quas omnes recensere et longum et inutile esset. Quare non eo solum nomine vox στρατηγάρχης repudianda est, quod nova sit et insolita, sed quod præter cæterorum nominum consuetudinem composita esse videatur. Jam monui scriptorem nonnulla ex ea Basilii oratione, quæ inscribitur, *Attende tibi ipsi*, mutatum fuisse. Hic autem rursus monere juvat, videri eundem, ubi exemplum apis et formicæ proposuit, satis multa ex opere sex dierum Basilii sumpsisse. Et quoniam horum locorum inter se comparatio nobis alicui usui esse poterit, aliquid ex utroque auctore hoc loco exscribam. Itaque de apibus loquens Basiliius hom. 8 in *Hexaem.*, num. 4, sic loquitur (tom. I, p. 74) : Νόμοι τινές εἰσι οὗτοι τῆς φύσεως ἄγραφοι, ἄργούς εἶναι πρὸς τιμωρίαν τοῦ τῶν μεγίστων δυναστειῶν ἐπιβαίνοντος. Ἀλλὰ καὶ ταῖς μελίσσαις, ὅσαι ἂν μὴ ἀκολουθήσωσι τῷ ὑποδείγματι τοῦ βασιλέως, ταχὺ μεταμέλει τῆς ἀθουρίας, ὅτι τῇ πληγῇ τοῦ κέντρον ἐναποθνήσκουσιν. Ἀκουέτωσαν Χριστιανοί, οἷς πρόσταγμα ἐστὶ μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι, ἀλλὰ νικᾶν ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν..... Τὸν μὲν γὰρ κηρὸν ἀπὸ τῶν ἀνθῶν φανερώς συναγείρει, τὸ δὲ μέλι τὴν θροσοειδῶς ἐνεσπαρμένην νοτίδα τοῖς ἀνθεσιν ἐπισπασαμένη τῷ στόματι, ταύτην ταῖς κοιλότησι τῶν κηρίων ἐνήθειν..... Καλῶν καὶ πρεπόντων αὕτη τῶν ἐπαίνων παρὰ τῆς Παροιμίας τετύχηκε, σοφὴ καὶ ἐργάτις ὀνομασθεῖσα. Οὕτω μὲν φιλοπόνως τὴν τροφὴν συναγείρουσα (Ἦς τοὺς πόνους, φησί, βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται, πρὸς ὑγίαν προσφέρονται), οὕτω δὲ σοφῶς φιλοτεχνούσα τὰς ἀποθήκας τοῦ μέλιτος· εἰς λεπτὸν γὰρ ὑμένα τὸν κηρὸν διατείνουσα, πυκνὰς καὶ συνεχεῖς ἀλλήλαις συνοικοδομεῖ τὰς κοιλότητας, ὡς τὸ πυκνὸν τῆς τῶν μικροτάτων πρὸς ἀλλήλα δέσεως, ἔρεισμα γίνεσθαι τῷ παντί. Ἐκάστη γὰρ φρεατῖα τῆς ἐτέρας ἔχεται, λεπτῶ πρὸς αὐτὴν διειρομένη τε ὁμοῦ καὶ συναπταμένη τῷ διαφράγματι. Ἐπειτα διώροφοι καὶ τριώροφοι αἱ σύριγγες αὗται ἀλλήλαις ἐπικοδομῶνται. Ἐφυλάξατο γὰρ μίαν ποιῆσαι διαμπερὲς τὴν κοιλότητα, ἵνα μὴ τῷ βάρει τὸ ὑγρὸν πρὸς τὸ ἐκτὸς διεκπίπτῃ. Κατάμαθε πῶς τὰ τῆς γεωμετρίας εὐρήματα πάρεργά ἐστι τῆς σοφωτάτης μελί-

σης. Ἐξάγωνοι γὰρ πᾶσαι καὶ ἰσόπλευροι τῶν κηρίων αἱ σύριγγες, οὐκ ἐπ' εὐθείας ἀλλήλαις κατεπικαίμεναι, ἵνα μὴ κάμνωσιν οἱ πυθμένες τοῖς διακένους ἐφθρασμένοι· ἀλλ' αἱ γωνίαι τῶν κάτωθεν ἐξαγώνων, βάθρον καὶ ἔρεισμα τῶν ὑπερκειμένων εἰσιν, ὡς ἀσφαλῶς ὑπὲρ ἑαυτῶν μετεωρίζου τὰ βάρη, καὶ ἰδιαζόντως ἐκάστη κοιλότητι τὸ ὑγρὸν ἐγκατέχεσθαι. *Hæ sunt quædam naturæ leges minime scriptæ, ut tardi sint ad vindictam, qui ad maximam potentiam sunt eveci. Sed et quæcunque apes regis exemplum non sequuntur, eas statim temeritatis suæ pœnitent, propterea quod aculei ictu intereunt. Audiant Christiani, qui nulli malum pro malo reddere, sed in bono malum vincere jubentur. Imitare propriam apis indolem, quæ nulli offi-ciens, neque fructum alienum corrumpens, favos construit ac com, ingit. Nam ut ceram ex floribus aperte colligit, ita mel, humorem scilicet roris instar floribus inspersum, ore attrahit, atque in favorum cava immittit... Apis præclaras et convenientes laudes a Proverbio consecuta est, quæ scilicet appelletur sapiens, et laboriosa. Hoc modo ut diligenter apis pabulum congerit (« Cujus labores, inquit, reges et privati ad sanitatem assumunt²⁰»), ita sapienter et artificiose mellis cellulas extruit. Extenta enim in tenuem membranam cera crebra et inter se continua cava construit, ut frequentia illa et densitas, qua minutissima quæque sedum invicem colligantur, operi toti fulcrum sit et firmamentum. Nam cellula quælibet alteri adhæret, tenui septo ab ea sejuncta. Deinde fistulæ hæc aliæ super alias ædificatæ, duas tresve habent contignationes. Cavet enim continuam unam efficere cavernulam, ne humor foras propter gravitatem diffluat. Disce quomodo geometriæ inventa accessio sint operæ ac laboris ejus, quem apis sapientissima suspicit. Omnes enim favorum cavernulæ sunt sexangulæ, et æqualia latera habent : non aliæ aliis directo incumbunt, ne fundi intervallis vacuis adjuncti fatiscant ; sed sexangularum cavernularum inferiorum anguli, basis sunt ac fulcimentum superiorum, ut tuto supra se onera attollant, et separatim in unoquoque concavo humor contineatur. Auctor vero lucubratiunculæ ejus, quam in suis *Ecclesiæ Græcæ Monumentis* edidit Cotelerius loquens et ipse de apibus ita scribit (pag. 620) : χράσιμον τὸ ὑπόδειγμα τῆς μελίσσης, δοῦναι τὸν καρπὸν, καὶ ἀμύνασθαι. Καὶ γὰρ καὶ ἡ μέλισσα ἀμυνομένη, ἐναποθνήσκει τῇ πληγῇ· καὶ Χριστιανοῦ θάνατος, ἡ ἀνταπόδοσις τοῦ κακοῦ. Ἐκεῖνον μὲν μικρὸν ὀνειδίσας· σεαυτὸν δὲ ἀπέκτεινας τῇ παρακοῇ τῆς ἐντολῆς, Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. Εἶδες πῶς ἡ μέλισσα τῷ κέντρῳ τὴν ζωὴν ἐναφήθει ; Οὕτω καὶ Χριστιανὸς τὸν ἐχθρὸν ἀμυνομένος, διὰ τῆς πληγῆς τῆς εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἀποβάλλει... Τὴν δὲ ἐνέργειαν αὐτῆς προτίθεται εἰς ἀπόλαυσιν βασιλεύσει καὶ ἰδιώταις,*

²⁰ Prov. vi, 6, sec. LXX.

τρυφῶσί τε καὶ ἀρρώστοις· τῇ μὲν ἐπιτηδεύσει, καὶ παντὶ τῷ βίῳ χρησιμεύει μέχρι τῆς ὀσμῆς. Ἡ δὲ μέλισσα τῇ ποικιλίᾳ τῆς τέχνης καὶ μέλι ἐκλέγεται αἶθεν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνθους· καὶ τὸ μὲν εἰς μέλι ἀποτίθεται, τὸ δὲ εἰς κηρίον. καὶ τὸν κηρὸν περιπῆγνυσι τῷ μελιτι. Τίς ἐδίδαξε τὴν μέλισσαν ἐκείνην ποιεῖν τὰς σύριγγας, ὑφαίνειν δὲ τὸν λεπτὸν ὑμένα; Τίς αὐτῶν παλαιῶ διδασκαλῶ φοιτήσασα, τὰ ἐξάπλευρα καὶ τετραπλευρα ποιεῖν ἐδιδάχθη; Πῶς γωνίαν ἔστησε διὰ τοῦ κηροῦ, καὶ τοίχους διύφανεν; Ἵνα αἱ μὲν γωνίαι τὸ στερεὸν παρασκευάσωσιν, οἱ δὲ τοῖχοι τὸ μέλι φυλάξωσι. Διὰ τί οὐχ ἓνα σύριγγα ἐποίησεν, ἀλλ' ἔνθεν κακεῖθεν διέπηξεν τοῦ μέλιτος τὰς ἀποθήκας; Πῶς ἐκάστῳ πυθμένι ἴδιον ἐνήσει μέλι; Εἰ ἔν ἐποίησε τὸ πανθοχεῖον, διερράγη ἂν τῷ βάρει τὸ ὑποκείμενον· ἀλλ' ὑποτίθησι τοὺς πυθμένας, καὶ τοίχους ὑποβάλλει, καὶ γωνίας ἀσφαλίζειται. *Utile est exemplum apis, ad dandum fructum, et propter ultionem. Etenim apis dum ulciscitur se, plagæ immoritur: et Christiani mors est, redditio mali. Illum quidem paululum probro affecisti, at teipsum interemisti per mandati violationem. « Nulli malum pro malo reddentes ²¹. » Vidisti quomodo apis vitam cum aculeo projiciat? Ita et Christianus, cum de inimico vindictam sumit, per vulnus hosti inflictum vitam suam amittit... Operationem vero suam exhibet in usum regibus et privatis hominibus, delicate viventibus et morbo afflictis; necnon industria sua, omnique vita utilis est usque ad odorem. Apis varietate artis etiam mel novit colligere ex eodem flore: et aliud quidem reponit in mel, aliud vero in favum, et ceram compingit melli. Quis docuit apem illam facere fistulas alveares, ac texere tenuem membranam? quænam ex iis vetere adito præceptore, ædificia sex laterum et quatuor laterum condere edocta fuit? quo pacto angulum constituit per ceram, et parietes pertexuit? ut anguli firmitatem procurarent, parietes mel custodirent. Cur non unam fistulam fecit, sed hinc illincque compegit mellis apothecas? qua ratione cavo cuique suum immittit mel? Si unum construxisset receptaculum, pondere dirupta fuisset basis: verum supponit cava, parietes subjicit, angulos munit. Nec dubitari merito potest quin ea quæ statim apud auctorem leguntur, e Basilio quoque aut sumpta, aut imitata sint. Ejus autem verba sunt hæc (pag. 621): Συναγελαστικὸν τὸ ζῷον· οὕτε μύρμηξ ἰδιαστικόν, οὕτε μέλισσα μοναστική· κατὰ ἀγέλας ζῶσιν, κατὰ ἀγέλας ἵπτανται. Οὐκ εἶδες μέλισσάν ποτε καθ' ἑαυτὴν πετομένην, ἀλλ' ἀλλήλαις κοινωνοῦσι τῆς πτήσεως· οὐ βασκαίνουσι ἀλλήλαις τῶν ἀνθῶν κοινῇ ἀπαίρουσι ἐπὶ λειμῶνας. *Animal gregale est: neque formica singulariter degit, neque apis solitarie: gregatim vivunt, gregatim volant. Nunquam vidisti apem seorsum volantem, sed inter se communem habent volatum. Non ex sibi invicem invident flores: una ad prata proficiscuntur.* Basilius vero ita scripsit eo quem dixi loco (hom. 8*

in Hexæm., n. 4): Ἔστι δὲ τινα καὶ πολιτικὰ τῶν ἀλόγων, εἴπερ πολιτείας ἴδιον τὸ πρὸς ἐν πέρας κοινὸν συννεύειν τὴν ἐνέργειαν τῶν καθ' ἕκαστον· ὡς ἐπὶ τῶν μελισσῶν ἂν τις ἴδοι· καὶ γὰρ ἐκείνων κοινὴ γὰρ ἡ οἴκησις, κοινὴ δὲ ἡ πτήσις, ἐργασία δὲ πάντων μία... οὐ πρότερον καταδεχόμεναι ἐπὶ τοὺς λειμῶνας ἔλθειν, πρὶν ἂν ἴδωσι κατάρξαντα τὸν βασιλέα τῆς πτήσεως. *Porro quædam ex his brutis animantibus sunt quoque politicæ: si quidem civilis administrationis proprium est ut ad unum communem finem singulorum actiones concurrant, ut quisque in apibus intueri potest. His enim communis est habitatio, communis volatus, unaque et eadem omnium actio... non prius ad prata proficisci ausæ, quam regem viderint volatui præeuntem.* Audire mihi videor, qui conquerantur tempus male locatum fuisse in tam longis fragmentis describendis: sed tamen utilissime insumptum esse arbitrabor, si quod mihi proposui, assequi possim. Volui igitur hoc exemplo multorum errorum causam quasi sub oculos ponere. Sunt qui spuria quædam opera quibusdam auctoribus tribuunt, non alio magis argumento innixi, quam quod apud eos talia legerint, qualia in adulterinis illis operibus reperiuntur. Et cum semel id in animum induxerunt suum, vim magnam inesse in iis argumentis, quæ ex similitudine rerum aut verborum petuntur, si forte in veteri aliquo libro ineditum aliquod opus inveniant, in quo unius alicujus scriptoris nomen præferatur, statim diligenter expendunt, num is scriptor, cui ejusmodi opus in veteribus libris ascribitur, eadem tractaverit, quæ in novo illo ac inedito opere leguntur, et ubi id ita esse animadverterint, indubitanter pronuntiant: *Illius scriptoris est*: nam eadem omnino, quæ hic tractantur, alibi tractavit. Ego autem inter cætera hoc quoque argumentum adhiberi posse non nego; sed vellem non ei tribui vim tantam, quanta a nonnullis tribui solet. Neque enim necessario sequitur, si in duobus operibus aut eadem aut similia inveniantur, utriusque operis unum et eundem auctorem esse, cum fieri possit, ut alterutrum compositum sit aut a plagiario, aut certe ab aliquo, qui alium scriptorem imitatus sit, ex eoque aliqua expresserit. Et vero si quis eo quod dixi argumento nunc uti vellet, ei maxime, si cui unquam, ipso uti liceret. Etenim tam multa sunt in ea de qua agitur oratiuncula, quæ pariter in Basili scriptis inveniuntur, ut si ejusmodi argumenta valerent, certo concludi posset, eam ad Basilium vere pertinere. Nam præter longiora illa fragmenta, quæ eo consilio supra retulimus, ut facilius inter se compararentur, sunt et alia, quæ e Basilio quoque expressa fuisse obscurum non est. Quale est, quod auctor de damula et ave narravit (tom. II, hom. 3, p. 18): quæ eadem alicubi dixerat Basilius. Rursus quale est, quod de formica scriptum invenitur apud anonymum: quo exemplo et

²¹ Rom. xii, 17.

ipse quoque Basilius usus fuerat, ibique nonnulla docuerat, quæ hic repetit anonymus (hom. 9 in *Hexaem.*, n. 3). Et tamen qui hanc lucubrationem paulo attentius legerit, eamque cum iis quas mox indicavi orationibus contenderit, is nisi patronorum auctoritas officiat, facile, opinor, fatebitur Basilius ejus auctorem dici nullo modo posse, sed hominem quempiam, qui voluerit quidem Basilius imitari, sed qui eum assequi non potuerit.

§ X. *De homilia tertia in jejunium*

26. Et hanc quoque homiliam primi ediderunt Franciscus Combesius et Joannes Baptista Cotelarius, unus Latine tantum in suo *Ecclesiaste Græco*, alter Græcæ et Latine in *Monumentis Ecclesiæ Græcæ*. Uterque hanc orationem non indignam Basilio esse judicavit: quorum sententiam amplexi sunt doctissimi viri Tillemontius et Ludovicus Dupinus. Ego autem, ut verum fatear, non ita sentio. Equidem non pugnabo, si quis iis, quos mox nominavi, eruditissimis viris assentiatur: sed tamen arbitror eruditos, si propius admoverint oculos, ab hac mea sententia non longe abfuturos. Animadvertent enim nihil eximium, nihil magnum, nihil exquisitum, nihil sublime in hac oratione inveniri, cum tamen in veris ac germanis Basilio scriptis omnia eximia, omnia magna, omnia exquisita, omnia sublimia esse soleant. Et alioqui non erat mos Basilio, orationem tam brevem ad populum habere. Nollem tamen hanc lucubrationem statim ob id repudiatam, quod brevis sit, modo sententiæ ipsæ ejus modi brevitatem compensarent: sed ejus modi est, ut tam verbis quam sententiis brevis esse videatur. Suspicionem auget styli mediocritas quædam, quæ in Basilio Magno convenire non potest, qui oratores optimos æquavit, aut etiam superavit. Et vero quis sibi facile persuadebit Basilius, si concionari voluisset, ita exorsurum fuisse (p. 621), *Νηστείας καὶ ἰασημοῦ ὁ καιρὸς, οὐ μόνον τῆς τῶν βρωμάτων ἀποχῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀπαλλαγῆς, Jejunii et propitiationis adest tempus; non modo ciborum abstinentiæ sed etiam peccatorum evitacionis (a)?* quod ut Latine, ita Græce ingratum est auribus et insuave. Aliquanto post auctor ita loquitur. *Ἅγιος γὰρ ὁ τρόπος, τῆς νηστείας, ἅγιον Θεῷ ὑπὸ ἁγίων ἁγίων προσφερόμενος. Sanctus quippe est jejunii modus, sancto Deo a sanctis sancte oblatus:* quæ dum lego, non valde admodum dubito, quin scriptor ille hujusmodi ejusdem vocis repetitione ornatum aliquem suæ orationi afferre voluerit; facileque crediderim ipsum sibi ea in re multum placuisse. Ut ut hæc sunt gravissimus vir Basilius hoc verborum quasi ludo non oblectabatur, aut certe non puto proferri posse ullum exemplum, quo constet eum talem unius et

A ejusdem vocis repetitionem tantopere affectasse. Nec ita multum dissimilia sunt, quæ mox sequuntur (pag. 622): *Ἐκκρύχθη ἐν Νινευὶ τριήμερος καταστροφή· καὶ ἐνίκησεν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφή τῶν καταστροφῶν· ἡ γὰρ ἀπειλὴ τῆς καταστροφῆς διὰ τὴν ἐπιστροφήν ἀνείθη. Prædicata est in Ninive subversio post triduum; et conversio ad Deum vicat subversionem: subversionis enim comminatio per conversionem relaxata est;* ubi auctor in duabus his vocibus, *καταστροφή* et *ἐπιστροφή*, similiter cadentibus non obscure ludit. Quantum autem alienum id sit ab indole Basilio atque ingenio, ex summi illius viri genuinis orationibus perspicui potest. Certe, ubi Basilius Ninivitarum mentionem facit in præclarissima illa quam *De jejunio* habuit concione, similem loquendi rationem vitavit. Verba ipsius hæc sunt (tom. II, hom. 1, n. 9): *Τις γὰρ ἐν τροφῇ δαψιλεῖ καὶ τροφῇ διηνεκεῖ ἐδέξατο τὴν κοινωνίαν χαρίσματος πνευματικοῦ; Μωϋσῆς δευτέρων λαμβάνων νομοθεσίαν, δευτέρως νηστείας προσεδεήθη. Νινευίταις εἰ μὴ καὶ τὰ ἀλογα συνενήστευσεν, οὐκ ἂν διέφυγον τὴν ἀπειλὴν τῆς καταστροφῆς. Τίνων ἔπεσε τὰ κόλλα ἐν τῇ ἐρήμῳ; Οὐ τῶν κρεωφαγίων ἐπιζητούντων; Ἐκεῖνοι ἕως μὲν ἤρχοντο τῷ μάννα, καὶ τῷ ἐκ τῆς πέτρας ὕδατι, Αἰγυπτίους ἐνίκων, διὰ θαλάσσης ᾧδυσον, οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν. Quis enim in splendidis epulis perpetuisque deliciis particeps factus est ullius doni spiritualis? Moyses ut alteram acciperet legem altero jejunio opus habuit. Nisi una cum Ninivitis jejunassent et ipsa bruta animalia, haudquaquam effugissent subversionis comminationem. « Quorum cadavera prostrata sunt in deserto²²? » Nonne eorum, qui esum carniū flagitabant? Illi donec erant contenti manna, et aqua de petra fluente, superabant Ægyptios, per mare faciebant iter, « non erat infirmus in tribubus eorum²³? »* Hæc autem Basilio verba paulo fusius retuli, ut ex iis quasi ex quodam specimine utcumque intelligi posset, ipsum neque ex unius ejusdemque vocis repetitione, neque ex similibus vocabulorum antithesi, sed ex varietate sententiarum atque gravitate ornamenta orationibus suis quæsisse. Et quando sæpius rogavi ut controversa opera cum indubitatis ac confessis compararentur, hic rogabo, ut dubia hæc *De jejunio* lucubrationem saltem cum certa illa, quam mox indicavi, Basilio oratione conferatur. Puto enim futurum neminem, qui styli discrepantiam non videat, statimque non judicet fieri non posse, ut aliquis auctor ita sui dissimilis sit ut tam disparia scribat. Et vero experientia docet disertum scriptorem sive in longis sive in brevibus scriptis semper diserte loqui: indisertum, indiserte, Quare si brevis hujus orationis legitimus parens Basilius esset, dubitari merito non potest, quin ipsa foret longe elegantior, longe splendidior, longe lima-

²² Hebr. iii, 17. ²³ Psal. civ, 47.

(a) Utimur semper Cotelariana interpretatione.

tior, longe ornatior. Est locus in hac oratiuncula, quem partim corruptum, partim vitiosum esse puto. Ibi autem ita legitur (pag. 622) : Τί οὖν ποιήσεις πρὸς τοὺς πολλοὺς τοῦτους πολεμίους ἔχων ; ἀφὸν ὀρύξαι ; Ἄλλὰ καὶ τοῦτον ὑπερβήσεται . Χάρακα προστήσαι ; Ἄλλὰ καὶ τοῦτον διαβήσεται : ubi doctissimus vir Cotelerius pro τάφον legi debere τάφρον suspicatus est, sicque postea vertit : *Quid ergo ages, cui res est cum plurimis hujusmodi hostibus? vallum fodies? Sed hoc transgredietur. Fossam interpones? Sed et illam superabit.* Etenim ipso initio aut præpositio πρὸς redundat, aut vox aliqua hoc loco deest, uti vox πάλη, πόλεμος, aut alia quævis similis. Rescindi igitur oportebat particulam πρὸς, hoc modo, ἔχων τοὺς πολλοὺς, etc. *Quid ergo ages, habens plurimos hujusmodi hostes?* aut ea retenta ita scribi, ἔχων πάλην πρὸς τοὺς πολλοὺς, etc. *Quid ergo ages, habens luctationem cum plurimis hujusmodi hostibus?* Sed tamen id in malam partem interpretari nolui, ne librarii vitium in ipsum auctorem transferre existimarer. Haecenus de prima : nunc de secunda hujus loci parte unum aut alterum verbum dicam. Illud, τάφον ὀρύξαι et χάρακα προστήσαι, quoquo modo sumatur, præter usum atque consuetudinem dictum fuisse mihi videtur. Alius quisvis scriptor, ut opinor, ita simpliciter scripsisset, τάφον ὀρύξεις ; ... χάρακα προστήσεις ; *sepulcrum fodies? ... fossam interpones?* Et prius ita scripserat auctor ipse, τί ποιήσεις, ποη ποιῆσαι.

§ XI. De Asceticis.

27. Multa hodie nomine Asceticorum comprehenduntur, peculiare quidam tractatus, Moralia, Regulæ tam fusiores quam breviores, Epitimia, Constitutiones monasticæ : at in Asceticis non hæc omnia olim comprehensa fuisse, pro certo, opinor, haberi potest. Et quidem Photius, qui de Asceticis Basilii copiose loquitur, ita de his disserit, ut eorum nomine aliquanto pauciora complectatur, libellum *De judicio Dei*, tractatum *De fide*, Moralia, Regulas longiores et breviores. Asceticorum frequens est mentio apud antiquos. Celebriores, sunt Hieronymus, Rufinus et Cassianus. Et quoniam eorum testimonia nobis magno usui in hac disputatione futura sunt, ea referre operæ pretium est. Hieronymus igitur (a), ubi de Basilii scriptis sermonem instituit, ita loquitur : *Basilii Cæsareæ Cappadociæ, quæ prius Mazacæ vocabatur, episcopus, egregios contra Eunomium elaboravit libros, et De spiritu sancto volumen, et in Hexaameron Homilias novem, et Ἀσκητικόν.* Rufinus vero (b) cum multa de laudibus Basilii Gregorijque dixisset, tum demum ita scribit : *Exstant quoque utriusque inge-*

nii monumenta magnifica tractatum, quos ex tempore in ecclesiis declamabant. Ex quibus nos denas ferme singulorum oratiunculas transfudimus in Latinum. Basilii præterea Instituta monachorum : optantes, si poterimus et Dei favor adjuverit, eorum plura transferre. Cassiani autem (c) verba sunt hæc : *Huc accedit, quod super hac re viri et vita nobiles, et sermone scientiaque præclari, multa jam opuscula desudarunt, S. Basilium et Hieronymum dico, aliosque nonnullos, quorum anterior sciscitantibus fratribus super diversis institutis vel quæstionibus non solum facundo, verum etiam divinarum Scripturarum testimoniis copioso sermone respondit.* Præter illos tres antiquissimos scriptores sunt et alii, qui meminerunt Asceticorum Basilii. Digno sunt memoratu, quæ imperator Justinianus scripsit in *Epistola ad Mennam*. Ita autem loquitur (d) : Βασιλείου ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας ἐκ τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ βιβλίου. Ἐρώτησις. Εἰ ὅπου μὲν λέγει, Δαρήσεται πολλὰ, ὅπου δὲ Ὀλίγα, πῶς λέγουσιν τινες μὴ εἶναι τέλος τῆς κολάσεως τοῖς κολαζομένοις ; Ἀπόκρισις. Τὰ ἀμφίβολα καὶ ἐπικεκαλυμμένως εἰρησθαι δοκοῦντα ἐν τισι τόποις τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐν ἄλλοις ὁμολογουμένων σαφηνίζεται, etc. *Basilii episcopi Cæsareæ Cappadocæ, ex ejus libro Regularum. Interrogatio (e), Si tum dicit, « Vapulabit multis, » tum, « paucis²⁴ : » quo pacto quidam dicunt nullum finem supplicii fore iis qui pœna afficiuntur?* Responsio. *Quæ ambigua sunt ac videntur obscure esse dicta in quibusdam locis divinitus inspiratæ Scripturæ, alibi ab aliis quæ confessa et aperta sunt, declarantur, etc.* Asceticorum Basilium auctorem facit Suidas, his verbis : Βασίλειος Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν ἐπίσκοπος.... ἔγραψε πλεῖστα, ἐν οἷς θαυμάζεται τὰ εἰς τὴν Ἐξάημερον. Καὶ κατ' Ἐὐνομίου δὲ ἐξαιρέτους συνέταξε λόγους, κατὰ Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τεύχος, καὶ τὰς εἰς τὴν Ἐξάημερον ὁμιλίαις ἐννεὰ ἕτερον τεύχος ἀσκητικόν, etc. *Basilii Cæsareæ Cappadociæ episcopus.... scripsit plurima, inter quæ præcipue in pretio habentur Commentarii ejus in Hexaameron. Contra Eunomiam quoque eximias orationes conscripsit ; itemque librum De Spiritu sancto, et in Hexaameron sermones novem, et librum asceticum, etc.* Audiendus est et sanctus Benedictus, qui amanter Patrem suum vocans Basilium, ita in præclarissima illa *Regula sua (f)* locutus est : *Quæ enim pagina aut quis sermo divinæ auctoritatis Veteris ac Novi Testamenti, non est rectissima norma vitæ humanæ? aut quis liber sanctorum catholicorum Patrum hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Creatorem nostrum? Necnon et collationes Patrum, et instituta, et vita eorum ; sed et Regula S. Patris nostri Basilii, quid aliud sunt, nisi bene*

²⁴ Luc. xii, 47, 48.

(a) *De script. eccles.*, c. 126.

(b) *Hist. eccles.* l. ii, c. 9.

(c) *Inst.*, in Præf.

(d) *Conc.* tom. V, p. 668.

(e) Inter breviores regula est 267.

(f) Cap. ult.

viventium et obedientium monachorum exempla, et instrumenta virtutum? De piissimo viro Aredio verba faciens Gregorius Turonensis, scripsit hoc modo (a): *Construxit templa Dei in honore [sic] sanctorum, expetuitque eorum pignora, ac ex familia propria tonsuratos instituit monachos, cœnobiumque fundavit, in quo non modo Cassiani, verum etiam Basilii et reliquorum abbatum, qui monasterialem vitam instituerunt, celebrantur Regulæ. Sanctissimus idemque celeberrimus abbas Theodosius asceticis Basilii lucubrationibus unice oblectatus fuisse dicitur. Ita enim scriptum invenitur in ejus Vita (b): Maxime autem crebro recordans salutarium constitutionum et sermonum, qui instruunt ad exercitacionem, Magni, inquam, Basilii, cujus etiam vitam imitans, et ejus orationis magno captus amore, studebat animam quidem illius moribus, linguam autem ejus ornare eloquentia. Certe per ipsam quoque proferebata, quæ sunt rerum illius pulcherrima, meditando assumens et conservans memoria, quæ possent prompti animi studium injicere vel socordibus. Constitutiones Basilii studiose legisse sanctum Platonem, ex Theodoro Studita discimus (c). Earumdem fit mentio in Vita piorum abbatum Eugendi et Philiberti. Nunc, ut multos omittam, verba subjiciam Photii (d), qui honorificentissime simul et copiosissime de Asceticis locutus est. Verba ipsius hæc sunt: Ἀνεγνώσθη τοῦ ἐν ἀγίοις Βασιλείου ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας τὰ λεγόμενα Ἀσκητικά, ἐν δυσὶ λόγοις. Χρήσιμον μὲν τὸ βιβλίον, εἴπερ τι ἄλλο. Legimus sancti Basilii ἐπισκοπὴς Καισαρείας Καππαδοκίας, qui vocantur, Asceticorum libros duos. Hoc autem volumen, si quod aliud, utile est. Postquam autem duorum horum librorum utilitatem, suavitatem, stylum et perspicuitatem commendavit, in iisque contineri monuit varias quæstiones et responsiones, quæ e sacra scriptura desumptæ essent, fatetur quæstionibus quibusdam emphaseos aliquid aspergi: sed quid emphaseos nomine intellexerit, ex ipsius verbis cognosci vix potest. Et ne quis, pro Basilii Asceticis aliquid aliud sumens, erraret, tam distincte Ascetica illa describit, ut nemo, nisi velit, errare possit. Sic ergo persequitur: Οὐκ ἐν τοῖς δυσὶ δὲ λόγοις τὸ ἐμφατικὸν ἐπιτρέχει. Λύτικα ὁ πρῶτος οὐδὲν ἐπιδεικνυσι τοιοῦτον, πλὴν ἀπαξ που τῆ ἀποσιωπῆσει τὸ δύσρημον οἰκονομῶν. Ἐπεὶ τα γὰρ ἄλλα πολὺς μὲν ἐστὶ τὸ ἀσφαλές, ἴσος δὲ τὸ καθαρὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐκρινές· διὰ μὲντοι τῶν δύο αὐτῶ διήκει τὸ ἀπλούστερον καὶ καθωμιλημένον τῶν τε λέξεων καὶ τῆς συνθήκης, πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἀκοήν διατυπούμενον τε καὶ ταπεινούμενον, καὶ μόνης τῆς τῶν ἀκροατῶν σωτηρίας καταστοχαζόμενον. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος αὐτῶ λόγος διεξέρχεται, τίς ἡ αἰτία καὶ ὁ κίνδυνος τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκάστου πρὸς τὸν ἕτερον διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως. Δεύτε-*

ρον, ὅτι πάσης ἐντολῆς Θεοῦ παράβασις σφοδρῶς καὶ φοβερῶς ἐκδικεῖται· καὶ ἡ ἀπόδειξις ἐκ τῶν Γραφῶν τρίτου, περὶ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως ἡμῶν, ἥτοι τῆς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Τριάδα καθαρᾶς ἡμῶν καὶ εὐκρινούς ὁμολογίας. Ὁ δεύτερος οἶον χαρακτῆρα Χριστιανοῦ κεφαλαίωδῃ καὶ σύντομον παρατίθεται· καὶ χαρακτῆρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προεστώτων τοῦ λόγου, εἶτα οἶον ὄρους τινας ἀσκητικούς, ὡς ἐν ἐρωτήσῃ καὶ ἀποκρισῇ προηγουμένους, ἐκτιθεταὶ τὸν ἀριθμὸν πενήκοντα [πέντε]· καὶ πάλιν σύντομώτερον ἑτέρους ὄρους τιν. In his tamen duobus libris non semper ad emphasisim recurrit. Statim enim primus liber nihil præ se fert tale, nisi quod semel alicubi per reticentiam malum omen avertat. Nam ad cætera quod attinet, valde ibi est firmus, et æque purus atque dilucidus: perque duos hosce libros decurrit simplicior quidam et per familiaris sermo ac compositio, ad vulgi aures comparata atque demissa, et ad solam demum auditorum salutem intenta. Igitur primus ejus continet: quæ sit causa, quantumque periculum hujusmodicum Ecclesiarum Dei, tum singulorum hominum inter ipsos dissensionis atque dissidii. Deinde, quod omnis præcepti divini transgressio vehementer ac terribiliter punitur, idque e Scripturis sacris demonstratum. Tertio, de fide nostra catholica, sive de pura nostra et sincera confessione sanctissimæ Trinitatis. Liber vero secundus, Christiani hominis quamdam veluti descriptionem per summa capita breviterque proponit: similemque rursum descriptionem eorum, qui docendo Evangelio præfecti sunt. Deinde quasi regulas quasdam asceticas, interrogando ac respondendo propositas exponit, numero quinquaginta quinque: iterumque breviores alias trecentas tredecim. Fortasse hæc paulo longiora aliquibus videri poterunt: sed ita ad rem faciunt, ut ea integra exscribere non piguerit. Monebo quasi præteriens, me suspicari, vocem πέντε delendam esse in Græcis. Suspiciandi hæc causa est, quod ea vox duobus uncinis in vulgatis comprehendatur: qui incini ideo videntur additi, ut monerentur qui legerent nocem πέντε in veteribus libris deesse. Nec id cuiquam mirum videri debet, cum hodieque in antiquis libris non idem omnino regularum numerus adnotetur: quod inde factum arbitramur, quod librarii aliquando, aut ex una duas, aut ex duabus unam effecerint. Nec præter eunda silentio quæ de familiari suo Basilio scripsit Gregorius Nasianzenus (e). Ejus autem verba sunt hæc, παρθενοκομίαι, νομοθεσίαι μοναστῶν ἐγγραφοὶ τε καὶ ἄγραφοι, virginum curandarum studium, monasticarum legum institutiones, partim scripto, partim voce traditæ. Possent et multa alia aliorum scriptorum recentiorum testimonia huc congeri: sed, ne longior videar, supersedebo. Credas sane post tot testimonia, opinionem eam.

(a) Lib. x Hist. Fr., p. 524.

(b) Boll. II Jan., p. 693.

(c) Lege Codicem regul., p. 96.

(d) Cod. cxcI, pag. 493.

(e) Or, 20

quæ Asceticorum Basilium auctorem facit, ita firmiter corroborari, ut suspicioni nullus locus supersit: sed secus est. Ecce enim tibi Sozomenus rem, ut videbatur, omnium certissimam in incerto ponit. Scribit autem hoc modo (a); Ἀρμενίοις δὲ καὶ Παφλαγόσι, καὶ τοῖς πρὸς τὸν Πόντον οἰκοῦσι, λέγεται Εὐστάθιος ὁ τὴν ἐν Σεβαστιᾷ τῆς Ἀρμενίας Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσας, μοναχικῆς πολιτείας ἀρξαι, καὶ τῆς ἐν ταύτῃ σπουδαίας ἀγωγῆς, ἐδεσμάτων τε ὧν χρὴ μετέχειν καὶ ἀπέχεσθαι, καὶ ἐσθῆτος ἣ δὴ κεχρησθαι, καὶ ἐθῶν καὶ πολιτείας ἀκριβοῦς εἰσηγητὴν γενόμενον· ὡς καὶ τὴν ἐπιγεγραμμένην Βασιλείου τοῦ Καππαδόκου ἀσκητικὴν βίβλον ἰσχυρίζεσθαι τινὰς αὐτοῦ γραφὴν εἶναι. *Apud Armenios vero et Paphlagonas et accolae Ponti, Eustathius, Sebastie in Armenia episcopus, monasticæ conversationis auctor fuisse dicitur: et de arctioris vitæ disciplina, de cibis quibus utendum, aut a quibus abstinendum esset: de vestibus quibus uti oporteret, de moribus denique et exacta vivendi ratione præcepta tradidisse, adeo ut quidam affirmant librum Asceticum, qui Basilii Cappadocis nomine inscribitur, ab eo conscriptum fuisse.* Hic Nicephori verba ascribere, nihil, ut opinor, opus est: monere satis erit, eum in omnibus cum Sozomeno consentire (b), nisi quod uno loco dicat librum Basilii asceticum a multis Eustathio Sebasteno tribui. Prætereaque neminem movere debet auctoritas Nicephori, cum plane constet ejus suorumque æqualium opinionem solo Sozomeni testimonio fuisse innixam. Neque enim alius ullus scriptor antiquus tale quidquam de Eustathio narravit. Quare si qua culpa est, ea transferenda est tota in Sozomenum, qui cæteris, qui de Asceticis dubitarunt, præivit.

28. Hactenus antiquorum opiniones retulimus: nunc de recentiorum sententiis reliquum est ut dicamus. Ambigua videri possunt, quæ mox retulimus, Sozomeni verba; ob idque mirum videri non debet, si eruditi homines nostris temporibus varias in partes distracti sint. Et vero, ut videre cuius licet eo quem modo exscripsi loco, ejusmodi verbis usus est Sozomenus, ut dubium sit utrum Ascetica omnia, quæ Basilii nomine circumferebantur, Eustathii esse dicerentur a quibusdam, an eorum duntaxat pars aliqua eidem Eustathio tribueretur. Hinc igitur videtur factum, ut alii aliter Sozomeni locum interpretati, in varias sententias discesserint. Scultetus Ascetica omnia non obscure repudiat. Sed eum audire præstat. Ita igitur loquitur (c): *Antonius Possevinus, Jesuita, vidit Baronii adversus Sozomenum disputationem infirmiore esse, quam quæ Ἀσκητικὴ Basilio possit vindicare. Itaque alia via ingressus, Questiones compendio explicatas, sive Regulas breviores, inter Ascetica numeratas, Basilio ex auctoritate Sozomeni adimit, Eustathio tribuit. Sed eadem ratione, et quidem multo rectius, Ascetica*

(a) Lib. III. cap. 14.

(b) Niceph. lib. IX, cap. 16, et lib. XIII, c. 29.

(c) Tom. II, parte IV,

omnia Eustathio ascripsisset, quandoquidem Sozomenus non speciatim illarum quæstionum, sed τοῦ Ἀσκητικοῦ in genere meminit. Cujus sententiæ Possevinum fuisse ait Scultetus, eam ejusdem societatis cruditissimus vir Bellarminus amplexus credi potest. Sic enim scribit (d): *In tertio tomo sunt Quæstiones compendio explicatæ quæ non sunt indubitatæ... Videtur [auctor] damnare traditiones, quas Basilus acriter defendit in libro. De Spiritu sancto, capit. 27. Item quæst. 4 et 293 videtur tolerare de medio discrimen peccati mortalis et venialis quod certe sancto Basilio tribui non potest.* Majora ausus Combefisius, non breviores modo, sed longiores etiam Regulas Basilio abjudicat, præter Moralia et libellos *De judicio Dei*, et *De fide*. Postquam enim lucubratiunculam quamdam pro nova e duobus libris veteribus vulgaverat, hæc subjunxit in suo *Basilio recensito* (e): *Non potuit auctor sua hic Ascetica et Ethica clarius delineare, mentemque suam ac propositum declarare; quodque ita omnem perinde transgressionem ulciscitur, nullamque vel ignorantiam excusationem admittit, qua delictum fiat veniale, aliaque non satis e regula ecclesiastica, suis locis notanda, Eustathium se Sebastenum potius prodit, quam Basilium Cæsariensem: quod tamen nihil tangit libros Constitutionum, quidquid Scultetus obmurmuret, in quibus Basilus utrumque ascetarum genus Basiliano vere spiritu ac Christiano, sigillatim instruit.* Quod hic ait doctissimus vir Combefisius, in magna illa Asceticorum parte Eustathium Sebastenum potius prodi, quam Basilium Cæsariensem, id satis modestè dictum est: sed in suis notis non raro asseveranter pronuntiat præcipuam illam Asceticorum partem Eustathii esse, non Basilii: in eoque probando multus est, propemodum hoc unico argumento usus, quod in utrisque Regulis nescio quid majoris severitatis inspergatur. Eruditissimi viri Ducaeus, Natalis Alexander, Tillemontius, Ludovicus Dupinus et multi alii, quos recensere nimis longum esset. Ascetica omnia Basilio tribuunt videlicet priores tres tractatus, moralia, libellos de *Judicio Dei* et de *Fide*, utrasque regulas atque monasticas Constitutiones. De Epitimiis, de quæ duabus lucubratiunculis, quas non ita pridem Combefisius edidit, suo loco disputabimus. Ex quibus omnibus videre licet questionem quæ de Asceticis habetur, multiplicem esse, eamdemque valde intricatam. Quare, ut ordine rem per se satis difficilem tractemus, hunc paragraphum in novem partes dividemus: quarum in prima probare conabimur, prævios tres tractatus ad Basilium pertinere: in secunda, recte sentire, qui ut libellos de *Judicio* ac de *Fide*, ita *Moralia* Basilio ascribunt: in tertia, non erraturum, qui in spuriorum numero reponet breves duos libellos, qui post *Moralia* locati sunt: in quarta, utrarumque Regularum, tam breviorum

(d) *De script. eccl.*

(e) Tom. II, p. 104.

quam longiorum, unum et eundem auctorem esse: in quinta, utrasque Regulas et Constitutiones monasticas uni et eidem auctori tribui non debere: in sexta, sane et vere judicare, qui Basilium auctorem faciunt utrarumque Regularum: in septima, Constitutiones monasticas Eustathio Sebasteno adjudicari posse: in octava, Epitimia in spuriis poni oportere: in nona, duas lucubratiunculas, quas pro novis Combefisius divulgavit, dignas non esse, quæ inter Basilii opera numerentur.

§ XI. *Pars prima, de præviis tribus tractatibus asceticis.*

29. Prævi hi tres tractatus, qui inter ascetica recensentur, in omnibus libris, tam vulgatis quam veteribus, nomen Basilii præferunt. Idem, nisi forte Scultetum excipias, a nemine, quod sciam, revocantur in dubium. Combefisius, qui cæteroquin optimam Asceticorum partem pro spuriis habuit, tamen et ipse quoque præviarum harum lucubrationum Basilium auctorem facere non dubitavit. Primus autem tractatus sic inscribitur. *Prævia institutio ascetica: secundus, Sermo asceticus, et exhortatio de renuntiatione sæculi, et de perfectione spirituali: tertius, Sermo de ascetica disciplina, quomodo monachum ornari oporteat.* Legi et relegi has lucubratiunculas, in quibus nihil omnino inveni, quod indignum esset nostro Basilio. Omnia satis accommodata sunt ad ejus stylum, ad ejus scribendi rationem, ad ejus indolem. Etsi enim hi libelli eloquentia inferiores sunt panegyricis Basilii orationibus, aut ejusdem generis scriptis: tamen si quis eos attente legat, statim, opinor, periti alicujus magistri manum agnoscet. Nam nihil in verbis, nihil in sententiis, nihil in periodorum constructione invenitur, quod hominem scribendi peritissimum dedecet. Præterea ex harum lucubrationum lectione constat, auctorem sacras Scripturas et optime calluisse, et aptissime citasse: quas dotes quodammodo Basilii proprias esse notum est. Hæc de illis tribus opusculis universe dicta sint: nunc de secundo peculiare quiddam in medium proferam. Animadverti igitur verbum πληροφορῆσθαι bis in eo, quem modo dixi, libello ita usurpari, ut persuasionem quamdam significet. Ita enim uno loco scriptum est (t. II, p. 204), Ἦνίκα δὲ τῶν προσόντων σοι πραγμάτων ποιῆ τὴν ἀπόθεσιν, ἔσο ἀκαμπῆς, προπέμπειν αὐτὰ εἰς οὐρανοὺς πληροφορούμενος. *Ubi vero res quæ ad te pertinent dereliqueris, esto inflexibilis et constans, certoque scias eas præmittere te in cælum.* In altero (p. 207), hoc modo, αὐτὸ τοῦτο σκάνδαλον εἶναι πληροφορούμενος, omnino tibi persuadeas id ipsum scandalum esse. Basilii autem hoc idem verbum hoc ipso sensu sæpe usurpat (a). Imo etiam cum hæc lego in eodem illo opusculo (p. 208). Πολλοὺς γὰρ ἐγὼ πάθει κρατηθέντας εἶδον ἐν ὑγείᾳ γενομένους, ἕνα δὲ ἐκ πάντων λαθροφάγον, ἢ γαστρίμαργον οὐκ εἶδον.

²⁵ Prov. xxxi, 6.

(a) Leg. n. 38.

A *Ego enim vidi multos, qui vitiis mancipati redierunt ad sanitatem: sed ex omnibus ne unum quidem, qui occulte manducaret, aut gulosus esset, emendatum vidi, Basilium audire mihi videor.* Et vero qui Basilium vel primoribus, ut dicitur, labris attigerunt, probe sciunt, id ex ejus consuetudine dictum esse: cujus rei exempla aliquot proferre alienum non videbitur. Igitur psalmum sexagesimum primum interpretans Basilius, sic scribit (t. I, p. 196): Εἶδον ἰατροὺς ἐγὼ μὴ πρότερον διδόντας τὰ σωτήρια φάρμακα, πρὶν ἐμέτοις ἀποκενώσαι τὴν νοσοποιὸν ὕλην, ἣν ἐκ πονηρᾶς διαίτης ἑαυτοῖς οἱ ἀκόλαστοι ἐναπέθεντο. *Vidi ego medicos, qui non prius salutaria medicamenta tradebant, quam materiam morbidam per vomitum evacuassent, quam intemperantes illi ex malo victu sibi pepererant.* Alio loco sic loquitur (t. II, in Jul. Mart., n. 4): Καὶ ποτε εἶδον ἐγὼ βόυν ἐπὶ φάτνης σακρόντα, τοῦ συννόμου αὐτῷ καὶ ὁμοζύγου τελευτήσαντος. *Equidem ego ipse vidi aliquando bovem in præsepi illacrymantem, pastus ac jugi socio morte sibi prærepto.* Rursus in hac ipsa quam mox citavi oratione sic scripsit (ibid., n. 9): Ἦδη δὲ τινὰς εἶδον τῶν φιληδόνων, δι' ὑπερβολὴν ἡδυπαθείας ἐπὶ προφάσει τῆς λύπης πρὸς κραυγᾶν καὶ μέθην ἐκτρεπομένους, καὶ τὸ ἀκρατεῖς αὐτῶν ἐκ τῶν τοῦ Σολομῶντος λόγων παραμυθεῖσθαι πειρωμένους, λέγοντος, Δότε οἶνον τοῖς ἐν λύπαις. *Non ita dudum vidi quosdam voluptarios, qui immodico voluptatis amore pelli, per speciem expellendæ tristitiæ ad crapulam sese converterent, et ad ebrietatem; suamque conarentur excusare intemperantiam verbis Salomonis, qui ait, « Date vinum iis qui in tristitia sunt ²⁵. »* Exemplum, quod mox proferam, a superioribus non multum abludit. Est autem ejusmodi (tom. II, hom. in div., p. 34): Οἶδα πολλοὺς νηστεύοντας, προσευχομένους, στενάζοντας, πᾶσαν τὴν ἀδάπανον εὐλάβειαν ἐνδεικνυμένους, ὁβολὸν δὲ ἕνα μὴ προϊεμένους τοῖς θλιβομένοις. *Novi non paucos jejunantes, orantes, ingemiscetes, pietatem omnem, quæ sine impensa exerceri potest, excolentes, at ne unum quidem obolum egenis offerentes.* Possim in medium adducere et alia loca, quibus constaret eam, quam dixi, loquendi formulam Basilio perquam familiarem fuisse, sed, ne tædium afferrem, nolui. Sed tamen, si quis ejusmodi exemplis delectatur, monebo eodem dicendi genere usum esse Basilium in ea oratione, quam sanctissimus Pater in divites habuit (tom. II, pag. 63): item legi potest ea oratio, quæ inscribitur, *Homilia exhortatoria ad sanctum baptismum* (tom. II, pag. 120). Libet quoque aliquid de tertia lucubratiuncula sigillatim addere. In ea igitur ita scriptum invenimus (tom. II, p. 212): Περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μὴ συζητεῖν, ἀλλὰ ἀκτιστον καὶ ὁμοούσιον Τριάδα μετὰ παρρησίας λέγειν καὶ φρονεῖν, καὶ τοῖς ἐπερωτῶσι λέγειν, ὅτι βαπτίζεσθαι δεῖ, ὡς παρελάβομεν

D

πιστεύειν δὲ, ὡς βεβαπτίσμεθα· δοξάζειν δὲ, ὡς πεπιστεύσαμεν. *De Patre et Filio et Spiritu sancto non oportet disceptare, sed Trinitatem increatam et consubstantialem libere profiteri et sentire, atque percontatoribus dicere: Oportet nos baptizari ita, ut traditum accepimus; credere autem sicut baptizati sumus; glorificare vero, quemadmodum credidimus.* Quæram jam, in quem hæc doctrina melius conveniat, quam in Basilium Magnum, qui Trinitatem consubstantialem esse semper et credidit et docuit. Prætereaque Basilius statim in alio libello ascetico (tom. II, pag. 228) non aliter locutus est, nisi quod compendiosius scripsit, hoc modo, οὕτω φρονοῦμεν, καὶ οὕτω βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὁμοούσιον, sic sentimus, sicque baptizamus in Trinitate consubstantiali. At certe ex his certo colligi potest, non audiendum esse Scultetum, qui ascetica omnia Eustathio ascripsit. Nam credibile non est Eustathium, qui Macedonianorum quasi antesignanus erat, breves illas, quas retuli, fidei professiones emisisse. Etenim tantum aberat, ut Macedoniani consubstantialem dicerent Spiritum sanctum, ut etiam in eum verba impia evomerent. Hic autem quæri potest, utrum scriptæ fuerint hæc lucubratiunculæ, an pronuntiatae. Nam utriusque generis instituta monachis tradidisse Basilium, superius ex Gregorio Nazianzeno audivimus. Ego autem recitatas fuisse arbitror, nec aliter, nisi valde fallor, judicabunt, qui ipsas paulo attentius legerint. Neque vero monachi soli his exhortationibus aderant, sed mulieres etiam aliquas interfuisse probabilissimum videtur. Quod enim Basilius ait in prima lucubratiuncula, *orationem non ad solos viros spectare, cum mulieres et ipsæ quoque apud Christum militent*, id ad mulieres quasdam, quæ adessent, referri posse censeo. Imo dubitari vix potest, quin adessent quoque nonnulli, qui matrimonio jungerentur, cum in secundo opusculo ita scriptum sit (n. 2, p. 203): *Μὴ τοίνυν ἀναπέσης, ὡ οὗτος, ὁ πρὸς κοινωνίαν γυναικὸς προτρημένος, ὡς ἐπ' ἐξουσίας ἔχων τὸν κόσμον περιβαλέσθαι πλειόνων γὰρ σοι πόνων καὶ φυλακῆς χρεία πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας ἐπιτυχίαν. Ne igitur deses existas, o tu qui elegisti uxoris societatem, quasi mundum amplecti penes te sit: nam pluribus laboribus et custodia majore tibi opus est ad obtinendam salutem.*

§ XI. *Pars secunda, de auctore libellorum De judicio Dei et De fide, itemque de Moralium scriptore.*

30. Prævii illi tractatus, de quibus nunc disputavimus, proprie ad Ascetica non pertinent: sed duos libellos, quorum in uno disserebatur *De judicio Dei*, in altero *De fide*, ad ea pertinuisse docet locupletissimus auctor Photius (a). Sed nescio quomodo contigit, ut horum tractatum ordo in

A editione Parisiensi mutatus sit. Photius enim tradiderat duos hos libellos sua ætate ita dispositos fuisse, ut libellus *De judicio Dei* præcederet, sequeretur vero libellus *De fide*; cum tamen in ea, quam dixi, editione tractatus *De fide* præcedat, tractatus vero *De judicio Dei* subsequatur. Ejus autem rei causam non aliam esse puto, nisi quod typographi aliud cogitantes, verum et antiquum ordinem incaute permutarint. Nam ut Photii ætate, ita hodieque et in Veneta editione et in veteribus libris primus est libellus *De judicio Dei*, secundus vero libellus *De fide*. Quis autem horum opusculorum auctor sit, facile judicabit, qui ea diligenter legere volet. Auctor, quicumque ille fuit, qui ea conscripsit, sacras litteras tam Novi quam Veteris Testamenti optime noverat, eisque industrie utitur: erat linguæ Græcæ peritissimus: in ejus oratione enitet ubertas, varietas, copia: in doctrina morum erat severus, sed sic tamen, ut Evangelii severitatem non excederet: nihil denique inest neque in verbis, neque in sententiis, quod indignum sit viro et docto et probo: quæ omnia nos adducunt, ut Basilium horum libellorum verum parentem esse credamus. Accedit etiam, quod in his opusculis inveniuntur quædam dicendi formulæ, quibus Basilius in aliis suis operibus libenter utitur. Exempli causa ita legitur in libello *De judicio Dei* (pag. 214): *Ἐγὼ δὲ εἶδόν ποτε καὶ μελισσῶν πλῆθος νόμῳ φύσεως στρατηγούμενον, καὶ κατακολουθοῦν εὐτάκτως ἰδίῳ βασιλεῖ. Καὶ πολλὰ μὲν ἐγὼ τοιαῦτα εἶδον, πολλὰ δὲ ἤκουσα. Vidi autem aliquando ego ipse apum turmam lege quadam naturali conductam, suumque regem servato ordine sequentem. Et multa quidem talia ego conspexi, multaque audiui:* quo dicendi genere in primis delectatum fuisse Basilium manifeste ostendunt ea quæ aliquanto ante retulimus exempla (b). Ubi notari potest, scriptorem testimonia aliqua ita e Scripturis proferre, ut interdum ad movendum lectorem adverbia quædam adjungat. Sed, quo melius hæc intelligantur, audiendus est auctor ipse. Ita igitur loquitur libello *De judicio Dei* (pag. 216): *Ἀπλῆς δὲ διανοίας μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, ὅτι κρατεῖ ἐκεῖ καὶ βασιλεύει τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν, λέγοντος μὲν ὀριστικῶς, ὅτι Ὡ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δούλοι εἰστε ὧ ὑπακούετε, διεξιόντος σαφῶς τοῦ τοιοῦτου φρονήματος τὰ ιδιώματα.... διδάσκοντος δὲ ἅμα ἀποφαντικῶς τὸ τε χαλεπὸν αὐτῶν τῆς ἐκβάσεως, καὶ τὸ ἀκοινωνητὸν πρὸς θεοσέβειαν. Sed ingenui animi fuerit fidenter affirmare, illic dominari ac regnare carnis affectum, juxta hanc Apostoli vocem, qui ait quidem modo decretorio, « Cui exhibitis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obeditis²⁶, » recenset vero perspicue hujusce affectus proprietates.... simulque horum vitiorum*

²⁶ Rom. VI, 16.

(a) Cod. XIX, pag. 403.

(b) Lege n. 29.

exitum gravem esse, nihilque ipsis cum pietate commune esse asseveranter docet. Eodem pertinet, quod scriptum invenitur in tractatu *De fide* (pag. 224): *Καὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐν ὑποδείγματι ἀνθρώπων σφοδρότερον ἀπαγορεύοντος τὸ προσθεῖναι, ἢ ὑφέλιν τι ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς. Cumque Apostolus, sumpto ex hominibus exemplo, quidpiam in divinis Scripturis addere, aut demere vehementius vetet.* Notatu quoque dignam censeo illam genitivorum seriem (ibid.), λέγοντος μὲν..... διεξιόντος δὲ..... διδάσκοντος, δὲ.... εἶτα αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βοῶντος: quæ idcirco notata volui, quod Basilius ita in suis Asceticis loqui soleat. Nam usus et horum adverbiorum, ὀριστικῶς, ἀποφαντικῶς, σφοδρότερον, et horum genitivorum, λέγοντος, διεξιόντος, διδάσκοντος, βοῶντος, ita in Regulis frequens est, ut ejus rei passim exempla occurrant. Prætereaque, cum scriptor integerrimam persuasionem significare vellet, sexies in his libellis vocibus πληροφορεῖσθαι et πληροφορία usus est, bis in primo, quater in altero: quæ ipsæ voces ad idem significandum passim in Regulis usurpantur. Cum igitur Basilius, ut mox probabimus (a), auctor sit Regularum, dubitari merito non potest, quia ea quoque, de quibus disputatur, opuscula ad eundem pertineant, utpote in quibus iidem loquendi modi adhibeantur. Fatebor quidem libens, argumenta, quæ ex quavis styli similitudine petuntur, nullam vir habere, si stylus ita in aliquibus conveniat, ut in pluribus discrepet: sed cum omnia quadrant, tunc ejusmodi argumenta plurimum valere nemo, opinor, negaverit. Ita autem Regularum stylus cum stylo horum opusculorum consentit, ut nihil omnino dissentiat, idcircoque et has et illa Basilio tribui æquum est. Nec solum similes sunt loquendi modi, sed etiam sententiæ, sententiarum. Etenim si quis illud, quod in libello *De judicio Dei* legitur (p. 217, num. 4): *Relectis igitur divinis Scripturis, reperio in Veteri ac Novo Testamento, neque in multitudine, neque in magnitudine peccatorum, sed in una tantummodo cujuscunque præcepti violatione, contumaciam adversus Deum clare judicari, communemque sententiam a Deo ferri in omnem inobedientiam:* si quis igitur hæc comparaverit eum iis quæ in Regula ducentesima nonagesima tertia scripta sunt doctrinam doctrinæ ita similem comperiet, ut tradita utroque loco documenta ab eadem officina prodiisse facile confessurus sit. Jam monuimus controversos hos duos libellos ab omnibus aut Basilio ascribi, aut Eustathio: sed ipsos episcopo Sebasteno ascribi non posse plane constat. Ita enim in libello *De fide* legitur (pag. 228): *Οὕτω φρονούμεν, καὶ οὕτω βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὁμοούσιον. Sic sentimus, sicque baptizamus in Trinitate consubstantiali:* quem locum cum retulisset eruditissimus vir

Tillemontius (b), fidenter pronuntiavit, tale aliquid sine ulla controversia neque ab Eustathio, neque ab ullo alio Macedoniano conscribi unquam potuisse. Et vero cum Macedoniani aperte divinitatem Spiritus sancti negarent, fieri non poterat ut Trinitatem consubstantialem esse profiterentur.

31. Quod diximus, libellos *De judicio Dei* et *De fide* tam in stylo quam in sententiis convenire cum utrisque Regulis, id ita esse non diffitetur vir doctissimus Combefisius: sed tamen ex his principiis aliud prorsus concludit. Ergo ita fere ratiocinatur: Horum libellorum et utriusque generis Regularum idem est stylus, eadem sententiæ, eadem doctrina: sed Stoica quædam severitas Eustathium utrarumque Regularum auctorem esse aperte ostendit: non dubitandum igitur quin idem Eustathius horum quoque opusculorum auctor sit. Quid autem de vana illa severitate sentiendum sit, postea satis fuse disseram (c): nunc universe duntaxat dicam, neque Rufinum, neque Cassianum, neque Photium, neque Frontonem Ducæam, neque Natalem Alexandrum, Combefisii sodalem, neque Tillemontium, neque Dupinum, neque permultos alios cujuscunque ætatis eruditissimos viros ejusmodi severitatem in Regulis vidisse. Sed duo sunt in iis, quos dixi, libellis, quæ speciatim reprehendit is, quem modo nominavi, vir peritissimus Combefisius (d), inconstantiam fidei, et auctoris in aliqua voce catholica reticenda malignitatem: de quibus hoc loco dicere institui. Quod igitur ait, *auctorem in fide inconstantem fuisse*, id nec verum, nec firmum est. Nam dubitationem illam, qua auctor laborasse se confitetur, non in fidem, sed in dissidii Ecclesiarum causam cadere, ex orationis serie perspicuum est. Et vero in libello *De judicio Dei* ita scriptor locutus est eo de quo agitur loco (pag. 214, n. 2): *Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὁρῶν, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐπαπορῶν, τίς, καὶ πόθεν ἡ αἰτία τοῦ τοσούτου κακοῦ..... τοῦτο δὲ λογισάμενος, καὶ πρὸς τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀσεβείας ἐπτοκίμενος, ἐπὶ πλείον τε ἐρευνῶν, ἐπειθόμεν οὐδὲν ἔττον, καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων ἀληθῆ εἶναι τὴν προειρημένην αἰτίαν. Ἐώραν γὰρ πᾶσαν μὲν πλήθους εὐταξίαν τε καὶ συμφωνίαν ἄχρι τότε κατορθουμένην, ἄχρις ἂν ἡ πρὸς ἓνα τινὰ τὸν ἄρχοντα σώζεται κοινὴ τῶν ἄλλων εὐπειθεια: πᾶσαν δὲ διαφωνίαν καὶ διάστασιν, ἔτι τε πολυαρχίαν, ἐξ ἀναρχίας ὁδοποιουμένην. Hæc atque ejusdem generis alia cum intuerer, prætereaque dubitare quæ et unde esset tanti mali causa [in Ecclesiis]... hoc igitur cum mecum reputassem, cumque de impietatis magnitudine attonitus, ulterius pervestigassem, nihilominus mihi persuasi vel ex iis quæ in vita fiunt rebus, eam, quam superius dixi, causam veram esse et germanam. Videbam enim omnem populorum disciplinam atque consensionem tandiu perseverare, dum omnes principi uni in communi obtemperant: omnem vero discor-*

(a) Lege n. 38,

(b) *Vie de S. Basile*, p. 638.

(c) Lege n. 41.

(d) Tom. II, p. 97 et 129.

diam ac seditionem, itemque multorum principatum ex ducis ac principis defectu proficisci. Ex quibus liquet Basilium causam illam, quam dubitans quærebat, tandem invenisse. Aliud autem non quærebat, ut ex ejus verbis patet, nisi veram causam, quæ turbas in Ecclesiis excitaret et in regnis: quam causam non aliunde nasci ait, quam quod duces ac principes desint. Sed, ut verum fatear, primo aspectu inest major difficultas in iis, quæ hoc ipso in loco scripta inveniuntur. Hæc autem sunt: Τὰ μὲν πρῶτα, ὡσπερ ἐν βαθεῖ σκοτῷ διήγον, καὶ καθάπερ ἐπὶ ζυγοῦ, ποτὲ μὲν ὧδε, ποτὲ δὲ ἐκεῖσε ἔρρεπον· ἄλλου ἄλλως, ἢ πρὸς ἑαυτὸν με ἔλκοντος, διὰ τὴν πολυχρόσιον τῶν ἀνθρώπων συνηθειαν, ἢ πάλιν ἄλλως ἀπωθουμένου διὰ τὴν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἐπιγνωσκομένην ἀλήθειαν. *Primum quidem quasi in profundis tenebris degebam, et tanquam in statera constitutus, modo huc, modo illuc propendebam, quod alius alio aut ad seipsum traheret me, ob diutinam hominum consuetudinem, aut rursus alio propelleret, ob eam quam in divinis Scripturis agnovissem veritatem:* sed tamen ne hic quidem locus ad expediendum difficilis est. Non enim inde colligi potest, Basilium in hæresim unquam propendisse, sed solum in id quodammodo inclinasse, ut partes susciperet quorundam, qui ita callidi erant et astuti, ut dum veram fidem oppugnarent, eam tamen speciosis verbis tueri viderentur. Callidi autem illi non alii fuisse credi possunt, quam Eustathius ipse illiusque discipuli. Hæc verba, *ob diutinam hominum consuetudinem*, faciunt, ut hunc locum ita intelligendum esse suspicer. Nam Basilium Eustathio diu familiariter usum esse nemini, qui paulum modo in historia ecclesiastica versatus sit, ignotum est. Quod autem dixi, Basilium nunquam in hæresim propendisse, sed solum quasi paululum commotum fuisse ad callidorum quorundam hominum partes suscipiendas, de eo non aliter videbitur ei, qui, quæ præcedunt, legere voluerit. Sunt autem ejusmodi: Πολλὴν τινα καὶ ὑπερβάλλουσαν τὴν τε πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν πρὸς τὰς θείας Γραφὰς διαφωνίαν τῶν πολλῶν ἐθεώρουν· καὶ τὸ φρικωδέστατον, αὐτοὺς τοὺς προεστῶτας αὐτῆς ἐν τῷ αὐτῷ μὲν τῇ πρὸς ἀλλήλους διαφορᾷ γνώμης τε καὶ δόξης καθεστῶτας, τῷ αὐτῷ δὲ τῇ πρὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐναντιότητι χρωμένους, καὶ διασπῶντας μὲν ἀνηλεῶς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκταράσσοντας δὲ ἀφειδῶς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν αὐτοῖς πληροῦσθαι νῦν, εἴπερ ποτὲ, τῶν Ἀνομοίων ἐπιφύετων, τὸ, ὅτι Ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες χαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν. *Multos videbam et inter se, et in divinis litteris intelligendis valde admodum dissentire. Et quod maxime horrendum est, videbam ipsos Ecclesiæ præfectos in tanta inter se sententiæ ac opinionis diversitate constitui, sicque Domini*

A nostri Jesu Christi mandatis adversari, Deique Ecclesiam tam immisericorditer dilacerare, tamque crudeliter obturbare ejus gregem, ut exortis Anomæis, nunc, si unquam alias, in ipsis quoque impleatur illud: « Ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se²⁷. » Cui enim persuaderi poterit, Basilium in opinionem propendisse eorum, quos videret simul et adversantes mandatis Domini nostri Jesu Christi, et immisericorditer dilacerantes Dei Ecclesiam, et crudeliter obturbantes ejus gregem? Ipsa sunt Basilii verba. Reliquum est igitur ut Basilium quodammodo propensum se senserit ad amplectendas partes quorundam, qui pietatis simulatione et nomine veram fidem sequi putarentur. Nunc quæ vox illa sit, quam auctor de industria reticuisse dicitur, ex ipso Combefisio audiamus (a). Sic igitur loquitur in suo *Basilio recensito*: *Quod dicit, initio paginæ, possit Theodosii tempora respicere, quando plurimum compressa Anomæorum hæresis et Ariana, ut sic palam fidem sanctæ Trinitatis profiteretur, qui ita alias in ea vacillasset. Quin et ὁμοουσιου vocem studio dataque opera, tota hac sua fidei explanatione suppressisse, ad mitiorum Arianorum declinandam invidiam.* Vult igitur doctissimus vir Combefisius, Eustathium idcirco data opera vocem ὁμοουσιου in tota sua fidei professione silentio præteriisse, ut gratiam mitiorum Arianorum sibi conciliaret: sed permirum videri debet, hominem cæteroquin in ejusmodi rebus diligentissimum, usque adeo præjudicata opinione obcæcatum fuisse ut non videret quæ legeret. Nam, ut jam monui, ita in hac fidei professione scriptum invenitur: Οὕτω φρονούμεν, καὶ οὕτω βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὁμοουσιον. *Sic sentimus, sicque baptizamus in Trinitate consubstantiali.* Sed demus vocem ὁμοουσιου in hac fidei professione ab auctore prætermisam fuisse. Quid tum? Basilium illius auctorem non esse? sed id inde minime sequitur. Scriptor enim, quisquis est, ita de Trinitate loquitur (tom. II, novæ ed., pag. 228), ut in ea nihil diversum, quod ad naturam attinet, agnoscat; sed in ipsa admittat duntaxat proprietates quasdam, quas ait seorsum unicuique personæ convenire. Sed audiendus est ipse. Illius igitur hæc sunt: Ἐκάστου ὀνόματος τὴν τοῦ ὀνομαζομένου ιδιότητα σαφῶς ἡμῖν διευκρινουόντος, καὶ περὶ ἐκάστου τῶν ὀνομαζομένων πάντως τινῶν ἐξαίρετων ιδιωμάτων εὐσεβῶς θεωρουμένων· τοῦ μὲν Πατρὸς ἐν τῷ ιδιώματι τοῦ πατρὸς, τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐν τῷ ιδιώματι τοῦ υἱοῦ, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῷ οἰκείῳ ιδιώματι. *Nomen autem quodlibet quamdam illius qui nominatur proprietatem nobis manifeste explicat; atque in unoquoque nominatorum, omnino pie peculiare quædam proprietates considerantur, Pater quidem in proprietate patris, Filius vero in proprietate filii, sanctus autem Spi-*

²⁷ Act. xx, 30.

(a) Combef. tom. II, p. 129.

ritus in sua ipsius proprietate. Viderit ergo Com-
 befsius, quomodo fidei professio, quæ in Trinitate
 non naturam, sed quasdam tantummodo proprie-
 tates distinguit, tribui possit Eustathio, qui ad
 cæterorum Macedonianorum imitationem naturæ
 identitatem in Trinitate negaret. Cum autem Com-
 befsius semel in animum induxisset suum, vocem
 ὁμοούσιος in hoc *De fide* libello deesse (tom. II,
 pag. 129), hæc addidit : *Qui ipsi [mitiores Ariani]
 sic ex putis puris Scripturæ verbis suas alias alias-
 que professiones adornabant, Nicænisque Patribus
 probatam vocem, qua omnis eorum ὁμολογία in Tri-
 nitalis mysterio elidebatur, respuebant, eoque in-
 vento simplicibus fucum faciebant : sed, cum con-
 stet vocem ὁμοούσιος in hac fidei professione repe-
 riri, totum id Combefsii argumentum per se ruere
 vident, opinor, omnes. Denique cum Combefsius
 paulo post incidisset in alia illa ejusdem libelli
 verba (tom. II novæ ed., pag. 228) : Διόπερ παρα-
 καλῶ καὶ θέομαι, παυσανέμενος τῆς περιέργου ζήτη-
 σεως καὶ ἀπρεποῦς λογομαχίας, ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν
 ἁγίων καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰρημέναις, Quapropter
 adhortor vos et rogo ut missa curiosa inquisitione,
 relictaque indecenti verborum contentione, iis quæ
 a sanctis et ab ipso Domino dicta sunt, contenti
 sitis, ita persecutus est : *Scriptores canonicos velit
 et apostolos, ad quos unos provocat, nihil dans vel
 Ecclesiæ, vel Patrum, qui secuti sunt, auctoritati.*
 Primum, cum scriptor ipse voce ὁμοούσιος usus sit,
 perspicuum est eum non ad unos scriptores cano-
 nicos provocare. Alioquin enim secum ipse pugna-
 ret, cum voce ὁμοούσιος utatur : quæ vox tamen
 nusquam in Scripturis occurrit. Deinde, quod ait
 nos contentos esse debere iis quæ a sanctis et ab
 ipso Domino dicta sunt, id ita accipi oportet, ut non
 temere in explicanda fide quidquam addatur ver-
 bis aut Domini, aut scriptorum canonicorum. Et ne
 quis hanc explanationem existimet non scriptoris
 esse, sed meam, illius verba apponam. Sic igitur
 loquitur (ibid., p. 224) : Ἔως μὲν οὖν ἀγωνίζεσθαι πρὸς
 τὰς ἐπανισταμένας κατὰ καιρὸν αἰρέσεις ἐχρῆν, ἐπόμενος
 τοῖς προσηληφόσι, ἀκόλουθον ἡγούμην τῇ διαφρᾷ τῆς
 ἐπισπειρουμένης ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἀσεθείας, ταῖς ἀντιθέτοις
 φωναῖς κωλύειν, ἧ καὶ ἀνατρέπειν τὰς ἐπαγομένας βλασφη-
 μίας, καὶ ἄλλοτε ἄλλαις, ὡς ἂν ἡ χρεία τῶν νοσοῦντων κατη-
 νάγκασε, καὶ ταύταις πολλάκις ἀγράφοις μὲν, ὁμοίως δ' οὖν
 οὐκ ἀπεξενωμένας τῆς κατὰ τὴν Γραφὴν εὐσεβοῦς διανοίας·
 τοῦ Ἀποστόλου πολλάκις καὶ Ἑλληνικοῖς ῥήμασι χρῆσασθαί
 μὴ παραιτησαμένου πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν. Νῦν δὲ πρὸς τὸν
 κοινὸν ἡμῶν τε καὶ ὑμῶν σκοπὸν ἀρμόζον ἐλογισάμην, ἐν
 ἀπλότῃ τῆς ὁγιανοῦσης πίστεως, τὸ ἐπιτάγμα τῆς ὑμε-
 τέρας ἐν Χριστῷ ἀγάπης πληρῶσαι, εἰπὼν ἃ ἐδιδάχθην
 παρὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς· φειδόμενος μὲν καὶ τῶν ὀνο-
 μάτων ἐκείνων, ἃ λέξεσι μὲν αὐταῖς οὐκ ἐμφέρεται τῇ, θείᾳ
 Γραφῇ, διανοίᾳ γε μὴν τὴν ἐκείνην ἐγκειμένην τῇ Γραφῇ
 διασώζει· ὅσα δὲ πρὸς τῷ ξένῳ τῆς λέξεως ἐτι καὶ οὖν ξένον
 ἡμῖν ἐπεισάγει, καὶ ἃ οὐκ ἔστιν ὑπὸ τῶν ἁγίων κηρυσσόμενα*

*εὑρεῖν, ταῦτα ὡς ξένα καὶ ἀλλότρια τῆς εὐσεβοῦς πίστεως
 παντάπασι παραιτούμενος. Dum igitur adversus hære-
 ses vario tempore exortas pugnandum esset, majo-
 rum exempla secutus, consequens esse existimavi, ut
 ejus quæ a diabolo seritur impietatis habita ratio-
 ne, eas qua inducuntur blasphemias vocabulis con-
 trariis cohiberem, aut etiam everterem : et aliis
 atque aliis verbis prout ægrotantium utilitas coge-
 bat, uterer ; quæ etiamsi sæpe non invenirentur
 scripta, tamen a pio Scripturæ sensu non abhor-
 rebant : quod Apostolus quoque non raro fecit, qui
 Græcorum verbis congruenter suo proposito conve-
 nienterque uti non fastidivit. Nunc autem commu-
 ni scopo tam nostro quam vestro convenire putavi,
 si in sanæ fidei simplicitate sequerer vestræ istius
 in Christo dilectionis mandatum, eaque dicerem,
 quæ a sacra Scriptura accepissem, sed sic, ut par-
 cus sim in illis nominibus et verbis usurpandis,
 quæ ipsis litteris et syllabis in divina Scriptura
 non reperiuntur, tametsi eam quam Scriptura præ-
 fert sententiam servant : quæ vero præter dictio-
 nis novitatem novum etiam et peregrinum sensum
 nobis exhibent, quæque non inveniuntur usurpata
 a sanctis, ea uti peregrina et a pia fide aliena om-
 nino averser. Basilius igitur, quasi prævidisset non
 defuturos, qui aliquot suæ professionis verba in
 malam partem interpretarentur, tam clare tamque
 dilucide mentem suam hoc loco aperuit, ut omnia
 malorum interpretum argumenta præoccuparit. Ait enim, se,
 cum ægrotantium utilitas cogeret, aliis atque aliis verbis usum esse, non tamen in-
 discriminatim omnibus, sed iis duntaxat, quæ,
 etiamsi sæpe non invenirentur scripta, tamen a
 pio Scripturæ sensu non abhorrent. Scriptor igitur
 non is erat, qui, ut falso putavit Combefsius,
 suas fidei professiones ex puris pulis Scripturæ
 verbis mitiorum Arianorum exemplo adornare
 vellet, cum ipse quibusdam verbis, quæ sæpe in
 Scriptura non inveniebantur, aliquando uti non
 dubitaverit. Constat quoque ex iis quæ modo retuli
 verbis, auctorem non omnino respuisse verba illa,
 quæ in Scripturis non legerentur, sed in his adhi-
 bendis parcum fuisse : ex quo fit, ut non ad unos
 scriptores canonicos, uti falso sibi Combefsius
 persuaserat, provocarit. Nec verius, quod Combe-
 fsius dixit, scriptorem nihil dedisse auctoritati,
 neque Ecclesiæ, neque eorum qui secuti sunt Pa-
 trum. Qui enim ea sola verba, quæ præter dictio-
 nis novitatem novum etiam et peregrinum sensum
 præferunt, repudiat, is certe et Ecclesiæ et Patrum
 auctoritatem sequi paratus est. Unum si addi-
 dero, ad cætera pergam. Dubitat vir eruditissi-
 mus Tillemontius (a), utrum ea, de qua contro-
 versia est, fidei professio, ipsa sit, quam Basilius
 scripserit, an alia, quæ in ejus locum substituta
 sit. Causa autem, cur ita dubitaverit, non alia
 est, nisi quod hæc fidei professio, potius peculiare*

(a) *Vie de S. Basile*, p. 635.

quoddam opus, quam alicujus operis continua-
tio ac series esse videatur. Fateor ego hanc *Fidei
professionem* peculiare opus esse : sed nego
inde concludi posse eam ad Ascetica non perti-
nere. Nam Asceticorum partes peculiaria esse
opera, quæ diversis temporibus scripta sint, ob-
scurum non est. Etenim cum in fine libelli *De
judicio Dei* retulisset quædam Apostoli verba,
sic scripsit : Ἀκόλουθον ὄρον καὶ ἀναγκαῖον ἐλογισάμεν,
τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν καὶ εὐσεβῆ δόξαν περὶ τοῦ Πα-
τρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος παραθέσθαι πρότε-
ρον, καὶ οὕτως ἐπισυναΐψαι τὰ ἠθικά. *Consequens simul
et necessarium existimavi, ut sanam fidem ac
piam de Patre et Filio et Spiritu sancto senten-
tiam prius exponerem, et ita demum moralia
atlexerem.* Et quidem ex his verbis perspicui potest,
libellum *De fide* eodem jure dici posse opus
peculiare, quo *Moralia*, quæ et ipsa atlexuisse se
dicit Basilius. Cum igitur *Moralia* opus peculiare
esse ab omnibus dicantur, non video cur hic *De
fide* libellus pro opere peculiari haberi non possit.
Ex eodemque illo loco patet, Basilium, cum hæc
scriberet, nondum *Regulas* composuisse, utpote
quarum mentionem non faciat. Quare, ut dixi, *As-
ceticorum* partes peculiaria sunt opera, non uno
tempore conscripta, sed quorum aliud post aliud,
prout occasio se dabat, confectum sit. Ad hæc cum
hodieque hæc *Fidei professio* et in Veneta editio-
ne et in veteribus libris eodem ordine reperiatur,
quo eam viderat Photius, non videtur causa ulla
esse, cur ipsa inter Ascetica numeranda non sit.
Cum enim ex his veteribus libris, in quibus inve-
nitur, nonnulli sint, qui si antiquitate non omni-
no ætatem Photii attingant, at ad eam tamen
accedant proxime, dubitari merito non potest,
quin ejusmodi *Fidei professio* illa ipsa sit, quam
Photius et vidit, et inter Ascetica recensuit : quod
autem ab optimo harum rerum judice Photio pro
Asceticorum parte habitum est, id hodie in alienis
poni facile non debet. Quod ultimum est in hac
quæstione, *Moralium* scriptorem spectat : sed certe
neque multis verbis, neque magno labore opus
est, ut eorum verus auctor cognoscatur. Qui enim
novit auctorem libellorum *De judicio Dei* ac *De
fide*, *Moralium* scriptorem simul novit. Etenim quæ
in fine libelli *De judicio Dei* leguntur, manifeste
ostendunt horum trium scriptorum unum et eum-
dem auctorem esse : quæ verba cum paulo ante
retulerim, ea rursus hoc loco referre nihil necesse
est. Præterea qui libellum *De fide* conscripsit, *Mor-
alium* se esse auctorem aperte declarat. Ita enim
sub finem loquitur (num. 6, p. 229) : Τὰ περὶ τῆς
ὑγιαίνουσας πίστεως ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἀπτόρως εἰρησ-
θαι πρὸς τὸ παρὸν λογιζόμενοι, ἐπέθευ τὴν περὶ τῶν
ἠθικῶν ἐπαγγελίαν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ πληρῶσαι σπουδάσωμεν. Ὅσα τοίνυν εὐρίσκα-
μεν κατὰ τὴν Κωνσταντινουπολίτικον Διαθήκην σποράδην ἀπηγορευ-

A μένα ἢ ἐγχεκριμένα, ταῦτα, κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῶν, εἰς
ὄρους κεφαλαιώδεις πρὸς τὸ εὐλαπτον τοῖς βουλομένοις
ἐσπουδάσαμεν συναγαγεῖν, etc. *Cum de his quæ ad
sanam fidem pertinent, satis pro tempore in su-
perioribus a nobis dictum fuisse putemus, jam
Moralia, quæ promisimus, in nomine Domini
nostri Jesu Christi tradere conemur. Quæcunque
igitur hactenus sparsim in Novo Testamento aut
interdicta aut approbata invenimus, ea pro nos-
tra virili parte in regulas quasdam compendia-
rias, quo facilius a quovis intelligerentur, colli-
gere curavimus, etc.*

§XI. *Pars tertia, an Basilius auctor sit brevium duo-
rum tractatum, qui post Moraliam collocantur.*

32. Breves hi tractatus, quorum idem est titulus,
B Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἀσκητικός, *Ejusdem sermo asceticus,*
ad Ascetica nullo modo pertinent. Nam, ut est apud
Photium (a), libelli *De judicio Dei* ac *De fide*, *Mor-
alia*, *Regulæ* tam longiores quam breviores pro-
prie Ascetica constituebant. Quanquam autem duo
hi sermones ad ἀσκητικόν, quod vocatur, referri
non possint, non propterea tamen eos silentio
prætermittere licet. Videamus igitur Basilii sint,
necne. Certe si habeatur ratio aut veterum libro-
rum, aut consensus hominum eruditorum, nemo
dubitabit quin hæc oratiunculæ ad Basilium Magnum
pertineant. Nam et in antiquis omnibus libris no-
men Basilii præferunt, et ab eruditis omnibus, si
forte Scultetus excepiatur, pro fetu ejusdem ge-
nuino habentur. Monere tamen juvat, inter eru-
ditos illos homines, quos dixi, antiquum nullum
scriptorem inveniri, qui duo hæc opuscula aut
unquam laudaverit, aut ex eis quidquam excer-
pserit : quod notavi, non ut elevarem recentiorum
auctoritatem, sed ne quis falso arbitraretur hos de
quibus agimus libellos ab aliquibus etiam veteri-
bus Basilio tribui. Mirum autem nemini videri de-
bet, si his temporibus doctissimi quique has ora-
tiunculas adjudicarint Basilio. Nam, ut verum
fatear, cum primum leguntur, neque in verbis,
neque in sententiis quidquam apparet, unde sus-
picio aliqua oriatur : sed si semel et iterum oculis
lustrentur, de his, opinor, aliter judicabitur. In illis
enim reperiuntur voces quædam, quas in genuinis
Basilii Asceticis nusquam legimus. Auctor igitur,
D quisquis est, cum significare vult fratrum conven-
tum, utitur hisce vocibus, *συνοδία, συσκημία, πλή-
ρωμα* : quibus tamen Basilius, cum eandem rem
significaret, nusquam, quod sciam, usus est. Nec
putandum est ejusmodi vocabula in duabus his lu-
cubratiunculis raro adhiberi, in iisque poni quasi
obiter : sed potius scriptor vocibus illis ita dele-
ctabatur, ut ipsas sæpius usurparit. Nam ut sileam
de vocabulis *συσκημία* et *πλήρωμα*, quæ aliquoties
in tam brevibus opusculis adhibuit, vocem *συνοδία*
decies repetit. Ex quibus perspicuum est vocem
hanc *συνοδία* præ cæteris opusculorum scriptori

(a) Cod. cxci, p. 493.

familiarē fuisse. Quomodo ergo Basilius, si horum libellorum auctor esset, nunquam ea usus fuisset, præsertim cum de rebus asceticis tam copiose scripserit? Nec satis est dixisse, scripsisse Basilium copiosissime de asceticis rebus, sed addi debet summum illum virum centies fratrum conventum propriis quibusdam nominibus significasse, et tamen ne semel quidem voce *συνοδία* usum fuisse, non ita facturus, si horum opusculorum auctor exstitisset. Voces enim, quæ semel alicui scriptori placuerunt, sæpe, ut experientia docet, in illius libris occurrunt, maxime si earum adhibendarum occasio passim offeratur. Accedit etiam quod ubi in his opusculis sermo instituitur de fratrum præposito, ibi voces illas, *καθηγούμενος, προηγούμενος, προκαθηγούμενος*, sæpissime usurpatis invenimus, sic ut novies aut decies legantur: ejus rei unum aut alterum exemplum proferre libet. Ita igitur legitur in opusculo primo (t. II, p. 324): *Ἡ δὲ ἀληθὴς καὶ τελεία ὑπακοὴ τῶν ὑπογεγραμμένων πρὸς τὸν καθηγούμενον, etc. Vera autem et perfecta subditorum erga præfectum obedientia, etc.* In secundo autem (p. 322) sic: *Ἄλλ' ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ καθηγούμενου ἡ χρῆσις ἔστω, ἐκ τῶν κοινῶν τὸ κατάλληλον ἐκάστου χρησιμεύειν, κατὰ τὴν τοῦ προηγούμενου ὑφήγησιν, Sed usus sit penes præfectum, ita ut quod cuique convenit, id ex communibus tribuatur juxta moderatoris præceptum.* In genuinis autem Basilii Asceticis, etsi in ipsis centies sermo habetur de monasteriorum præfectis, nusquam tamen ad eos significandos eæ quas dixi voces usurpantur (a). Non nihil est quoque, quod scriptor monachorum vivendi rationem vocat vitam philosophicam. Nam ipso initio secundi sermonis (pag. 323) ita scriptum est: *Ὅπως καὶ τοὺς τῇ ἀσκητικῇ προσερχομένους ζωῇ, πάσης ὕλης βιωτικῆς γυμνωθέντας, ἐντὸς τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν γενέσθαι βίου. Ita etiam qui ad asceticum vitæ genus accedunt, omni re sæculi hujus exuti, vitam philosophicam ingrediantur.* Basilius autem, etsi multis admodum locis de monastica vita loquitur, nunquam tamen, ut alibi etiam notabo (b), ea dicendi formula usus est. Arbitror igitur has lucubratiunculas spurias esse atque adulterinas, nec ob aliam causam inter Basilii Ascetica a librariis positas fuisse, quam quod ad idem argumentum pertinerent.

§ XI. *Pars quarta, ubi ostenditur Regularum longiorum et breviorum unum et eundem auctorem esse.*

33. Fuere qui tradiderunt Regulas longiores Basilii quidem esse, sed breviores alteri tribui oportere; si non dixerunt, at putasse tamen credi possunt. Præcipua autem causa, cur has suspectas habuerint, hæc est, quod ipsis visæ sint severiores, magisque a moderatione alienæ. Sed, si semel damnentur Regulae breviores severitatis majoris nomine, consequens erit ut et longiores quoque

A eodem obtentu brevi rejiciantur. Inest enim in utrisque Regulis tam brevioribus quam longioribus eadem indoles, idem ingenium, eadem morum præcepta, idem veræ pietatis amor, idem vitii et peccati odium: uno verbo, inest in utrisque non quidem major severitas, cum severitate Evangelii major non sit, sed majoris severitatis quasi umbra quædam. Et vero Combefisius non aliam ob causam Regulas fusiores simul et minores respuit, quam quod utræque pariter Stoicum quiddam præferant; in eoque ego eum minus reprehendendum puto, cum re ipsa utræque ex æquo severæ esse videantur. Certe si quis hodie ita sentiret, ut Basilium quidem magnarum Regularum auctorem esse fate retur, Eustathium vero parvarum parentem esse B confenderet, is valde miraretur Stoica quædam dogmata in magnis Regulis a Combefisio inveniri, cum ipse in eis nihil tale inesse cerneret. Et nos quoque hoc idem dicere habemus, ei, qui ita Regulas longiores probaret, ut minores ob austeriorem doctrinam reprobarer, videlicet nos magnopere mirari, ab ipso in Regulis brevioribus reperiri Stoicum quiddam, cum eas a Stoicorum severitate longe abesse videamus. Ex his autem, quæ hactenus diximus, si nihil aliud, illud quidem certe ostenditur, unicum argumentum, quod ad improbandas breviores Regulas proprie afferri potest, futile esse et vanum: sed, ut verum fatear, non necessario sequitur, si utræque Regulæ et majores et minores ex æquo severæ sunt, ipsas ab uno et eodem scriptore editas fuisse. Quare si propositum assequi velimus, aliis argumentis utamur necesse est. Primum igitur si qua ratio habenda est hominum omnium consensus, ejus debet haberi maxima, plane constabit Regularum omnium unum et eundem auctorem esse. Nam ante nostra tempora reperias neminem, qui longiores a brevioribus Regulis unquam distinxerit. Omnes totius Ascetici, quod de Photii sententia utrasque Regulas complectitur, unum et eundem auctorem semper fecerunt. Quales sunt Hieronymus, Rufinus, Cassianus, Sozomenus, Justinianus, Photius, Suidas, Nicephorus, auctor Combefisianus (c), qui ut longiores, ita breviores Regulas sibi vindicat. Hoc idem et recentiores quoque præstitere. Etsi enim in sententiis dissident inter se, tamen in eo consentiunt omnes, quod utrasque Regulas uni et eidem auctori ascribant. Et, ut interim multos omittam, nominabo Scultetum, Combefisium, Natalem Alexandrum, Tillemontium, Ludovicum Dupinum. Quod si tot hominum testimonia sufficere non videantur, ejusdem rei testem adhibebo ipsum Regularum auctorem. Incipiam ab ea regula, quæ inter breviores secunda est, ubi sic legitur: *Τούτων δὲ ἐκάστου οἷον ἔχει δύναμιν εἶρηται ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ ἐρωτήματι. Qualem autem vim habeat horum unumquodque,*

(a) Lege num. 37.

(b) In præf. n. 37.

(c) Lege *Basil. recensit.*, t. II, p. 401.

dictum est in ea, quæ ad hoc pertinet, interrogatione. Obscurum autem non est, ut jam pridem Tillemontius notavit, hoc loco indicari regulam inter magnas octavam, cum in ea secundæ illius brevioris regulæ argumentum copiose tractetur. Nunc proferam alios tres locos minime dubios, quorum primum jam protulit is, quem modo dixi, vir eruditissimus Tillemontius. Is autem locus primus invenitur in brevi regula septuagena quarta, ubi ita scriptum invenitur: Πληρέστερον δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐν τοῖς κατὰ πλάτος εἰρημένοις ἀπεκρινάμεθα. Verum de iis, qui hujusmodi sunt, in quæstionibus fuse explicatis uberius respondimus: quo in loco magnam aliquam regulam citari vident quicumque cæci non sunt. Magna autem regula illa quæ hic citatur, in magnis locum septimum tenet, in eaque fuse explicatur quod in breviori paucis perstringitur. Alia duo exempla evidentissima proponam. Unum sumam e regula centesima tertia in qua propositæ sibi quæstionis ita auctor respondet: Περὶ τούτων εἴρηται σαφῶς ἐν τῇ πλατυτέρᾳ ἀποκρίσει, De his enucleate dictum est in latiore responsione. Hæc autem latior responsio regula est vicesima septima inter majores. Alterum exemplum suppedabit brevior regula ducentesima vicesima, quæ sic incipit: Περὶ τούτων εἴρηται ἐν τοῖς κατὰ πλάτος. De his dictum est in quæstionibus fusius explicatis. Legenti autem longiores Regulas occurret tricesima tertia, in qua multis verbis declaratur quod in hac breviori breviter dictum est. Post testimonia tam certa tamque indubitata, opinionem nostram magis confirmari nihil quidem necesse duco: sed tamen non indignum puto, quod notetur, easdem dicendi formulas, quæ in majoribus Regulis inveniuntur, in minoribus quoque reperiri. Qualis est illa, qua scriptor ita Scripturam citat (a) ut adverbia quædam præponat: Τοῦ Κυρίου ὀριστικῶς εἰπόντος, etc., cum Dominus verbis decretoriis dixerit, etc. Rursus cujusmodi est illa, quæ in usu est apud scriptorem, cum aliquod genus præfecturæ exprimitur: Ὡστε τὸν μὲν τινὰ ὀφθαλμοῦ ἐπέχειν δύναμιν, τὴν ἐπιμέλειαν τὴν κοινὴν πεπιστευμένον ἵτα ut alius quidem oculi vim obtineat, cui scilicet concredita est communis rerum cura: ubi non simpliciter dicitur, τὸν προεστῶτα, præfectus scilicet, sed per periphrasim, τὴν ἐπιμέλειαν τὴν κοινὴν πεπιστευμένον. Annumerari potest cum his et illa quoque, qua voces πληροφορεῖν et πληροφορία in significatione persuasionis usurpantur τὸν μὲν πληροφορήσας, ὅτι ὁ, etc., sic ut alteri quidem persuaserit, ut si, etc. Et illuc addi potest, quasdam voces certo quodam modo acceptas, quæ nusquam in Regulis longioribus ponuntur, nusquam quoque in brevioribus adhiberi. Ad quod genus tres hæ voces referuntur, φιλοσοφεῖν, φιλοσοφία, φιλόσοφος. Ad idem pertinet verbum ποιεῖσθαι, cum in tempore

(a) Leg. n. 38.

(b) Lege n. 37.

A passivo ponitur (b), et tamen significationem activam retinet. Ejusdem generis sunt et alia quædam vocabula, quæ cuique alio loco legere licet (c),

§ XI. Pars quinta, in qua ostenditur utrasque Regulas et Constitutiones monasticas uni et eidem auctori tribui non debere.

34. Doctissimus vir Combesius, cum dixisset utrasque Regulas et Constitutiones monasticas uni et eidem scriptori ascribi non oportere, visus est multis quasi paradoxum quoddam proferre: in quo ego eum partim probo, partim improbo. Mihi enim videtur, quod ejusmodi scripta non uni et eidem homini attribuenda esse censuit, recte ac vere judicasse: sed in eo peccasse, quod neutrius operis verum auctorem assignarit. Sed de his postea. Jam adnotavi eum, quem modo dixi, eruditissimum virum suam opinionem ita defendere ut argumenta sua fere omnia ex nimia regularum severitate petat: sed ea fortasse ei soli firmitatis aliquid habere videbuntur. Et vero quicumque animo æquo Regulas tam longiores quam breviores legerint, ii certe quo erunt perspicaciores, eo minus Stoica illa dogmata videbunt, quæ in utrisque deprehendisse se falso existimavit Combesius. Plura suo loco de severitate illa Stoica vel potius Combesiana: nunc de alio viri eruditissimi argumento verba faciamus. Ita igitur loquitur in suo *Basilio recensito* (t. II, p. 234): *Ipsa statim titulo et argumento Constitutionum monasticarum, alium se auctor prodit ab eo, cujus superiora omnia (si forte præfationem antiquam libellumque ad ἀσκησιν sanctiusque institutum levius informantem exceperis), verumque Basilium, qui et eos erudiat, qui in societate cum reliquis, et qui solitariam ipsi seorsum vitam agant; ut est utraque militia Ecclesiæ probata, ducesque habuit et antistites atque cultores viros plane inclytos; cum prior ille auctor sic solitarios perpetuo insectari videatur, unisque communem vitam agentibus, quidquid est Christianæ pietatis ascribere.* Fateor, quod hic ait Combesius, Regularum auctorem anachoretis infensissimum esse, scriptorem vero Constitutionum monasticarum e's favere, ipsorumque vivendi rationem probare, id mihi videri et firmitus et gravius, quam est tota illa tam sæpe ab eodem Combesio decantata Stoicorum severitas. Etenim Regularum auctor tam vehementer invehitur in anachoretas (d), ut eum ipsis unquam favisse vix credas: sed tamen ne hoc quidem argumentum arbitror ad persuadendum multum valere. Nam rarum non est, ut quis diversis temporibus eadem et probet et improbet. Fieri ergo potuit, ut Regularum scriptor, quisquis est, anachoretarum vivendi rationem valde vituperarit, quam antea tamen multum laudasset. Quoniam tamen hoc ipso in argumento vim maximam inesse existimo, si aliunde

(c) Ibid.

(d) Lege reg. 7 maj.

consideretur, ab eo non tam cito discedam. Scien- dum ergo Constitutionum monasticarum aucto- rem anachoretarum statum non obiter commen- dasset, sed de eo copiose et abundanter disseruisse. Non enim id vivendi genus uno aut altero loco probat, sed totam mediam sui operis partem in eo informando insumpsisse se tradidit ipse. Ita enim

initio capitis 18 loquitur (pag. 360): *Περὶ μὲν οὖν τοῦ καθέκαστου ἀσκητοῦ καὶ τοῦ τὸν μονήρη βίου ἀσπασαμένου ἐν ταῖς ἔμπροσθεν, ὡς ἐνῆν, δεδηλώκαμεν· ὅπως τὴν τε ψυχὴν πρὸς τὸ καλὸν ἐξατκῶν, καὶ τὸ σῶμα πρὸς τὸ θεῖον οἰκονομῶν, δύναιτ' ἂν ἡμῶν τὸν ἀκριβῆ χαρακτήρισαι φιλόσοφος. Ἐπεὶ δὲ οἱ πλείστοι τῶν ἀσκητῶν κατὰ συστήματα πολιτεύονται, ἀλλήλοις τὰ φρονήματα πρὸς ἀρετὴν παραστήγοντες, καὶ τῆ τῶν κα- τορθωμάτων ἀντιπαραθέσει παρορμῶντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν τοῦ καλοῦ προκοπὴν, δίκαιον ᾤθηκαμεν, καὶ τούτοις τὴν διὰ τῶν λόγων παράκλησιν εἰσενέγκασθαι. Ac de asceta quidem, qui seorsum agit, vitamque solitariam amplexus est, dilucide, quantum in nobis erat, superius disseruimus, quomodo et animum exercens ad bonum, et corpus apte et rite componens, philosophum perfectum nobis exprimere possit. At quoniam versantur simul in communitate plurimi ascetarum, animum mutuo exacuantes ad virtutem, et recte factorum comparatione seipsos ad progres- sum in bono faciendum concitantes, æquum esse putavimus, hos etiam sermonibus nostris adhortari.*

Ex quibus perspicui potest, auctorem ita suum opus divisisse, ut illius tota media pars ad anachoretas, altera ad cœnobitas spectaret. At vero tantum abest, ut Regularum auctor unicum verbum dixerit de laude hujus status, ut eum etiam modis omnibus exagitet. Legi poterit septimum caput Regularum majorum totum, in quo nihil omissum est eorum, quibus hujus instituti pericula incommodaque ostendi possint. Hic locum unum, qui instar omnium esse possit, exscribam. Cum igitur incommoda aliqua, quæ hanc vivendi rationem comitantur, retulisset, ita persequitur (pag. 345): *Ἄνευ δὲ τούτου, καὶ ὁ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ λόγος οὐκ ἐπιτρέπει τὸ ἴδιον σκοπεῖν ἕκαστον. Ἡ ἀγάπη γὰρ, φησὶν, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς. Ὁ δὲ ἀφιδιαστικός βίος ἕνα σκοπὸν ἔχει, τὴν οἰκείαν ἕκαστου τῶν χρειῶν θε- ραπείαν. Τοῦτο δὲ προσδήλως μαχόμενόν ἐστι τῷ τῆς ἀγάπης νόμῳ, ὃν ὁ Ἀποστόλος ἐπλήρου, μὴ ζητῶν τὸ ἑαυ- τοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν: ἵνα σωθῶσιν, etc. Sed præterea diligendi Christi ratio et modus, unumquemque quod sibi proprium fuerit, spectare non sinit. « Charitas enim, inquit, non querit quæ sua sunt²⁸. » Vita autem solitaria et seorsum a cæteris omnibus acta scopum unicum habet, ut suis quisque utilitatibus inserviat. Hoc autem aperte adversatur charitatis legi, quam implebat Apostolus, qui non sua, sed multorum com- moda quæreret, ut salvi fierent, etc. Neque vero*

A auctor, in Regularis brevioribus magis indulgens fuisse in anachoretas putandus est, cum in ipsis regulam septimam majorem, quam quisque sequi debeat, citet (a). Jam quæro qui fieri potuerit, ut unus et idem homo in uno opere refutarit quæ in altero scripsisset. Sed fortasse cuiquam in mentem veniet quod aliquanto ante diximus, videlicet non raro contingere, ut quis aliter aliis temporibus sentiat. Nihil ergo impedit, inquiet aliquis, quominus auctor primum Constitutiones monasticas vulgasse credatur, deinde vero Regularas, in quibus, cum experientia doctior effectus fuisset, mutasset sententiam. Ego quidem fatebor ita mihi primo aspectu visum fuisse: sed, re diligentius considera- ta, aliter judicavi. Mihi enim persuadere non potui, auctorem tam contraria scribere potuisse, nec tamen de sententiæ mutatione rationem ullam reddidisse. Certe, si quis hodie de informandis anachoretarum moribus librum aliquem ederet, nunquam in alio libro funditus everteret eorum institutum, nisi prius monuisset se ob graves causas de sententiâ decessisse: quod cum factum non sit in iis, de quibus agimus, scriptis, inde effici videtur ejusmodi scripta non uni, sed duobus scriptoribus tribui oportere. Ab eo, quod mox proposui, argumento non multum abludit illud, quod mox proferam. Monere ergo juvat, multa communia esse Regularis cum monasticis Constitutionibus. Quale est quod dicitur tam in Regulari quam in Constitutionibus de colloquio cum mulieribus; de eligendis iis operibus quæ statui monachorum convenient; de obedientia, de præpositi officio; de vestimentis, deque aliis ejusdem generis plurimis. Ergo, si Regularum atque Constitutionum idem auctor esset, aut in Regularis Constitutionum meminisset, aut in Constitutionibus mentionem fecisset Regularum. Eoque magis, quod auctor, de quo agimus, quicumque ille fuit, ita facere consueverat, ut videre est in Regularis brevioribus, in quibus ipse non raro citat quæ alibi de eodem argumento scripserat. Ejus rei cum superius exempla aliquot retulerimus, in iis amplius immemorandum non putavimus.

35. Quanquam longe dissentio ab iis, qui Stoicum in Regularis inveniri putant, earum tamen auctor mihi severior visus est, quam ut idem sit, qui Constitutiones scripserit. Hic majoris perfectionis causa severitatem ubique prædicat: ille quoddam vitæ genus et mitius et commodius proponit. Hic arctam illam viam, quæ ad veram vitam ducit, vel paululum dilatare semper veretur: ille se præstat benigniorem Scripturarum interpretem, et, si hanc viam non dilatet, at ipsam tamen faciliorem atque planiorem reddit. Cum multa loca afferre possem, quibus probari posset quod modo dixi, in medium tamen pauca duntaxat adducenda censui: eo magis,

²⁸ I Cor. XIII, 5.

(a Reg. brev. 74.

quod si quis plura cupiat, ei quamplurima in ipsis A fontibus invenire facile sit. Ita igitur in Constitu-
nibus legitur (pag. 553, c. 7, n. 2): Χρῆ τοίνυν
ἡσυχῆ μένειν τὰ πολλὰ, καὶ καρτερεῖν ἕκαστον τὴν ἰδίαν
καταγωγὴν, ἵνα ἔχη τοῦτο τῆς εὐσταθείας τῶν τρόπων
μαρτύριον· μὴ πάντῃ μὲν καθείροχθαι, ἀλλὰ τὰς τε
ἀναγκαίας προόδους εὐπαρρησιάστους ποιῆσθαι, ἐν αἷς
οὐδὲν τὸ συνειδὸς ἐπισκῆπτει, καὶ τοὺς βέλτιστους τε
καὶ ὠφελιμοτάτους διὰ πολιτείας ἀκριβείαν τῶν ἀδελφῶν
ἐπισκέπτεσθαι, παραδείγματα ἀρετῶν ἐκ τῆς ὠφελίμου
συντυχίας λαμβάνουτα, ἐμμέτρους, ὡς ἔφημεν, καὶ ἀνε-
πιλήπτους τὰς προόδους ποιούμενον. Πολλάκις γὰρ, καὶ
ἀκηδίαν ἐγγενομένην τῇ ψυχῇ ἢ πρόοδος διαλύσασα,
πάλιν οἶον ἐπιρρῶσαι καὶ ἀναπνεῦσαι μικρὸν παρασχούσα,
προθύμως προσιέναι τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγωνίσμασι
δίδωσιν. *Par est igitur in quiete ut plurimum ma-* B
nere, et quemlibet in propria sede persistere, ut
hoc constantiæ morum testimonium habeat: non
tamen prorsus in cella sua inclusum esse, sed li-
bere, si propterea nihil conscientia exprobat, ne-
cessitate cogente egredi, fratresque vitæ integritate
et optimos et utilissimos invisere, sed ita tamen,
ut ex utili congressu virtutum capiat exempla:
quod consequetur, si, ut diximus, in prodeundo
modus teneatur, nihilque fiat quod reprimi pos-
sit. Sæpe enim insitum etiam animo tædium
exeundo dissipatur; idque in causa est cur iterum
veluti convalescamus, ac paululum respiremus,
alacriterque ad certamina pro pietate subeunda
veniamus. Quod initio dicitur, libere, si neces-
sitas cogat, egredi oportere, id fortasse nemo C
intellexisset, nisi interpretatus esset auctor ipse.
Nam necessitatis nomine vulgo significantur ur-
gentes quidam casus, qui ita premunt, ut vix ali-
ter facere possis: et tamen hoc loco aliquid tale
intelligere nihil necesse est. Cum enim scriptor ita
locutus est: *Sæpe enim insitum etiam animo tæ-*
dium exeundo dissipatur; non obscure indicavit
monacho egredi licere, si tædium dissipare sibi
proponat: in quo maxima scriptoris lenitas aperte
ostenditur; simulque ejusmodi egrediendi facultas
datur, qua abuti multi possent. Longe gravius
est quod sequitur: *Ei δὲ τις τὸ καλὸν τῇ ψυχῇ βε-*
βαίως ἐνιδρυσάμενος, καὶ τῇ χρονίᾳ ἀσκήσει τῆς τῶν πα-
θῶν κυβερνήσεως τὴν ἐμπειρίαν λαβὼν, καὶ θαυμάσας, μὲν
τὰς σωματικὰς ἀκρασίας, χαλινώσας δὲ τὰς ψυχικὰς D
ἀταξίας, θαρρῶν δὲ τῷ τοῦ λογισμοῦ χαλινῷ συχο-
τέρας θελοὶ ποιῆσθαι τὰς προόδους εἰς οἰκοδομήν καὶ
ἐπίσκεψιν ἀδελφῶν, τὸν τοιοῦτον καὶ παρορμηθεὶ μᾶλλον
ὁ λόγος ἐπὶ τὴν πρόοδον, ἵνα τὸν λύχνου ἐπὶ τὴν λυχνίαν
τιθεὶς, πᾶσι τὸ φῶς τῆς τῶν καλῶν καθηγήσεως χρ-
ρηγήσῃ· μόνον εἰ γε θαρρῶτα, ὡς καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ
διδασκαλεῖον ἀρετῶν ἑαυτὸν δυνήσεται τοῖς συντυχῶ-
ν συνηγεῖν, etc. Si quis vero, posteaquam bo-
num in animo fortiter constabiliverit, diuturnaue
exercitatione gubernandorum affectuum experien-
tiam adeptus fuerit, et domitis corporis libidinibus
coercuerit tumultus animales, tum demum rationis

(a) Reg. 44 maj.

freno confisus velit frequentius ac crebrius ad ædifi-
candos visitandosque fratres egredi; eum, qui ejus-
modi est, ratio ad exeundum potius inducet, ut po-
sita super candelabro lucerna, doctrinæ bonæ lumen
impertiat omnibus: si modo confidat posse et ser-
monem et opere seipsum iis quibuscum congregatur,
ceu quamdam virtutum scholam exhibere, etc.
Scriptor aliquanto ante, cum monachis egrediendi
facultatem levandi tædii causa daret, facilitatem
non mediocrem ostendit: hic ita facilis est, ut
modum omnem transire videatur. Nam monachus
quivis, qui perfectum se jam esse in animum se-
mel induxerit, de auctoris sententia non poterit
modo, si velit, frequentius ac crebrius ad ædifi-
candos visitandosque fratres peregre abire: sed
postulat etiam ratio, ut iter suscipiat. Ejus autem
rei hanc pulchellam rationem reddit: *ut posita*
super candelabro lucerna, doctrinæ bonæ lumen
impertiat omnibus: quod tamen fieri debet ea
conditione, dummodo confidat posse et verbis et
factis seipsum iis quibuscum congregatur, ceu
quamdam virtutum scholam exhibere. Certe hoc
non indulgentia est, sed bonæ disciplinæ integra
eversio. Primum frenum rationis, quo solo scrip-
tor contentus est, quam debile sit et infirmum,
norunt omnes. Deinde, si monacho cuilibet se-
mel licet, cum libebit, frequentius ac crebrius ad
ædificandos visitandosque fratres progredi, auctor
non anachoretam instituit, quem tamen instituen-
dum sibi proposuerat, sed veluti viatorem aliquem
semper huc illuc errantem, nunquam quiescen-
tem, quamvis potius vitam agentem, quam solita-
riam, quam tamen agenda suscepit. Postre-
mo, quod additur, *eum ratio ad exeundum potius*
inducet, ut posita super candelabro lucerna doc-
trinæ bonæ lumen impertiat omnibus, dummodo
confidat posse et verbis et factis seipsum iis qui-
buscum congregatur, ceu quamdam virtutum
scholam exhibere, locum amplissimum præstigiis
videtur dare, cum facile fieri possit, ut sibi
quisque brevi persuadeat, talem esse se, qua-
lem oportet, ut faciem præferat omnibus ad bo-
nam doctrinam, ob idque confidat futurum, ut
virtutum omnium exempla secum congressuris
præbeat. Ex quibus plane constat Constitutionum
auctorem ita indulgentem fuisse, ut etiam rationis
fines transgressus sit. Nunc referamus quæ in
Regulis leguntur. Hæc autem sunt (a): *Τὴν μὲν*
ἀποδημίαν ἐπιτρέπετω τῷ δυναμένῳ ἀβλαβῶς τῇ ἑαυτοῦ
ψυχῇ, καὶ ὠφελίμως τοῖς συντυχῶν συνηγεῖν ἐκτε-
λεῖν. Ὡς ἐὰν μὴ παρῇ ὁ ἐπιτήδειος, βέλτιον ἐν ἐνδείᾳ
τῶν ἀναγκαίων πᾶσαν ἄλτῃν καὶ στενοχωρίαν μέχρι
καὶ θανάτου ὑπενεγκεῖν, ἢ παραμυθίας ἐνεκεν σω-
ματικῆς, βλάβης ψυχῆς ὁμολογουμένην περιορᾶν. Pe-
regrinandi detur facultas ei, qui citra animæ suæ
detrimentum, et cum utilitate eorum, quibuscum
graditur, iter perficere possit. Nam, si nemo idoneus
affuerit, præstat in rerum necessariorum penuria

afflictionem omnem atque angustiam vel ad mortem usque perpeti, quam corporis levamenti causa certissimum animæ detrimentum negligere. In quibus dignum est quo notetur, omnes de auctoris sententia potius rerum penuria perire debere, quam ut unus ob susceptam peregrinationem certum aliquod detrimentum in anima patiatur; quæ sententia justæ severitatis plena est, et alienissima ab ejus moribus, qui Constitutionum librum edidit. Quomodo enim dicere potuisset, si nemo idoneus inveniatur, omnes potius fame interire debere, quam ut unus animæ suæ dispendio peregre abeat, cum ipse docuerit idoneos ad peregrinandum esse eos, qui confidunt futuros se exemplo in itinere, iis quibuscum congregentur? Etenim si tanta rerum penuria esset, ut fratres omnes in vilæ discrimen venirent, dubium non est quin in quolibet conventu semper aliquis monachus inveniretur, qui se in itinere faciendo virtutum omnium exempla omnibus daturum confideret; ideoque causa non erat, cur scriptor præclarum illud decantaret *si idoneus non reperiat, mortem potius tolerari debere quam certum aliquod animæ damnum negligere*, cum, ut vidimus, idoneus nunquam deesset. Addere libet et alium locum. Cum ergo auctor interrogaretur utrum auscultandum sit iis, qui nos ad propriam reducere vellent, ita respondet (a): *Εἰ μὲν διὰ οἰκονομίαν τῆς πίστεως, ὁ δυνάμενος οὕτως ἀπεισθῆναι, μετὰ δοκιμασίας πεμπέσθω. Si id fiat ob fidei ædificationem, qui abire hoc modo potest, is præmissa prævio examine dimittatur*: ubi monacho non permittitur, ut, si velit, egrediatur: sed prius pertentandus est, utrum idoneus sit. Uno verbo, quod in Constitutionibus legi adnotavimus, cuilibet, si velit, egredi licere vanæ cujusdam confidentiæ obtentu, id aut quidquam simile in Regulis qui quæreret, operam luderet. Quare si Regularum scriptor unquam induxisset animum anachoretas instituere, modo secum ipse consentire voluisset, non eis permisisset ut vagarentur huc illuc quoties ita liberet: sed jussisset ipsos ab homine sapiente consilium capere, ab eoque quærere, utrum egredi eis expediret, necne. Videre est, igitur in Regulis severitatem, non illam quidem Stoicam, sed quæ peritum magistrum deceat, consultatque optime recto ordini: in Constitutionibus vero, molliorem quamdam disciplinam, quæ si locum haberet, rectus ordo diu stare non posset.

36. Subjungam argumentum aliud, quod et ipsum quoque probat quidem non eundem esse auctorem Regularum, qui Constitutionum; sed præterea hoc commodi habet, ut nullo verborum apparatu, at solo oculorum auxilio indigeat. Velim igitur oculis lustrentur Regulæ et Constitutiones, comparenturque inter sese. Has videas Scriptura-

²⁹ Luc. x, 41, 42. ³⁰ Ibid. 40-42.

(a) Reg. brev. 89

rum testimoniis referri in illis ejusmodi testimonia pauca admodum invenias. Scriptores autem ita sui dissimiles esse non solent, ut cum easdem res tractant, diversis scribendi generibus utantur. Cum igitur constet iisdem de rebus in Regulis atque in Constitutionibus sermonem institui, in iisque diversam esse citandarum scripturarum rationem, cum earum testimonia sæpe in Regulis, raro in Constitutionibus proferantur, necesse videtur duos distingui auctores, quorum unus uno, alius alio modo scripserit. Et quoniam argumentum e varietate citandæ Scripturæ petere semel cœpi, pergam. Ergo monere operæ pretium est, illud Lucæ, *Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima: porro unum est necessarium*²⁹, et in Regulis reperiri et in Constitutionibus: sed tam diverse, ut aliter fieri non posse videatur, quin horum operum duo auctores agnoscantur. Loca ipsa in medium meo more adducam: eoque libentius, quod in eis dignum quiddam curiositate studiosorum inesse videatur. Ita igitur in Regulis scriptum invenitur (b): *Ὁὐκ ἐπήνεσε τὴν Μάρθαν εἰς πολλὴν διακονίαν περισπωμένην ὁ Κύριος, ἀλλὰ, Μεριμνᾷς καὶ τυρβάξῃ, φησὶ, περὶ πολλὰ. ὀλίγων δὲ ἐστὶ χρεία, ἢ ἐνός· ὀλίγων μὲν, δηλοῦσι τῶν πρὸς παρασκευὴν· ἐνός δὲ, τοῦ σκοποῦ, ὥστε τὴν χρείαν ἐκπληρωθῆναι. Nequaquam Dominus laudavit Martham in multiplex ministerium distractam: sed, « Sollicita es, inquit et turbaris circa multa. Alqui paucis, vel uno opus est: » paucis quidem, quantum scilicet ad apparatus, uno vero, nempe sine ipso, ut videlicet necessitati fiat satis.* Ideo autem hæc paulo fusius retuli, ut intelligant qui legent vocem ἐνός hic non accipi vulgari sensu, sed pro uno ferculo. In constitutionibus vero (cap. 1) sic legitur: *Εἰπέ, φησὶν, αὐτῇ, ἵνα ἀναστᾶσα συνδιακοῦῃ μοι. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτὴν. Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς καὶ τυρβάξῃ περὶ πολλὰ, ἐνός δὲ ἐστὶ χρεία. Μαρία γάρ, etc. « Dic illi, inquit, ut surgens ministret mecum. » Cui Dominus: « Martha, Martha, sollicita es, et turbaris circa multa. Porro unum est necessarium. Maria enim*³⁰, » etc. Nec quisquam dixerit corruptum esse Regularum locum: quod vitium, ut alia ejusdem generis plurima, aut liberiorum oscitantia, aut alio aliquo casu irrepserit. Etenim, si unico hoc loco ita legeretur, fortasse talia dici possent: sed cum et alibi eodem modo scriptum inveniatur, dubitari merito non potest, quin auctor ipse ita scripserit. Volo autem meminisse omnes, in hoc eruditos inter se consentire, quod uno consensu Moralia et Regulas uni eidemque scriptori tribuant. Videamus ergo, quomodo Moralium auctor, qui idem est atque Regularum, illud, quod dixi, Lucæ testimonium retulerit. Sic autem loquitur in regula 38 (page 263): *Εἰπέ οὖν αὐτῇ, ἵνα μοι συναπιλάβηται. Ἀποκριθεὶς δὲ εἶ-*

b Reg. 20 fus.

πεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς καὶ τυρ-
βάζῃ περὶ πολλὰ· ὀλίγων δὲ ἐστὶ χρεία, ἢ ἑνός. *Dic ergo
illi, ut me adjuvet. Respondens autem Jesus dixit
ei : Martha, Martha, sollicita es, et turbaris
circa plurima, tamen paucis opus est, aut uno :*
ubi non aliter legitur quam in ipsis Regulis ; ex
quo fit, ut cum constanter duobus in locis eodem
modo legatur, auctor ipse, quisquis est, ita scri-
psisse putandus sit. Præterea, opinor, hæc scri-
ptura, *paucis opus est, aut uno*, tam nova est et in-
solita, ut librariis, nisi ipsam in iis quæ habebant
exemplaribus invenissent, ne in mentem quidem
venisset ; ob idque magis intelligitur, librarios
ejus, quam retuli, varietatis auctores dici jure non
posse. Ex quibus omnibus concludi debet, Regula-
rum scriptorem alium esse ab eo qui Constitutiones
in lucem edidit, cum Lucæ verba bis aliter ci-
tarit. Quod autem dixi, vocem ἑνός apud Lucam sum-
ptam esse ab auctore non mystico sensu, sed pro-
prio et naturali, nempe pro ferculo, id ex eo, quem
modo citavi, Moralium loco mirifice confirmatur.
Cum enim ea Moralium regula, in qua hæc legun-
tur, ὀλίγων δὲ ἐστὶ χρεία, ἢ ἑνός, *tamen paucis opus
est, aut uno*, scripta sit de frugalitate, certe illud
Lucæ testimonium, nisi vox ἑνός ibi pro cibo acci-
peretur, nihil omnino ad rem faceret.

37. Argumenta quæ hactenus proposui, fortasse
videri poterunt aliquibus paulo remotiora : nunc
proponam alia, quæ ex ipsa styli ratione petam.
Cum ergo Regulas atque Constitutiones diligenter
legerem, easque inter se compararem, videre visus
sum duos auctores, quorum unus uno, alius alio lo-
quendi genere valde delectaretur. Et quoniam quæ
ipsis oculis subjiciuntur, nescio quomodo magis
movent, cujuslibet rei aliquot exempla proferam.
A tribus vocibus initium ducam, φιλοσοφία, φιλό-
σοφος et φιλοσοφεῖν· quæ cum in Constitutionibus
sæpe adhibeantur, eas tamen invenire non est
usquam in Regulis. Sic igitur loquitur Constitu-
tionum auctor ipso proœmii sui initio : Τὴν κατὰ
Χριστὸν φιλοσοφίαν ἐπανέλωμενος, καὶ τῶν βιωτικῶν
ἐπιθυμιῶν τε καὶ ἡδονῶν καὶ φροντίδων ἀνώτερου ἄραος
τὸ φρόνημα, etc. *Ex quo Christi amplexus es phi-
losophiam, et supra cupiditates mundanas atque
voluptates ac curas animum extulisti*, etc. Ejus-
dem hæc sunt verba alio loco (cap. 4, num. 3, p.
546) : Τί γὰρ βέλτιον, εἰπέ μοι, μιμεῖσθαι τῶν δένδρων
τὰ εὐκαρπα... ἐξ ἡμισείας δὲ τὴν φιλοσοφίαν ἐργάζε-
σθαι, ψυχῇ μόνῃ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῷ σώματι ; *Utrum,
quæso, præstabilius est, arboresne frugiferas imi-
tari... atque ex dimidiata tantum parte, solo videlicet
animo ac non, etiam corpore philosophiæ operam
dare ?* Eodem illo in capite (n. 4) sic scribit : Τῶν-
της γὰρ τῆς διαθέσεως ἐν ψυχῇ γενομένης, οὐδὲν ὁ
μετέχων τῆς προφῆς, τοῦ μὴ μετέχοντος δεύτερος εἰς
φιλοσοφίαν φανεῖται. *Quisquis enim, animo sic af-
fecto, cibum sumit, in nihilo videbitur inferior non
sumenti, quantum attinet ad philosophiam.* Caput
quintum, etsi brevissimum, ejus rei suppeditabit

A tria exempla. In eo igitur ita legitur (pag. 550) : Εἰ
δὲ τι θεοὶ διὰ τὴν ἀναγκαίαν χρείαν καὶ ὑπαιθρον
ἔργον ἐπιτελεῖν, οὐδὲ τοῦτο τὴν φιλοσοφίαν κωλύσει. Ὁ
γὰρ ἀκριβοῦς φιλόσοφος, φροντιστήριον ἔχων τὸ σῶμα,
καὶ καταγωγὴν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ, κἂν ἐπ' ἀγορᾶς ὦν
τύχῃ, κἂν ἐν πανηγύρει, κἂν ἐν ὄρει, κἂν ἐν ἀγρῷ, κἂν
μεταξὺ πλήθους πολλοῦ, ἐν τῷ φυσικῷ μοναστηρίῳ
καθίδρυται, ἔνθεν συναγῶν τὸν νοῦν καὶ φιλοσοφῶν τὰ
αὐτῷ πρέποντα. *Quod si oportuerit ob inevitabilem
quandam necessitatem opus aliquod etiam sub
dio perfici, ne hoc quidem philosophiæ futurum
est impedimento.* Qui enim vere philosophus est, ei
cum corpus sit loco scholæ et gymnasii, sitque ei-
dem animi sedes firmissima : etiamsi in foro fuerit,
sive conventu, sive in monte, sive in media multi-
tudinis frequentia, ceu in naturali monasterio
commoratur : quippe qui intus in se colligat ani-
mum, et de rebus, quæ sibi convenient, philosophetur.
Ultimum locum accersam e cap. 18, ubi sic
legitur (pag. 560) : Δεδιπλώκαμεν ὅπως... δύναμι' ὅν
ἡμεῖν τὸν ἀκριβοῦς χαρακτῆρῖσαι φιλόσοφον, *exposuimus
quomodo... philosophum perfectum nobis exprime-
re possit.* Ex quibus perspicui potest, eas, quas dixi
voces Constitutionum auctori non parum familia-
res fuisse : quæ tamen Regularum scriptori, res
easdem et dicenti et exponenti, aut in mentem non
venerunt aut, si venerint ipsis tamen uti noluit. Hoc
idem, quod nobis proposuimus, alia via exsequi
conemur. Illud igitur notandum, verbum ποιεῖσθαι
ita in Constitutionibus usurpari, ut ipsis etiam lo-
cis, ubi tempore passivo ponitur, tamen significa-
tionem activam relineat. Res clarior fit exemplis.
Ita ergo legitur in ipso Constitutionum proœmio :
Πολλάκις μὲν πρὸς ἡμᾶς πολλοὺς πεποιήσαι λόγους, πυν-
θανόμενος τίνᾳ τρόπῳ θεοὶ τὴν τοῦ ἀγῶνος ἐνστασιν τε-
λειῶσαι. *Non raro nobiscum habuisti sermonem, ac
percontatus es, quomodo susceptum certamen ab-
solvī oporteat.* Aliquanto post auctor ita scribit
(cap. 4, pag. 548) : Ἄς πρὸς τὸν πατέρα τῆς ἁμαρτίας
τὸν διάβολον πεποιήμεθα, *quas [obligationes] cum pec-
cati parente diabolo contraximus.* Eodem illo in
capite ita scriptum invenitur (pag. 549) : Οὕτω τὰς
ἀρετὰς τῆς ψυχῆς τῆ συννεργίᾳ τοῦ σώματος ἀπελάμπρ-
υναν, τὸν πρακτικὸν βίον σφραγίδα καὶ τελείωσιν τῆς
πνευματικῆς πόλιτείας πεποιήμενοι. *Sic animi virtutes
corporis ope illustrarunt, actuosam vitam ceu sigil-
lum atque perfectionem spiritualis vitæ præstantes.*
Horum similia sunt quæ leguntur cap. 20 (num. 2) :
Τοῖς μὲν οὖν συγγενέσιν εὐχόμεθα τὰ βέλτιστα, δι-
καιοσύνην, φιλίαν, καὶ εὐσέβειαν, καὶ ταῦτα, ἅπερ ἡμεῖς
τίμῃ πεποιήμεθα. *Precemur itaque optima cognatis
nostris, justitiam, inquam, et pietatem, et quæ
nos magni fecimus.* Nec diversa, quæ mox sequun-
tur (cap. 21, n. 2) : Οὐ γὰρ ἐπι κακίᾳ τὴν κοινωνίαν
πεποιήνται, *siquidem non malo consilio pepigere
societatem.* Notari potest et illud (cap. 22, p.
571) : Οὐ γὰρ οἴκοθεν ὁρμηθεῖς, ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν
τῶν θεῶν Γραφῶν ταῦτα τὴν εἰκασίαν πεποιήμαί.
Non enim proprio marte, sed ipsis divinis Scri-

pturis inductus hanc adhibui comparationem. Hanc autem loquendi rationem qua verbum ποιῆσθαι tempore passivo positum activam significationem habet, qui in Regulis quæret, eum ego, cum ab earum lectione recens sim, frustra quæsiturum affirmare posse videor. Et sicubi vox πεποιημένος in Regulis occurrit, uti re ipsa in regula 128 invenitur, tunc significationem passivam præfert. In eo enim, quem notavi loco, ita scriptum est : Τὸ ἐρώτημα οὐ κυρίως φαίνεται μοι πεποιημένον. *Questio hæc non mihi rite proposita videtur.* Confirmare pergam quod mihi proposui, hoc argumento : qui Constitutionum auctor est, cum monasterii præfectum indicare vult, passim his vocibus utitur, ἡγούμενος, ἀφηγούμενος, καθηγούμενος, ὑφηγούμενος· cuius rei aliquot exempla meo more subjiciam. Ita igitur scribit cap. 22 (num. 2, p. 570) : Καὶ μηδεὶς οἰέσθω με, κρατύνειν ἐθέλοντα τὴν περὶ τοὺς ἡγουμένους εὐπειθειαν, ὑπέρογκα παράγειν τὰ ὑποδειγµατα. *Neque vero existimet quisquam, me, obedientiam præfectis debitam stabilire volentem, exempla sublimiora proferre.* Haud longe ita rursus loquitur (num. 4, p. 573) : Ταύτην τὴν εὐπειθειαν ἀπαιτεῖται ὁ κατὰ Θεὸν ἀσκητὴς τῷ ἡγουμένῳ εἰσφέρεισθαι. *Exigitur ab eo, qui secundum Deum asceta est, ut suo præfecto hanc præstet obedientiam.* In capite vicesimo primo (num. 4, pag. 569) ita scriptum est : Ὅτι θεὸς ὁ ἀφηγούμενος οὐκ ἂν ἔλοιτο τὸν αὐτῷ μαθητευόμενον πρὸς πονηρίαν ἐναγαγεῖν...., οὕτως, εἰ δοκεῖ, σκεψόμεθα. *Quod autem præceptor discipulum suum ad pravitatem inducere non velit.... hoc modo, si placet consideremus.* Alio loco ita scriptum invenimus (cap. 22, p. 573) : Οἶδε γὰρ ὁ γε συνετῶς ἀφηγούμενος ἐκάστου καὶ ἤθη, καὶ πάθη, καὶ ψυχικὰς ὁρµὰς ἀκριβοῶς ἐξετάζειν. *Novit enim qui prudenter præest, unius cujusque et mores, et affectus et animi motus diligenter exquirere.* Atque etiam vocem καθηγούμενος in eadem sententiam adhiberi constat ex his quæ mox subjungam verbis (cap. 19, p. 563) : Πολλῶ μᾶλλον οἱ πρὸς τὴν μάθησιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ὁσιότητος ἀφικνούμενοι, ἀπαξ πεπεικότες ἑαυτοὺς, ὅτι θυνήσονται παρὰ τοῦ καθηγουμένου τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην λαβεῖν, etc. *Multo magis qui ad descendam pietatis sanctitatisque disciplinam accedunt, ubi semel persuaserint sibi, se ejusmodi scientiam a præfecto ediscere posse, etc.* Sequitur (cap. 20, n. 1) : Πατὴρ γὰρ ἐστὶν ἀληθέστατος, πρῶτος μὲν ὁ τῶν ἀπάντων Πατὴρ· ὁ δευτέρος δὲ μετ' ἐκείνον, ὁ τῆς πνευματικῆς καθηγούμενος πολιτείας. *Pater est enim verissimus, primus quidem universorum Pater : secundus vero post illum, is qui præit in spiritualis vitæ instituto.* Auctoris hæc sunt verba alio loco (cap. 21, n. 5) : Καὶ ἕτερον δὲ σκοπῶμεν, ὡς εἰ φαῦλος ὁ μαθητὴς γένοιτο παρὰ τὴν αὐτοῦ ἀγωγὴν, αἰσχύνειν ἀπαρηγόρητον ἔξει ἐπὶ τῆς οἰκουµενικῆς κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιροῦ πανηγύρεως ὁ ὑφηγούμενος. *Sed et aliud præterea consideremus, quod si malus evaserit discipulus ob ipsius institutionem, inurenda magistro sit judicii tempore indelebilis ignominia coram orbis*

A terram publico conventu. Plura ejusdem generis alia, si vellem, adjungere possem : sed cum cætera in ipso fonte videre cuique liceat, in his diutius immorari nolui : eo magis, quod ea quæ retuli, satis superque probent Constitutionum auctorem iis, quas dixi, vocibus libentissime usum fuisse, quibus tamen Regularum scriptor, cum monasterii præfectum denotare vult, nunquam utitur. Ab his non ita multum discrepant quæ ascribam. Cum ergo Constitutionum librum attente legerem, in his animadverti vocem σύστημα sæpissime usurpari ad significandam fratrum societatem : quod esse ita, ut dixi, ostendent ea quæ proferam exempla. Statim occurrit illud, quod legitur initio capitis 18 : Ἐπεὶ δὲ οἱ πλείστοι τῶν ἀσκητῶν κατὰ συστήματα πολιτεύονται, etc. *At quoniam versantur simul in communitate plurimi ascetarum, etc.* Sub finem capitis 21 ita legitur (pag. 570) : Ἀπασα τοίνυν πρόβασις εὐλογος τῷ βουλομένῳ χωρίζεσθαι πνευματικῶ συστήματος περιήρηται, etc. *Itaque æquus omnis prætextus sublatus est ei, qui vult a spirituali societate separari, etc.* Sic autem incipit caput 22 : Ὅπως μὲν οὖν προσήκει τὸν ἀπαξ ἐνωθέντα πνευματικῶ συστήματι, φυλάττειν τὴν ἐνωσιν ἀδιάλυτον, κατὰ τὸ ἐνὸν ὑπεθέμεθα. *Quomodo quidem indissolubilis conjunctio ab eo, qui spirituali societati semel adjunxerit, servanda sit, quoad potuimus, ostendimus.* Eodem illo in capite (num. 5, p. 573) rursus ita scriptum est : Ταύτας γὰρ τῆς συμφωνίας ἐν ἀσκητικῶ συστήματι καθεστῶσης, ῥαδίως ἢ τε εἰρήνη ἐν αὐτοῖς πολιτεύσεται, etc. *Stante enim in ascetarum conventu hæc voluntatum consensione, nullo negotio et pax inter ipsos diversabitur, etc.* Nec ita multo infra sic legitur (cap. 25, n. 1) : Καὶ τοῦ οὐαὶ κληρονόμος γίνεται ὁ ἐν συστήματι ἀσκητικῶ τοιαύτας αἰτίας παραχρῆς ἐνδιδοῦς, et vocis illius vox hæres evadit is, qui in ascetica societate tales turbarum causas serit. Locus unus duo ejusdem rei exempla præbet. Ita igitur auctor loquitur cap. 26 (pag. 576) : Προσῆκει τοίνυν καὶ τὸν ἐγκαταλεγόμενον πνευματικῶ συστήματι μὴ ἐκείνους πρὸς τὸν ἑαυτοῦ τρόπον μεθαρµόζειν ἐθέλειν, ἀλλὰ τὸν οἰκεῖον τρόπον τοῖς ἐν τῷ συστήματι ἔθεσι τε καὶ τύποις ἐξομοιοῦν. *Par igitur fuerit, eum etiam, qui in spiritualem societatem allectus est, non illos ad suos mores accommodare velle, sed suos mores societatis moribus institutisque conformare.* Caput vicesimum nonum legere qui volet, in eo quoque hanc, de qua agitur, vocem quater adhibitam inveniet. Incipiamus ab ipso iitulo, ubi sic legitur : Ὅτι οὐ χρὴ ἐταιρίας δύο ἢ τριῶν ἀδελφῶν ἐν συστήματι ἀσκητικῶ γενέσθαι. *Quod non decet in ascetico instituto peculiarem quamdam amicitiam esse inter duos aut tres fratres.* Sequitur : Εἰ δὲ ἀποτεμόντες καὶ διορίσαντες ἑαυτοὺς, σύστημα ἐν συστήματι γίνονται, πονηρὰ ἢ τῆς τοιαύτης φιλίας συναγωγὴ.... Προσῆκει τοίνυν μήτε τὰς τοιαύτας ἐταιρίας συγχωρεῖσθαι ἐν τοῖς συστήμασι, μήτε, etc. *Si vero secantes ac separantes se ipsos, aliqua communitas in communitate*

fiant, vitiosa est ejusmodi amicitiae conjunctio..... Quare oportet neque ejusmodi sodalitia permitti in conventibus, neque, etc. Et quando tam multa congerere semel cœpi, alia etiam ex iis quæ sequuntur capitibus addam. Ergo horum in uno ita scriptum invenitur (cap. 32, p. 579) : *Τούτης τῆς τάξεως ἐν πνευματικῷ συστήματι φυλασσομένης, ὅτι ὄντως ἐσμὲν σῶμα Χριστοῦ, etc.* *Hæc disciplina si in spirituali conventu servetur, perspicuum erit nos vere corpus Christi esse, etc.* Aliud vero (cap. 33, p. 579) sic incipit : *Χρῆ μέντοι καὶ τοὺς τῶν πνευματικῶν συστημάτων ἀφηγουμένους τῆν πρὸς ἀλλήλους ἀποκρίσας εὐνοίας.... μὴ καταλύειν τὰ ἀλλήλων σπουδάσματα. Oportet autem et spiritualium cœtuum præfectos, mutuam exercentes benevolentiam..... alterum alterius studia non destruere.* Et paulo post ita legitur ; **Ὁ ῥαθυμότερος ἴδῃ ἐξὸν αὐτῷ μετὰ ἀδείας ἀπορρῆγει τοὺς ἐν τῷ ἀπαξ κερθέντι συστήματι πόνους, etc.* *Si igitur qui negligentior sit, licere sibi animadverterit, impune labores delectæ semel societatis effugere, etc.* Titulum ultimi capitis qui legitur, in eo ita scriptum inveniet, **Ὅτι οὐ χρῆ τὸν ἐν συστήματι πολιτευόμενον ἀσκητῆν. Quod non oportet ascetam in aliquo conventu degentem, etc.* Haud procul a titulo occurrit illud, **Ὅταν γὰρ ὁ μὲν κανὼν τοῦ βίου ἔχη, μηδὲ χωρίζεσθαι τοῦ συστήματος ᾧ συνήφθημεν, μηδέ, etc.* *Cum enim vitæ nostræ institutum sit, neque separari ab illo cœtu cui fuimus adjuncti, neque, etc.* Sane si Constitutionum atque Regularum idem scriptor esse semel dicatur, mirari subibit vocis *σύστημα* quæ Constitutionum auctori quavis alia familiarior erat, ne vestigium quidem in Regulis exstare. Nam experientia docet, auctores, qui res easdem in duobus operibus aut tractant aut interpretantur, si in uno una voce ad rem aliquam significandam sæpissime usi sint, eadem uti solitos et in altero opere, maxime si hanc ipsam rem passim exprimi opus sit. Regularum autem auctor, quisquis est, centies quidem aliis nominibus fratrum conventum expressit : sed tamen eum semper a voce *σύστημα* abstinuisse, ex operis lectione plane constat. Quomodo ergo Regularum atque Constitutionum unus et idem auctor esse potest, cum in his ad certam quamdam rem exprimendam vocem unam frequentissime usurpari videamus, quæ tamen vox in illis ad eandem rem significandam nusquam usurpatur? Ego in exemplis esse non puto, scriptorem ita unquam sui dissimilem fuisse, ut cum rem aliquam in uno opere certo quodam nomine sæpissime expressisset, in altero libro eandem rem eodem illo nomine nusquam expresserit, præsertim, ut diximus, si rei illius exprimendæ occasio sese passim offerret. Ex quibus consequens esse arbitror, ut duo auctores distinguantur, quorum unus Regularas, alter Constitutiones conscripserit. Hæc certa esse existimo quidem : sed, ne cui quis scrupulus supersit, hoc idem magis confirmare statui. Duo sunt igitur, quæ notata

A volo. Primum, Constitutionum auctorem variis nominibus uti ad significandam fratrum societatem : alterum, his nominibus non simpliciter uti, sed sic, ut vocem *πνευματικός* ipsis adjungat. Loca quædam, quibus id oculis subjiciatur, adducam. Hic est capitis 21 titulus : **Ὅτι οὐ δεῖ τῆς πνευματικῆς ἀδελφότητος ἀποκόπτεσθαι. Quod non oportet a spirituali fraternitate resecari.* Sequitur statim post titulum ; *Χρῆ μέντοι καὶ τούτο πεπεῖσθαι σαφῶς, ὅτι ὁ ἀπαξ εἰς σύνδεσμον καὶ συνάφειαν ἔλθὼν πνευματικῆς ἀδελφότητος, etc.* *Jam illud quoque pro certo habendum est, eum, qui semel fraternitati spirituali alligatus est et adjunctus, etc.* Paulo post ita legitur : *Πολλῷ μᾶλλον ὁ εἰς σύμβασιν ἔλθὼν πνευματικῆς συμβιώσεως, etc.* *Longe magis qui fœdus inierit spiritualis illius contubernii, etc.* Hoc ipso in loco ita scriptum est : *Πόσω μᾶλλον ὁ πνευματικῆς κοινωνίας συναρροσθεῖς, etc.* *Quanto magis qui spirituali societati ascitus est, is, etc.* Haud multo post sic legitur (cap. 21, n. 2) : *Ὅτως ὁ λέγων, ὅτι διὰ τοὺς φαύλους χωρίζεσθαι τῆς πνευματικῆς ἀναγκάζομαι συναφείας, etc.* *Sic qui ait : Cogor propter malos a spirituali communitate separari, etc.* Operi suo finem brevi impositurus auctor, sic loquitur (cap. 33, p. 580) : **Ἢ εἰ ἐκεῖνοι ἐμμένουσιν τῇ ἀθετήσει τῆς πνευματικῆς κοινωνίας, etc.* *Aut si iidem illi spiritualem sodalitatem pergant aspernari, etc.* Jam vidimus vocem *πνευματικός* voci *σύστημα* quinquies aut sexies conjungi ; ob idque ea loca hic rursus exscribere necesse non est. Etsi autem Regularum scriptor nullis variisque nominibus utitur ad significandum monachorum contubernium, tamen his nominibus ne semel quidem vocem *πνευματικός* adjungit. Par est igitur duos auctores distinguere, quorum, ut solet, diversa erat scribendi ratio.

38. Hactenus sermo institutus est de quibusdam vocibus, quæ cum sint familiarissimæ Constitutionum auctori, nusquam tamen in Regulis adhibentur : nunc loquamur de aliis aut vocibus aut scribendi rationibus, quæ, cum non minus familiares sint Regularum scriptori, eas tamen nunquam in Constitutionibus usurpatas invenias. Ad quod genus pertinent duo illa, *πληροφορεῖν* et *πληροφορεῖσθαι* : quæ voces cum in Regulis sint frequentissimæ, in Constitutionibus tamen nusquam leguntur. Jam nostro more aliquot ejus rei exempla ob oculos ponamus. Ita igitur scriptum est in Regulis majoribus (reg. 11) : *Τὸν μὲν πληροφορήσας, ὅτι ὁ, etc., sic ut alteri quidem persuaserit, ut si, etc.* Alibi in isdem illis Regulis (reg. 27 maj.) ita legitur : *Πληροφορηθέντες διὰ τῆς φανερώσεως τῶν οὐ μετ' ἀληθείας ὑποπτευθέντων, τῆς ἐπ' αὐτῷ διακρίσεως ἀπαλλάσσονται. Ipsi, iis, quæ falso suspecta fuerant, cognitis, ita demum certiores facti, ab ea, quam de ipso conceperant, suspicione liberantur.* Nec aliter loquitur auctor in Regulis brevioribus, ubi hæc verba reperiuntur (reg. 11 br.) : *Ἐάν οὖν τις πληροφορηθῇ ὅσων καὶ ἠλίκων κακῶν γίνεται αἷτια τὰ ἁμαρτήματα, etc.* *Si cui igitur persuasum sit, quod et quantorum malorum causa peccata sint, etc.* Alia

regula (reg. 37 brev.) sic incipit : Πληροφορηθεὶς τὴν παρουσίαν τοῦ Δεσπότου Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα ἐφορῶντος. *Si ei persuasum sit de presentia Domini Dei omnia inspicientis.* Mox ita legitur (reg. 38 brev.) : Πληροφορεῖσθω δὲ, ὅτι οὐκ ἀνθρώπῳ ἀντιλέγει, ἢ ὑπακούει, ἢ δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ. *Si autem persuasissimum ei, se non homini contradicere, aut obedire, sed Domino ipsi.* Sequitur (reg. 81, p. 444) : Μέχρις ἂν πληροφορηθῆναι δυναθῆ, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς κριτῆς δίκαιος, etc. *Quoad ei persuaderi possit, aut Deum esse justum judicem, etc.* Interjectis multis, scriptor loquitur (reg. 127) : Πόσω μᾶλλον, εἰς πληροφορηθῆ τις, Θεὸν ἔχει ἐπόπτην τῶν ἰδίων κινήματων; *Quanto magis idem vitabitur si quis sibi plane persuaserit, se motuum suorum Deum inspectorem habere?* Plura qui volent, legere poterunt regulas 132, 174, 199, 219, 233, 261, 272, 296 et 306. Jam velim secum reputent eruditi homines, num verisimile sit auctorem quempiam uno verbo ad aliquid significandum passim in aliquo opere uti, qui tamen eodem illo verbo nunquam utatur in alio libro ad eandem rem exprimendam, maxime si rem illam sæpius exprimi oportuerit. In Constitutionibus autem verbum πληροφορεῖν nusquam legitur, cum tamen earum auctor ad eandem rem significandam alio verbo sæpius usus sit. Et ne quis id temere dictum fuisse existimet, loca quædam adducam, quibus dubitatio omnis tollatur. Itaque Constitutionum auctor sic loquitur (cap. 9) : Γνόντες οὖ τὴν ζημίαν, φύγωμεν τῆς ἐπιθυμίας τὸ ἄτοπον. *Cognito itaque detrimento, hanc absurdam cupidinem fugiamus.* Nec ita multo infra sic scribit (cap. 16) : Μηδὲν ὄλως κατορθοῦν ἐξ οἰκείας λογιζομένη δυνάμεως, *nihil omnino suis se viribus recte facere ratus.* Paria sunt quæ paulo post leguntur (cap. 17, p. 560) : Ἀλλὰ λογιζαμένη τῇ ἀναιδείᾳ τοῦ τῆς πονηρίας εὔρετοῦ τὴν τῶν ἀτόπων ἐννοιῶν φαντασίαν γενέσθαι, etc. *Sed illud secum cogitans, ab impudente illo nequitiae inventore absurdarum cogitationum speciem imprimi, etc.* Maxime notandum quod sequitur (cap. 19, p. 563) : Πολλῶ μᾶλλον οἱ πρὸς τὴν μάθησιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ὁσιότητος ἀφικνούμενοι, ἀπαξ πεπεικότες ἑαυτοὺς ὅτι θυνήσονται, etc. *Multo magis qui ad descendam pietatis sanctitatisque disciplinam accedunt, ubi semel persuaserint sibi, se, etc.* Prima capituli 21 verba hæc sunt : Χρὴ μέντοι καὶ τοῦτο πεπεῖσθαι σαφῶς, ὅτι, etc. *Jam illud quoque pro certo habendum est, etc.* Ejusdem generis sunt quæ ascribam e cap. 22 (p. 573) : Διὰ τοι τοῦτο προσήκει μηδαμῶς ἐναντιοῦσθαι ταῖς αὐτοῦ διατάξεις, ἀλλὰ πεπεῖσθαι, etc. *Quorocumque nullo modo ejus statutis adversandum est, sed pro certo habendum, etc.* Certe si qui Regulas scripsit, scripsisset et Constitutiones, aliquando in iis, quæ mox citavi, locis verbo πληροφορεῖσθαι, uno omnium sibi familiarissimo, usus esset : quod cum non fecerit, jure putandus est alius esse ab eo, qui Constitutionum librum emisit. Eoque magis Regularum auctorem

A verbo πληροφορεῖσθαι in iis, quæ dixi, Constitutionum locis usurum fuisse puto, quod verbo πείθεσθαι uti non soleat pro eo, quod est, certo credere, aut persuaderi. Videntur igitur distinguendi esse duo auctores, quorum unus verbo πληροφορεῖσθαι unice delectatus sit ad quamdam persuasionem significandam, alter vero ad eandem rem exprimendam potius alio quovis verbo usus sit. Ubi et illud notari potest, vocem πληροφορία sæpissime quoque in Regulis tam longioribus quam brevioribus legi : quæ tamen semel tantum in Constitutionibus reperitur; ex quo fit, ut duo auctores distingui debeant, quorum uni vox πληροφορία ita placuerit, ut ea passim uteretur, alter vero eadem semel duntaxat quasi fortuito usus sit. Multa omitto sciens; nec enim notari possent omnia, quin lædium atque satietas afferretur. Sed tamen illud silentio præterire non queo, adverbium quædam in Regulis non raro præire Scripturarum testimoniis : qui adverbiorum usus nullus est in Constitutionibus. Magis res intelligetur, si exempla aliqua proponantur. Primum autem occurrit illud in Regulis majoribus (reg. 5, n. 2) : Τοῦ Κυρίου ὀριστικῶς εἰπόντος, ὅτι Οὕτω πᾶς ἐξ ὑμῶν, etc. *Cum Dominus verbis decretoriis dixerit, « Sic omnis ex vobis, » etc.* Hoc ipso in loco ita legitur : Καὶ ἔτι δυσωπητικώτερον, καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς μου τετήρηκα, etc. *Et, quod efficacius etiam possit commovere, « Sicut et ego Patris mei præcepta servavi, » etc.* Consentit cum iis quæ diximus, illud (reg. 37, n. 2), τοῦ Ἀποστόλου φανερώς παραγγέλλοντος, τὸν μὴ ἐργαζόμενον, μηδὲ ἐσθίειν, *cum Apostolus aperte præcipiat, ut qui non laborat, neque etiam manducet.* Eandem scribendi rationem secutus auctor in Regulis brevioribus, ita scripsit (reg. 47) : Ἠλίκον δὲ ἐστὶ τὸ κρίμα τοῦ ἁμαρτήματος τούτου, ἔξεστι γινῶναι πρῶτον μὲν ἐξ ἀποφάσεως τοῦ Κυρίου καθολικῶς εἰπόντος, Ὁ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, etc. *Porro quam grave sit hujusce peccati judicium, intelligi potest primo quidem ex sententia Domini, qui in universum dixit : « Quisquis non obedit Filio, » etc.* Statim ita scriptum invenitur (reg. 48) : Οἷς ἐπιφέρει καθολικώτερον, Οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ, etc. *Quibus magis generatim adjungit : « Sic qui sibi thesaurizat, » etc.* Interjectis non paucis sic locutus est auctor (reg. 115) : Οἷς ἐπιφέρει δυσωπητικώτερον, Ὡσπερ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, etc. *Quibus hæc efficaciora et ad persuadendum aptiora adjungit : « Quemadmodum Filius hominis, » etc.* Harum rerum qui curiosi sunt, similia exempla videre poterunt in regulis 125, 131, 138, 212, 221 et 269. Ejusmodi autem adverbium, quorum usus in Regulis frequens est, nusquam in Constitutionibus occurrunt. Quod ultimo loco proponere decrevi, id nescio quomodo me magis movet : merito an immerito, judicabunt alii. Probavimus monasterii præfectum in Constitutionibus indicari variis nominibus, quæ a Regulis absunt : nunc eundem alia quadam ratione,

quam in Constitutionem libro cernere non est, in Regulis designari ostendemus. Jam ad exempla confugiamus. Auctor igitur cum dixisset honestam illam esse et ordinatam vivendi rationem, si inter fratres membrorum ratio servetur, comparationi huic insistens, sic locutus est (reg. 24, inter maj.): Ἄσπε τὸν μὲν τινὰ ὀφθαλμοῦ ἐπέχειν δύναμιν τὴν ἐπιμέλειαν τὴν κοινὴν πεπιστευμένον, etc. *Ita ut alius quidem oculi vim obtineat, cui scilicet concredita sit communis rerum cura, etc.* Haud longe ita (reg. 25, n. 1) scribit: Διόπερ ὁ τὴν κοινὴν φροντίδα πεπιστευμένος, ὡς ὀφείλων λόγον δοῦναι περὶ ἐκάστου, οὕτω διακαίεσθω. *Quamobrem cui deman data est communis cura, is ita afficiatur, tanquam qui de singulis redditurus sit rationem.* Persequitur hoc modo (reg. 26): Ἄλλ' ἀπογυμνοῦν τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας τοῖς πεπιστευμένοις τῶν ἀδελφῶν εὐσπλάγγως καὶ συμπαθῶς ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἀσθενούντων. *Sed debet hisce fratribus, qui infirmis benigne et humane curandis præfecti sunt, cordis arcana aperire.* Alio loco ita legitur (reg. 30): Οὕτω καὶ πολλῶ πλείον ὁ τὰ ἀσθενήματα ἰᾶσθαι τῆς ἀδελφότητος πιστευθεῖς, etc. *Sic multo etiam magis cui totius fratrum societatis sanandæ delegata provincia est, etc.* Sequitur (reg. 43, n. 1): Οἱ τὴν ὁδηγίαν τῶν πολλῶν πεπιστευμένοι, τοὺς ἐπι ἀσθενεστέρους διὰ τῆς ἑαυτῶν μεσιτείας προσιδάζειν ὀφείλουσι τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐξομοιώσει, etc. *Hi quibus credita est plurimum regendorum cura, infirmiores sua ipsorum opera ad imitandum Christum promovere debent, etc.* Exempla multo plura e Regulis brevioribus, si liberet, proferre possem: sed ne nimium longus esse videar, aliqua solum subjeciam, cætera indicabo. In his igitur ita legimus (reg. 45): Ὁ μέντοι ἐπιτεταγμένος τὴν οἰκονομίαν τοῦ λόγου, ἐὰν ἀμελήσῃ τοῦ ἀναγγεῖλαι, ὡς φωνεὺς κρίνεται. *Cæterum cui tradendæ doctrinæ munus commissum est, is si annuntiare neglexerit, perinde ut homicida damnatur.* Ejusdem generis sunt hæc (reg. 93): Καὶ ταύτης οὐκ ἐν ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ κειμένης, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ταύτην ἐπιτεταγμένου τὴν φροντίδα οἰκονομουμένης, ἐν τε καιρῷ καὶ μέτρῳ, etc. *Isque [cibus] in ipsius potestate positus non sit, sed ab eo cui fuit cura hæc concredita, et in tempore et in mensura ipsi subministretur, etc.* Quibus compar ac geminum est illud (reg. 182): Φαίνεται ὅτι οὐκ ἐπληροφόρηθη τὴν ἐλπίδα Λαζάρου, ὅτε ἐγνωρίσθη τὴν ἀγάπην τοῦ πεπιστευμένου τὴν πάντων καὶ αὐτοῦ ἐπιμέλειαν. *Apparet huic persuasum non esse de spe Lazari, neque ipsum charitatem illius, cui omnium et sui ipsius cura concredita est, perspectam habere.* Nihil omnino differunt quæ ascribam (reg. 138): Εἰ δὲ τις οἶεται χρῆζειν τοῦ πλείονος, εἴτε ἐν νηστείᾳ, εἴτε ἐν ἀγρουπνίᾳ, εἴτε ἐν ἡδῆποτε ἄλλῳ, ἀποκαλύπτέτω τοῖς τὴν κοινὴν ἐπιμέλειαν πεπιστευμένοις τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν, δι' ἣν νομίζει τοῦ πλείονος χρῆζειν. *Quod si quispiam existimat opus sibi esse asperitate majore, sive in jejuniis, sive in vigiliis, sive in quacunque alia re, patefa-*

ciat rei communi præfectis hanc ipsam rationem, ob quam asperitate majore indigere se arbitratur. Ejus rei duo exempla exhibebit regula una (reg. 235), in qua sic legitur: Δύο ταγματῶν καθολικωτέρων ὄντων, καὶ τῶν μὲν τὴν προστασίαν πεπιστευμένων, τῶν δὲ εἰς εὐπειθειαν καὶ ὑπακοὴν τεταγμένων, ἐν διαφόροις χαρίσμασι, λογίζομαι ὅτι ὁ μὲν τὴν προστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν τῶν πλείονων ἐγκεχειρισμένος, τὰ πάντων εἰδέναι καὶ ἐκμακθάνειν ὀφείλει, etc. *Duo cum sint magis generales ordines, et eorum, qui aliis præficiuntur, et eorum, quorum partes sunt morem gerere et obedire, secundum diversa dona, arbitror, cui præfectura et cura plurimum concredita est, eum, quæ omnibus congruunt, scire ac ediscere debere, etc.* Etsi multa jam notavi, nihilominus tamen alia duo loca adjiciam. Primus est (reg. 252): Ἄλλὰ τῷ Θεῷ ἐντυγχάνει περὶ τούτου. Καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνδεΐας αὐτῷ ἐπιδείξας, οὕτως ἐσθίει τὸ διδόμενον παρὰ τοῦ μετὰ δοκιμασίας ἐπιτεταγμένου ποιεῖν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τὸ, Διεδίδωτο ἐκάστῳ καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν. *Sed eum [panem] a Deo petit. Atque posita ipsi ob oculos indigentiae suæ necessitate, sic edit quod datur ab eo, cui cum probatione ea cura concredita est, ut quotidie faciat illud, « Dividebatur singulis, prout cuique opus erat. »* Alter (reg. 284): Ἡρὰ τίνων δὲ χρῆ λαμβάνειν, καὶ πότε, καὶ πῶς, ὁ τὴν κοινὴν φροντίδα ἐπιτεταγμένος δοκιμάζειν ὀφείλει. *A quibus autem accipere conveniat, et quando, et quomodo, expendere debet is cui concredita est communis cura.* Ejusmodi autem circumlocutio, qua Regularum auctor sibi mirifice placuit, nusquam in Constitutionibus usurpata invenitur. Cui ergo persuaderi poterit, Regularum atque Constitutionum unum et eundem auctorem esse, cum utrumque opus tam diverse scriptum sit? Ego quidem non tantopere insistendum putarem, si controversia esset de aliqua re quæ raro tam in Regulis quam in Constitutionibus occurreret: sed cum in utroque opere de monachorum præposito passim sermo instituitur, non video qui fieri potuisset, ut fratrum præfectus ea, quam dixi, verborum circuitione non aliquoties saltem in Constitutionibus designaretur, si earum idem auctor esset, qui Regularum. Auctores enim, qui certis quibusdam dicendi formulis ad aliquam rem exprimendam uti consueverunt, iisdem, si eandem illam rem in aliis operibus sæpe exprimere necesse habeant, aliquando saltem vel incogitantes utuntur. Et quod magis atque magis movere debet: ea, quam notavi, verborum circuitio tam familiaris erat Regularum scriptori, ut non solum eam adhiberet tum cum totius monasterii præpositum indicare vellet, sed ipsam etiam usurparet, cum sermo haberetur de privatis quibusdam monachis, qui quibusvis rebus præficerentur. Hæc ejus rei exempla sunt (reg. 87): Τὸ δίδωναι ἢ λαμβάνειν εἰ καὶ κατ' ἐντολήν, οὐ παντός ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ μετὰ δοκιμασίας πεπιστευμένου τὴν οἰκονομίαν. *Dare aut accipere etiam secundum man-*

datum, non est cujuslibet, sed ejus, cui post factum periculum delatum est dispensandi munus. Rursus (reg. 100): Ο τὴν μετάδοσιν ἐπιτεταγμένος, μετὰ δοκιμασίας τοῦτο ποιεῖτω. *Cui munus distribuendi fuit assignatum, in examine præmisso illud impleat.* Nec secus scriptum est aliquanto post (reg. 141): Παρεκτός τοῦ πεπιστευμένου τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐργαζομένων, ἢ τὴν οἰκονομίαν τῶν ἔργων, ὅς, etc. *Eo excepto qui operariis invisendis et dispensandis operibus præfectus fuit, quisquis, etc.* Similia loca adjicere mihi liceret: sed ea indicare satis habebō. Velim igitur legantur regulæ 148, 152, 187 et 288. Adnotanda tam multa existimavi, ut magis intelligeretur Regularum atque Constitutionum non unum et eundem auctorem esse, cum naturale non sit, ut unus et idem scriptor tam diverse et sentiat et scribat.

§ XI. *Pars sexta, ubi multis argumentis probatur Basilium Regularum auctorem esse.*

39. Vidimus non unam omnium sententiam esse de Asceticis. Combefisius Basilium Constitutionum monasticarum auctorem facit: sed Regulas ipsius esse negat. Tillemontius, Dupinus, Natalis Alexander et alii fere omnes ut Regulas, ita et Constitutiones monasticas Basilio tribuunt. Ut ut hæc sunt, dubitari merito non potest quin Basilus volumen aliquod de rebus monasticis confecerit. Nam ea, quæ retulimus (a), veterum testimonia aperte ostendunt Basilium non breve quoddam, sed amplum ac præcipuum opus de monachorum institutis conscripsisse. Quare aut regulas, aut certe monasticas Constitutiones ei adjudicari necesse est. Notandum est autem, nullum hactenus veterum scriptorum testimonium allatum esse neque a Combefisio, neque a quovis alio, quo constaret olim ab aliquo scriptore antiquo Constitutiones monasticas Basilio ascriptas fuisse. Et certe, ut mihi quidem videtur, ejusmodi testimonia certa et indubitata proferre promptum non erat, cum si qua esse videantur, ea in contrariam sententiam interpretari liceat. Nam quod litterarum monumentis proditum est, piissimos viros, Theodosium, Philibertum et Platonem Constitutiones Basilii studiose legisse (b), ex eo nihil certum concludi potest. Et vero Constitutionum nomen, ut alia pleraque, ita et ipsum quoque ambiguum est; nec per se potius eas Constitutiones monasticas, quæ in Basilii editionibus inveniuntur, significat, quam ejusdem Regulas. Omnia enim nomina hæc, *liber, instituta, regula, constitutiones*, et ejusdem generis alia, quibus antiqui scriptores ad Ascetica Basilii significanda usi sunt, ex se omnino idem valent, nihilque aliud natura sua significant, quam quædam opera, quæ de rebus monasticis Basilius edidit. Hæc autem eo notavi, ut ostenderem ex ejusmodi testimoniis, in

A quibus Basilii Constitutionum mentio fit, nihil juvari opinionem eorum, qui Constitutiones monasticas, quas vocant, Basilio tribuunt, cum, ut dixi, constitutionum nomen per se anceps sit et ambiguum. Fateor quidem monasticas Constitutiones apte et proprie constitutionum nomine significari posse; sed eas necessario hoc nomine indicari nego, cum et ipsas Regulas ita quoque appellare liceat. Cum enim regulæ nihil aliud sint, quam constitutiones quædam monasticæ, sine dubio ipsis regulis constitutionum nomen dari nihil vetat. Quare ex ejusmodi testimoniis, in quibus veteres aliquot scriptores Basilii Constitutionum meminerunt, efficitur solum, Basilium scripta aliqua, quæ ad res monasticas pertinerent, vulgasse: at ex his nihil amplius colligi potest. Cum ergo ita res sit (c), nunc videndum quæ sint scripta illa ascetica, quæ composuisse Basilium tot testes et antiquissimi tradiderunt. Ego autem cum superius dixerim (d) Regulas simul et Constitutiones monasticas uni et eidem scriptori ascribi non debere, ego igitur ut liberalissime cum Basilio agam, nihil amplius facere queo, quam ut horum operum alterutrum ei tribuam. Rursus cum mox affirmarim nulla veterum scriptorum testimonia proferri posse, ex quibus certo constet Constitutiones monasticas olim Basilio tributas fuisse, vix ferendus essem, si eas summo illi viro adjudicarem. Quare Regulas ei ascribendas esse censeo: eo magis, quod et auctoritas, et ratio, et ipsum scribendi genus ita sua-deant. Et quidem composuisse Basilium aut Asceticum simpliciter, aut Librum asceticum, aut Regulam, aut Constitutiones, aut quidquam simile, testes sunt Hieronymus, Suidas, Gregorius Turonensis, Benedictus, Theodosius, Plato, Philibertus, Eugendus et Gregorius Nazianzenus (e). Quoniam autem nomina hæc, quibus hi scriptores usi sunt ad asceticas Basilii lucubrationes indicandas, ex se ambigua sunt, nec per se regulas magis, quam constitutiones monasticas significant, bene ac feliciter provisum est, ut ea ab aliis auctoribus et antiquissimis et locupletissimis plane et aperte explicarentur. Præeat testimonium Rufini qui in sua Præfatione in Regulam sancti Basilii ad Urseium abbatem sic loquitur (f): *Ad hæc ego, ne quid tibi minus digne, non dico quam geritur, sed quam geri debet, exponerem, S. Basilii Cappadociæ episcopi, viri fide et operibus et omni sanctitate satis clari, Instituta monachorum, quæ interrogantibus se monachis velut sancti cujusdam juris responsa statuit, protuli.* Ergo de Rufini sententia *Instituta monachorum* nihil aliud sunt, quam responsa illa, quæ Basilius dedit monachis, qui ipsum interrogarent: hoc est, ipsæ sunt Regulæ, in quibus Basilius multas ac varias monachorum quæstiones docte ac dilucide solvit. Ergo, eodem teste, Regularum legiti-

(a) Lege n. 27.

(b) Lege n. 27.

(c) Lege n. 27.

(d) Lege n. 34 et seq.

(e) Lege n. 27.

(f) Lege *Codicem Regul.*, n. 97.

mus parens Basilius est. Ubi obiter notandum, ex his optime intelligi verum esse quod dixi, videlicet, nomina hæc, *constitutiones, instituta*, et horum similia diverse explicari posse, et talia esse, ut sua natura non potius constitutiones monasticas, quam regulas significant. Et vero nisi Rufinus ipse docuisset quid intellexisset per *instituta monachorum*, Constitutionesne an Regulæ hoc nomine significarentur, ignoraremus: sed cum hæc addidit, *quæ interrogantibus se monachis velut sancti cujusdam juris responsa statuit, protuli*, dubitationem prorsus exemit. Nec aliter aut sensit, aut scripsit Cassianus, cujus verba hoc loco rursus referre non pigebit. Sunt autem ejusmodi (a): *Huc accedit, quod super hac re viri et vita nobiles, et sermone scientiaque præclari, multa jam opuscula desudant, S. Basilium et Hieronymum dico, aliosque nonnullos, quorum anterior seiscitantibus fratribus super diversis institutis vel quæstionibus non solum facundo, verum etiam divinarum Scripturarum testimoniis copioso sermone respondit.* Quibus verbis Regulæ indicari nemo non videt, cum in ipsis quæstiones fratrum atque interrogationes ut facunde et copiose, ita congruenter Scripturæ convenienterque enodentur. Hoc idem mirifice confirmavit imperator Justinianus, cum Regularum breviorum unam citavit (reg. 267), hoc modo: Βασιλείου ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, ἐκ τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ βιβλίου· Ἐρώτησις, Εἰ ὅπου μὲν λέγει, Δαρήσεται πολλὰ ὅπου δὲ, Ὀλίγα, πῶς λέγουσιν τινες μὴ εἶναι τέλος τῆς κολλάσεως τοῖς κολαζομένοις; Ἀπόκρισις. Τὰ ἀμφιβόλα καὶ ἐπικεκαλυμμένως εἰρησθαι δοκοῦντα ἐν τισὶ τόποις τῆς θεσπνεύστου Γραφῆς, ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐν ἄλλοις ὁμολογουμένων σαφηνίζεται, etc. *Basilii episcopi Cæsareæ Cappadociæ, ex ejus libro Regularum. Interrogatio. Si tum dicit, « Vapulabit multis³¹, tum, paucis: » quo pacto quidam dicunt nullum finem supplicii fore iis qui pœna afficiuntur? Responsio. Quæ ambigua sunt, ac videntur obscure esse dicta in quibusdam locis divinitus inspiratæ Scripturæ, alibi ab aliis quæ confessa et aperta sunt, declarantur, etc.* Regularum igitur liber Justiniani ætate Basilio tribuebatur. Hanc opinionem a majoribus acceptam ad posterum transmisit Photius (b), his verbis: Εἶτα οἷον Ὅρους τινὰς ἀσκητικῶς, ὡς ἐν ἐρωτῆσει καὶ ἀποκρίσει προηγουμένους, ἐκτίθεται τὸν ἀριθμὸν πενήτηντα [πέντε]. Καὶ πάλιν συντομώτερον ἐτέρους Ὅρους τινῶν. *Deinde quasi Regulæ quasdam asceticas, interrogando ac respondendo propositas exponit, numero quinquaginta quinque: iterumque breviores alias trecentas tredecim.* Si igitur verum est Regulæ simul et Constitutiones Basilio Magno tribui non posse, longe melius est atque præstabilius summum hunc virum Regularum auctorem facere, quam Constitutionum, cum ipsum Regulæ composuisse affirmant antiquissimi et gravissimi scriptores, Constitutiones autem a

nemine ei certo tribuantur. Quare, si auctoritatis habendaratio sit, quæ maxima in iis rebus haberi debet, oportet non Constitutiones, quarum ne mentio quidem perspicue facta est apud antiquos, sed Regulæ Basilio tribui, utpote quarum Basilius auctor fuisse olim a priscis scriptoribus dictus sit, qui ejus aut æquales, aut fere æquales fuere.

40. Cum illud quasi principium certum posuerimus, Regularum atque Constitutionum non unum et eundem auctorem esse; consequens est, si rationem sequi volumus, ut Basilius non Constitutiones, sed Regulæ scripsisse dicamus. Etenim, si quis monasticas Constitutiones cum Regulis comparaverit, statim animadvertet tantum has ab illis differre, quantum opus præstantissimum ab opere, si non malo, at inter mediocria tamen ultimo differt. Et vero refertæ sunt Regulæ præceptis saluberrimis atque utilissimis, quibus non monachorum modo, sed etiam Christianorum vita et mores sanctissime componi possint. In his multa ac difficilia Scripturæ loca doctissime ac dilucidissime explanantur. Videas hominem ad infinitas gravesque cujuscunque generis quæstiones solvendas semper paratum, et ita apte ad singula respondentem, ut nihil melius aut convenientius afferri possit. Certe opus tam absolutum non in quemlibet convenit, sed in virum, qui ut acri judicio, ita omni ecclesiasticæ scientiæ supellectile instructus esset. Ejusmodi igitur opus potius tribui debet doctissimo gravissimoque scriptori Basilio, quam Constitutionum liber, in quo nihil ita magnum, nihil ita utile, nihil ita eximium continetur. Nam, ut aiunt, magnum magna decent, parvum parva. Quamobrem non erraturum puto, qui Regulæ tanquam præstantissimas præstantissimo scriptori Basilio, Constitutiones vero monasticas tanquam mediocres mediocri cuivis auctori tribuet. Ac ne quis existimet Regulæ falso dici eximias, nec verius monasticas Constitutiones dici mediocres, meminisse operæ pretium est, monasticas Constitutiones nusquam apud antiquos certo et indubitanter citari. Sane Rufinus et Cassianus, qui Regulæ perspicue laudarunt, prorsus tamen de Constitutionibus siluere. Et quod magis mirabere, Photius, qui cæteroquin tam copiose de Asceticis locutus est, tamen ne unum quidem verbum de Constitutionum libro addidit, sic ut id opus aut non novisse, aut nullo loco habuisse videatur. Neque vero monasticas Constitutiones magis apud recentiores laudatas invenio, cum Regulæ tamen sæpe citentur. Profecto, si theologi, si alii scriptores ecclesiastici aliquid in Constitutionibus invenissent, quod sibi alicui usui esse potuisset, eas crebro citassent: quod cum non fecerint, satis declararunt nihil ejusmodi in ipsis invenisse. Quare, ut dixi, consentaneum est rationi, Regulæ uti egregias ascribi eruditissimo scriptori Basilio, Constitutiones vero

³¹ Luc. xii, 47, 48.

(a) Cass. In., in Præf.

(b) Cod. cxci, p. 493.

uti longe inferiores homini longe inferioris sortis. A Magis autem ac magis in hac mea sententia confirmor, quoties Regulas Scripturarum testimoniis referciri cogito, cum tamen ejusmodi testimonia raro in monasticis Constitutionibus adhibeantur. Opus enim in quo passim Scripturæ citantur, auctorem decet Scripturarum peritissimum, qualem Basilium fuisse, si non ex antiquorum testimoniis, at certo tamen ex ipsius Basilii indubitatis scriptis cognoceremus : Constitutionum vero auctorem dici par est hominem qui, quantum ex ejus opere conjici potest, Scripturas non ita multum calle- ret. Maxime quoque ad rem facit quod legitur in Basilii epistola 295 : Τούτου χάριν ἀπέστειλα τὸν πο- θεινότερον ἡμῶν ἀδελφόν, ἵνα καὶ τὸ πρόθυμον γνωρίσῃ, καὶ τὸ νοθρὸν διεγείρῃ, καὶ τὸ ἀντιτεῖνον φανερόν ἡμῖν καταστήσῃ. Πολλὴ γὰρ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἰδεῖν ὑμᾶς συνηγ- μένους, καὶ ἀκοῦσαι περὶ ὑμῶν ὅτι οὐχὶ τὸν ἁμαρτυροῦ ἀγαπᾶτε βίου, ἀλλὰ μᾶλλον καταδέχεσθε πάντες, καὶ φύλακες τῆς ἀλλήλων ἀκριβείας εἶναι, καὶ μάρτυρες τῶν κατορθουμένων. Οὕτω γὰρ ἕκαστος καὶ τὸν ἐφ' ἑαυτῷ μισθὸν τέλειον ἀπολήψεται, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ τοῦ ἀδελφοῦ προκοπῇ, ὃν καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ παρέχεσθαι ἡμᾶς ἀλλή- λους προσήκει, ἐκ τῆς συνεχοῦς ὁμιλίας καὶ παρακλή- σεως. Hanc ob causam desideratissimum fratrem nostrum misi, ut et alacres agnoscat, et tardos exstimulet, et nobis indicet reluctantes. Nam vehementer cupio tum videre vos coadunatos, tum hoc de vobis audire, quod vitam a testium conspectu remotam non amatis, sed potius singuli vultis et mutua vestrae diligentiae et rerum præclare gestarum testes fieri. Ita enim unusquisque et propriam mercedem integram consequetur, et eam, quæ ex fratris progressu accedit : quam alter alteri tam verbis quam factis ex jugi congressu atque consolatione debemus conciliare. Hic igitur Basilii locus ad rem valde pertinet. Constat enim Regulas et Constitutiones in eo maxime inter se dissentire, quod in his anachoretarum status probetur in illis vero eorum vivendi genus acriter reprehendatur. Quare cum ex ea, quam modo citavi, epistola li- queat non probatum fuisse Basilio anachoretarum vivendi genus, ratio suadet, ut Regulæ, in quibus id vivendi genus non probatur, ei tribuantur, non autem Constitutiones, in quibus illud vitæ institu- tum prorsus probari vidimus. Ita enim et Basilius sibi ipse constabit, et Regulæ cum ejusdem epi- stolis in eo consentient, quod in his æque ac in illis anachoretarum vivendi ratio improbetur.

41. Satis quidem ex dictis constat Regularum auctorem nonnunquam videri paulo severiorem : sed tamen, quoniam ita expedit, ejus rei aliquot exempla rursus hoc loco proferam. Cum igitur in majoribus Regulis protulisset illud Matthæi : *Simile est regnum cælorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas, inventa autem pretiosa margarita abiit* ³², etc, sic persequitur (reg. 8, n. 2) : Ἀλλ' ὁ

γὰρ, ὅτι ὁ πολύτιμος μαργαρίτης πρὸς τὴν ὁμοίωσιν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας παρείληπται, ἢν ἀδύνατον ἡμῖν προσγενέσθαι ὁ τοῦ Κυρίου δεικνυσι λόγος, μὴ πάντα ὁμοῦ τὰ προσόντα ἡμῖν, πλοῦτον, καὶ δόξαν, καὶ γένος, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν πολλοῖς περισπουδάστων πρὸς τὴν ἀν- ταλλαγὴν αὐτῆς προεμένοις. *Planum est enim, regnum cæleste per pretiosam margaritam adumbrari ; quod nos assequi non posse declarant Domini verba, nisi omnia simul quæ habemus, et divitias, et gloriam, et genus, et si quid aliud est, cujus studio desiderioque plerique teneantur, pro eo comparando deseramus.* Hæc nisi explicentur, ut falsa sunt, ita nimiam severitatem præ se ferunt, cum vendi omnia ad salutem comparandam nihil ne- cesse sit. Nec minus aspere loquitur auctor in Re- gulis brevioribus, quarum centesima prima sic in- cipit : Τὸ, Παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε ἰδοῦ, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ θανείσασθαι μὴ ἀποστραφῆς, ὡσπερ πειρασμοῦ ἔχει τόπον, ὡς ἡ ἀκολουθία τῶν συνημμένων δεικνυσι. Καὶ εἰς πονηροῦς ἐστὶ τὸ προστεταγμένον, etc. *Illud, « Omni petenti te tribue, et volentem a te mutuum accipere ne averseris »³³, » est loco quasi tentationis, quemadmodum eorum, quæ proxime sequuntur, series declarat. Atque præceptum illud datum est in improbos, etc.* Et hæc quoque exposi- tione indigent. Alioquin enim sequeretur impro- bos esse eos omnes, qui sua bona non vendide- runt, quandoquidem improborum nomine hic in- telliguntur ejusmodi homines, qui facultatibus suis non renuntiarunt. Verba Græca interrogationis 233 sunt hæc : *Ex πάντων τῶν κατορθωμάτων, εἴαν ἐν λείπῃ τινι, εἰ διὰ τοῦτο οὐ σώζεται ; Ex omnibus recte factis si vel unum desit alicui, num propterea salu- tem non consequitur.* Cui quæstioni respondens auctor, sic scripsit : Ἴνα ἐν ἐνὶ μόνῳ δόξῃ παρακούειν, καὶ τοῦτο οὔτε διὰ ὄκνον, οὔτε διὰ καταφρόνησιν, ἀλλὰ δι' εὐλάβειαν καὶ τιμὴν τὴν περὶ τὸν Κύριον, ἐπὶ τούτῳ μόνῳ ἀκούει, Ἐάν μὴ νιψῶ σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ· *ubi (Petrus) in uno duntaxat visus est non obe- dire, atque hoc neque ob segnitiam, neque ob contemptum, sed propter reverentiam et hono- rem Domini, ob id solum audit, « Si non lavem te, non habes partem mecum »³⁴.* Quod hic dicitur, fore, ut quis salutem non consequatur, si vel unum recte factum omiserit, id, nisi interpretere, plus justo severum est, potestque ad desperatio- nem adducere. Rogatus scriptor, quomodo cum iis agendum sit, qui devitant graviora peccata, patrant vero leviora indiscriminatim, ita respon- det, ut omnia peccata æqualia efficere videatur : quod ut falsum, ita asperum esse nemo diffitebitur. Ejus autem hæc sunt verba (reg. 263) : Πρώτον μὲν εἰδέναι χρὴ, ὅτι ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ταύτην τὴν διαφορὰν οὐκ ἔστι μαθεῖν. Μία γὰρ ἀπόφασις κατα πάντων ἁμαρτημάτων κεῖται, τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δούλος ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας. *Primum qui- dem nosse oportet hanc differentiam (peccatorum)*

³² Matth. xiii, 45 seqq. ³³ Luc. vi, 30, 29. ³⁴ Joan. xiii, 8.

in Novo Testamento non reperiri. Una namque habetur sententia adversus quælibet peccata, cum Dominus dicat, « Qui facit peccatum, servus est peccati⁸⁵. » Et quod molestius videbitur, auctor ita imprudenter scripisse credi vix potest, cum in regula quarta non dissimilia jam dixisset. Ex quibus omnibus colligi potest auctorem, nisi ejus verba recte intelligantur, severiorem videri merito posse. Quare si difficilia quædam Regularum loca incaute legeris, facile credas, Combefisii exemplo, quemvis alium potius earum auctorem esse, quam Basilium : sed si quispiam ejusmodi locorum sententiam rite et scrutatus fuerit et assecutus, nihil asperius aut durius in ipsis inveniet, sibi que plane persuaderebunt severitatem illam in nullum alium magis convenire, quam in Basilium, qui eo ingenio erat, ut cum dogma aliquod explanare sibi non proposuisset, aliquando liberius severiusque loqueretur. Nam in rebus ad mores pertinentibus, nonnunquam minus, ut ita dicam, attendebat ad verba quibus uteretur, quam ad audientium salutem, ad quam quemque, quacunque ratione posset, perducere conabatur. Nunc e Basilii orationibus exempla aliqua subdam, ut cum iis, quæ retuli, Regularum locis possint comparari. Basilium igitur cum illud Lucæ, *Destruam horrea mea, et majora ædificabo*, explanaret, ita locutus est (tom. II, p. 50) : *Τις ἐστὶν ὁ πλεονέκτης ; Ὁ μὴ ἐρμμένων τῇ ἀνταρκείᾳ. Quis avarus est? Qui rebus quæ satis sunt, contentus non est.* Quod ita breviter ac simpliciter dictum perterret. Nam, si ita est, pauci erunt, qui avari non sint. Longe gravius est quod sequitur. Cum enim Basilium in quadam oratione sermonem instituisset de eo adolescente, cui, ut est apud Matthæum, Dominus dixerat : *Vende quæ habes, et da pauperibus^{85*}*, tum demum ipsum ita alloquitur (tom. II, p. 51) : *Εἰ γὰρ οὐκ ἐρόνευσας, ὡς σὺ φῆς, οὔτε ἐμοίχευσας οὔτε ἐκλεψας, οὔτε κατεμαρτύρησάς τινος μαρτυρίαν ψευδῆ, ἀνόνητον σεαυτῷ ποιεῖς τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν, μὴ προστιθεὶς τὸ λείπον, δι' οὗ μόνου θυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Etenim, si non occidisti, ut ais, neque adulterium commisisti neque furatus es, neque contra quempiam falsum testimonium dixisti : nihilominus tamen adhibitam in his agendis diligentiam tibi infructuosam efficis, qui quod reliquum est non adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi.* Et vero quisquis audit illud : *Nihilominus tamen adhibitam in his diligentiam tibi infructuosam efficis, qui quod reliquum et non adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi*, statim, nisi attentior sit, sibi in animum inducit Basilium hoc dicere voluisse, fieri non posse, ut quis in regnum cælorum ingrediatur, nisi fecerit quod huic adolescenti deerat, hoc est, nisi omnia sua vendiderit, dederitque pauperibus : quod nimis austerum esse vident omnes. Addam locum quemdam e sermone *De legendis libris gentilium* (tom. II, p. 181), ubi ita

A legitur : *Ὡς τῷ μὲν ἀκουσίως τοῦ προσήκοντος ἀμαρτάνει καὶ συγγνώμη τις ἴσως παρὰ τοῦ Θεοῦ γένοιτο· τῷ δὲ ἐξεπιτηθεὶς τὰ χεῖρω προελομένω οὐδεμίᾳ παραίτησις τὸ μὴ οὐχὶ πολλαπλασίω τὴν κόλασιν ὑποσχεῖν. Enimvero qui a recto decoroque non voluntarie aberrarit, forte veniam aliquam obtinebit a Deo : qui vero fuerit consulto mala amplexus, implacabiliter supplicia longe majora perferet.* Hæc qui legent, iis, nisi caveant, facile in mentem veniet, horum verborum hanc esse sententiam qui non voluntarie peccaverit eum fortasse veniam consecuturum ; qui autem consulto et voluntarie, nihil ei spei relinqui, sed omnem pœnitentiæ locum prorsus adimi : quod non modo plus æquo severum est, sed falsum, et a Basilii mente remotissimum. Eodem illo ex libello rursus pauca subjiciam. Sunt autem hujusmodi (ibid.) : *Ὡστε καλλωπιστὴν εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, ὁμοίως αἰσχρὸν ἠγεῖσθαι φημι δεῖν τοὺς τοιούτους, ὡς τὸ ἐταιρεῖν, ἢ ἡλλοτριῶσις γάμοις ἐπιβουλεύειν. Quare cincinnatum esse et appellari, æque turpe censendum dico atque scortari, aut alienis nuptiis insidiari.* Certe, cum ita locutus est Basilium, rem exaggerasse dici merito potest. Nam aliud multo est, cincinnatum esse appellarique, et aliud scortari, aut alienis nuptiis insidiari. Ex quibus liquet Basilium, cum animarum salus ageretur, naturali quodam impetu quasi abreptum, raro quidem, sed nonnunquam tamen aliqua dixisse, quæ, nisi explicantur, severiora aut sunt, aut videri possunt. Itaque quisquis rationem sequi voluerit, Regulas potius Basilio tribuet, quarum in nonnullis major quædam severitas apparet, quam monasticas Constitutiones, in quibus ejusmodi severitatis ne vestigium quidem ullum exstat. Ita enim constabit Basilium, cum de moribus sermonem haberet, semper sui similem fuisse : qui scilicet ubique tam in Regulis quem in aliis suis scriptis nonnunquam se paulo severiorem ostenderit. Neque tamen propterea statim reprehendendus est vir summus, cum ejus verba quilibet paulummodo perspicacior in bonam partem interpretari facile possit.

42. Quod jam attinet ad ipsam scribendi rationem, ingenue fatebor Regulas, si eloquentia spectetur, a cæteris Basilii operibus nonnihil differre : sed hæc diversitas, cum rei argumentum ita postulare, neminem movere debet. Non enim decebat in monasticis Regulis conscribendis uti grandiori stylo, sed simpliciore, quique ad res, quæ tractarentur, aptior esset atque accommodatior. Ego igitur Regulas, si cum reliquis Basilii scriptis comparentur, minus elegantes esse non nego quidem : sed tamen contendo ipsas non indignas esse, quæ eloquentissimo scriptori ac facundissimo tribuantur. Et vero quid in Regularum stylo vel morosis displicere possit, non video. Fluit ubique oratio libere ac suaviter. Ut verborum abundantia scriptorem copiosissimum fuisse aperte ostendit, ita eorum,

⁸⁵ Joan. viii, 34. ^{85*} Matth. xix, 21.

delectus constructioque dubitare non sinit quin A idem disertissimus fuerit. Quid plura? A nobis facit earum rerum optimus iudex Photius. Ubi enim de Asceticis Basilii loquitur, ita scribit (a): *In his tamen duobus libris non semper ad emphasim recurrit. Statim enim primus liber nihil præ se fert tale, nisi quod semel alicubi per reticentiam malum omen avertat. Nam ad cætera quod attinet, valde ibi est firmus, et æque purus atque dilucidus, perque duos hosce libros decurrit simplicior quidam et perfamiliaris sermo ac compositio, ad vulgi aures comparata atque demissa, et ad solam demum auditorum salutem intenta.* Græca videre qui cupiet, ea superius legere poterit (num. 27). Sed hæc generatim dicta sunt: nunc de certis quibusdam notis, e quibus Basilium Regularum auctorem esse B cognosci possit, disseramus. Hanc dicendi formulam, *ego vidi*, aut *ego novi*, Basilio perfamiliaris fuisse jam monui (b). Invenitur autem et in Regulis quoque ea ipsa scribendi ratio; ob idque Basilii earum legitimus parens esse jure putandus est. Ita igitur in regula 254 scriptum invenitur: *Ὡσπερ οὖν τὸ ἀργύριον ἀκολουθίαν ἔχει τοῖς τραπεζίταις δίδοσθαι εἰς πορισμὸν, εἰσι γάρ, ὡς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔγνω, οἱ ὑποδεχόμενοι καὶ τοῦτο ποιῶντες, οὕτως, etc. Quemadmodum igitur pecunia solet nummulariis ad quæstum dari (sunt enim, ut ego Alexandriæ novi, qui recipiant, et id ipsum peragant), sic, etc.* Et alibi cum de quibusdam rebus, quæ sponte naturæ fiunt, verba fecisset, persecutus est hoc modo (reg. 309): *Ἐγὼ δὲ ἔγνω, ὅτι ταῦτα κατωρθώθη C Χριστοῦ χάριτι καὶ ἐν ἀνδράσι καὶ ἐν γυναιξί, πίστει τῇ εἰς τὸν Κύριον γνησίᾳ. Ego autem novi hæc Christi gratia completa fuisse tum in viris tum in feminis, per genuinam in Dominum fidem (c).* Cum in tomo primo de ultimis duobus in *Eunomium* libris disputaremus, adnotavimus Basilium, si quid aut probasset, aut confutasset, aut explanasset, ita orationem concludere solitum, καὶ ταῦτα μὲν ἐπιτοσοῦτον, τὰ μὲν οὖν περὶ.... ἐπὶ τοσοῦτον, aut alio simili modo. Paria autem in Regulis invenimus, in quibus sic legitur (reg. 2 fus., n. 4): *Καὶ περὶ μὲν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τοσαῦτα. Sed hactenus de dilectione Dei.* Quando autem semel Basilii in *Eunomium* libris usus sum, ex his aliud argumentum petam. Igitur, cum initio libri tertii significare vellet Scripturam sacram, ita locutus est: *Ἀξιωματι μὲν γὰρ δευτερεύειν τοῦ Υἱοῦ παραδίδωσιν ἴσως ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος. Dignitate quidem [Spiritum] secundum esse a Filio tradit fortasse pietatis sermo.* Secus autem in regula nona majore non legitur, ubi ita scriptum est (pag. 351): *Δικάζεσθαι, δὲ περὶ αὐτῶν ἐπὶ δικαστηρίων ἐξωτικῶν ἀπηγορεύσαν ὁ τῆς θεοσεβείας λόγος, δι᾽ ὧν φησι. Τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, etc. Sed cum ipsis pro tribunal externo litigare vetat pietatis sermo, his verbis:*

³⁶ Luc. xxii, 36.

(a) Cod. cxci, p. 493.

(b) Leg. n. 29.

« *Ei qui vult tecum in iudicio contendere,* » etc. Loca quædam Scripturæ diverse ab interpretibus versa fuisse non raro monet Basilus. Exempli causa, sic in opere *Sex dierum* scriptum invenitur (hom. 4 in *Hex.*, n. 5): *Πρόσκειται δὲ ἐν πολλοῖς τῶν ἀντιγράφων, Καὶ συνήθη τὸ ἕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρά· ἄπερ οὐτε τιτὸς τῶς λοιπῶν ἐκδεδώκασιν ἐρμηνέων.... τὰ τοίνυν ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων ὠβέλιστα.* Additum est tamen in multis exemplaribus, « *Et congregata est aqua, quæ sub cælo erat, in congregationes suas, et apparuit arida.* » Quæ sane verba nulli ex reliquis interpretibus tradidere... Notata sunt igitur obelo exemplaria accuratiora. Basilus, cum psalmum vicesimum octavum coram populo explanaret (t. I, pag. 114), eodem modo locutus est: *Ἐν πολλοῖς μέντοι τῶν ἀντιγράφων προσκείμενον εὗρομεν τό, etc. In multis autem exemplaribus additum reperimus illud,* etc. Insigne aliud exemplum proferam e secundo in *Eunomium* libro (num. 20), ubi ita legitur: *Τέως γε μὴν μηδὲ ἐκεῖνο ἀπαρασήμαντον καταλίπωμεν, ὅτι ἄλλοι τῶν ἐρμηνέων, οἱ καιριώτερον τῆς σημασίας τῶν, Ἑβραϊκῶν καθιχόμενοι, Ἐκθήσατό με, ἀντὶ τοῦ, Ἐκτίσεν, ἐκδεδώκασιν. Interim tamen neque illud silentio prætereamus, interpretes alios, qui convenientius Hebraicarum vocum sententiam assecuti sunt, pro « creavit, » edidisse « possedit me. » Et ne longus sim, omitto sciens, quæ leguntur in homilia prima in *Hexaem.* num. 6; item quæ scripta sunt in homilia in psalmum quadragesimum quartum, num. 4. Fit autem quoque in Regulis mentio illius in Scripturarum interpretatione varietatis. In his enim ita scriptum est (reg. 251): *Ὡς μὴ εἶναι πρόσταγμα, Ἀλλὰ νῦν ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω, ἤτοι ἀρεῖ (οὕτω γὰρ καὶ τὰ πολλὰ τῶν ἀντιγράφων ἔχει), ἀλλὰ προφητείαν προλέγοντος τοῦ Κυρίου, etc. Ita ut illud, « Sed nunc qui habet sacculum, tollat, » seu « tollet³⁶, (sic enim etiam multa exemplaria habent), non sit quoddam præceptum, sed vaticinium Domini, qui prænuntiabat futurum, etc.* Has dicendi formulas, τὸν ἐπιμέλειαν τὴν κοινὴν πεπιστευμένον, οἱ τὴν ὁδηγίαν τῶν πολλῶν πεπιστευμένοι, et alias id genus in Regulis sæpius occurrere aliquanto ante ostendimus (d). Principium autem Proverbiorum exponens Basilus eodem loquendi genere usus est, hoc modo (pag. 106): *Ὅσον πορνεία καὶ σωφροσύνη παρά σοὶ κρίνεται, καὶ ὑψηλὸς προκαθίσταται σου ὁ νοῦς πεπιστευμένος τὸ δικαστήριον. Exempli causa, scortatio et pudicitia apud te judicantur, et excelsa tua mens ejusmodi iudicio sibi commissio præsidet.* Decet igitur non Constitutiones, sed Regulas Basilio Magno tribui, cum in his Basiliani styli multa monumenta exstant, in illis autem nihil tale usquam compareat. Neque hoc mihi credi postulo, sed Constitutionum librum attente*

(c) Præf. n. 72.

(d) Leg. n. 38.

ac diligenter legi velim : quod qui fecerit, ita, ut A dixi, rem esse, suis oculis cernet.

43. Seio aliter sentire doctissimum virum Combesisium : sed quod pro firmo argumento attulit, Regulas aliquando severiores videri, id nostræ opinioni magis favere quam officere arbitror. Basilius enim, ut ex dictis (a) constat, in aliis quoque scriptis suis se præstitit eum, qui aliquando severior fuisse credi possit : sed ita tamen, ut, si verborum ejus vera sententia intelligatur, nihil omnino neque in Regulis, neque in aliis ipsius lucubrationibus aut prædorum aut Stoicum inesse perspicuum sit. Fateor igitur non in Regulis modo, sed in aliis etiam quibusdam Basili scriptis difficultates quædam loca reperiri : sed non propterea facile adducar, ut eas adulterinas esse putem. B Cur enim, quæso, in spuris ponerentur Regulæ nomine severitatis cujusdam majoris, alia vero illa Basili scripta, in quibus non minores difficultates occurrunt, pro veris haberentur ? Cur rursus suspectæ erunt Basili Regulæ ob difficiles quosdam locos, aliorum vero sanctorum Patrum libri, in quibus loci aut æque difficiles, aut etiam difficiliore inveniuntur, carebunt suspitione ? Et alioqui levia sunt, quæ vir doctissimus Combesisius opponit, et talia, qualia in scholis publicis quotidie proponi solent, quæque qua facilitate objiciuntur, eadem vel ab adolescentibus solvuntur. Quare cum eruditissimus vir Tillemontius (b) Combesisii argumenta legisset, eorumque cuique respondere statuisset, ita respondit, ut C mirari se non raro significaverit, tam leviam ab homine docto serio proponi potuisse. Etsi autem Tillemontii libri rari non sunt, quoniam tamen fortasse ad manum non omnibus erunt, speciosioribus Combesisii argumentis breviter hoc loco respondere mihi visum est : quod eo libentius faciam, quia in variis responsionibus novi aliquid inveniri solet. Sed antequam ultra progrediar, annotare libet Combesisium, cum Eustathium Sebastenum Regularum auctorem esse sibi semel falso persuasisset, sibi persuasisse non verius, eundem illum Eustathium ob earum Regularum perversam doctrinam in concilio Gangrensi condemnatum fuisse : sed quod pro certo vir doctissimus habuit, in valde incertum est. Sunt enim qui dicant sermonem in concilio Gangrensi de D alio Eustathio haberi, quorum antesignani sunt eruditissimi viri Baronius, Blondellus et Dupinus. Sed cum hæc quæstio hujus loci non sit, mihi satis esse existimavi, si ea de re monuissem. Jam ergo ad propositum me refero ; ipsaque Combesisii verba, quibus regulam octavam majorem oppugnat, hoc loco exscribere non pigebit. Primum autem Basili, deinde Combesisii verba subjiciam. Basilius igitur ita loquitur (pag. 350) : *Δηλον γάρ, ὅτι ὁ πολύτιμος μαργαρίτης πρὸς τὴν*

³⁷ Matth. XIX, 21.

(a) Leg. n. 41.

(b) *Vie de saint Basile*, p. 638.

*ὁμοίωσιν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας παρείληπται, ἣν ἀδύνατον ἡμῶν προσγενέσθαι ὁ τοῦ Κυρίου δείκνυσι λόγος, μὴ πάντα ὁμοῦ τὰ προσόντα ἡμῶν, καὶ πλοῦτον, καὶ, δόξαν, καὶ γένος, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν πολλοῖς περιπουδάστων πρὸς τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῆς προαίμεναι. Plannum est enim regnum cæleste per pretiosam margaritam adumbrari : quod nos assequi non posse declarant Domini verba, nisi omnia simul quæ habemus, et divitias, et gloriam, et genus, et si quid aliud est, cujus studio desiderioque plerique teneantur, pro eo comparando deseramus. Combesisius vero hoc modo (c) : *Videtur istis satis aperte auctor e regno cælorum excludere, qui non renuntient omnibus, nec paupertatem evangelicam amplectentur, quod Patres Gangrenses merito damnarunt. Est ergo ille pretiosus lapis omnibus coemendus, perfectio illa sub consilio a Christo proposita, ut et virginitas ; non ipsa absolute vita æterna aut pietas Christiana. Combesisium autem si meminisset eorum quæ prius dixisset, talia non scripturum fuisse puto. Cum enim in ea oratione, quam Basilius in divites habuit, aliquid simile legisset, ita respondit, ut ejus responsio ad hunc Regularum locum optime accommodari possit. Basili autem verba, quæ jam antea retuli, hic rursus edenda judicavi. Ubi igitur oratorum optimus Basilius verba facit de eo adolescente, cui a Domino dictum fuerat, *Vende quæ habes, et da pauperibus* ³⁷, sic scribit (tom. II, pag. 51) : *Εἰ γὰρ οὐκ ἐφόνευσας, ὡς σὺ φῆς, οὔτε ἐμοίσεισας, οὔτε ἐκλεψας, οὔτε κατεμαρτύρησάς τινος μαρτυρίαν ψευδοῦ, ἀνόνητον σεαυτῷ ποιεῖς τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς, μὴ προστιθεὶς τὸ λείπον δι' οὗ μόνου δυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Etenim si non occidisti, ut ais tu, neque adulterium commisisti, neque furatus es, neque contra quempiam falsum testimonium dixisti, nihilominus tamen adhibitam in his agendis diligentiam tibi infructuosam efficis, qui quod reliquum est non adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi. In quem locum doctissimus vir Combesisius (t. I, pag. 115) hæc notavit : *Durior, inquit, propositio, si intelligas de æterna salute, nec exponas in præparatione animi. Ego igitur dico quoque duriora esse quæ Basilius in regula octava majore scripsit, si intelligas de æterna salute, nec exponas in præparatione animi, sed si ejus verba exponas in præparatione animi, ea affirmo duriora non esse. Reprehenduntur quoque a Combesisio, quæ in regula tricesima secunda de parentibus ac cognatis leguntur. Ibi autem ita scriptum est (pag. 375) : *Εἰ δὲ ἐμπεπλεγμένοι εἰσὶ τῷ κοινῷ βίῳ, οὐδεὶς ἡμῶν κοινὸς πρὸς αὐτοὺς λόγος, ταῖς τὸ εὐσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως κατορθοῦν ἐσπουδακόσι. Quod si implicati sunt vita communi, nulla res cum eis nobis communis est, qui honestum decorumque servare, et assidue Deo cohærere studemus, citra ullam*****

(c) *Basil. recens.* tom. II, p. 165.

*mentis aberrationem: quæ verba valde improbat is, quem sæpius dixi, vir eruditissimus Combefisius (a). Porro, inquit, istud de parentibus qui implexi sint τῷ κοινῷ βίῳ, id est, quisæculari militia vivant, quod nec visendi, nec recipiendi, nec juvandi, quasi jam liberis in cœnobio monachi vitam agentibus nihil illi attineant, unum videtur et maximum ex damnatis in concilio Gangrensi. Honorandi semper parentes, ac cum egeant, quibus liceat, fovendi; sive in vita κατὰ Θεόν, quam sic monachorum auctor vocat, sive in communi et sæculi vita, ac vel ipsa non prorsus laudabili; quantum tamen status ipse patitur. Legi quoque potest Combefisii nota in regulam 190, ubi vir doctus in Regularum auctorem multo vehementius invehitur. Recte autem et vere adnotavit eruditissimus vir Tillemontius, aut æqualia, aut etiam severiora in capite vicesimo Constitutionum inveniri: quod ne ipsum quidem Combefisium latuit. Cum enim ad id caput venisset, vidissetque nullam ibi neque parentum, neque cognatorum rationem haberi, ita scripsit: *Nescio an satis Evangelio consonet tanta hæc parentum abdicatio, si quid extreme laborantibus monachus opis præstare possit.* Nunc ergo a Combefisio, si viveret libenter quærerem, cur ille parentum quasi contemptus impedierit quin Regularum Basilium auctorem faceret, non autem impedierit quin eidem tribueret Constitutionum librum, cum in utroque opere parentum jura pariter violari videantur. Et alioqui non est timendum, ne unquam in liberorum animis penitus exstinguatur amor parentum, cum ex sese phœnicis in modum semper renascatur. Quod in regula centesima prima vituperatur, improbos vocari eos, qui non omnia bona sua vendiderunt, id leve est, et nullius momenti. Improbi enim dicuntur non proprie, sed quod minus probi sint, minusque perfecti. Omisi, quod minime decuit, aliud Combefisii argumentum. Conqueritur igitur vir doctus, sanctiores matrimonii leges prorsus in regula duodecima prolixiore abrogari. Ipsius hæc sunt verba: *Non potest dici clarius aliquid ad vim illam quam Eustathiani adhibebant conjugis, ut pugnans alterum conjugem, vi omni ad alteri volenti renuntiare assentiendum cogent, aut etiam illo invito renuntiantem reciperent; quod nihil subjectione ad Deum nihil obedientia præstabilius; meritoque damnarunt Patres Gangreses. Sane virum ab uxore non discedere, Dei præceptum est; castitatem præferre altero conjugum invito, non Dei jussis parere est, eique subjici, sed palam pugnare; nisi cum ratum duntaxat conjugium est, nec ea plene conjugum mutua servitus coivit: quæ de re nihil auctor cogitavit; sed vim absolute conjugis, quasi Deo jubente divortium ἀσκήσεως prætextu, faciendam admittit.* Audivimus Combefisium: nunc*

A Basilium audiamus, qui sic loquitur (reg. 12 fus.): *Καὶ τοὺς ἐν συζυγίᾳ δὲ γάμου τοιοῦτῳ βίῳ προσερχομένους ἀνακρίνεσθαι δεῖ, εἰ ἐκ συμφώνου τοῦτο ποιοῦσι κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Ἀποστόλου. Τοῦ γὰρ ἰδίου σώματος, φησὶν, οὐκ ἐξουσιάζει, καὶ οὕτως ἐπὶ πλείονων μαρτύρων δέχεσθαι τὸν προσερχόμενον. Atque ii etiam qui matrimonio conjuncti, ad hujusmodi vitæ genus accedunt, interrogandi sunt, an mutuo consensu id efficiant, ex Apostoli præcepto: « Nam, inquit, sui corporis potestatem non habet ^{37*}, » sicque qui accedit, coram pluribus testibus recipiendus est: quæ verba retulimus, non quod de his ulla controversia sit, sed quod ad respondendum necessaria esse videantur. Gravia sunt et difficilia quæ sequuntur. Ita igitur Basilium reliqua persequitur:*

B *Εἰ δὲ διαστασιάζοι τὸ ἕτερον μέρος, καὶ διαμάχοιτο, ἔλαττον φροντίζον τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, μνημονεύεσθω ὁ Ἀπόστολος λέγων, Ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός· καὶ πληροῦσθω τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Εἰ τις ἔρχεται πρὸς μὲ, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τὰ λοιπὰ, οὐ δύναται μὲ εἶναι μαθητής. Quod si dissentia altera pars, repugnetque, quod minus sollicita sit quomodo placeat Deo, in mentem veniat Apostoli, qui dicit: « In pace autem vocavit nos Deus ³⁸; » atque impleatur præceptum Domini, qui dixit: « Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, etc., non potest meus esse discipulus ³⁹. » Ex quibus perspici potest omnes quidem recipi debere in monasterio de Basili sententia, tam eos qui consentientibus uxoribus accedunt, quam eos, quorum uxores repugnant: sed non eodem modo. Illi enim ita recipiebantur, ut Basilium testes adhiberi vellet: hi vero cum reciperentur, testes adesse necesse non erat, utpote quorum Basilium mentionem non faciat. Unde autem hoc? nisi quia priores ad professionem admittebantur, sic non eis amplius e monasterio egredi liceret; ob idque intererant testes, ut si quando vota sua irrita facere vellent, hominum qui adfuissent testimonio retinerentur: alios vero coram testibus recipi Basilium non jubebat, quod non ad professionem admitterentur, sed ad exercitationem. Aliud autem multo est, admitti ad professionem, et aliud, ad exercitationem. Etenim semel qui professus est, non est amplius sui juris: qui vero exercitationis causa in monasterium introivit, non propterea sui juris esse desinit, sed, si ita lubet, egredi potest. Hanc autem Basili sententiam fuisse, nemo, opinor, homo, qui ejus verba attente legerit, negabit. Cur enim, quæso, rogari voluisset, an mutuo consensu id efficiant, si omnes ex æquo recipi debere credidisset? Interrogabantur autem ut, si uxores consentire constaret, profiterentur; sin minus, admitterentur quidem ad exercitationem*

^{37*} I Cor. vii, 4. ³⁸ ibid. 15. ³⁹ Luc. xiv, 26.

(a) Comb. in Basil. recens. tom. II, p. 77.

per aliquod tempus, nunquam autem ad professionem, nisi uxoribus tandem accederet. Id ita esse aperte ostendunt, quæ sequuntur. Sunt autem hujusmodi (pag. 354): Ἡμεῖς δὲ ἐγνωμεν ἐν πολλοῖς πολλάκις καὶ διὰ συντόνου προσευχῆς καὶ νηστείας ἀνευδότητος, τὸν σκοπὸν τῆς ἐν ἀγνείᾳ ζωῆς περιγενομένου, τοῦ Κυρίου τοὺς μέχρι παντὸς ἀπειθοῦντας, καὶ δι' ἀνάγκης πολλάκις σωματικῆς τῆ συγκαταθέσει τῆς ὀρθῆς κρίσεως ὑπάγοντος. *Cæterum nos castæ vitæ agendæ consilium non raro tum vehementium precum, tum assidui jejunii ope in multis prævaluisse novimus, Domino eos, qui prorsus obstinati erant, sæpe etiam per corporalem necessitatem ad rectum iudicium comprobandum inducente.* Causa igitur, cur Basilius quosdam invitis uxoribus in monasteria ad exercitationem introduci vellet, hæc erat, quod ejusmodi castæ vitæ agendæ consilium precibus et jejuniis sæpe in multis prævaluisse nosset. Quod addit Combefisius, traditam in hac regula doctrinam a Patribus Gangrensibus damnatam fuisse, id ad rem non pertinere jam pridem monuit clarissimus vir Tillemontius. In eo enim concilio (a) hæc mulieres damnantur, quæ ideo maritos relinquebant, quod matrimonium horrerent: quem conjugii horrorem tantum abest ut Regularum auctor suaserit, ut etiam nuptias et permissas et [Dei] benedictione honoratas fuisse expresse dicat (reg. 5 fus.). Quod ultimo loco Combefisius objicit, id Tillemontio ita grave visum est, ut Basilium deserere non dubitarit. Qua de re ut cuius melius existimare liceat, Basilii et Combefisii verba referam. Basilius (reg. 293): Πρῶτον μὲν εἰδέναι χρὴ, ὅτι ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ταύτην τὴν διαφορὰν οὐκ ἔστι μαθεῖν. Μία γὰρ ἀπόφασις κατὰ πάντων ἀμαρτημάτων κεῖται, τοῦ Κυρίου εἰπόντος: ὅτι Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτιαν δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας.... καὶ τοῦ Ἰωάννου βοῶντος: Ὁ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν, τῆς ἀπειθείας οὐκ ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλ' ἐν τῇ παρακοῇ τὴν ἀπειλήν ἐχρούσης. *Primum quidem nosse oportet hanc (peccatorum) differentiam in Novo Testamento non reperiri. Una namque habetur sententia adversus quælibet peccata, cum Dominus dicat: « Qui facit peccatum, servus est peccati »⁴⁰.... » item cum Joannes clamet: « Qui non obedit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super ipsum »⁴¹, » contumacia non ob peccatorum discrimen, sed ob transgressionem, locum comminationi præbente.* Combefisius (b): *Stoica peccatorum, auctori asserta, æqualitas, cautiusque et alia vena, quos Hermantius quasi affines, aut etiam rigidiores suo hic Basilio, adducit Patres.* Ego ea in re et a Tillemontio (c), qui totam hanc regulam, exceptis tribus primis versibus, veram sanctamque ac miram

A dicit, et a Combefisio, qui in ipsa Stoicum quidam reperit, longe dissentio. Neque enim in Basilii verbis quidquam excipiendum arbitror, neque in iisdem ullum dogma Stoicum invenio. Velim igitur scopum sanctissimi Patris atque propositum spectari. Interrogatus fuerat Basilius, quomodo cum iis agendum sit, qui graviora quidem peccata devitant, sed leviora indiscriminatim committunt: cui interrogationi ita respondere debuit, ut id sibi ante omnia proponeret, ut illos monachos a prava illa consuetudine deterreret. Nihil ergo ab eo melius dici potuit, cum illa Domini sententia, quæ nullum in peccatis discrimen ponit, una omnium aptissima sit atque accommodatissima ad animos perterrendos. Ergo si finis ejus, quem sibi Basilius proposuit, ratio habeatur, nihil est in hac regula, quod aut a Combefisio jure potuerit reprehendi, aut a Tillemontio necessario excipi debuerit. Basilius autem, quasi prævidisset non defore, qui ipsius verba in malam partem acciperent, sententiam suam de discrimine peccatorum disertissime explicavit, cum hæc addidit (pag. 518): Ὅλως δὲ εἰ ἐπιτρεπόμεθα λέγειν μικρὸν καὶ μέγα ἀμάρτημα, ἀναντίρρητον ἔχει τὴν ἀπόδειξιν, ἐκάστῳ μέγα εἶναι τὸ ἐκάστου κρατοῦν, καὶ μικρὸν τοῦτο, οὗ ἕκαστος κρατεῖ.... Δεῖ οὖν ἐπὶ παντὸς ἀμαρτάνοντος οἰονδῆποτε ἀμάρτημα, φυλάσσειν τὸ κρῖμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Ἄν ἀμάρτη εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὑπάγε, ἐλεγξον αὐτόν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου, etc. *Uno verbo, si parvum et magnum peccatum dicere nobis liceat, sine controversia negari non potest, hocque cuique magnum esse, cujus quisque subjicitur dominio: illud vero parvum, cui quisque dominatur.... Quapropter erga quemcunque cujuscunque generis peccatum admittentem servandum est præceptum Domini, qui dixit: « Si peccaverit in te frater tuus, vade, corripe eum inter te et ipsum solum »⁴², » etc.* Primum quidem tanquam si dubitasset, ita locutus est, *si nobis licet parvum et magnum dicere: sed statim parva et magna peccata re ipsa discerni oportere aperte ostendit, cum ita scripsit: Sine controversia negari non potest, hoc cuique magnum esse cujus quisque subjicitur dominio: illud vero parvum, cui quisque dominatur.* Ecce enim tibi duo peccatorum genera perspicue distincta. Alia suo nos dominio subjiciunt: aliis nos dominamur; hoc est, alia magna sunt, alia parva. Imo dilucidius etiam hæc peccatorum distinctio apparet ex his quæ sequuntur verbis. *Quapropter erga quemcunque cujuscunque generis peccatum admittentem servandum est præceptum Domini, qui, etc.* Nam hoc modo qui loquitur, peccata omnia unius et ejusdem generis esse non putat, sed multiplicis: cum vox quodcunque ex se

⁴⁰ Joan. viii, 34. ⁴¹ Joan. iii, 36. ⁴² Matth. xviii, 15.

(a) Can. 14 Conc. tom. II.

(b) Comb. in Bas. tom. II, pag. 223,

(c) Vie de S. Basile, p. 642.

multiplex quiddam et varium significet. Præterea A cum Basilius ita locutus est, *si parvum et magnum dicere nobis liceat*, non proprie dubitavit an alia peccata magna essent, alia parva: sed credidit omnia peccata magna dici posse, si spectetur qui offenditur Deus: quod non impedit quin multa sint parva, si cum gravioribus comparentur. Denique omnia simul Combefisii argumenta, quæ ad sententias, pertinent, arbitror facile solvi posse ab eo, qui universe dicit aliter locuturum fuisse Basilium si aut ad episcopos, aut ad alios quosvis perspicaciores viros scripsisset; nec mirum esse, si cum sibi sermo esset cum monachis, hoc est, cum ingenuis ac simplicibus hominibus; minus de verborum delectu curarit, modo eos ad salutem perduceret. Ad cætera pergam, si prius monuero alia B quædam loca, quæ negotii aliquid Combefisio exhibuerant, in notis illustrari. Quanquam igitur Combefisius omnem suam operam in eo posuit, ut doceret Regularum doctrinam talem esse, quæ in sanctissimum virum Basilium convenire non posset: tamen adnotavit quasi præteriens, Regularum stylum a Basilii stylo aperte differre. Cujus argumenti vis ut magis intelligatur, altius repetenda res est. Meminisse ergo juvat, satis sæpe ita Scripturam in Regularis citari, ut quædam adverbia præant; qualia sunt ὀριστικῶς, δυσωπητικώτερον, καθολικῶς, et ejusmodi alia, quæ in superioribus (a) videre cuivis licet. Hoc igitur cum animadvertisset Combefisius (b), ita scripsit: *Affectatio istiusmodi adjectorum auctori propria, et librorum de Baptismo iis ignota, C quæ nullo scrupulo audiunt Basiliana*. Ego quidem ejusmodi adverbia in reliquis Basilii scriptis non legisse me fateor: sed statim ob tam levem causam Regularas in dubium revocari posse nego. Scire enim oportet, stylum paululum variare pro vario dicendi genere; ob idque mirum videri non debere, si Regularum stylus a reliquorum scriptorum stylo exigua in re discrepet. Cum igitur ejusmodi adverbiorum usus neque ad oratorium, neque ad epistolarem, neque ad dōgmaticum stylum pertineat, ea adhibere non potuit, nec debuit Basilius, cum aut concionaretur, aut epistolas scriberet, aut hæreticorum errores confutaret: sed cum vir summus ad aliud scribendi genus animum apulisset, librosque asceticos conficere statuisset, D orationem suam ad utilitatem eorum, quorum causa scribebat, accommodare necesse habuit. Quare cum hujusmodi adverbia ad tarda hominum simplicium ingenia commovenda plurimum valere cerneret, iis sibi utendum esse credidit, ut eorum animos magis ac magis excitaret. Sed ad omnem dubitationem tollendam duo præterea considerari volo. Primum, tam multa Basiliani styli monu-

⁴³ Eccle. iv, 10.

(a) Leg. n. 38.

(b) Combef. tom. II, p. 162,

(c) Leg. n. 42.

(d) Leg. n. 39 et seq.

(e) Or. 20, p. 358 et 359.

betur. Nunc autem causam, cur Basilius eos, qui A privatam vitam atque solitariam agere statuissent, prius in sodalitia aliquo exerceri vellet, invenire difficile non est. Ita enim contingit, ut si quis in solitudine peccet, meminisset possit, aut se, aut alios ob simile factum a præposito olim redargutos fuisse; atque hoc pacto, ut ne amplius tale quidquam admittat, a sua ipsius conscientia admonetur: contra, fieri facile potest, ut si quis initio in sodalitia non vixerit, etiam dum gravissime peccat, ob imperitiam tamen peccare se nesciat. Hæc autem nostra declaratio ipsius Gregorii Ne-zianzeni verbis maxime confirmatur. Ita enim scribit (a): Τοῦ τοίνυν ἐρημικοῦ βίου καὶ τοῦ μεγάλου μαχο- μένων πρὸς ἀλλήλους ὡς τὰ πολλὰ, καὶ δισταμένων..... καὶ τούτους ἄριστα κατήλλαξεν ἀλλήλους καὶ συνεκέρασεν B ἀσκητήρια καὶ μοναστήρια δειμάμενος μὲν, οὐ πόρρω δὲ τῶν κοινωνικῶν καὶ μεγάλων, οἷδε ὡσπερ τειχίῳ τινι μέσῳ ταῦτα διαβάλλον, καὶ ἀπ' ἀλλήλων χωρίσας, ἀλλὰ πλησίον συνάψας καὶ διαξεύξας, etc. *Cum igitur solitaria vita, et ea, quæ societate gaudet, ut plurimum inter se dissiderent, ac pugnarent... ipsas tamen præclare inter se reconciliavit, ac permiscuit, pietatis nimirum gymnasia et monasteria extruens, non tamen longo intervallo ab iis, qui in sodalitia vivunt, remota, nec velut muro quopiam interjecto ea distinguens atque a se invicem separans, verum prope conjungens ac dirimens, etc.* Etenim facile cuique conjicere licet, Basilium ejusmodi monasteria eo consilio ita disposuisse, ut qui anachoretarum vivendi rationem amplecti cuperent, prius in C aliquo sodalitia vicino ad pietatem exercerentur. Etsi autem Basilius quoddam anachoretarum genus laudabat, tamen in suis Regulis universe in anachoretas tam vehementer invehi potuit quorum scilicet pars maxima sine prævia illa exercitatione id vitæ genus eligeret. Et ne qui forte hæc cum superioribus pugnare arbitretur, monere libet, Basilium et Constitutionum monasticarum auctorem in eo maxime inter se dissidere, quod huic anachoretarum institutum generatim probaretur illi idem generatim improbaretur. Magnus autem ille dux ac magister monachorum Benedictus approbabat quoque anachoretas eos, qui cum diu in sodalitia vixissent, ita demum vitam solitariam agere staterunt. Sic enim capite primo Regulæ suæ scribit: D *Monachorum quatuor esse genera manifestum est.. Secundum genus est anachoretarum, id est, eremitarum: horum qui non conversionis fervore novitio sed, monasterii probatione diuturna, didicerunt contra diabolum multorum solatio jam docti pugnare, etc.*

§ XI. *Pars septima, ex qua cognosci poterit Constitutiones monasticas Eustathio Sebasteno tribui debere.*

44. Doctissimus vir Combefisius sæpe quidem et confidenter dicit Basilium Constitutionum mona-

(a) Or. 20, p. 358 et 359.

(b) Leg. n. 40.

sticarum auctorem esse: sed quasi ei satis fuisset, si suam sententiam declarasset, nusquam illam ullis argumentis comprobavit. Neque tamen virum eruditissimum ullius negligentiae accusatum velim. Nemo enim, qui præstat quod potest, quod quædam non possit, reprehendendus est. Puto autem neque a Combefisio, neque a quoquam ullum argumentum firmum afferri posse, quo non dico constet, sed verisimile fiat, Basilium parentem legitimum esse monasticarum Constitutionum. Unde enim, quæso, ejusmodi argumenta peterentur? E veterum scriptorum testimoniis? Sed testimonia omnia quæ proferri potuissent, ambigua sunt, nec magis ex se Constitutiones significant, quam Regulas. E ratione? Sed cui, quæso Combefisius persuadere potuisset consentaneum esse rationi, ascribi Basilio Magno Constitutiones monasticas, quas ei nullus scriptor antiquus certo tribuit? cum ipse adjudicari Basilio Regulas noluerit, quas ei tamen antiqui multi auctores disertis verbis attribuebant, Rufinus, Cassianus, imperator Justinianus, Photius (b). E stylo? Sed quæ convenientia inveniri potest, ubi nulla est? Imo non satis est dicere, nullam esse in stylo convenientiam, cum discrepantia maxima sit. Quanquam autem Combefisius nullis argumentis suam sententiam confirmavit, tamen non temere factum puto, ut monasticas Constitutiones Basilio tribuerit. Cum enim semel in animum induxisset suum, Regulas indignas esse quarum Basilius auctor diceretur, consequens fuit, ut, sublati Regulis, ei saltem monasticas Constitutiones daret. Et vero tot testimonia veterum, qui amplius cujusdam operis ascetici Basilium auctorem manifeste faciunt, Regulas atque Constitutiones ei simul adimi non sinunt. Hanc autem Combefisii opinionem nemo, quod sciam, amplexus est. Mihi quidem non ignotum est, videri Scultetum ascetica omnia Basilianorum scriptorum catalogo prorsus sustulisse: sed neminem novi, qui, Combefisii exemplo, Regulas in spuriis poneret, Constitutiones vero pro Basilio genuino fetu haberet. Adversa igitur sententia omnino vicit, eorum, qui, ut Regulas, ita et monasticas quoque Constitutiones Basilio ascribunt. Ego autem si iis quæ posui principiis stare volo, ut a Combefisio, ita a cæteris quoque dissentire cogor: sed sic tamen, ut si reconciliari me unquam cum Combefisio difficillimum sit, reconciliatum me iri facillime cum cæteris sperem; modo cogitarint me ab ipsis in re levi dissentire. Mihi enim cum illis convenit, quidquid in Asceticis insigne est et eximium, omne id ad Basilium Magnum pertinere: solas vero monasticas Constitutiones ejus esse nego, quæ certe, si cum Regulis comparentur, nihil magni aut eximii complecti videbuntur. Nam, ut monui (c), Constitutiones monasticæ nunquam fortasse neque apud anti-

(c) Leg. n. 40.

quos, neque apud recentiores citantur, cum tamen A Regulas sæpe citari constet : quod indicio est Regulas semper maxime in pretio fuisse, Constitutiones non item. Quare non satis queo Combesium mirari, qui cum aliquod veterum aut recentiorum testimonium ad monasticas Constitutiones commendandas afferre debuisset, satis sibi esse credit, si ipse eas impense laudaret. Causam autem, cur monasticarum Constitutionum Eustathium Sebastenum auctorem faciam, vident, opinor, omnes. Cum enim prius pro certo et explorato staturim (a), monasticas Constitutiones et Regulas uni et eidem scriptori tribui non posse eodemque loco affirmarim Basilium parentem esse Regularum, consequens est, si mecum consentire velim, ut aliquem Constitutionum auctorem, qui Basilium non sit, quæram. Quis autem, quæso, earum auctor verisimilius dici potest, quam Eustathius Sebastenus, qui, ut est apud Sozomenum (b), librum asceticum, qui Basilii Cappadocis nomine inscriptus erat, edidisse a quibusdam credebatur? Nam licere nobis non arbitramur, veterum testimonia, nisi eorum falsitas aliunde manifesto probari possit, pro falsis habere. Cum ergo, ut Sozomenus refert, essent qui librum quemdam asceticum, qui Basilii nomen præferbat, ab Eustathio Sebasteno conscriptum fuisse affirmarent: sequitur, si quis liber sit in Asceticis, qui Basilio tribui non possit, eum Eustathio ascribi oportere. Obscurum autem non est, talem esse Constitutionum librum. Nam, ut sæpe dixi (c), non idem auctor est Constitutionum, qui Regularum. Cum igitur Basilium Regularum auctor sit, ipse Constitutionum auctor esse non potest. Reliquum est igitur ut Constitutionum librum aut ad Eustathium pertinere dicamus, aut ad incognitum auctorem. Sed nemo hactenus, quod sciam, neque monasticas Constitutiones, neque ullam aliam Asceticorum partem incognito auctori tribuit. Omnes enim, auctoritatem Sozomeni secuti, Ascetica semper aut Basilio ascripsere, aut Eustathio. Et quidem etiam si eruditi mirifice dissideant inter se de Asceticis, in eo tamen omnes prorsus inter se conveniunt, quod eorum aut Basilium auctorem faciant, aut Eustathium; ita ut si quis quid Basilio sustulit, id Eustathio largitus sit. Quod si in manibus essent aliqua alia Eustathii opera, fortassis e styli similitudine ostendi posset monasticas Constitutiones ad eum pertinere: sed cum nulla sint, hoc argumentorum genere uti non possumus. Attamen alia adhibere licet non minoris ponderis aut momenti. Cum enim constet inter omnes Ascetica, sive Asceticorum partes aut Basilii esse, aut Eustathii, si probaverimus monasticas Constitutiones Basilium auctorem non habere, eas Eustathio tribuendas esse simul probabimus.

(a) Leg. n. 34 et seq.

(b) Lib. III. c. 14,

(c) Leg. n. 34 et seq.

(d) Leg. n. 34 et seq.

43. Probare autem Constitutiones monasticas Eustathio Sebasteno adjudicari oportere, est proprie actum agere. Nam omnia argumenta quibus usi sumus (d), partim, ut ostenderemus Regularum scriptorem alium esse ab eo, qui monasticas Constitutiones edidit; partim, ut planum faceremus (e), dubitari nullo modo posse, quin Basilium parens sit legitimus Regularum, si quid probent, probant quoque necessaria quadam consecutione, Eustathium Sebastenum Constitutionum monasticarum auctorem esse. Etenim, si verum est Basilium opificem esse Regularum, consequens est, ut monasticas Constitutiones non ediderit, cum, ut dixi, Regularum et Constitutionum unus et idem auctor non sit. Cui autem, quæso, melius ascribi poterunt Constitutiones monasticæ, quam Eustathio, cui omnium consensu tribuendum est quidquid in Asceticis Basilianum non est? Ex quibus perspicui potest questionem, quam hic solvendam nobis proponimus, totam pendere ex iis locis, ubi, ut mihi quidem videtur, satis perspicue probavi, et Basilium Regularum legitimum parentem esse, et Constitutionum monasticarum auctorem alium esse ab eo, qui Regulas conscripsit (f); ob idque velim maxime ea Præfationis pars paulo attentius legatur. Interim, ut magis intelligatur, monasticas Constitutiones non immerito a nobis Eustathio Sebasteno tribui, hic eorumdem argumentorum, quæ jam ante protuli (g), quasi epitomen quamdam ob oculos ponendam esse judicavi. Notarunt ante nos et alii, Regularum auctorem anachoretis infensissimum fuisse, viderique hujusce vivendi generis pericula incommodaque ita exaggerasse, ut modum excedere videatur, cum tamen Constitutionum scriptor sic eis favorit, ut mediam sui operis partem totam eorum causa composuerit. Liquet autem ex Basilii Epistolis (epist. 295), summum hunc virum anachoretarum vivendi rationem non probasse, ob idque jure ac merito dici debere Regularum auctorem. Nam hoc modo constabit, præstitisse se eundem tam in Regulis, quam in Epistolis, hoc est, anachoretarum exagitorem osoremque. Quomodo vero fieri potuisset ut Basilium, cui certe anachoretarum institutum non placebat, scripsisset Constitutionum librum, in quo illa vivendi ratio maxime probatur? Restat igitur ut hic liber reddatur suo auctori Eustathio, qui, quidquid in Asceticis Basilii non est, ejus auctor semper ab omnibus habitus est. In sparguntur in Regulis nonnulla, quæ severitatem quamdam redolent (h), non aliter atque in quibusdam Basilii scriptis; a qua severitate longissime abest Constitutionum auctor; ergo non unus et idem est Regularum et Constitutionum scriptor, sed duo, quorum alter paulo severior, alter paulo indulgentior videri poterat. Ergo Basilium

(e) Itidem 39 et seq.

(f) Leg. n. 33 et seq. et n. 37 et seq.

(g) Leg. n. 34.

(h) Leg. n. 35 et 41.

Regularum auctor est, cum et in aliis suis scriptis A
 severitatis non mediocris monumenta certa reli-
 querit: Constitutionum autem legitimus parens est
 Eustathius, cum, si quid in Asceticis sit, quod Ba-
 silius non sit, ejus opifex esse ab omnibus credatur,
 Ita scriptæ sunt Regulæ, ut referatæ sint Scriptura-
 rum testimoniis; idcircoque Basilius, qui in suis
 libris sacras Scripturas passim citabat, putandus
 est composuisse Regulas, non autem Constitutiones
 in quibus ejusmodi testimonia raro adhiben-
 tur. Nulli ergo altero rectius ascribi potest Consti-
 tutionum liber, quam Eustathio, cui tribui debet
 quidquid in Asceticis Basilianam scribendi rationem
 non sapit. Familiare est Constitutionum scriptori,
 cum monasticum vivendi genus significare vult,
 vocibus aut φιλοσοφία, aut φιλόσοφος, aut φιλοσοφῆν B
 uti (a): quas tamen voces invenire non est apud Ba-
 silius hoc sensu acceptas. Non male igitur Consti-
 tutionum liber adjudicabitur Eustathio, qui, quod in
 Asceticis a Basiliano scribendi genere alienum est,
 suo quodam jure, eoque antiquo, sibi vindicat.
 Simile est quod sequitur. In memoriam igitur re-
 vocandum quod dixi, verbum ποιῆσθαι ita in
 Constitutionibus adhiberi, ut ipsis etiam locis, ubi
 tempore passivo ponitur, tamen significationem
 activam servet (b): cujus rei suo loco multa
 exempla protulimus. Hic autem verbi ποιῆσθαι
 usus Basilianus non est: Eustathianus igitur, cum
 Eustathiana esse ab omnibus dicantur, quæ non
 Basiliana esse noscuntur.

46. Quanta sit antiquorum scriptorum auctoritas C
 in ejusmodi quæstionibus persolvendis, nemo, qui
 paulum modo humanior est, ignorat. Basilio autem
 Regulas antiquissimi et locupletissimi auctores tri-
 buunt, Rufinus, Cassianus, imperator Justinianus,
 Photius (c). Proinde, cum nulla causa sit, cur ab
 hac priscorum scriptorum opinione discedamus,
 Regulas Basilio adjudicari æquum est. Cum igitur
 satis constet ex dictis (d), ut mihi quidem videtur.
 Regularum scriptorem alium esse ab eo, qui Con-
 stitutionum librum edidit, nec Basilius earum opi-
 fex dici possit, qui scilicet ex veterum sententia
 Regulas confecerit, certe hic Constitutionum liber
 jure ascribitur Eustathio, quem omnes facile fa-
 tentur auctorem esse eorum Asceticorum, quorum
 Basilius auctor non est. Regulæ, si res ipsa dili-
 genter consideretur, opus sunt longe et doctius
 et perfectius, quam monasticæ Constitutiones. Cum
 ergo ex his duobus operibus, ut sæpius monui (e),
 alterum Basilio, alterum Eustathio ascribi oporteat,
 convenit præstantiori Basilio, tribui Regulas,
 quæ præstantiores sunt: Eustathio vero minus præ-
 stanti, monasticas Constitutiones, quas nullus
 æquus rerum æstimator minus præstantes esse

(a) Leg. n. 57.

(b) Ibidem.

(c) Leg. n. 39.

(d) Leg. n. 34 et seq.

(e) Leg. n. 40.

(f) Cod. cxci, p. 493.

infructuabitur. Universe dici potest Regulæ ita con-
 scriptas esse, ut ipsa scribendi ratio Basilius phra-
 sim plane redoleat. Neque in hoc mihi fidem ha-
 beri volo, sed gravi et erudito scriptori Photio (f),
 qui in Regulis stylum Basilius et manum agnovisse
 se testatus est. Sunt præterea in Regulis peculia-
 res quædam Basiliani styli notæ, quas qui serio
 attenderit, eum ipsarum auctorem esse facile fate-
 bitur. Qualis est hæc dicendi formula, *ego vidi*,
 aut, *ego novi*: qua familiariter uti solitum Basilius
 adnotavimus (g). Similiter suo loco monui-
 mus (h). Basilius, cum de aliqua re disseruisset,
 hæc concludendi ratione maxime delectari, καὶ
 ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσούτων, vel, τὰ μὲν οὖν περὶ τοσού-
 των, vel alio simili modo. Hoc autem dicendi genus
 in Regulis quoque usurpatur. Haud dissimile est
 quod ascribam. Scripturam sacram significare vo-
 lens Basilius, ita locutus est (i), *παραδίδωσκον ἴσως
 ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος, tradit fortasse pietatis sermo*.
 Ita autem loqui quoque Regularum auctorem ad
 idem significandum constat (j). Basilius in suis
 libris non raro monet alios interpretes aliter quæ-
 dam Scripturæ loca interpretari: quod etiam fecit
 qui Regulas in lucem edidit (k). Has dicendi for-
 mulas, τὸν ἐπιμέλειαν τὴν κοινὴν πεπιστευμένον
 οἱ τὴν ὁδηγίαν τῶν πολλῶν πεπιστευμένοι, et ejusdem
 generis alias sæpius in Regulis, inveniri aliquan-
 to ante multis exemplis ostendi (l). Eodem autem
 illo in loco ostensum est, Basilius, cum principium
 Proverbiorum explicaret, non aliter locutum fuisse.
 Ex quibus omnibus perspicui potest, Basilio tribuen-
 das esse Regulas, in quibus Basiliani styli monu-
 menta multa exstant, non autem monasticas Con-
 stitutiones, in quibus ne vestigium quidem illius
 ullum reperitur. Sed si Regulæ semel Basilio
 ascribantur, superest ut Eustathius ob eam, quam
 sæpius protuli, causam Constitutionum monastica-
 rum auctores dicatur. Præterea notum est et con-
 fessum, optimum scriptorem Basilius argumentum
 quod semel disquirendum suscepisset, ita tractare,
 ut nunquam aliud agat, nunquam a proposito aber-
 ret, nunquam omittat quidquam eorum quæ ad rem
 pertineant. Ita autem scriptus est Constitutionum
 liber, ut ejus auctor aliud egerit, aberraveritque a
 proposito, nec quidquam dixerit eorum quæ ad rem
 pertinerent. Et vero nisi docuisset ipse (cap. 18),
 scripsisse se primam sui operis partem ad anacho-
 retas instituendos, id prorsus ignorarem. Quæ-
 cunque enim in prima illa monasticarum Constitu-
 tionum parte leguntur, hoc est in primis totis se-
 ptemdecim capitibus, ea non magis ad anachoretas
 spectant, quam ad cœnobitas: imo vero plura sunt,
 quæ ad Christianos omnes referri possunt. Cui ergo
 persuaderi poterit, Basilius, qui a proposito decli-

(g) Leg. n. 29 et 42.

(h) Leg. eundem n. 42.

(i) Ibidem.

(j) Ibidem.

(k) Ibidem.

(l) Ibidem.

nare non solebat, ejusmodi libri architectum esse, in quo nihil proprium invenitur eorum quorum gratia conscriptus fuisse dicitur? Certe, quantum ego auguror, si Basilius auctor esset Constitutionum monasticarum, monita, consilia, præcepta multa tradidisset, quibus anachoretæ partim ad proprias ejus status virtutes excolendas excitarentur, partim admonerentur, ut hujus instituti pericula, quæ magna et multa sunt vitarent: quod cum factum non sit, inde colligi debet, hunc librum tribui non posse Basilio, qui de quacunque re diserebat diligentissime, sed alteri auctori, qui tantam diligentiam in scribendo non ponebat. Recte ergo fecerimus, si Constitutiones monasticas Eustathio adjudicemus, imitemurque doctissimos quosque omnium ætatum homines, qui, si quid putarunt Basilio non esse in Asceticis, id episcopo Sebasteno ascribi oportere pronuntiarunt.

47. Libet alia quædam loca proponere, e quibus quisque facile intelligat Basilium Constitutionum monasticarum auctorem vere dici non posse. Primum excribam, quod in præmio legitur (pag. 533): Πρόφασις μὲν οὖν, ὡς τὰ πολλὰ, τοῖς ἀνθρώποις τῆς περὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας τε καὶ ἡδονὰς, καὶ φροντίδας, ὁ γάμος· οὔτε γὰρ τῆς τοῦ θήλεος ἐπιθυμίας ἀνδράσιν, ἢ γυναιξὶ τῆς τοῦ ἄρρενος, σφοδρότεραν καὶ βιαιοτέραν εὖροι τις ἂν ἐγκειμένην τῇ φύσει τοῦ σώματος· καὶ μάλα γε εἰκότως, οἷα δὴ περὶ τὴν τῶν ἐκγόνων βλάστησιν συνίστασθαι πεφυκυῖαν, etc. *Conjugium autem, ut plurimum, causa est hominibus et occasio cupiditatis illius, quæ circa voluptates mundanas ac curas versatur: neque enim cupiditas ulla, quæ naturæ corporis insita sit unquam reperiri potest vehementior violentiorque, quam ea est, qua viri feminas, aut feminæ mares appetunt idque non mirum, cum ipsa suapte natura ad liberorum procreationem tendat, etc.* Quid, quæso, attinebat monachos institutum ita præfari? Basilium, meo quidem judicio, talia scribere pudisset. Auctor primo capite ita loquitur: *Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐνηθρώπησεν... ἵνα κατὰ δύναμιν ἕκαστος καὶ ἐκάστη ὀρῶντες, ζηλώσωμεν τὸ ἀρχέτυπον. Quapropter etiam naturam humanam assumpsit, ... ut unusquisque et unaquæque ad id respicientes, pro viribus archetypum et exemplar imitemur.* Illud autem, ἕκαστος καὶ ἐκάστη. Basilianum non est. Etsi enim orator optimus multis admodum locis voce ἕκαστος utitur nusquam tamen, si bene memini, vocem ἐκάστη addidit; in quo præstantissimos scriptores secutus est, qui vocem ἐκάστη, quæ plane redundat, voci ἕκαστος jungere non solent. Ita aliquanto post legitur (cap. 4, n. 1) *Τὰ δὲ πρὸς τὸν Ἀδὰμ εἰρημένα, ὅτι πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένοις εἴρηται, δῆλον ἐντεῦθεν. Καὶ γὰρ τὸν θάνατον ὤρισε μὲν Θεὸς κατ' ἐκείνου, Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, εἰπὼν· πάντες δὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγο-*

*υνοτες μετέσχον παραπλησίως ἐκείνω τοῦ πάθους. Quod autem ea quæ Adamo dicta sunt, dicta sint omnibus ex eo oriundis, hinc perspicuum est. Etenim illum quidem morti addixit Deus, « Terra es, et in terram reverteris »⁴⁴, » dicens: sed omnes quotquot ab eo originem duxere, non secus ac ipse hujus calamitatis participes exstitere. Cum hoc legis, hinc perspicuum est, credas sermonem haberi de re aliqua, quæ prius explicata sit: sed secus est. Etenim quod hic perspicuum esse dicitur, id tale esse postea probatur. Auctor paulo peritior, ut mihi quidem videtur, aut vocem ἐντεῦθεν, quæ hoc loco male auditur, omisisset, sicque satis apte omnia consonarent, et ita interpretari liceret, *Quod autem ea quæ Adamo dicta sint, dicta sint omnibus ex eo oriundis, perspicuum est. Nam illum quidem, etc.*; aut si voce ἐντεῦθεν uti vellet, verba inter se connectere debebat, hoc modo, *ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι τὸν θάνατον, etc.*, hinc perspicuum est, quod illum quidem, etc. Interpretes vetus, cum videret verba Græca non belle inter se cohærere, ita verterat, quasi re ipsa ita legisset, ut scribi debuisse dixi. Sic enim interpretatus fuerat. *Quod autem quæ Adæ dicta sunt fuerint, ea omnibus etiam dicta sint qui ab eo sint oriundi, ex hoc liquido perspicui potest, quod cum illum, etc.* Neque vero vox, dicens, concinne locata est (a), neque merito credi potest Basilius hæc Scripturæ citandæ formula usus fuisse: qui scilicet, ut jam alii notarunt, unus omnium aptissime eam citaret. Ita rursus capite decimo tertio scriptum invenitur (pag. 558), *Ὅτι δὲ καὶ τοῖς πραότητος ἐπιμελουμένοις πρέπει ἡ εὐκαιρος ἀκανάκτησις, δῆλον ἐντεῦθεν. Καὶ γὰρ Μωσῆς πραότατος πάντων ἀνθρώπων μαρτυρηθεὶς, etc. Quod autem et eos qui mansuetudinem excolunt, deceat opportuna indignatio, hinc patet. Moses enim qui hominum omnium mansuetissimus fuisse perhibetur, etc.* Sic, ut jam notavi, loqui potuit vir indisertus Eustathius, non Basilius, oratorum præstantissimus. Non nihil est, quod auctor de Paulo apostolo locuturus, ita scripsit (pag. 545): *Καὶ τούτου ἀξιοπιστότατόν σοι παρέξομαι μάρτυρα τὸν ἅγιον Παῦλον. Atque hujus rei testem fide dignissimum tibi adducam, sanctum Paulum.* Etsi enim Basilius, ut jam alibi monui (b), sæpissime Paulum apostolum nominat, nusquam tamen, quod sciam epitheto illo, ἅγιος utitur. Et quoniam ejus loci mentionem feci, adnotabo quasi præteriens, negligentiam quamdam in iis, quæ retuli, verbis deprehendi, quæ, quantumlacunquæ est, diligentissimo scriptori Basilio tribui nullo modo potest. Cum igitur auctor scripsisset, *παρέξομαι μάρτυρα τὸν ἅγιον Παῦλον*, prosecutus est hoc modo, *πῆ μὲν λέγονται expectas dum dicat πῆ δέ, sed frustra. Ubi enim πῆ δέ scriptum invenire debuisses, hujusce auctoris (cap. 20, n. 3) indiligentia factum est, ut**

⁴⁴ Genes. III, 19.

(a) Erasmus in præf. edit. Basil.

(b) Præf. tom. I, n. 69.

scriptum invenias, ἐτέρωθι δὲ πάλιν. Cum alibi ita A
 lego, σύντομον τὴν ἀπόκρισιν παρεξόμεθα, ὅτι ὁ θεὸς
 Ἁπόστολος, etc., *Paucis respondebimus, hoc a di-*
vino Apostolo, etc., non possum quin rursus no-
 tem hanc vocem, θεὸς, mihi videri in genuinis Ba-
 sili operibus inusitatam esse. Nec indignum arbi-
 tror quod notetur, multas voces in μα cadentes
 non raro in Constitutionum libro usurpari : quibus
 auctor non parum delectatus esse mihi videtur.
 Ejusmodi sunt vocabula hæc, σπούδασμα, ἄσκημα,
 ἐμπόρευμα, θεσαύρισμα, ἀτόπημα, quibus tamen vo-
 cibus non video Basilium libenter uti. Animad-
 verti etiam has voces ἐσπουδακῶς, ἐσπούδακε, δι-
 σπούδακε, quæ rarissime apud Basilium leguntur,
 sæpissime in monasticis Constitutionibus usurpari.
 Denique universe dicam, si Constitutionum liber ad B
 Basilium pertineret, fore, ut in eo aliquod saltem
 eloquentiæ Basilianæ atque eruditionis vestigium
 exstaret. Basilium enim vel invitus facunde et perite
 scribebat. Tales autem non esse Constitutiones
 monasticas, vel ex eo solo intelligitur, quod nemo
 ante Combesium neque ob eloquentiam neque
 ob eruditionem eas laudaverit. Imo ne ipse quidem
 Combesius usquam ipsas laudavit ob facundiam.
 Quis autem præter Combesium facile sibi persua-
 debit eruditum esse ejusmodi opus, ex quo eruditi,
 cum aut de moribus, aut de aliis quibusvis rebus
 scriberent, nihil unquam ad illustrandas suas sen-
 tentias excerpere. Et ut exemplo aliquo confir-
 metur quod dico, velim legatur eximium illud opus
 quod homo doctrina præstans Mattheus Petitdidier C
 adversus multos Ludovici Dupini errores conscrip-
 psit (a). Cum igitur is, quem dixi, vir eruditissi-
 mus multas Basilii sententias scitu dignissimas
 notaret, ut cætera Basilii scripta, ita genuina ip-
 sius Ascetica sæpius citavit, sermonem *De judicio*
Dei, brevem tractatum *De abdicatione rerum*, Re-
 gulas tam prolixiores quam breviores ; et tamen
 ibi de monasticis Constitutionibus prorsus siletur.

47bis. Aliud argumentum proponere libet. Rufi-
 nus cum Regulas interpretatus esset, easque Urseio
 abbati dedicare statuisset, ita eum in sua præfa-
 tione alloquitur (b): *Tui sane sit officii, etiam aliis*
monasteriis exemplaria præbere: ut secundum ins-
tar Cappadociæ, omnia monasteria eisdem et non
diversis vel institutis vel observationibus vivant. Ex D
 quibus patet illorum temporum monachos in Cap-
 padocia regulis usos fuisse ad suam instituendam
 vitam. Nam instituta illa observationesque, qua-
 rum eo loco mentio fit, nihil aliud esse quam ipsas
 Regulas, ex ea, quam mox laudavi, Rufini præfa-
 tione constat. Quomodo autem quæso, Cappadociæ
 adeoque ipsius diœcesis Cæsariensis monachi ipsa
 Basilii ætate regulas sibi sequendas proposuissent,
 si earum auctor fuisset Eustathius ? Quomodo
 non potius detestati fuissent ejusmodi regulas, quas

opus esse cognovissent hominis, qui ut Arianis con-
 junctissimus et amicissimus, ita Basilio infensissi-
 mus ac inimicissimus erat ? Futurum fuisse arbitror
 ego, ut monachi illi, qui Eustathium ducem ha-
 buissent, cum in cæteris Cappadociæ locis, tum
 maxime in diœcesi Cæsariensi lapidibus a populo
 obruti fuissent. Fateor quidem nihil vetare, quomi-
 nus Eustathius, qui et ipse monachorum vitam imi-
 tabatur paucos quosdam e discipulis suis habuerit
 monasticæ vitæ socios, qui ob simulatam et fidem et
 pietatem populum in illo fefellerint : sed ab eo insti-
 tutum fuisse in Cappadocia monachorum ordinem,
 eundemque ibidem perseverasse potuisse post co-
 gnitam semel Eustathii in fide inconstantiam, et
 post apertam illius a Basilio alienationem, credibile
 non videtur. Par est igitur regulas, quibus, teste
 Rufino, monachi in Cappadocia regerentur, tribui
 non Eustathio, sed Basilio : quarum si Basilius se-
 mel opifex dicitur, Constitutionum monasticarum
 parens dici non potest, cum ut ex dictis satis liquet,
 utriusque operis non idem scriptor sit. Nemo ergo
 mirari debet, si Constitutionum librum tribuamus
 Eustathio, cum nihil fecerimus, quod non fecerint
 cæteri, qui Eustathio quoque ascripserunt quidquid
 in Asceticis non Basilianum esse sibi videbatur.

48. Ultimo loco Combesii argumento contra ip-
 sum Combesium utar. Vir igitur doctissimus, cum
 probare vellet, Basilium Regularum auctorem non
 esse, ita ratiocinatus est : Auctor libellorum *De judi-*
cio Dei et De fide, idem est, qui Regularum. Is au-
 tem qui libellum *De fide* conscripsit, vocem ὁμοούσιος C
 in sua fidei explanatione de industria reticuit, ut
 mitiorum Arianorum gratiam sibi conciliaret : quod
 silentium cum cadere non possit in Basilium, qui
 consubstantialitatis et fidem et vocem semper pa-
 lam defendit, necesse est ut cadat in Eustathium,
 qui cum Macedonianus esset, voce illa ὁμοούσιος uti
 recusabat. Ergo, inquit is, quem modo dixi, vir
 eruditissimus, dubitari merito non potest, quin Eu-
 stathius ut libellorum *De judicio Dei et De fide*, ita
 Regularum quoque legitimus parens sit. Ego au-
 tem facile quidem fatebor, eum qui libellos. *De ju-*
dicio Dei et De fide composuit (c), alium non esse ab
 eo qui Regulas in lucem edidit, idque cæteros om-
 nes pariter confessuros puto : sed aliud prorsus
 concludo. Itaque ita adversus Combesium ratioci-
 nari licet : Auctor libellorum *De judicio Dei et De*
fide, idem est, qui Regularum : qui autem libellum
De fide confecit, voce ὁμοούσιος in sua fidei explana-
 tione usus est (tom. II, n. 4) : non igitur hæc fidei
 expositio tribui potest Eustathio, qui, quod a Ma-
 cedonio stabat, voce illa ὁμοούσιος minime uteba-
 tur : at hæc ipsa fidei expositio, in qua vox ὁμοού-
 σιος legitur, optime convenit in Basilium Magnum
 qui vocem ὁμοούσιος privatim et publice acriter de-
 fendere semper gloriatus est. Rursus adversus

(a) Tom. II pag. 502 et seq.

(b) Cod. Regul. p. 97

(c) Leg. n. 30 et seqq.

eundem Combesisium ita ratiocinari possumus : A Regulæ eundem auctorem habent, quem libelli *De judicio Dei* ac *De fide* : sed hic *De fide* libellus Eustathio ob eam, quam dixi, causam tribui non potest : nec ipsæ igitur Regulæ ei ascribi possunt, cum idem auctor, Combesisio fatente, et Regulas et hunc *De fide* libellum vulgarit. Sed, si neque libellus *De fide*, neque Regulæ ascribi possunt Eustathio, consequens est ut Basilio tribuantur, cum Basilius et Eustathius ita inter se Ascetica partiantur, ut quidquid in Asceticis ad alterum non pertinet, id ad alterum pertinere inter omnes constet. Nunc autem ad propositum ita revertamur, ut Eustathium Constitutionum monasticarum auctorem esse paucis ostendamus : quod facti facile est. Etenim si Basilius ut libelli *De fide*, ita Regularum auctor esse B dicitur, alius Constitutionum librum scripserit necesse est, cum, ut sæpe dixi, multisque probavi, Regularum et Constitutionum non unus sed duo auctores sint. Ex dictis autem liquet Basilium tam libellum *De fide* quam Regulas conscripsisse : non igitur Basilius, sed aliquis alius monasticarum Constitutionum auctor dicendus est. Eustathius autem solus est, cui merito tribui possint : quem videlicet hætenus eruditi omnes auctorem fecerunt eorum, quæ in Basilii Asceticis pro spuris et adulterinis habita sunt. Et quando ex Combesisii argumento opis aliquid ad meam opinionem stabilendam capere semel cœpi, ex eodem ipsam confirmare pergam. Etenim, si Combesisio, qui in illo *De fide* libello vocabulum *ὁμοούσιος* deesse falso putaverat, ita argumentari licuit : opus in quo vox *ὁμοούσιος* tacetur, Eustathio convenit magis quam Basilio, non video cur nobis quoque ita argumentari non liceat : Opus in quo nomen *ὁμοούσιος* omittitur, Eustathio potius tribui debet quam Basilio : sed vocis *ὁμοούσιος* ne vestigium quidem in toto Constitutionum libro exstat ; æquius est igitur ejusmodi librum Eustathio adjudicari, quam Basilio. Et ut hujus argumenti vis magis intelligatur, loca tria quæ maxime ad rem faciunt, hic exscribere non pigebit. Primum adducam e libello *De fide*, in quo ita legitur (pag. 228) : Οὕτω φρονούμεν, καὶ οὕτω βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὁμοούσιον. Sic sentimus, sicque baptizamus in Trinitate consubstantiali. Alia duo mutuabor e monasticis Constitutionibus (cap. 2, pag. 541), in quibus ita scriptum invenimus : D Ἦνίκα μὲν γὰρ ἡ ψυχὴ τὸ ἑαυτῆς ἀνακινουῦσα νοερὸν τὸ φυσικῶς ἐγκατασπαρμένον αὐτῇ παρὰ τῆς πεποιητικῆς αὐτῆν ἁγίας Τριάδος, βουλευέται τὰ, etc. Etenim animus quando sua intelligendi vi commota, quæ ei naturaliter a sancta Trinitate ipsius opifice insita est, de rebus deliberat, etc. Et paucis interjectis sic persequitur ; Τοῦτο μὲν εἰς ἁγίαν καὶ προσκυνητὴν Τριάδα, κατὰ τὸ ἔνόν, ἀτενὲς ἐνορῶσα, etc. Hoc videlicet, quantum fieri potest, intentis animi oculis in sancta et adoranda Trinitate contuens, etc. Vocem *ὁμοούσιος* videmus in libello *De fide* usurpatam, cum mentio habetur de sanctissima

Trinitate : at in monasticis Constitutionibus his quidem sanctissima Trinitas nominatur, sed tamen utroque loco vocabulum *ὁμοούσιος* prætermittitur. Varia autem illa scribendi ratio diversum scriptorem indicare merito videri posset : quorum primus erit Basilius, qui voce *ὁμοούσιος* unice delectabatur : alter erit Eustathius, qui aliorum Macedoniorum exemplo eam, quam dixi, vocem diligenter vitabat. Jam ad reliqua properabo, sed si prius celebrem Sozomeni locum, qui his disputationibus materiam dedit, explicare conatus fuero : quod ut felicius succedat, eum locum iterum oculis subjicere visum est, sec sic tamen ut verba Græca, quæ prius retuli (num. 27), hoc loco omittam. Ita igitur Sozomenus loquitur, lib. III, cap. 14 : *Apud Armenios vero et Paphlagonas, et accolas Ponti, Eustathius, Sebastice in Armenia episcopus, monasticæ conversationis auctor fuisse dicitur : et de arctioris vitæ disciplina, de cibis quibus utendum, aut a quibus abstinendum esset, de vestibis quibus uti oporteret, de moribus denique et exacta vivendi ratione præcepta tradidisse ; adeo ut quidam affirmant librum asceticum, qui Basilii Cappadocis nomine inscribitur, ab eo conscriptum fuisse.* Erant igitur olim, Sozomeno auctore, quorum judicio asceticus quidam liber, qui Basilii Cappadocis nomine conscriptus erat ad Eustathium Sebastenum pertinebat. Puto autem Sozomenum nihil aliud nisi monasticarum Constitutionum librum indicare voluisse. Nec mirum cuiquam videbitur, librum qui Eustathii erat, nomine Basilii inscriptum fuisse, si meminerit multa scripta esse, quæ tam in vulgatis quam in veteribus libris sanctorum Patrum nomine inscribuntur, quæ tamen hodie ab eruditis hominibus in subditiis et adulterinis poni videmus. Cum igitur Constitutionum monasticarum liber, qui Eustathii erat, Basilii nomine inscriptus fuit, nihil ei novi accidit : sed eadem sortem habuit, quam multa alia scripta, quæ cum aliorum essent, aliorum tamen nominibus falso inscripta sunt. Ejus rei causas quærere, nihil ad me attinet : mihi satis est, si res ita sit, nec negari possit. Sed audire mihi videor qui conquerantur immoratum me fuisse in probanda re non dubia, cum ostendere debuisssem Sozomenum, cum ita locutus est : *Adeo ut quidam affirmant librum asceticum, qui Basilii Cappadocis nomine inscribitur, ab eo [Eustathio] conscriptum fuisse, nihil aliud his verbis significare voluisse, nisi solum Constitutionum monasticarum librum, quod ut maxime dubium, ita probatu difficillimum videri potest.* Ego autem aliter sentio, idque arbitror non obscurum fore, si ea, quæ mox retuli, Sozomeni verba paulo diligentius legantur. Ibi enim solum mentio fit de arctioris vitæ disciplina, de cibis quibus utendum, aut a quibus abstinendum, de vestibis, quibus uti oporteret, de moribus denique et exacta vivendi ratione : quibus verbis Constitutionum monasticarum liber tam perspicue indicatur, ut tantum non nominari videatur. Omnia enim quæ in illo Sozomeni loco legun-

tur, unice Constitutionum libro conveniunt, non autem Regulis, quas si Sozomenus designare voluisset, debuisset sane quod in his præcipuum est et singulare recensere: quod cum non fecerit, ne de ipsis quidem cogitasse putandus est. Nemo autem nescit, si quid eximium est et peculiare in Regulis, id situm esse in mira illa innumerorum Scripturæ testimoniorum collectione: quæ testimonia tam apte tamque concinne proferuntur, ut plurimæ atque gravissimæ cujuscunque generis quæstiones doctissime ac dilucidissime solvantur, difficillima Scripturæ loca explicentur breviter simul et perdigenter, et ubique saluberrima utilissimaque præcepta ad componendos mores tradantur. Rufinus Cassianusque et Photius, cum de Regulis loquerentur, horum Scripturæ locorum meminerunt; nec immerito, cum Basilii Regulæ non aliunde magis quam ex illis testimoniis ab aliorum asceticis distinguantur. (Vide infra num. 62, prope fin.) Quæ igitur ratione potuisset Sozomenus de his testimoniis tacere, nec ullam mentionem facere eorum, quæ Regularum propria sunt, si ipsas eo, quem exscripsi loco indicare sibi proposuisset? Non igitur Sozomeni verba accipienda sunt de Regulis, ad quas apte referri non possunt, sed de Constitutionum monasticarum libro, ad quem optime accommodantur quæcunque Sozomenus hoc loco scripsit. Nunc autem quinam illi essent, qui asceticum illum librum nomine Basilii inscriptum Eustathio adjudicari oportere affirmarent, merito quæri potest. Fuisse arbitror illius ætatis eruditissimos quosque atque studiosissimos, qui cum assidui essent involvendis auctorum libris, fortasse antiqua quædam monasticarum Constitutionum exemplaria invenissent, in quibus pro Basilii nomine nomen Eustathii positum esset: aut certe qui cognovissent ex styli dissimilitudine, ejusmodi opus ad Basilium pertinere non posse; ob idque judicassent illud ascribi debere Eustathio, quem aliunde rescivissent scriptum aliquod asceticum in lucem edidisse. Nec enim res talis sine causa affirmari potuit. Alii vero, qui in legendis auctoribus minus versati essent, falsa libri inscriptione delusi, facile mera Eustathiana Basilio Magno ascripserunt. Sed fortasse dicet aliquis; Si qua olim exstitissent exemplaria, in quibus pro Basilii nomine nomen Eustathii scriptum esset, cur nulla ejusmodi exemplaria hodie in bibliothecis reperiuntur? Mihi verisimile fit, si quando tales libri exstiterint, librarios, qui male audire Eustathium viderent, vererenturque, ne, si illius nomen in iis, quæ exscribebant exemplaribus cerneretur, minoris libros suos venderent, propterea de industria nomen tam mali ominis prorsus rescidisse. Quid tandem sentiam de primis illis Sozomeni verbis, *Apud Armenios vero et Paphlagonas, et accolis Ponti, Eustathius, Sebastie in Armenia episcopus, monasticæ conversationis auctor fuisse dicitur*, nunc aperiam. Mihi igitur satis probabile vi-

detur, pauca quædam monasteria ab Eustathio constructa fuisse in Armenia, et, si quis ita velit, in Paphlagonia: in quibus Eustathiana vivendi norma ob viri malam famam non diu viguerit, et in quæ pro Eustathiano Basilianum institutum brevi introductum sit, ob magnam scilicet sanctissimi ac eruditissimi Patris apud omnes existimationem. Quod autem additur de accolis Ponti, id Rufinus, qui Basilii æqualis erat, falsum esse docet. Ita enim lib. II, cap. 9, loquitur: *Basilus Ponti urbes et rura circumiens, desides gentis illius animos et parum de spe futura sollicitos stimulare, verbis et prædicatione succendere, callumque ab his longæ negligentia cæpit abolere, subegitque, abjectis inanum rerum et sæcularium curis, suimet notitiam recipere; et in unum coire, monasteria construere, psalmis et hymnis et orationibus docuit vacare; pauperum curam gerere, eisque habitacula honesta, et quæ ad victum necessaria sunt præbere; virgines instituere, pudicam castamque vitam omnibus pene desiderabilem facere. Ita brevi permutata est totius provinciæ facies, ut in arido et squalenti campo videretur seges fecunda, ac læta vinea surrexisse.* Hoc idem confirmavit et Socrates, qui lib. IV, cap. 26, ita scripsit: *Δεδιώξ γὰρ μὴ πως Ἀρειανὴ κακωτομία καὶ τὰς κατὰ τὸν Πόντον ἐπινεμηθῆ ἑπαρχίας, ὁρομαῖος ἐπὶ τὰ ἐκεῖ μέρη διέβαινε· ἐκεῖ τε ἀσκητήρια συστησάμενος, καὶ κατηγήσας τοὺς ἀνδρας ταῖς αὐτοῦ διδασκαλίαις, τοὺς σαλευομένους ἐστήριξε.* Veritus enim [Basilus] ne Ariani dogmatis novitas Ponti quoque provincias depasceretur, celeriter ad eas partes se contulit; cumque illic monasteria constituisset, et cunctos suis prædicationibus instituisset, nutantes eorum animos confirmavit. Prætereaque, si quis velit pauca quædam monasteria in Ponto etiam ab Eustathio instituta fuisse, quorum ipse jure auctor dictus sit, non pugnabo ego: nec enim video quid inde nostra sententia lædi possit. Etenim non nego Eustathium monasteria aliqua hic illic initio instituere potuisse: sed dico, si res ita sit, mihi certissimum videri, Eustathianam illam vivendi normam in illis monasteriis parum diu viguisse, ob hominis odiosissimum nomen, eique Basilianam statim subrogatam fuisse, ob piissimi ac doctissimi scriptoris famam.

§ XI. Pars octava, in qua de Epitimiis disputatur.

49. Epitimia, de quibus disserere nunc aggredior, non eodem loco in editione Parisiensi leguntur: quod ita factum est, ut ea quæ vera ac germana esse putabantur, a falsis atque adulterinis secernerentur. Ego autem, qui de omnibus idem judicium tuli, omnia simul edenda esse censui: eo magis quod in uno codice Regio continenter legantur. Ordo quidem postulabat, ut prius de Epitimiis agerem quam de monasticis Constitutionibus, cum ea ante ipsas posuerim: sed quoniam argumenta, quibus usus sum partim in probandis Re-

gulis, partim in repudiandis Constitutionibus, erant ejusmodi, ut alia ab aliis penderent, idcirco ea continua oratione proponere constitui; verebar enim ne, si a se invicem divellerentur, ipsorum vis ac pondus minueretur. Hæc igitur causa fuit, cur in hunc locum Epitimia rejecerim. Ita autem sentit doctissimus vir Combefisius (a), ut omnia hæc Epitimia Basilii potius quam alterius esse putet: alii vero duntaxat eorum partem Basilio tribuunt. Quid autem de Epitimiis sentiam ipse, aperire non omittam. Sed, antequam rem aggrediar, existimavi, ne aliqua confusio suboriretur, Epitimia illa in tres classes dividenda esse. Prima, priora undecim nostræ editionis Epitimia complectetur: secunda, reliqua omnia ad usque sexagesimum: tertia comprehendet alterius generis Epitimia, quæ a nescio quibus ita inscripta sunt, Ἐπιτίμια εἰς τὰς κανονικάς, *Epitimia in canonicas*. Epitimia primæ et tertiæ classis tanquam genuina in Parisiensi editione posita sunt ante monasticas Constitutiones: at Epitimia secundæ, tanquam adulterina post ipsas rejecta sunt. His dictis, disputationem ingrediamur. Arbitror quidem Epitimia omnia supposititia esse atque adulterina, sed ita tamen, ut alia aliis pejora sint, majoresque ac evidentiores peregrinitatis notas præ se ferant. Ad quod genus referenda esse puto ea, quæ in secunda classe collocavimus: at primæ ac tertiæ classis Epitimia et ipsa quoque meo quidem judicio spuria sunt et peregrina: sed, ut dixi, minora νοθείας indicia præferunt. Incipiam ab Epitimiis primæ ac tertiæ classis; postea de secunda classe disputabo. Primum ejusmodi Epitimiorum antiquus nullus scriptor mentionem unquam fecit: deinde in uno duntaxat aut altero veteri libro reperiuntur. Accedit, quod multa aut nove dicta sint, aut novo quodam modo accipiantur. Exempla, ut quidque occurret, proferam. Sic igitur in quarto primæ classis epitimio scriptum invenitur (pag. 527): Εἰ τις ὑβρίζοι ἢ ἀντιλέγοι..... καὶ μὴ ὑπακούει μετὰ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ χαρᾶς, ὡς πληροφορῶν αὐτόν, ubi verbum πληροφορεῖν sumi videtur pro eo, quod est, *nimum in se confidere, et in suo sensu abundare*, cum tamen apud Basilium pro *persuadere*, aut *certiorem facere* usurpari soleat (b). Verba quæ mox excribam, sumpta sunt ex epitimio octavo. Ibi autem ita legitur: Εἰ δὲ τούτων γινομένων ἀμελοῖη τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, χωριζέσθω ὁ τοιοῦτος τῆς συνοδίας παντελῶς. Μικρὰ γὰρ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ, κατὰ τὸν εἰπόντα ἄγιον. *Quod si his factis neglexerit suam salutem, separetur prorsus qui est ejusmodi a communitate, nam « Modicum fermentum totam massam corrumpit »⁴⁵, » ut sanctus dixit: ubi duo non Ba-*

⁴⁵ Galat. v, 9.

(a) Basil. recens. tom. II, pag. 225.

(b) Lege n. 38.

siliana esse judico. Et si enim Basilius passim sermonem instituit de communitate, seu de ipso fratrum conventu, nusquam tamen, ut jam monui (c), in Asceticis suis genuinis voce συνοδία usus est. Illud quoque, κατὰ τὸν εἰπόντα ἄγιον, adulterinum esse mihi videtur. Basilius enim, ubi citat apostolum Paulum, citat autem sæpissime, tamen nullo loco simpliciter dixit, ὁ ἄγιος. Imo etiam epithetum illud, ὁ ἄγιος, nusquam apud Basilium, ubi de Paulo apostolo sermo habetur, adhibitum fuisse invenitur. Et illud addere possim, quod Basilius cum testimonia quædam e Scriptura profert, scriptores sacros in fine periodi nominare non soleat. Ergo si horum Epitimiorum esset auctor, omissa voce ἄγιος, qua de Paulo loquens non utebatur, ita potius scripsisset, χωριζέσθω ὁ τοιοῦτος τῆς συνοδίας παντελῶς, κατὰ τὸν εἰπόντα, Μικρὰ ζύμη, etc., *separetur prorsus qui est ejusmodi a communitate, juxta eum qui dixit, « Modicum fermentum, »* etc. Nec prætereundum silentio, vocem συνοδία in epitimio undecimo repeti: quæ vocis insolitæ repetitio, horum Epitimiorum peregrinitatem magis ac magis indicat.

50. Hactenus de prima classe Epitimiorum: nunc de tertia disserendum. Et hic quoque paucis absolvam. Sanè non video causam ullam, cur hujus classis Epitimia probarentur, cum priora prius repudiata sint; nam de omnibus pariter siletur apud antiquos. Omnia in uno duntaxat aut altero veteri libro inveniantur. Præterea cum oculos conjicio in epitimium secundum, mihi persuadere non queo ejusmodi Epitimia Basilii Magni esse. In eo autem ita legitur (pag. 530): Ἡ βλασφημήσασά τινα τῶν πρεσβυτέρων τῶν πεπιστευμένων διατυποῦν τὰ ἐν τῷ ἀσκητηρίῳ, ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν. *Quæ maledixit alicui ex sororibus quæ rebus asceterii regendis proponuntur, cæterarum privetur consortio hebdomadam unam*. Illud enim ἡσκητήριον insolite dictum est, nec usquam, opinor, ea voce in suis Asceticis genuinis usus est Basilius. Ita scriptum est epitimium decimum tertium, ut verborum ordo non parum displiceat. Sic autem legitur: Ἡ καταφρονητικῶς, μετὰ δῆθεν ἡσυχίας μὴ πληροῦσα τὸ ἐπίταγμα, ἀφοριζέσθω, etc., ad verbum: *Quæ contemptim, cum quiete videlicet non implet præceptum, cæterarum consortio privetur*, etc. Ubi vocula μὴ posita est loco non suo. Sic enim potius scribi oportuisset: Ἡ καταφρονητικῶς, μὴ δῆθεν μετὰ ἡσυχίας πληροῦσα τὸ ἐπίταγμα, etc., quod ad verbum ita interpretari licuisset: *Quæ contemptim, non autem quiete et silentio implet præceptum*, etc.; atque hoc pacto vox quælibet tam Græce quam Latine locum suum obtinuisset. Nec magis placet quod in epitimio decimo septimo legitur, in quo ita

(c) Num. 32.

scriptum est : Ἡ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῶν συνάξεων ὁμιλοῦσά τινα τῶν ἔξω γυναικῶν, ἀφορίζεσθω, etc. *Quæ post absolutas synaxes cum aliqua externa muliere confabulabatur, separetur, etc.* Illud enim, τῶν συνάξεων, præter Basilii consuetudinem positum est : qui etsi communionis sacræ crebro mentionem facit, nusquam tamen, quod quidem sciam, voce συνάξις utitur.

51. Quod jam ad Epitimia secundæ classis attinet, talia sunt, ut mirum sit eruditissimum virum Combefisium ejusmodi Epitimia pro veris ac germanis agnovisse, aut certe in eam opinionem valde propendisse. Cum enim dixisset Epitimia, quæ in Parisiensi editione diversis locis posita sunt, in suo veteri libro continenter legi, sic loquitur (a) : *Mazarini codex omnia simul complexus est, eidemque ascripsit vero aut existimato Basilio : ac potius vero, subnectens iis opusculis quæ communiter in Basilii Magni genuinis numerantur.* Et vero quot sunt voces in hac Epitimiorum classe, tot sunt fere peregrinitatis notæ : quod ex eorum lectione facile a quovis cognosci potest. Hic monere volo, hujus secundæ classis epitimium primum in nostra editione duodecimum esse. In eo autem ita legitur (pag. 527) : Εἰ τις ἐξέλθοι τοῦ μοναστηρίου, μὴ λαθῶν εὐλογία ἢ ἀπολυθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου μετὰ εὐχῆς, ἔστω ἀκονιώνητος. *Si quis egrediatur e monasterio non accepta benedictione, aut non dimissus ab archimandrita cum precatone, a cæteris sejungatur.* Certe præstare ausim, duas has voces, μοναστήριον et ἀρχιμανδρίτης, quæ non hic solum, sed in aliis etiam epitimiis sæpe leguntur, nusquam apud Basilium reperiri. Addere possim et alia vocabula non pauca in iisdem illis Epitimiis passim occurrere, quæ si non omnia, at pleraque tamen minus adhuc Basiliana esse videbuntur. Qualia sunt hæc, ἀρχικουσίτις, κούμιον, ἀπευλογίας, μαφόριον, ὀρθινος ἡσυχαστής, ὀστιάριον, ἀρχιεβδομηκάριος, quæ voces, cum aut Latinæ sint, aut valde insolitæ, novi aliquid simul et peregrini manifeste indicant. Et vero si Caroli Cangii *Glossarium Græcum* legatur, ibi horum Epitimiorum non minimam partem e veteri quodam Pœnitentiali Græco citatam intueri licebit. Ejus quam dixi rei exempla duo e voce ἡσυχαστής proferam : si cui libuerit videre plura, alias quas modo notavi voces in ipso *Glossario* quærere poterit ; hacque brevi ac facili via inveniet quod quærat. In eo igitur *Glossario* ita scriptum est, ubi vocis ἡσυχαστής declaratio traditur : Εἰ τις εὐρεθῆ λαλῶν εἰς τὰ κελλία, ἐκτὸς τῶν ἐνοικούντων αὐτὰ, ἢ τῶν ἡσυχαστῶν, γενέσθω ἀπευλογίας. Rursus : Εἰ τις περισπῶς, μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τὴν μετὰ τὰ ὀρθρινά, εἰσέρχεται εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ἐκτὸς τῶν ἡσυχαστῶν καὶ τῶν τὴν φροντίδα ἐγκεχειρισμένων, γενέσθω ἀπευλογίας. Horum autem epi-

timiorum primum, in nostra editione quadragesimum quartum est ; secundum, quartum et quinquagesimum. Ex quibus satis intelligitur ejusmodi Epitimia non Basilio, sed recentiori cuiquam scriptori tribuenda esse.

§ XI. *Pars nona, ubi expenduntur opuscula duo, quæ Combefisius non ita pridem in suo Basilio recensito pro novis ac genuinis edidit.*

52. Horum opusculorum primum ita exorditur (b) : Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προστάσσοντος· Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἶπατε ἐν τῇ φωτί· καὶ ὁ πρὸς τὸ οὐς ἠκούσατε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματων· καὶ τοῦ Ἀποστόλου, τῆς σιωπῆς τὸ κρῖμα φοβερόν· δεικνύντος, etc. *Cum Dominus noster Jesus Christus præcipiat : « Quod vobis dico in tenebris, dicite in luce ; et quod auditis in ore, prædicate super tecta » ; » Apostolus item silentii tremendum judicium ostendens, etc.* Ita autem desinit : Ἴνα πληρωθῆ ἐν ὑμῖν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον ὅτι Ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἐτέρους διδάξαι· quo in vobis impleatur illud Apostoli : « Hæc commenda fidelibus hominibus, qui et alios docere erunt idonei » . Hic quæstio est, fueritne hoc opusculum conscriptum ab eo, qui Asceticum, quod vocant, in lucem edidit, an ab aliquo, qui Ascetici auctor falso haberi voluerit. Meminisse autem juvat, non intelligi proprie Ascetici nomine omnia scripta ascetica, sed duntaxat libellos *De judicio* ac *De fide*, *Moralia* et *Regulas* tam breviores quam longiores. Ex quo fit, ut si hæc lucubratiuncula vera sit et genuina, necessario aut Basilio tribuenda sit, aut Eustathio, cum alteruter Asceticum eo quem dixi modo acceptum vulgasse ab omnibus credatur. Combefisius nullo modo dubitat quin hæc lucubratiuncula vera sit ac germana : Tillemontius (c) vero eam quidem pro vera habuit, sed ita tamen, ut non obscure indicaret se non longe abesse ab eorum opinione, qui aliter sentirent. Ait enim se in ipsa parum et igniculorum et elegantiae Basilii vidisse. Ego autem non dicam videre me in hoc opusculo parum Basiliiani styli : sed affirmabo potius me nihil omnino in eo invenire, quod tanti viri phrasim vel paululum sapiat. Sermo humilis est et abjectus : verborum constructio in aliquibus locis nulla : sententiæ obscuræ. Sermonem abjectum esse et humilem, nemo, opinor, homo, qui hoc epistolium legerit, inficiabitur. Imo etiam id ita esse, ex eis quæ mox exscribam fragmentis facile a quovis intelligi poterit. Jam unum aut alterum locum proferam, ut verborum constructionem alicubi nullam esse probem. Ita igitur auctor scripsit : Προσθήσεται δέ μοι τὸ κρῖμα, πρῶτον μὲν τὴν αἰτίαν καὶ τὸν κίνδυνον τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκ-

⁴⁶ Matth. x, 27. ⁴⁷ II Tim. II, 2.

(a) *Basil. recens. t. II, p. 225.*

(b) *Ibid. pag. 99.*

(c) *Tom. IX, pag. 634.*

κλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκάστου πρὸς (a) τὸ ἔργον διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως· δεύτερον, τὰς ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἀποδείξεις περὶ τοῦ πάσαν παράβασιν ἐντολῆς Θεοῦ σφοδρῶς καὶ φοβερῶς ἐκδικήσαντος ὥστε, etc. Quæ verba sic Latine reddidit Combesius : *Hinc vero ejusce rei rationem adjungam ; primum quidem quæ causa sit, quodve periculum ; tantæ Ecclesiarum Dei ac cujusque rebus agendis dissonantiæ ac dissensionis ; tum deinde certas ex divina Scriptura probationes ac rationes, quibus conficitur, in omnem Deum mandati transgressionem acri tremendaque distractione animadvertere, ut, etc.* Illud, πρῶτον μὲν, τὴν, etc., verbo caret : quod judicium ferendum est quoque de illo, δεύτερον, τὰς ἐκ τῆς θεοπνεύστου.... φοβερῶς ἐκδικήσαντος. Scio quidem aliquid ab homine docto suppleri posse : sed nemo non videt ellipsim hoc loco et violentam esse, et a Basilii perspicuitate alienam. Ab his non multum abludit quod sequitur : Μετὰ ταῦτα περιέξει τὴν εὐσεβῆ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁμολογίαν· ἔπειτα, etc. Ad verbum : *Postea piam de Deo ac Patre, unigenitoque ejus Filio ac Deo, et Spiritu sancto confessionem complectetur : tumque, etc.* Hactenus nulla mentio facta est de ullo scripto, quod ad rem pertineat : et tamen auctor, quasi nominativus ex superioribus suppleri, posset ac deberet, sic incipit, μετὰ ταῦτα περιέξει τὴν, etc. Scriptor paulo diligentior ita locutus fuisset : Μετὰ ταῦτα ἡ ἄλλη βίβλος περιέξει τὴν, etc. *Postea alius libellus complectetur, etc.* Sub finem cum auctor sermonem instituisset de Moralibus, ita persecutus est : Ἐν οἷς τὰ τε ἀπρηκτιβωμένον καὶ ἀκριβῶς καθαρισμένον τῆς πολιτείας διαφανήσεται· καὶ τὸ, ἐν οὕτως εἶπω, ἀξίωμα τῶν ἐνταῦθα παρεπόντων ἐκλάμψει, quem locum idem Combesius ita interpretatus est : *In quibus exacta atque exacte depurgata disciplinæ ratio elucescet ; eorumque, ut sic dicam, qui hic discipuli sequuntur dignitas persplendescet.* Ubi in ultimis verbis Græcis obscuri aliquid deprehendo. Illud enim καὶ τὸ, ἐν οὕτως εἶπω, ἀξίωμα τῶν ἐνταῦθα παρεπόντων ἐκλάμψει, ita simpliciter dictum non satis perspicuum videtur, et, nisi vox aliqua suppleatur, vix intelligi potest. Ad verbum, *eorumque ut ita dicam, qui hic sequuntur, dignitas splendescet.* Combesius, ut ex ejus interpretatione liquet, vocem μαθητῶν supplevit : quod non fecisset, nisi credidisset verba Græca per se obscura esse, ob idque, ut intelligerentur, aliquid necessario suppleri debere. Notandum præterea id quod maxime ad rem facit, hoc opusculum vere epistolam esse. Ita enim auctor loquitur : Ἀναγκαῖον ἐνόμισα γράψαι πρὸς τὴν πάντων ὑμῶν ἐν Χριστῷ ἀγάπην, etc. *Necessarium putavi, ut ad vestram omnium in Christo*

*A charitatem scriberem, etc. Velim igitur, si quis ad huc dubitet hæreatque, hanc epistolam cum genuinis Basilii Epistolis comparet statimque, nisi valde fallor, animadvertet eam ab illis et perspicuitate, et elegantia, et urbanitate, et, ut verbo dicam, toto scribendi genere prorsus differre. Certe cum ita lego ipso initio : Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προστάσσοντος· Ὁ λέγω ὑμῖν.... καὶ τοῦ Ἀποστόλου τῆς σιωπῆς τὸ κρῖμα φοβερὸν δεικνύντος, δὲ ὧν φησι πρὸς τοὺς Ἐφεσίων πρεσβυτέρους· Διαμαρτύρομαι ὑμῖν τῇ σήμερον ἡμέρα, etc. *Cum Dominus noster Jesus Christus præcipiat : « Quod vobis dico... » Apostolus autem silentii tremendum judicium ostendat, dum sic Ephesiorum presbyteros alloquitur, « Contestor vos hodie » etc. ; mihi quidem facile persuadeo hoc epistolium scriptum fuisse ab aliquo, qui Basilii Regulas diligenter legisset (nam in illis ita fere aliquando loquitur Basilius) : sed puto hunc hominem, quisquis est, nunquam ejusdem Basilii Epistolas legisse, aut certe eas imitari non potuisse. Nullam enim Basilii epistolam esse, quæ hoc vel simili modo incipiat, Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προστάσσοντος.... καὶ τοῦ Ἀποστόλου, etc., affirmare ausim. Et quidem in indice Græco Basilianarum Epistolarum qui ad calcem editionis Parisiensis locatus est, nihil tale invenio.**

53. Nunc conjecturam quamdam meam de hoc epistolio proponere libitum est : sed si prius monuero, hoc idem epistolium, quod pro novo Combesius edidit, jampridem in Veneta editione vulgatum fuisse. Suspicio igitur has litterulas antiquas non esse, sed longe post Basilii ætatem ex Photii *Bibliotheca* effictas fuisse et expressas. Quæ de re ut cuique existimare liceat, utriusque scriptoris verba subjiciam. Ita igitur Photius loquitur (b) : Ὁ μὲν οὖν πρῶτος αὐτῶ λόγος διεξέρχεται, τίς ἡ αἰτία καὶ ὁ κίνδυνος τῆς τσακῦτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκάστου πρὸς τὸν ἕτερον διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως· δεύτερον, ὅτι πάσης ἐντολῆς Θεοῦ παράβασις σφοδρῶς καὶ φοβερῶς ἐκδικεῖται· καὶ ἡ ἀπόδειξις ἐκ τῶν Γραφῶν τρίτον, περὶ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως ὡμῶν, ἥτοι τῆς εἰς τὴν ἱεραγίαν Τριάδα καθαρᾶς ἡμῶν καὶ εἰλικρινοῦς ὁμολογίας. Ὁ δεύτερος οἷον χαρακτῆρα Χριστιανοῦ κεφαλαιώδη καὶ σύντομον παρατιθεται, καὶ χαρακτῆρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προεστώτων τοῦ λόγου. Εἶτα, etc. *Igitur primus ejus liber continet quæ sit causa, quantumque periculum hujusmodi cum Ecclesiarum Dei, tum singulorum hominum inter ipsos dissensionis atque dissidii : deinde, quod omnis præcepti divini transgressio vehementer ac terribiliter punitur, idque e Scripturis sacris demonstratum : tertio, de fide nostra catholica, sive de pura nostra et sincera confessione sanctissimæ Trinitatis. Liber vero secundus, Christiani*

⁴⁹ Act. xx, 26.

(a) Ita apud Combef.

(a) Cod. cxci, pag. 494.

hominis quamdam veluti descriptionem per summa capita breviterque exponit: similemque rursus descriptionem eorum, qui docendo Evangelio præfecti sunt. Deinde, etc. Ita autem in epistolio scriptum est: Προσθήσεται δέ μοι τὸ κρίμα, πρῶτον μὲν τὴν αἰτίαν καὶ τὸν κίνδυνον τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκάστου πρὸς (a) τὸν ἕτερον διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως· δεύτερον, τὰς ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἀποδείξεις περὶ τοῦ πάσων παράβασις ἐντολῆς Θεοῦ σφοδρῶς ἐκδικήσαντος. . . . Μετὰ ταῦτα περιέξει τὴν εὐσεβῆ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁμολογίαν. . . ἐπὶ τούτοις οἶοναὶ χαρακτῆρα Χριστιανοῦ κεφαλαιώδη καὶ σύντομον ὅρου τύπον ἔχοντα πειράσεται δοῦναι ἡμῖν ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν ὁ λόγος, καὶ χαρακτῆρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προεστώτων τοῦ λόγου, etc. *Hinc vero ejusque rei ratione adjungam; primum quidem quæ causa sit, quodve periculum tantæ Ecclesiarum Dei et alterius cum altero dissensionis atque dissidii; tum deinde certas ex divina Scriptura probationes ac rationes, quibus conficitur in omnem Deum mandati transgressionem acri tremendaque districtione animadvertere. . . . Ad hæc, primam de Deo ac Patre, unigenitoque ejus Filio ac Deo, nec non Spiritu sancto confessionem liber complectetur. . . . ac præterea, compendiosum brevemque velut characterem hominis Christiani, definitionis forma ex Scripturis sacris conabitur dare; affinemque rursus characterem præpositorum sermonis, etc.* Velim igitur utriusque scriptoris verba inter se conferantur: quod si quis fecerit, animadvertet easdem voces utroque in loco hic illic adhiberi, quales sunt, αἰτία, κίνδυνος, Γραφή, ἀπόδειξις, παράβασις, ἐντολή, σφοδρῶς, φοβερῶς, ἐκδικεῖν, ob idque fortasse suspicari incipiet, hunc vel illum scriptorem plagiarium fuisse. Sed si paulo attentius consideraverit tum illud, τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκάστου πρὸς τὸν ἕτερον διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως (ita enim plane legendum est, ut in Veneta editione, non πρὸς τὸ ἔργον ut apud Combefisium), tum illud, οἶοναὶ χαρακτῆρα Χριστιανοῦ κεφαλαιώδη καὶ σύντομον. . . . καὶ χαρακτῆρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προεστώτων τοῦ λόγου, facile, opinor, sibi persuadebit, alterum ab altero nonnulla aperte ad verbum sumpsisse. Cui autem verisimile fiet, doctissimum virum Photium, eundemque scribendi peritissimum, a nescio quo non pauca ad verbum mutuatum fuisse? quod eo minus probabile videbitur, quia hoc epistolium pessime conscriptum est. Reliquum est igitur, ut epistolii scriptor plagiarius fuisse dicatur. Sed fortasse quæret aliquis, quo consilio scriptum fuerit hoc epistolium. Puto hominem cætera simplicem et bonum, qui Ἀσκητικὸν a nonnullis ob Sozomeni locum Eustathio tribui videret, tentare voluisse, si epistola sua pro

(a) Ita in edit. Ven.

(b) Basil recens., tom. II, p. 107.

(c) Lege Præf. § 8.

vera Basili epistola haberi posset, sicque illud consequeretur, ut omnes tandem Basilium ejus quod modo dixi scripti auctorem esse uno ore confiterentur. Pauca, nisi actum agere velim, de altero Combefisii opusculo dicam. Nam et ipsum quoque jamdudum in editione Parisiensi vulgatum est, sed ita tamen, ut tibi aliter, aliter apud, Combefisium inscriptum sit. Ita enim in editione Parisiensi inscribitur: Ὁμιλία ΛΑ'. Λόγος περὶ τοῦ ἀντεξουσίου. *Homilia XXXI. De libero arbitrio sermo*: apud Combefisium vero (b), hoc modo, Τοῦ αὐτοῦ πρόλογος ἀσκητικῶς. *Basilii Magni prologus asceticus*. Combefisium, qui ut cæteras, ita hanc ipsam homiliam tricesimam primam in suo Basilio recensito aliquibus locis emendaverat fallere potuit inscriptionis varietas: ut ut hæc sunt, nihil hic dicendum de hoc opusculo Combefisiano arbitramur, cum illud jam in antecessum, ubi nobis de eadem illa oratione tricesima prima sermo erat, in spuris atque adulterinis posuerimus (c). Hic tandem disputationibus asceticis clausulam imponam si prius hoc unum addidero, primum libellum a Combefisio e duobus libris veteribus Regiis, alterum ex uno itidem Regio editum fuisse (d).

§ XII. *Basilione tribuendi sint duo De baptismo libri, necne.*

54. Quod ait doctissimus vir Ludovicus Dupinus (e), duos hos *De baptismo* libros nusquam apud antiquos laudari, eo nihil verius dici potuit; sed quod addidit, eosdem a nemine in dubium revocari, id non vere dictum fuisse constat. Combefisius enim suspectos ipsos habuit: cujus verba referre non pigebit (f). Vir igitur eruditissimus cum in his libris adverbia quædam animadvertisset, qualia sunt ὀριστικῶς, πολυτρόπως, ἐντροπετικώτερον, φανερώς, et alia ejusdem generis multa, ita locutus est: *Affectatior quam soleat hisce adverbis Basilius toto hoc opere, nec sui simillimus, nativæque puritate gratus; ac, num quæ inde Ἀσκητικὸν suspicio pulsare animum possit? Lector videat, deque toto dicendi caractere austeriorique doctrina conjecturam ducat.* Tillemontius, vir peritissimus idemque diligentissimus, viderat quidem hunc Combefisii locum: sed non propterea vulgatam opinionem repudiavit. Imo etiam ait se criticis illis Combefisii notis in sua sententia magis ac magis confirmari. Sed ut hæc melius intelligantur, rem altius petam. Meminisse ergo juvat, Combefisium Ἀσκητικὸν, quod vocant non Basilio, sed Eustathio Sebasteno tribuere, atque inter cætera argumenta, quibus vir doctus ad defendendam suam opinionem utitur, hoc quoque reperiri, quod Ascetici scriptor ita Scripturam citat ut adverbia quædam præponat, qualia sunt, ὀριστικῶς, σαφῶς, ἀποφαντικῶς, et eodem de genere alia: qui adverbiorum usus in aliis Basili scriptis nullus est. Cum

(d) Basil. recens., tom. II, pag. 97 et 107.

(e) Tom. II, p. 540.

(f) Basil. recens., tom. I, pag. 241.

igitur Combefisius (a) similia adverbia tam in Ascetico quam in his *De baptismo* libris inspergi videret, suspicatus est utrumque opus ad eundem auctorem pertinere, hoc est ad Eustathium Sebastianum, quem, ut modo dixi, Ascetici auctorem facit. Tillemontius autem, qui et ipse quoque ea de quibus agitur adverbia et in Ascetico et in duobus illis *De baptismo* libris animadvertit, inde quidem pariter collegit, utriusque operis eundem auctorem esse : sed quoniam semel Asceticum Basilio adscripserat, eidem etiam et hos *De baptismo* libros adjudicare necesse habuit. Nec ego negabo doctissimos viros Combefisium et Tillemontium congruenter suis principiis convenienterque iudicasse, viderique primo aspectu argumento satis probabili ad tuendam suam opinionem niti. Cum enim ejusdem generis adverbia non pauca tam in Ascetico quam in controversis istis *De baptismo* libris inveniri constet; certe, nisi attentiores simus, eo animus inclinabit, ut utrumque opus uni et idem scriptori tribuamus. Sed tamen si quis ea de quibus disputatur scripta paulo attentius legerit, id quod dixi argumentum nullius momenti aut ponderis esse facile, opinor, fatebitur. Non enim omnia adverbia illa semper eodem sensu accipiuntur in utroque opere. Cum enim illud, ὀριστικῶς, semper in Ascetico pro eo quod est, *modo decretorio loqui*, sumatur, tamen in his *De baptismo* libris aliquando tam diverse usurpatur, ut ipsa diversitas diversum auctorem non obscure indicet. Nimirum ibi nonnunquam pro eo quod est, *strictim ac compressius dicere*, accipitur. Neque vero ejus interpretationis auctor ego sum, sed Combefisius ipse (b), qui de illis qui nunc in controversiam vocantur libris, deque eorum auctore loquens, ita scripsit; Ὀριστικῶς passim vocat, quasi indicative strictimque jubendo. Sicque quod ait, ὀριστικῶς καὶ πολυτρόπως ἐρίτ, tuum indicando strictimque tradendo doctrinam, tum varie explicando. Præterea alicubi monui, ejusmodi adverbia, quæ in Ascetico leguntur, non ita multum, si operis prolixitas consideretur, frequentia esse, cum tamen in his *De baptismo* libris tam frequenter usurpentur (c), ut sæpe non minus eorum copia quam vocum novitate atque insolentia moveri nausea possit. Quod igitur pro

A si opinionem eorum, qui Asceticum et duos hos *De baptismo* libros eidem scriptori tribuunt, sequi vellem. Ita igitur in *Regulis* brevioribus scriptum est (reg. 175): Καὶ ἐὰν δοξάζηται ἐν μέλος, κατὰ σκοπὸν, δηλονότι τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη, « *Et si gloria afficitur unum membrum, » ex consilio videlicet placendi Deo, « congaudent omnia membra* ⁵⁰. » Et paulo post scriptor ita locutus est (reg. 179): Ἐὰν ἄρα δυσωπηθεῖς τὴν τοῦ Θεοῦ χρηστότητα, προτραπή εἰς ἐπιμέλειαν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐαρεστήσεως, etc. *Si forte bonitatem Dei reveritus, hincque extimulatus, studeat ei complacere, etc.* Nec ita multo infra sic legitur (reg. 187): Ὅταν ἀμετεωριστῶ καὶ τεταμένη ἐπιθυμία τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, etc. *Tum cum assiduo ac vehementi desiderio placendi Deo, etc.* Nunc totidem exempla e duabus *De baptismo* libris subjiciam. Hæc sunt igitur scriptoris verba (lib. 1, c. 1, n. 1): Κατὰ σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, *juxta propositum placendi Deo*. Rursus ita loquitur (lib. 1, c. 2, n. 17): Δύναμις τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, δικαιοσύνης δωρεά, etc. *Virtus qua grati efficiamur Deo et accepti, justitiæ donum, etc.* Et alio loco sic scriptum invenitur: Τὰ μὲν νόσον θεραπεύοντα, τὰ δὲ προκοπήν ἐμποιοῦντα πρὸς τελείωσιν ἄγουσαν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, etc. *Partim morbum curantia, partim afferentia talem profectum, quo ad perfecte Deo placendum deducamur, etc.* Certe ex his et similibus locis, quæ in ipsis fontibus legi possunt, satis probabiliter effici videtur, Asceticum et controversos hos *De baptismo* libros ad eundem auctorem pertinere. Quoniam tamen hoc fortasse aliquibus leve videbitur, aliud exemplum proferam, quod ab hominibus, qui cæteroquin non ita multum creduli sint, pro demonstrativo haberi queat. Patet ex dictis, Ascetici auctorem hac dicendi formula, qua voces aut πληροφορία aut πληροφορεῖν ad integram quamdam persuasionem significanda adhibentur, ita delectari, ut nullo alio magis delectetur; neque hic ejus rei exemplum ullum, cum multa superius retulerimus (d), ponere necesse est. Constat autem idem loquendi genus in duobus quoque *De baptismo* libris tam frequenter usurpatum inveniri, ut in ipsis etiam passim occurrat. Sed ne falso dictum id fuisse videatur, exempla multa aut proferam, aut certe indicabo. Ita igitur auctor scripsit (lib. 1, c. 1, n. 5): Στοχαζόμενος δὲ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας, καὶ δι' ὑποδειγμάτων ἠδρόκησε βεβαιῶσαι ἡμῶν τὰς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας. *Cæterum considerata imbecillitate nostra, etiam per exempla voluit animum nostrum in veritatis certa persuasionem confirmare.* Haud longe ita (lib. 1, c. 2, n. 1) locutus est: Πλὴν δὲ καὶ βεβαιότερον ἐκ τῆς περὶ τῶν ἱερέων καὶ τῶν προσφερομένων ζώων εἰς θυσίαν ἀκριβο-

⁵⁰ I Cor. xii, 16.

(a) Tom. II, pag. 124, 162.

(b) *Basil. recens.* tom. I, pag. 240.

(c) Nova ed. t. II, p. 625. Lege n. 43.

(d) Leg. n. 38.

λογίας ἔστι πληροφορηθῆναι. *Sed tamen firmiter etiam A* *eius rei ex sacerdotum et animalium sacrificandorum accurata consideratione convinci possumus.* Rursus ita scripsit (lib. 1, c. 2, n. 10): 'Ἐν πληροφορία τῆς ἀληθείας, etc., *in indubitata veritatis persuasione, etc.* Ita quoque legitur alio loco (lib. 1, c. 2, n. 13): 'Ὅπερ ἐν πληροφορία ἀληθείας δι' ἐπιμελείας σπουδαιότερας φυλάσσοντες, etc. *Quod si in veritatis certa persuasione diligentius servaverimus, etc.* Plura qui volent, legere poterunt caput 2, lib. 1, num. 14 et 15, ubi earum quas dixi vocum duo exempla reperiuntur; item caput ejusdem libri, num. 1, item quæstion. 6, lib. II, num. 1, item quæst. 8, num. 1 et 9. Jam ita argumentari licet: Si quando quasdam dicendi formulas quæ quodammodo singulares videri possint, in duobus operibus sæpius inveniri contigerit, fere fit ut utrumque opus eidem scriptori tribuatur. Cum igitur id loquendi genus, quo voces aut πληροφορεῖν aut πληροφορία in significatione integræ cujusdam persuasionis ponuntur, quodammodo singulare sit, idemque tam in Ascetico quam in duobus *De baptismo* libris passim occurrat, consequens esse videtur, ut utriusque operis idem auctor esse dicatur. Sed, ut jam commonui (a), ejusmodi argumenta e quadam styli similitudine petita non tantum valent, quantum valere vulgo putantur. Nisi enim alia quoque consonent faveantque, nihil omnino in ipsis neque momenti neque roboris inest: quod nunc ostendere conabimur. Etsi enim Asceticum, cujus legitimus parens Basilius est, in aliqua styli similitudine cum duobus *De baptismo* libris consentire viderimus (b), tamen dubitari nullo modo posse arbitramur, quin hi libri falso hactenus sanctissimo Patri ascripti sint. Et vero aut nunquam licuit, quod tamen licet sæpissime, opus aliquod ob styli diversitatem in spuris atque adulterinis numerare: aut ii de quibus agimus libri pro peregrinis haberi merito possunt. Mentior, nisi opus totum toto dicendi genere a Basiliano differt. Etenim sicubi vox aliqua reperitur, quæ similitudinis aliquid cum stylo Basiliano habere videatur, eodem loco adjunctæ sunt voces aliæ, quibus peregrinitas aperte declaretur.

55. Neque vero rara sunt νοθείας argumenta, sed passim obvia. Nam in his libris generale quoddam vitium notari potest, cujus pagina nulla expers est. Id autem, quod dico, vitium, continua quædam est earumdem aut vocum aut dictionum repetitio, quæ minime omnium in copiosissimum hominem Basilium convenit. Et vero sicubi mentio fit aut apostoli Pauli, aut Joannis Baptistæ, aut ipsius Domini, aut Dei, ibi sæpissime additum invenis τοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦντος. *qui in Christo loquebatur: Ὁ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν*

(a) Lege n. 25.

(b) Leg. n. 39 et seq.

οὐδεὶς, quo inter natos mulierum major est nemo: Τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, qui pro nobis mortuus est et resurrexit: qui unigenitus Filius est Dei viventis: Καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, et Christi ipsius (p. 651). Nolim autem accipi in malam partem, quæ jam dixi, aut quæ mox dicturus sum. Voces Ἰησοῦς Χριστός passim quoque repetuntur, modo ambæ conjunctim, modo earum altera. Noverat Basilius, neque nos ignoramus, iis quas recensui vocibus, nihil melius esse, aut sanctius: sed tamen ab earum tam frequenti repetitione se temperabat, quod, opinor, ejusmodi vocum continua repetitio nihil ad docendum conferret: id, quod Pater piissimus, cum scriberet, sibi in primis proponebat. Ad eandem ταυτολογίαν pertinet ea scribendi ratio, qua vox ἀναγκαῖον passim in his libris ponitur. Ita igitur in brevissimo spatio scriptum invenimus (p. 633): Καὶ ὡσπερ δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι ὁδηγούμενοι εἰπεῖν ἀναγκαῖον, *Et velut per speculum et in ænigmate ductos necesse est loqui.* Et statim: 'Ἀναγκαῖον δὲ λογίζομαι, etc., *necesse autem esse duco, etc.* Nec ita multo post: 'Ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ἐξητασμένως καὶ ἐπιτετηρημένως προσέχειν ἐκάστῳ ῥητῶ, *necesse est et nos accurate diligenterque singulis dictis attendere, et ad eundem modum pleraque alia.* Frequens est quidem in illo opere ea quam modo dixi scribendi ratio: sed in eodem frequentior est adhuc illud loquendi genus (pag. 656), καὶ πολλὰ τοιαῦτα, *et talia multa, aut, quod idem est, καὶ πολλὰ ἄλλα ὁμοίως, et multa hujusmodi alia, aut similia quædam.* Scriptor igitur cum alicubi retulisset verba aliqua e sacra Scriptura, sic persequitur καὶ πολλὰ τοιαῦτα, *et ejusmodi multa.* Et paucis interjectis, ita locutus est, καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὔροις ἂν παρά τε τοῖς εὐαγγελισταῖς, etc., *et multa id genus invenias et apud evangelistas, etc.,* ubi in transitu notari potest, paria quatuor exempla in tribus quæ proxime sequuntur paginis reperiri. Usus immodicus verbi παιδεύειν ad idem vitium referri potest: quod idem de verbo φυλάσσειν dictum volo. Usus quoque præpositionum ita frequens est (c), ut nullo modo convenire possit in præstantissimum oratorem Basilium, cujus oratio non minus dictionum quam rerum varietate omnibus erat admirationi. Velim autem experiatur per se quisque, an vera sint quæ dixi. Spero tot earum quas notavi rerum exempla inventum iri, ut nemo futurus sit, qui non libenter fateatur ejusmodi opus, in quo eadem voces perpetuo repetuntur, peritissimum dicendi magistrum Basilium nullo modo docere. Eodem redit illa genitivorum quasi silva, sic ut in hoc opere nihil aliud nisi ejus quem dixi casus incondita quædam congeries cernatur. Et vero participia in his *De baptismo* libris ita ad reliquam orationem accommodantur, ut fere quolibet versu genitivus oc-

(c) Lege p. 653 et 657.

currat. Ita legere est in prima pagina (pag. 624): Εὐ-
 πόντος διὰ Δαβὶδ τοῦ προφήτου, *dicentis per David*
prophetam; ἐπαι οὖν προστάξαντος τοῦ Κυρίου, etc.,
cum igitur, Domino præcipiente, etc., καὶ τότε ἐπ-
 αγαγόντος, *deinde subjungente*: λογισάμενοι παρ'
 ἐντολὴν τοῦ Ἀποστόλου ποιεῖν, ἐὰν μὴ εὐθὺς ἀποκρι-
 νώμεθα, εἰπόντος, etc., *ratio contra mandatum*
Apostoli facturos nos, si non statim respondeamus,
cum dicat, etc.: ἐνταῦθα μὲν οὖν, Μαθητεύσατε,
 εἰπόντος, ἠκούσαμεν, *hic igitur audivimus dicen-*
tem, « Docete. » Ex quibus videre licet, alios esse,
 genitivos, qui absoluti vocari solent, alios esse,
 qui ab aliqua orationis parte pendent: quo geniti-
 vorum usu ita oblectatus est scriptor, ut genitivis
 transitionum loco sæpe utatur. Sed nihil mihi ma-
 gis novum aut insolitum visum est, quam vocum
 harum Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός jugis perpe-
 tuaque repetitio (a). Affirmare possum eas, quas
 adnotavi, voces aut bis, aut ter, aut quater, aut
 etiam quinquies in una eademque pagina non raro
 inveniri: quæ earumdem vocum frequens iteratio
 facit, ut tibi legere videaris, non librum vulgarem,
 sed quasdam quasi litanias, in quibus idem sex-
 centies repetitur, aut, si in rebus seriis ita loqui
 licet, audire parochum quempiam, qui morienti in
 aurem continuo occinat, *Dominus noster Jesus*
Christus. Scio quidem confiteorque ea quæ indi-
 cavi nomina omnium esse et optima et sanctis-
 sima: sed non propterea velitum est dicere, ejus-
 modi repetitionem tam frequentem apud Basilium
 inusitatam esse, ex eaque merito colligi posse,
 hosce *De baptismo* libros ad ipsum non pertinere,
 Et quoniam fortasse nisi exemplum aliquod ob
 oculos poneretur, multis non credibile videretur
 quam in brevi spatio voces illæ repetantur, unum
 aut alterum locum integrum exscribere constitui,
 ut ex his de aliis judicium ferri possit. Auctor
 igitur ita alicubi (pag. 629) scripsit; Ἐν ἀγάπῃ
 Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐν ἔλπίδι ζωῆς
 αἰωνίου καὶ ἐπουρανίου βασιλείας, καὶ τὰ κρίματα
 τῆς δικαίας ἀνταποδόσεως τῶν τε ποιούντων τὰ ἀπ-
 ηγορουμένα, ἢ ἀθετούντων τὰ ἐγκεκριμένα εἰς κό-
 λασιν αἰώνιον, καὶ τῶν ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου Θεοῦ
 πολιτευομένων ἐν ὑγιαίνουσῃ, πίστει, δι' ἀγάπης
 Χριστοῦ ἐνεργουμένη ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου καὶ
 ἐπουρανίου βασιλείας τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυ-
 ρίῳ ἡμῶν. Λόγος β'. Πῶς βαπτίζεται τις κατὰ τὸ ἐν τῷ
 Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βά-
 πτισμα. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐντολὴν
 δεδοκότος ἡμῖν ἀγαπᾶν ἀλλήλους καθὼς αὐτὸς ἠγά-
 πησεν ἡμᾶς, καὶ διὰ Παύλου τοῦ ἀποστόλου διδά-
 σκοντος ἡμᾶς, ἀνέχεσθαι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, τὸ ἐπί-
 ταγμα τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ εὐλαβείας, τὸ περὶ
 τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ ἐνδοξοτάτου βαπτίσματος, προθύμως ἐδεξά-
 μεν, etc. *In dilectione Jesu Christi domini nostri,*

A *ob spem vitæ æternæ et regni cælestis, et judicio*
justæ mercedis, tam eorum, qui patrant prohibita,
aut respuunt approbata, ad supplicium æternum,
quam eorum, qui pro dignitate Evangelii Dei in sana
fide, quæ per Christi charitatem operatur vixerunt,
ob spem vitæ æternæ et regni cælestis, quod est in
Christo Jesu Domino nostro. Caput II, Quomodo
quis eo baptismate baptizatur, quod in Evangelio
Domini nostri Jesu Christi commendatur. Cum Di-
minus noster Jesus Christus præceperit nobis, ut
diligamus nos mutuo, sicut ipse dilexit nos, hocque
nos per apostolum Paulum doceat, ut nos mutuo in
dilectione toleremus, vestræ in Christo pietatis præ-
ceptum, de gloriosissimo secundum Evangelium Do-
mini nostri Jesu Christi baptismate animo alacri
 B *suscepti, etc.* Dicant, quæso, qui in versandis Basili
 voluminibus multi sunt, an tale quidquam in illius
 genuinis scriptis unquam legerint. Et tamen his non
 contentus auctor, statim in hac ipsa pagina ita
 persecutus est (pag. 629): Οὕτω γὰρ αὐτὸς ὁ Κύ-
 ριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ μονογενὴς
 Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ἐνετείλατο τοῖς ἑαυτοῦ μα-
 θηταῖς, *Ita enim Dominus ipse et Deus noster Je-*
sus Christus, Unigenitus Dei viventis Filius, disci-
pulis suis præcepit. Sed ut nunc de illa quarum-
 dam vocum repetitione sileam quis non videt
 orationem dissolutam esse, nec suaviter fluere, ἐν
 ἀγάπῃ, ἐπ' ἐλπίδι, δι' ἀγάπης, ἐπ' ἐλπίδι, τὸ περὶ
 τοῦ, κατὰ τὸ, etc.? Præterea cum scriptor jam paulo
 ante scripsisset, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου καὶ ἐπου-
 ρανίου βασιλείας, quid, quæso, attinebat eadem
 C verba statim repetere? sed ad propositum me re-
 fero. Alter igitur locus, quem exscribere integrum
 libet, hic est (pag. 646): Τότε γὰρ ὡς Υἱὸν Θεοῦ
 ἐνδυσάμενος, καταξιοῦται τοῦ τελείου βαθμοῦ, καὶ
 βαπτίζεται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου
 μαρτυρίαν διδόντος ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι,
 Θεοῦ τοῦ λέγοντος· Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν,
 καὶ ἀφορίσθητε, ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε· καὶ γὰρ
 εἰσδέξομαι ὑμᾶς, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρας
 καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας,
 λέγει Κύριος παντοκράτωρ, χάριτι αὐτοῦ τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ
 Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐν ᾧ οὔτε περιτομὴ τι ἰσχύει,
 οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὴ πίστις δι' ἀγάπης ἐνερ-
 D γουμένη, καθὼς γέγραπται· δι' ἧς εὐδόως ἡμῖν
 κατορθοῦται τὸ ἐπενεχθὲν συνημένως τῷ παραγ-
 γέλματι τοῦ βαπτίσματος παρὰ τοῦ αὐτοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰπόντος etc. *Tunc enim*
quasi Filium Dei indutus, fit dignus gradu perfecto,
baptizaturque in nomen Patris ipsius Domini nostri
Jesu Christi, qui juxta Joannis testimonium eam po-
testatem dedit, ut Dei efficiamur filii⁵¹, Dei, inquam.
qui dicit: « Exite de medio eorum, et separemini, et
immundum ne tetigeritis: et ego recipiam vos, et
ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et fi-

⁵¹ | Joan. iii, 1.

(a) Legi possunt p. 626, 628, 629, 633, 635, 636, 642, 644, 646. etc.

lias, dicit Dominus omnipotens ⁵², » per gratiam ipsius Domini nostri Jesu Christi, unigeniti Filii Dei viventis, « in quo neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur ⁵³, uti scriptum est, per quam nobis prospere cedit id quod ab ipso Domino nostro Jesu Christo continenter cum baptismatis præcepto appositum est ubi, dixit, etc. Ex quo loco tanquam ex specimine quodam intelligi potest, opus totum variis Scripturæ testimoniis referri: quæ quam belle, cum reliqua oratione cohærant. alii viderint. Sed quod ad rem facit adnotabo scriptorem, cum sacras Scripturas citaret, in idem ταυτολογίας vitium incidisse. Eadem enim, etiam cum nihil opus est, sæpe repetuntur. Proponam locum unum insignem, qui cum iis quæ paulo ante retuli verbis comparari possit, cum igitur auctor, quicumque ille fuit, locutus fuisset ita, ut mox dixi, statim hoc modo persequitur (pag. 648): Τὸν δὲ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνδυσάμενοι τὸν δόντα ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς βαπτίζομεθα, καὶ τέκνα Θεοῦ ἀναγορευόμεθα τοῦ προστάξαντος καὶ ἐπαγγελιαμένου, καθὼς εἶπεν ὁ προφήτης· Διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε· κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Postquam autem induimus Dei Filium, qui eam potestatem, ut Dei filii efficiamur præbet in nomine Patris baptizamur, prædicamurque filii Dei, qui præcepit et edixit velut ait propheta: « Quapropter exite de medio eorum, et separemini, dicit Dominus, et immundum ne tetigeritis: et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dixit Dominus omnipotens.» Hic præterquam quod item Scripturæ testimonium, ubi non ita multum opus erat, bis in brevi spatio repetitur, præterea et voces et sententiæ, quæ utroque in loco Scripturæ verbis præeunt, eadem quoque sunt: quam ταυτολογίας notam copiosissimus vir Basilius sibi inuri nunquam passus esset. Neque vero voces illæ, Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, repetuntur solum in his De baptismo libris frequentius, quum apud Basilium fieri solet, sed aliæ etiam non ex sanctissimi Patris consuetudine ipsis adduntur, rem D exempla clariorem reddent. Scriptor igitur sic incidit (pag. 624): Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος etc. Dominus noster Jesus Christus, unigenitus Dei viventis Filius, etc. Alibi ita loquitur (pag. 628): Τὴν τε ἐν ἀρχῇ τοῦ Θεοῦ μὲν τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, etc. Initio a Deo per unigenitum suum Filium Dominum et Deum nostrum Jesum Christum, etc. Rursus (p. 629) Οὕτως γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος, etc. Ita enim Dominus ipse et Deus noster Jesus Christus, unigenitus

⁵² II Cor. vi, 17. ⁵³ Galat. v., 6.

A Dei viventis Filius, etc. Alio loco (p. 646). Χάριτι αὐτοῦ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, etc. Per gratiam ipsius Domini nostri Jesu Christi unigeniti Filii Dei viventis, etc. Aliquando post (p. 651): Ἀηλονότι εἰς ἀνεξάλειπτον μνήμην τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ ἐγερθέντος, etc. Videlicet ad indelebilem memoriam Jesu Christi Domini nostri, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, etc. Ibidem: Ἐν τῷ μὴ διὰ τῆς μνήμης τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τὸ εἰρημένον φυλάσσειν, etc. Quod non per memoriam Jesu Christi Domini nostri, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, servat quod dictum est, etc. Nec ita multo infra (p. 635): Καθὼς ἐπαγγείλατο ὁ ἀψευδὴς Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, sicut promisit verax Dominus, et Deus noster Jesus Christus, Hoc ipso in loco: Τὸ ἐρώτημα, εἰ καὶ παντάπασιν ἡνάξιον παντὸς τοῦ καταδεξαμένου ὁμολογεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δι' ὅσα τὰ πάντα ἐγένετο τὰ τε ὀρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, etc. Hæc quæstio tametsi prorsus indigna est quocumque, qui Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Dei Filium, per quem omnia tam visibilia quam invisibilia facta sunt, confiteri non recusarit, etc. Sub finem (p. 672) Εἰ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο ὀρατὰ τε καὶ ἀόρατα, ζῶν, ἔχων, etc. Si Dominus noster, Jesus Christus unigenitus Filius Dei viventis, per quem omnia tum visibilia tum invisibilia facta sunt, qui vitam habet, etc. In ipso fine (p. 673): Καθὼς ἐπαγγείλατο ὁ ἀψευδὴς Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ ζῶντος Υἱός, quemadmodum promisit verax Dominus et Deus noster Jesus Christus, unigenitus Dei vivi Filius. Basilius autem sicubi (id quod parcius fecit) his verbis, Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, usus est: nusquam tamen, quod quidem sciam, ea quæ mox vidimus additamenta ipsis conjunxit.

56. Nunc proponam alia, quæ a superioribus non ita multum abludunt. Auctor cum aliquod sacræ Scripturæ testimonium proferre vult, tanto verborum circuitu utitur, ut in hoc quoque novam peregrinitatis notam videre mihi visus sim. Et ut rem ipsis oculis subjiciam, ad exempla confugio. Ita ergo auctor scribit (p. 660): Καθὼς εἶπεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· Μακάριοι οἱ πενθῶντες. Sicut ipse Dominus noster Jesus Christus unigenitus Dei viventis Filius dixit: « Beati qui esuriunt, » etc. Rursus (p. 671): Δὴλον, ὅτι καὶ πάντα ἀσφαλέςτερον παιδευόμεθα, μνημονεύοντες αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἡνίκα Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς εἶπεν αὐτῷ· Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς μέγαποκρινάμενον, ὅτι Ἄφες ἄρτι, etc. Perspicuum est omnia etiam a nobis certius disci, si ipsius Domini

*nostrī Jesu Christi unigeniti Filii Dei vivi memores simus, qui cum Joannes Baptista ei dixisset: « Mihi opus est ut abs te baptizer, et tu venis ad me, » respondit, « Sine modo⁵⁴, » etc. Statim (p. 671), Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, ὁμολογοῦντος μὲν, ὅτι Οὐκ ἀπεστάλην, etc. Cum Dominus noster Jesus Christus unigenitus Dei Filius, per quem omnia facta sunt et invisibilia confiteatur, « Non sum missus, » etc. Neque solum scriptor, cum Christum Dominum loquentem inducit, majori verborum apparatu utitur, quam Basilius soleat: sed idem etiam facit cum apostolum Paulum laudat. Et quoniam pauci sunt, qui ejusmodi loca in ipsis fontibus quærant: ea hic conscribenda esse judicavi. Ita igitur alicubi in his libris legitur (p. 625): Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν Παῦλος, γράψας· Ὁ δὲ δούλος, etc. Testatur hoc idem et qui in Christo loquebatur Paulus, cum scribit: « Qui vero servus, » etc. Aliquanto infra (p. 631): Παῦλος δὲ ὁ ἀπόστολος... ἐν Χριστῷ λαλῶν διαμαρτύρεται... ποτὲ μὲν εἰπὼν ὁριστικῶς, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα, etc. Paulus vero apostolus... in Christo loquens declarat ea... modo cum minus late dixit: « Qui talia, » etc. Haud longe (p. 634): Παῦλος ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν, δογματικῶς παραδίδωσι, λέγων· Ἡ ἀγνωσίη, etc. Paulus in Christo loquens, modum decretoriis his verbis tradit, « An ignoratis, » etc. Nec ita multo post (p. 646): Αὐτοῦ τοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦντος Παύλου τοῦ ἀποστόλου, εἰπόντος· Ἐάνταῖς γλώσσαις, etc. Cum Paulus apostolus qui in Christo loquebatur, dicat: « Si linguis, » etc. Alibi (pag. 663): Καὶ Παῦλος δὲ ὁ ἀπόστολος ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν φησιν· Εἴτε ἐσθίετε, etc. Et quem Paulus apostolus in Christo loquens tradidit, cum dixit: « Sive manducatis, » etc. Rursus (p. 668): Ὡς ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν Παῦλος ὁριστικῶς ἀπεφήνατο, λέγων· Μὴ συγκοινωνεῖτε, etc. Uti Paulus in Christo loquens definite pronuntiavit, ubi dixit: « Nolite communicare, » etc. Auctor alicubi (p. 639) pro ἐν Χριστῷ λαλοῦντος scripsit, ἐν Χριστῷ προφητεύοντος. Velim legantur diligenter Basiliū Regulæ tam majores quam breviores: in quibus, nisi valde fallor, hæc longior citandi ratio, Παῦλος ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν, semel duntaxat invenitur (reg. 20, n. 2); cum tamen in Regulis e Pauli Epistolis sexcenta testimonia proferri constet. Certe si idem auctor omnes Regulas et duos *De baptismo* libros scripsisset, futurum fuisse puto, ut habita ratione prolixitatis utriusque operis, is quem dixi citandi modus quinquagies in Regulis reperiretur. Neque facile crediderim idem illud loquendi genus frequentius in cæteris Basiliū libris inventum iri. Possim quidem et alia loca indicare, quibus ostendam scriptorem, cum Joannis Baptistæ mentionem haberet, pari verborum circuitione usum esse (pag. 632, 638, 658); sed ne longior esse viderer, ea sciens omisi. Ex quibus omnibus satis liquet multarum aut vocum aut*

⁵⁴ Matth. iii, 14, 15.

A dictionum repetitionem perpetuam in his libris reperiri; quam si quis scriptori vitio dare nolet, tamen, si germana Basiliū scripta paulo attentius legat, non negaturum spero, id præter ejus consuetudinem factum esse. Mihi cum hos libros legerem, in mentem venit scriptorem veritum esse, ne ταυτολογίας vitium sibi objiceretur, ob idque Apostoli exemplo se excusare voluisse. Sic enim scribit (pag. 639): Εἰδὼς δὲ ὁ Ἀπόστολος ὅτι ταυτολογία ὀφελιμωτέρα ἐστὶ τοῖς ἀκούουσι πρὸς τὴν ἀσφάλειαν, καὶ βεβαιωτέραν ἐμποιεῖ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῶς αὐτῶν τὴν πληροφορίαν τῆς ἀληθείας. Cum autem Apostolus non ignoraret repetitionem audientibus ad integram confirmationem utilem esse, etiam iisdem rebus repetitis veritatis persuasionem magis stabilit. Videant B eruditi, si ejusmodi excusatio accipienda sit.

57. Superest aliud argumentum, quod et ipsum quoque ratione citandarum Scripturarum sumam. Monere igitur operæ pretium est, hanc citandæ Scripturæ formulam, ἐν τῷ εἰπεῖν, ἐν τῷ γραφεῖν, aut similes quasdam horum librorum auctori unas omnium fuisse familiarissimas, easque ei, si qua alia, valde admodum placuisse. Multa quidem ejus rei exempla addicam in medium, sed ita tamen, ut ea quam brevissime potero referam. Sic igitur auctor alicubi (pag. 625) scribit: Ἐν τῷ εἰπεῖν· Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, etc., cum dixit: « Qui facit peccatum, » etc. Sic persequitur (p. 626): Ἐν τῷ εἰπεῖν· Ταλαίπωρος ἐγώ, etc., cum dicit: « Infelix ego, » etc. Alio loco (p. 630 bis) loquitur hoc modo: Ἐν τῷ εἰπεῖν· Τοῦ ἱεροῦ μείζον ὦθε, his verbis, « Templo magis aliquid hic est, » etc. Ibidem: Ἐν τῷ εἰπεῖν· Ὡ παρῆθεντο πολὺ, etc., ubi dixit: « Cui commendaverunt multum, » etc. Rursus (p. 635): Ἐν τῷ εἰπεῖν, Ὁ γνοῦς τὸ θέλημα, etc. cum dicit, « Qui cognovit voluntatem, » etc. Deinde (p. 639): Ἐν τῷ εἰπεῖν· Ὁ ἐμοὶ διακονῶν, etc. cum dicit, « Quisquis mihi ministrat, » etc. Paulo post (p. 640): Ἐν τῷ εἰπεῖν· Εἰ γὰρ σύμφυτοι, etc. cum dicit, « Si enim complantati, » etc. Tum (p. 642): Ἐν τῷ εἰπεῖν. Τὰ γὰρ ὀφώνια τῆς ἁμαρτίας, etc. his verbis: « Stipendia enim peccati, » etc. Nec ita multo infra (p. 645): Ἐν τῷ εἰπεῖν· Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, etc., dum dicit: « Ipse enim est pax nostra, » etc. Aliquanto post (p. 648): Ἐν τῷ εἰπεῖν. Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, etc., ubi dicit: « In quo habemus redemptionem, » etc. Mox (p. 649 bis): Ἐν τῷ εἰπεῖν. Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν, etc., his verbis: « Omnia facite sine murmurationibus, » etc. Hoc ipso in loco: Ἐν τῷ εἰπεῖν. Ἐμὸν βρώμα ἐστίν, etc., his verbis: « Cibus meus est, » etc. Statim (p. 650): Ἐν τῷ εἰπεῖν. Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, quo dicit: « Caritas enim Christi constringit nos. » Inferius (p. 657): Ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι Πᾶς ὁ βλέπων, etc., cum dicit: « Omnis qui videt, » etc. Haud ita longe (p. 661 bis); Ἐν τῷ εἰπεῖν· Μακάριος ὁ δούλος ἐκεῖνος, etc., his verbis: « Beatus servus ille, » etc. In eadem pagina: Ἐν τῷ εἰπεῖν. Ἡ οὐ⁵⁵

αὐτὴ ἢ φύσις, *cum dixit, « Annon natura ipsa, »* etc. In sequenti (pag. 662 *ter*): Ἐν τῷ εἰρηκεῖναι · Οὕτε ἐν Ἱερουσαλήμ, οὕτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, etc., his verbis: « *Neque in Jerosolymis, neque in monte hoc,* » etc. Ibidem (p. 666): Ἐν τῷ λέγειν πρὸς πάντας μὲν · Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, etc., *cum dicit ad omnes quidem: « Obsecro autem vos, »* etc. Hoc ipso in loco: Ἐν τῷ λέγειν · Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος, etc. *ubi ait: « Dico enim per gratiam, etc.* Denique: Ἐν τῷ μὴ εἰπεῖν, τούτῳ, ἀλλὰ, τῷ τοιούτῳ, *cum non dixerit, « cum hoc, » sed « cum tali. »* Ex quibus a quovis intelligi potest, quod dixi, a me non temere dictum fuisse: sed re ipsa illam quam indicavi Scripturæ citandæ rationem scriptori multum arrisisse. Basilius autem eodem illo dicendi genere tam parum oblectabatur, ut semel (reg. 207), non amplius, quod quidem sciam, ita locutus sit. Ecce igitur tibi duo scriptores, quorum unus certa quadam dicendi formula familiariter uti consueverat; alter vero præter consuetudinem casu nescio quo hunc illum loquendi modum semel usurpavit. Certe si Basilius auctor esset librorum illorum, in quibus Scripturæ passim citantur ita, ut superius dixi, ne cogitans quidem eas eodem modo in cæteris suis scriptis millies citasset. Scriptores enim, si quo dicendi genere delectantur, eo data occasione uti solent. Atque etiam iis quæ protuli exemplis et alia multa adjungere possem, ex quibus plane constaret auctorem, etiam tunc cum Scripturæ verba non referret, similem loquendi rationem sæpe in suis libris adhibuisse. Ita enim loquitur non procul ab initio (pag. 625): Ἐν τῷ ῥυσθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων καταδυναστείας, *dum a peccatorum dominio liberatur.* Nec ita multo post (p. 626): Τῷ εἰπεῖν πεποιηκεῖναι πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένα, *qui scilicet dixisset fecisse se omnia quæ fuerant a Domino dicta,* et alia id genus non pauca (a); cum tamen Basilius aut nunquam, aut rarissime hoc modo scripserit. Sed ne ipsa exemplorum copia molesta foret et ingrata, ejusmodi loca omittenda esse judicavi.

58. Hic pauca ex multis congeram, ex quibus confirmari possit, duos *De baptismo* libros Basilio Magno tribui non debere. Statim occurrit illud (p. 632): Ὅσον δὲ διαφέρει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ ὕδατος, τοσοῦτον ὑπερέχει, δηλονότι, καὶ ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τοῦ βαπτίζοντος ἐν ὕδατι, καὶ αὐτὸ τὸ βάπτισμα · ὥστε, etc. Ad verbum: *Quanto autem excellentior est Spiritus sanctus aqua, tanto videlicet præstat et is qui baptizat in Spiritu sancto, eo qui baptizat in aqua, et ipsum baptismum; sic ut,* etc. Illud, *et ipsum baptismum,* ita ἐλλειπτικῶς positum non placet; alius scriptor peritior pluribus verbis rem explicasset. Aliquando post (p. 635): Ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου διὰ, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ, ὡσπερ δι' ἐνός, φησὶ, παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτω καὶ δι' ἐνός δικαιο-

ματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαιοσύνην ζωῆς, quæ verba perturbata esse cum credidisset vetus interpres, ita vertit hunc locum, ut vocum Græcarum ordinem prorsus mutaverit. Sic enim interpretatus est: *In spe vitæ æternæ per Jesum Christum Dominum nostrum,* per cujus unius justificationem in omnes homines ad justitiam vitæ, sicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem. In quo ego non reprehendo interpretem, sed auctorem potius, qui ipse prior aliquid hoc loco pertubasse jure credi potest. Ibidem (num. 10): Καὶ ἵνα, ὡς προείρηται, διὰ τῶν γνωριμωτέρων ῥητῶν τε καὶ πραγμάτων ὁδηγηθῶμεν εἰς κατανόησιν τοῦ σωτηρίου καὶ ἐν τῷ βαπτισματι δόγματος: *ubi illud, τοῦ σωτηρίου καὶ ἐν τῷ βαπτισματι δόγματος, non placet, nec videtur optimum scriptorem decere. Ad verbum, ducamur ad cognitionem salutaris et in baptisate dogmatis.* Nihilo meliora sunt quæ adscribam. Sic igitur auctor scripsit (p. 640): Νῦν μὲν κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐνανθρωπήσεως συμμορφούμενοι τὸν ἔσω ἄνθρωπον ἐν τῇ καινότητι τῆς ζωῆς, καὶ τῇ μέχοι θανάτου ὑπακοῇ ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν ῥημάτων αὐτοῦ · ἵνα, etc. Ad verbum, *Nunc quidem juxta incarnationis mensuram internum hominem conformem præstantes in novitate vitæ, et in obedientia usque ad mortem, in integra persuasione veritatis verborum ipsius, ut,* etc. Hic præterquam quod oratio non absolvitur, illud, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐνανθρωπήσεως, *juxta incarnationis mensuram* non ita apte dictum videtur. Optime dicas *μέτρον πίστεως, mensuram fidei:* non item fortasse, *μέτρον ἐνανθρωπήσεως, mensuram incarnationis.* Cætera, ἐν τῇ καὶ τῇ, ἐν πληροφορίᾳ, hominis sunt, qui verba verbis eleganter connectere non novit. Neque hic solum, sed in toto opere orationis partes fere non aliter, quam præpositionum ope inter se copulantur. Fortasse aliquando etiam pejora videbuntur quæ paulo post scripta invenimus (p. 641): Χριστὸς ἡμᾶς, ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρης τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρης. Πολὺ δὲ πρότερον τῆς ἁμαρτίας δηλονότι χάριτι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται. Interpres vetus, cujus menti inepta loquendi ratio tenebras offudisset, ita verterat: *Christus nos liberavit a maledicto legis, factus pro nobis maledictio. Quoniam autem peccati plurimum præcessit, manifestum est, quod gratia Domini nostri Jesu Christi hoc præstitit, sicut scriptum est.* Potius ita scriptum vellem, πολὺ δὲ πρότερον ἐλευθερούμεθα τῆς ἁμαρτίας, atque hoc pacto obscuritas omnis vitabatur: *Longe autem potiori jure liberamur a peccato, videlicet gratia,* etc. Neque eo quem mox exscribam loco videtur apte locutus auctor, qui ita scripsit (p. 662): Τοῦ Ἀποστόλου παιδεύοντος ἡμᾶς . . . . καὶ διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις τῶν μελῶν τοῦ σώματος πρὸς τὸ εὐσχημον καὶ ἀκινδυνον κατηναγκασμένης εὐταξίας κανονίζοντος ἐν ἡμῖν τὴν ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους εὐάρεστον τῷ Θεῷ ἐν ἀγάπῃ

(a) Leg. p. 628, 637 bis, 641 bis, 647, 651 bis, 668 bis.

Χριστοῦ Ἰησοῦ εὐταξίαν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν χαρισμάτων. Λέγει γάρ, etc., quæ verba eo retuli, ut magis pateret orationem et perplexam esse et intricatam, nimisque et inepta præpositionum copia redundare. Haud longe a fine sic scriptum est (p. 672): Καλεῖ δὲ, ὅτε ἐστὶ πρὸς, τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ ἀγάπη πληρῶσαι τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου εἰπόντος: Ἐντολὴν καινὴν, etc. Quid est, quæso, illud, ἐστὶν ἀγάπη πληρῶσαι? qui illud, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ita sine ulla copula positum? Saltem additum oportuisset articulum, hoc modo: ἢ πρὸς τὸν Θεόν..... ἀγάπη. Monebo hic quasi præteriens, totum fere fragmentum, quod in Appendice ex uno codice Regio orationi cuidam addidimus, e capite tertio libri primi *De baptismo* sumptum esse. Ejus quam dixi, orationis initium est (in App. pag. 583): Ὁ βαπτιζόμενος εἰς Τριάδα βαπτίζεται, εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Qui baptizatur, in Trinitatem baptizatur, in Patrem et Filium et Spiritum Sanctum: fragmenti vero (p. 585): Ἐπεὶ δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τῇ μνήμῃ τῶν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ῥημάτων, etc. Sed enim ex optimi Dei gratia, recordatione verborum unigeniti Filii Dei viventis, etc. Ut hic, ita et alias sæpe Deus in his libris vivens nominatur: cujus creberrimæ repetitionis non video ego causam, nisi forte scriptor veritus sit, ne qui Deum mortuum esse arbitrarentur; ob idque necesse esse judicavit, ut eum vivere sæpius affirmaret.

§ XIII. De Liturgia Basilii, deque Latinis tribus opusculis, et de veteri quadam Rufini quarundam orationum interpretatione.

59. De Basilii Liturgia tam multi tam multa scripserunt, ut si quid novi addere vellem, tempus male locare mihi viderer. Quamdā autem Basilii Liturgiam olim exstitisse facile fatentur omnes. Ejus rei et antiqui et recentes testes citantur, Proclus, Petrus Diaconus, Leontius Byzantinus, episcopi in Trullo congregati, Patres concilii septimi, Cabasilas Marcus Ephesinus. Video igitur satis hodie inter eruditos constare, Liturgiam aliquam a Basilio Magno scriptam fuisse: sed inter eos non minus convenit, eam ad nos integram et puram non pervenisse, sed aliquibus locis aut mutilam, aut auctam, aut variis denique modis mutatam. Et quidem Petrus Diaconus cujusdam precationis meminit, quam in nostris exemplaribus non exstare constat. Inter cæteros autem, qui nostra ætate de Basilii Liturgia disseverere, recenseri possunt, Guillelmus Cavus, Tillemontius, Ludovicus Dupinus, Joannes Albertus Fabricius, Casimirus Oudinus, et vir clarissimus idemque doctissimus Eusebius Renaudotus: cujus scripta qui rerum liturgicarum curiosi sunt, legere poterunt.

60. Pauca de Latinis tribus opusculis dicere ha-

A beo. Primi hic est titulus, *Tractatus S. Basilii de consolatione in adversis, incerto, sed antiquo interprete*: secundi, *Ejusdem S. Patris Basilii salutare et eruditum opus, de laude solitariae vitæ, incerto interprete*: tertii, *S. Basilii Cæsareæ Cappadociæ episcopi admonitio ad filium spiritualem, incerto interprete*. Quod autem in inscriptione cujuslibet opusculi legitur, *incerto interprete*, non nostrum est, sed eorum, qui editiones antiquas adornarunt. An enim ulla ex his lucubratiunculis unquam Græce exstiterit, dubitari merito posse arbitramur: imo potius, nisi valde fallimur, tria hæc opuscula a Latinis composita fuisse pro certo haberi potest. Opusculi primi mentionem faciens eruditissimus vir B Joannes Albertus Fabricius, ita scribit (1): *Non est Basilii, nec e Græco versus, sed Latine scriptus a Victore, qui post Rusticum Cartennæ Mauritaniæ in Africa episcopus circa A.C. 460 fuit, et hunc consolatorium libellum, qui etiam inter S. Eucherii opera legitur, ad nescio quem Basilium super morte filii scripsit, teste Gennadio cap. 67 De scriptoribus eccles.* Eadem notavit doctissimus vir Casimirus Oudinus, cujus hæc sunt verba (tom. I, p. 572): *Epistola consolatoria in adversis neutiquam spectat ad sanctum Basilium Cæsareæ archiepiscopum, vel ad Græcum alium auctorem: sed hominis Latini est, Victoris Cartennæ in Africa episcopi, qui eam ad amicum suum quemdam nomine Basilium scripsit, ut infra dicemus.* Alio autem illo in loco Victoris Cartennensis scripta recensens idem Oudinus, ita loquitur (*ibid.* p. 1282): *Item, liber De consolatione in adversis ad Basilium, inter opera sancti Basilii Magni: quod nullus adnotavit.* Jam autem ipsius Gennadii verba referre operæ pretium est (a), Hæc autem sunt: *Victor Cartennæ Mauritaniæ civitatis episcopus, scripsit adversus Arianos librum unum longum... et ad Basilium quemdam super morte filii consolatorium librum, speresurrectionis, perfecta instructione munitum.* Nec aliud de eo libello sentit Guillelmus Cavus. Ego autem non negabo quidem illam doctissimorum virorum sententiam veram videri: sed ipsam veram esse non facile fatebor. Cui enim unquam persuaderi poterit, libellum, in quo ne unum quidem verbum de amissione liberorum legitur, illud ipsum opus esse Victoris Cartennensis, quod Gennadius ait ideo scriptum fuisse a Victore, ut quemdam amicum suum super morte filii consolaretur? Certe non est in exemplis, tale quidquam unquam accidisse. Quisquis igitur libellum consolatorium, qui inter Basilii opera invenitur (pag. 697), legerit, statim animadvertet, ipsum confectum fuisse non causa patris, cujus filius mortuus esset, sed causa miserorum, quacunque calamitate aut ærumna afficerentur: sed ita tamen, ut scriptor interea dum omnes calamitosos consolari vellet, præcipue iis solatium

(a) Genn. *De viris ill.* c. 77.

(1) *Bibl. Græc.* tom. IX ed. Harles. Vide inter Prolegomena hujus editionis, pag. CCLXVI D. EDIT. PATR.

afferre conatus sit, qui lepræ morbo afflictabantur. Nam ipso initio ita auctor loquitur: *Quemadmodum navis, cum undarum tempestate quassatur, nisi gubernatorem peritissimum habeat, a fluctibus maris cito conteritur: ita et homo cum in aliquibus adversis fuerit constitutus, nisi habuit mentem divinis eloquiis eruditam, cito animus ejus frangitur, et salutis suæ sustinet damnum. Quisquis ergo ille es positus in adversis, paulisper, peto, verbis meis aurem diligenter accommoda, ut tibi, in quantum possum, consolationem ex Scripturarum fontibus proferam.* Propositum ergo erat auctori, non privatim solari patrem filio orbatum, quæ de re nusquam expresse loquitur, sed quemlibet generatim, adversa fortuna utentem. Et interjectis multis, ita scripsit (pag. 701): *Novi enim quosdam, maxime eos, qui lepræ macula sunt corpore aspersi, in tantam desperationem pro hac plaga venire, ut putent se omnino destitutos esse a Domino.* Statim autem eodem illo de morbo loquens, ita persequitur: *Et tu cum sis in plagis ac doloribus constitutus, et ad hac lutea urbe exclusus, si sapienter hæc toleraveris, et humiliter Deo tuo servieris, civitatis ipsius ac paradisi colonus efficieris. Non enim pro execratione animæ, sed propter qualitatem ægrotudinis, a populi consortio recessisti, eo quod generis ejus morbus (ut quidam asserere volunt) contactu suo soleat polluere.* Nec ita multo infra sic legitur (pag. 702): *Sed quoniam nunc in hac parte animum tuum ægrotare intelligo, cum dicas hoc: Qui cum plaga lepræ de mundo excesserit, ita eum de novo post mortem resurgere, etc.* Ex quibus perspicui potest, auctorem, cum scriberet, præsertim ad leprosos respexisse. Non possum quin notem miseriam esse conditionem scriptorum, qui sæpe de rebus aut exiguis, aut etiam nullius momenti serio disputare coguntur; contraque, quibus aliquando de rebus gravissimis loqui non licet. Tantine fuerit, quæso, orationis, quæ multis merito luce indigna videri potest, auctorem nosse? Nunc communicabo cum studiosis quamdam hominis peritissimi conjecturam quæ ipsis, opinor, non displicebit. Putat igitur vir non minus acri judicio quam acuto ingenio præditus, hanc lucubratiunculam a Gallo compositam fuisse, videlicet tempore, quo lepræ lues has regiones maxime infestaret. Secundam autem oratiunculam caput esse decimum nonum libelli cujusdam Petri Damiani in « *Dominus vobiscum,* » jam alii notarunt. Tertium denique opusculum affirmare ausim Basilii quidem non esse: sed aut a quo, aut quo tempore lucubratum sit, plane ignoro.

61. Sequitur quarumdam Basilii orationum vetus interpretatio (pag. 713): cujus Rufinus auctor est. Rem autem eruditis hominibus gratam facturum

(a) *Hist.* l. II, c. 9.

(b) *Lege App.*, p. 713.

(c) *Tom.* IX, p. 301.

A me speravi, si veteris illius interpretis opus in lucem edendum curarem: eoque magis, quod, cum Græca etiamnum exstent, Latina cum his a quolibet comparari poterunt, sicque magis intelligere licebit, quantum licentiæ in vertendis Græcorum scriptis sibi sumeret is, quem dixi, antiquissimus interpres Rufinus. Duobus autem libris veteribus usi sumus, uno Regio, altero Colbertino: quorum in primo orationes duntaxat quinque, in altero autem octo reperiuntur. Quæstio hic oriri potest, quot Basilii orationes Rufinus interpretatus sit, octo an decem. Dubitandi autem causa est, quod Rufinus, ubi significat vertisse se decem Basilii orationes, ambigue locutus sit: qui tamen alibi distincte dicit, se duntaxat octo Basilii conciones Latine reddidisse. Primo igitur loco his verbis usus est (a): *Exstant quoque utriusque ingenii [Basilii et Gregorii] monimenta magnifica tractatum quos ex tempore in ecclesiis declamabant. Ex quibus nos denas ferme singularum oratiunculas transfudimus in Latinum.* Non enim asseveranter dicit vertisse se decem orationes, sed ferme decem. In altero autem loco (b) Rufinus Apronianum, cui suam interpretationem dedicabat, ita allocutus est: *Aliqua tibi in Latinum verti olim poposceras, Aproniane, fili charissime: quod et ex parte aliqua feci in præsentem dum in Urbe essem, sed et nunc aliquantum addidi. Octo ergo Beati Basilii breves istos homileticos transtuli libellos.* Quod igitur ait eruditissimus vir Tillemontius (c) decem Basilii orationes a Rufino Latine redditas fuisse, de eo mihi cum illo non omnino convenit. Nam vocula, *ferme*, qua Rufinus utitur, facit, ut eum non plus octo orationes, vertisse suspicer; eoque magis, quod non plures sed totidem ad Apronianum miserit. Quod si quispiam contendere velit, non ego repugnabo: satis esse duco, conjecturam quæ mihi maxime probabilis visa est, eruditorum judicio permisisse. Nec fortasse Rufinus plures Gregorii Nazianzeni orationes in Latinam linguam transtulit. Nam hodie neque in impressis, neque in veteribus libris plus septem aut octo inveniuntur (d).

D § XIV. *Ubi de erratis quibusdam meis, deque diversis rebus.*

62. Notavi nonnulla in Ambrosium: quorum in uno hallucinatus sum (e). Neque vero leve est hoc mendum, sed tale, ut ne puero quidem condonari facile possit. Nam vel ipsi infantuli oculos saltem paululum attollere possunt: quod si quis fecerit, statim ex iis quæ proxime antecedunt Ambrosii verbis (f) intelliget, legi illo loco debere, non, ut duxi, *Noli ergo Deo non credere*, sed ita, ut in vulgatis legitur, *Noli ergo Deum credere*, hoc est, *cave credas solem Deum esse*. Plura ea de re dicere in-

(d) *Lege Tillem.* t. IX, p. 559.

(e) *Tom.* I, Præf. n. 25.

(f) *Lib.* IV, in *Hex.*, n. 1.

stitueram : sed est causa, cur ea in aliud tempus A rejecta velim. Interpres psalmi xxviii cum ita scripsisset (pag. 355) : *Καὶ ἡ ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας γινομένη φιλία κατασκηνοῖ*, inepte et insulse locutus fuisse mihi visus est (a) : et tamen ex his quæ retuli verbis apta et idonea sententia, eaque non obscura efficitur. Significavit enim interpres, amicitiam, quæ ex mammona iniquitatis conciliatur, nobis ad beatam requiem aditum dare. Ubi dixi (b) illud psal. cxv : *Ἄλλ' εἴθε κάμοι γένοιτο πιστεῦσαι ἄξιως ἕνα λαλήσω νῦν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ μεγάλῃ ταύτῃ λόγους ἐν τῷ νοί μου ἀποτηγανίζεσθαι*, *Sed utinam et mihi contingat digne credere, ut nunc magnæ huic Dei Ecclesiæ verba quinque in sensu meo loquar*, ubi igitur dixi hæc verba mihi displicere, non monui, id quo decebat, eadem apud Paulum B inveniri quidem⁵⁵, sed sensu alio. Nam apud Apostolum non de fide, sed de simplici linguæ alicujus notitia sermo habetur. Inter cætera vocabula quæ apud Basilium inusitata esse existimavi, verbum quoque *ἀποτηγανίζεσθαι* reperitur (c) : quo tamen orator optimus in prima *De jejuniis* oratione usus est. Similiter ubi notavi illud (d), *εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα*, non ita simpliciter scriptum oportuisse, sed addi debuisse, *εἰς τὸ* ut esset, *εἰς τὸ εἶναι τὰ*, etc.. opinione mea falsus sum. Neque enim illud, *εἰς τὸ*, apud apostolum Paulum legitur⁵⁶, neque ab interprete Græco adjici decuit. Cum instituissem sermonem de interpretibus Basilii (e), Adamum Fumanum, qui Ascetica interpretatus est, nullo discrimine habui : quem tamen cum Ascetica recensere, vulgum interpretum longe antecellere C intellexi. Janum Cornarium laudavi, quem laude dignum etiamnum puto : sed ei tamen Fumanus anteponeendus esse mihi videtur. Cornarius fidelius quidem quam temporibus illis fieri soleret, interpretatus est : sed præterquam quod ejus interpretatio dura sit aspera que et minus Latina, sæpe et ipse quoque auctoris sententiam non consecutus est. At Fumanus Latine æque ac Græce doctus erat : qui etsi frequentius ab auctoris sententia aberrabat, id vitium Latinitate accuratiore compensabat. Nec dissimulabo Fumanum in magnum aliud vitium, a quo Cornarius alienissimus erat, incidisse. Ita enim Græca Latine reddebat, ut paraphrasim potius quam interpretationem legere tibi

videare : sed eum nihilominus, ut dixi, omni re considerata, Cornario præferri debere existimo. Non committam, ut sodalem nostrum Joannem Jacobum Raverdy non laudem, hominem multi laboris, et ad bona studia juvanda natum : qui omnem curam atque operam in eo posuit, ut novus Basilii nitidior et emendatior legatur. Alius e nostris sodalibus indicem quam diligentissime contexit. Conquestus est vir clarissimus idemque doctissimus, me nullum argumentum attulisse, ex quo effici posset. Basilium tertii in *Eunomium* libri auctorem esse : id quod tamen promiseram. Hic promissum compleverem, nisi judicarem, me, cum in tertio volumine præclari illius *De Spiritu sancto* libri legitimum parentem indagabo, multo commodius ea de re locuturum. Cum paulo ante (num. 48) probare conarer, Sozomeni locum, in quo Basilii Ascetica a quibusdam Eustathio Sebasteno attributa fuisse dicuntur, non de Regulis, sed de monasticis constitutionibus accipiendum esse, hoc argumento usus sum, quod si Sozomenus regulas indicare voluisset, ita de his fecisset mentionem, ut Scripturarum testimonia, quibus refertæ sunt, laudasset : quorum Scripturæ locorum meminerunt Rufinus Casianusque et Photius (f). Hoc autem eodem modo intellectum nolo. Cum enim Cassianus et Photius de his testimoniis expresse mentionem habuerint, tamen Rufinus ea perspicue notare satis habuit : qui scilicet de Basilii responsis (g) locutus sit, in quibus ejusmodi Scripturarum loca continentur. De panegyrica oratione, quæ de martyre Barlaam habita fuit, copiose quidem disputatum est : sed tamen omisi quod notatu non indignum erat (h), videlicet in vetustissimo libro ita scriptum inveniri : *Εἰς τὸν ἅγιον Βαρλαάμ τὸν Ἀντιοχείᾳ μαρτυρήσαντα*, *In sanctum Barlaam, qui Antiochiæ passus est* : qua nota opinio nostra non nihil confirmatur. Etsi enim talia non sunt ejusmodi librariorum testimonia, ut quidquam ex his certo concludi possit, tamen non omnino contemnenda ea esse constat.

Sæpe rogavit me vir clarissimus Joannes Baptista Coignard, regius architypographus, ut monerem, si tertium volumen non tam cito in lucem prodeat, id non negligentiae suæ, sed adversæ meæ valetudini assignatum oportere. Enitar, Deo juvante, ut ante insequentis anni finem inceptum opus persequamur.

⁵⁵ I Cor. xiv, 19. ⁵⁶ Ephes. iii, 6.

(a) In Præf., t. I, n. 34.

(b) In Præf., t. I, n. 41.

(c) In Præf., t. I, n. 54.

(d) In Præf., t. I, n. 55.

(e) In Præf., t. I, n. 7.

(f) Cod. cxci.

(g) Cod. *Regul.* p. 91.

(h) Leg. n. 5 et seq.

ELENCHUS VETERUM LIBRORUM

AD QUOS

Exacta et emendata sunt Basilii opera, quæ in hoc et sequenti volumine continentur.

—

Homiliæ de diversis recensitæ sunt ad eos manuscriptos, qui infra notantur.

Regius codex 1906, quem vocamus primum; sicque de reliquis ordine, ita ut qui primo loco ponitur, vocetur primus; qui secundo, secundus, etc. Hic liber membranaceus est et antiquus et eleganter scriptus.

Reg. codex 1907, membr., scriptus decimo sæculo.

Reg. codex 2287 *ter*, membr. et antiquissimus ac optimæ notæ.

Colb. codex 457, membr., scriptus undecimo sæculo.

Colb. codex 499, membr., scriptus decimo sæculo.

Colb. codex 1934, optimæ notæ, scriptus decimo sæculo, membr.

Coisl. codex 230, noni sæculi: quo tamen parcius usi sumus, quia non parum mendosus est.

Ducæani codices, qui sic notantur, Oliv., Anglic. Sunt autem duo Oliv.

Combesisiani codices, quorum variæ lectiones in Basilio recensito leguntur.

Pro Asceticis.

Reg. codex 1908, membr. et antiquus, qui jam antea fuerat a Combesisio collatus, sed sic ut maximam variantium lectionum partem omisisset.

Reg. codex 2288, membr. et antiquus, eodem modo jam a Combesisio collatus.

Reg. 2895, membr. et antiquus.

Colb. 3063, membr., scriptus decimo sæculo.

Coisl. 231, membr. undecimo sæculo scriptus.

Coisl. codex 233, membr., et antiquus. His duobus ultimis codicibus identidem usi sumus.

Voss. codex a viro doctissimo Andrea Scotto collatus, membr. et antiquissimus.

Editio Ven. ad quam adornandam adhibiti sunt veteres quatuor libri: cujus in ora multæ variantes lectiones reperiuntur: quas diligenter notavimus.

Pro Constitutionibus monasticis.

Reg. codex 1824, membr., quem vocamus primum. Ex quo fit ut codex Regius 1908, qui pro superioribus Asceticis primus est, secundus sit pro monasticis Constitutionibus. Eadem causa Regius codex 2288 tertius est pro monasticis Constitutionibus. Pariter Reg. codex 2895 quartus est pro iisdem Constitutionibus monasticis.

Pro libris De baptismo.

Reg. codex 1908, membr. et antiquus.

Reg. codex 2288, membr. et antiquus.

Reg. codex 2895, membr. et antiquus.

MONITUM.

—

Ita res in hoc volumine disposuimus, ut genuinæ Orationes obtineant primum locum, Ascetica secundum, aliæ conciones spurie tertium, duæ lucubratiunculæ Cotelierianæ et altera Combesisiana quartum, duo *De baptismo* libri quintum, Liturgia sextum, alia quædam Latine scripta ultimum. Hoc igitur volumen æque ac primum in duas partes divisum est: quarum in prima genuinæ lucubrationes, in altera adulterinæ continentur. Sed ne cui ea quam dixi rerum dispositio errorem objiciat, monere inutile non fuerit, germanis ac sinceris peregrina quædam admisceri. Statim igitur inter certas ac indu-

bitatas invenitur secunda *De jejunio* oratio, non quod eam certam esse atque indubitam putem, sed quod a doctissimis viris talis esse credatur. Rursus panegyricam orationem, quæ de martyre Barlaam habita est, inter germana ac sincera collocavi: quam tamen peregrinam esse arbitror. Sed hæc concio, etsi meo iudicio aliena, ita tamen elegans est et ornata, ut inter genuinas locum mereri mihi visa sit. Reliquas autem orationes omnes, quæ in prima voluminis parte leguntur, pro veris ac certis habeo: eoque magis in hac mea sententia confirmor, quod earum nullam hactenus ab eruditis in dubium revocatam fuisse videam. Neque vero id cuidam mirum videri debet, cum in his nihil sit, unde suspicio vel minima oriri possit. Nam ut interim de quibusdam orationibus quarum veteres mentionem fecere, taceam, neminem inficias iturum spero, si in omnibus, pariter omnes dicendi virtutes, quas antiqui in Basilio laudarunt, splendescere ac micare affirmem. Et vero miras illas ingenii dotes, quibus Basilius excelsisse a veteribus dicitur, in iis quas dixi orationibus videre cuique licet, eloquentiam incredibilem, rerum et verborum copiam, summam mundanæ sapientiæ cognitionem ab omni ostentatione alienissimam, eruditionem, pietatem, artis ornamenta omnia sine ulla significatione artis, in explicandis mysteriis tradendis morum præceptis diligentiam maximam, perspicuitatem, perfectissimam liberalium disciplinarum intelligentiam, vim persuadendi singularem, et, ut verbo dicam, felicem quamdam naturam cum ad cætera tum ad panegyricum dicendi genus accommodatissimam. Neque mihi hoc credi postulo: imo meis verbis fidem facile adhiberi ægre ferrem. Ita enim sentio, quod attentius diligentiusque hæ conciones legentur, eo minus suspectas fore. Et alioquin dignissimæ sunt, quæ sæpius ab omnibus legantur, cum earum lectio cuivis et utilissima et jucundissima futura sit. Doctissimi quique mirabuntur orationes, in quibus nihil otiosum, nihil redundans reperitur; in quibus densa sunt et compacta omnia nervorumque et virium plena, cum omnibus condita dicendi festivitibus, tum præclarissimis saluberrimisque præceptis refertissima.

Ascetica plus mihi negotii exhibuerunt. Modo eorum nonnulla in secunda tomi parte reponebam: modo eadem in primam revocabam. Sed tamen cum rem eandem in Asceticis omnibus tractari cogitavi, alia ab aliis non separanda esse censi. Quare ne vera cum falsis incaute confundantur, hoc loco breviter singula recensere non pigebit. Genuina sunt et germana, ut nobis quidem videtur, ascetica tria opuscula prævia, libelli *De iudicio Dei* ac *De fide*, *Moralia*, *Regulæ* tam longiores quam breviores: in spuriis vero cætera numeramus, videlicet breves duos libellos qui post *Moralia* locati sunt, Constitutiones monasticas, Epitimia, duas quas Combesius edidit lucubratiunculas. Attuli in Præfatione argumenta omnis generis, quibus probari posse credidi, tractatum quemque aut genuinum esse, aut adulterinum. Quare hic quidquam addi iis de rebus necesse non puto, cum potius vereri debeam, ne singulis explicandis diutius immoratus fuisse videar.

Pars voluminis secunda a prima in hoc differt, quod quæcunque in ea reperiuntur, aut spuria sint aut certe spuria esse mihi videantur: quod tamen ita accipi volo, ut Rufiniana quarumdam Basili orationum interpretatio in subditiis non ponatur. Cum autem præstiterim in Præfatione, quæcunque homo meæ sortis præstare poterat, in eaque omnia disposuerim suo ordine et loco, nec quidquam omiserim eorum, quibus meam sententiam defendi posse arbitrarer, tædium parerem, si res fuse explicatas hic fusius explicare conarer. Satis igitur habeo petere ac rogare ab eruditis hominibus hoc unum, ut pro sua humanitate atque benevolentia Præfationem nostram benigne et legant et interpretentur.

